Lech, I^y książe w Polszcze panujący, według Kroników między 550. i 700.

1. Lech pierwszy, jeśli prawda, Polakom panował; gdzie orzeł zwił gniazdo tam Gniezno zbudował. /St. mor: Lat:/ (Nota)
2 Bohater Lech stawny, w pustyniach szczerych zaczynał wiek dawny. /Groch: wier:/
3. Królik Niemiecki wywabił Lecha na rękę, chcąc czynić zniń, sam a sam; a Lech zabił go w pojedynku. /Biel: Kr:/
4. Starożytna sława, i jednostajne rozumienie opiewa, że Lech z Czechem z Kowackiej /Chorwackiej/ ziemi wyszli; /Kron:/ tu Sława znaczy tu tradycyą. —
5. Herb orła białego, znalazł Lech u swojeh sarmatów już dobrze zagoszczony. /Nies:/

Oddział I^y

Przysłowia, przypowieści, Aluzye, Sentencye, Epigrammata, dykteryjki, ściągające się do Książąt w Polszcze panujących, do rozmaitych narodów, Prowincyów, Miast, stanów, familij, i osób poszczególnych. —

§. I^y

Książęta i Królowie w Polszcze panujący w chronologicznym porządku. —

Od: List

Królowie, i Książęta panu-
jący.

2

Wizimirz, Książę panujący
~~czas, i stolica niepewne~~
między 550 i 700

1. Po Lechu Wizimirz, Gdańska założyciel, wła-
daj Łoż złożona z 12: wojewodów rządu.
(Xtna: Lat:)

(2. Wizimirz, Polski Książę, mając wielką obfi-
tość więźniów, nimi dwoje miast nadmor-
skich osadził, z których jedno, od swego imie-
nia Wismarem nazwał. (Kron:) Ale drugie
było, jak wyżej: Gdańsk.)

Nota

Od. hist: Królowie i Książęta

Krakus, Książe, i Wanda córka tegoż, od R. 700.

1. Potym, (po 12 wojewodach) wziąwszy rząd Krakus, wybudował Kraków, Nową na miejscu Gniezna, stolicę Polaków. (X. Mor: Lat.)

2. Była Wanda (Wanda) urody nadobnej, tak że słusznie ją Wandą, jakoby Wędką nazwano, bo uroda jej, przypatrujących się, ku sobie przyciągała. (Kromer)

3. Leży Wanda w naszej ziemi, co nie chciała Niemca; Lepiej zawsze żyć z swojemi, niż mieć cudzoziemca. (Bog: Krak:) (Niemca, Księcia Niemieckiego Rüdigera.—

4. Leży Wanda w naszej ziemi, co Niemca nie chciała, Ja znam Wandę, dla której cała ta Rzesza mała (Kas: Krak.) (do Rzesza, rozumie się Niemiecka. Jest ten dystych parodya (przedrzyźnieniem) poprzedniego

5. Krakus, na widoku Krakowa, za Wisłą, na górze Lasotynie, pogrzebany jest. (Kromer) góra ta, i otaczające ją wzgórza nosi na teraz imię Krzemionek; a mogiła na grobie rękami ludności Krakowskiej usypana, nosi teraz nazwę mogiły Krakusa.—

Nota 6. Krakus był wnęk (wnuk) Czecha, Księcia Czeskiego. (Gwag:) (Biel:) (Sk: Żyw:)

7. Krakus, ze wszystkich cnót doskonałości, wszystkim prawie był przyjemny, i u wszystkich wzięty.— (Krom.)

8. Krakus długo wzbraniał się Księstwa: wszak, że prośbami, i przynagleniem, a miłością Ojczyzny zniewolony, zaledwie opiekę rzeczypospolitej przyjmuje. (Krom:)

9. Na Kraka (Krakusa) wszyscy się jednostajnemi głosami zgodzili, aby był ich przełożonym. (Gwag:) t.j. jednozgodnie.—

Lech IIgi między 700 i 800.

10 Zły syn po dobrym ojcu † Lech drugi
Padł jako brat, nabrała po la sam pokoje. (above: pamięci)
Lepsza Wanda od Lecha, co wołała zginąć,
Niż łamiąc śluby Bogom, Ludzozienka, ‡ Łyczne. —
†(Krakusie)   (Ammor: Lat:)

‡ Ta, i Bogom swoim wierna, i Polakom miła,
Ojczyznę swą, wrzuciwszy wskoczywszy na dnie
Wisły skryła.

Zamiast par. 5go

Rękawka, uroczystość narodowa Krakowska, w poniedziałek Wielkanocny, obchodzona na pamiątkę usypania rękami ludzkiemi pomnika, ~~mogiła Krakusa zwanego~~ pośmiertnego, na Krzemionkach Podgórza, na wzgórku Lasotynie do ~~tąd~~ dziś istniejącego, mogiła Krakusa zwanego.

Od: list

Królowie, i Książęta
panujący

Przemysław Książę panujący
po Lechu drugim, między
700-800. Rokiem

1. Pomiej* gromi Przemysław, przemysłem
Budując Przemyśl, stawia Miastu wzorowy pomnik sławy;

* Polwandzie, (Amor: Lat:)

odwrót

Królowie, książęta panujący

Popiel I.y i Popiel II.i

Rok 830 – 842.

1. Po trzech Leszkach, dwóch wreszcie Popie-lów panuje. Z nich II.i wpośród uczty stryjów swoich truje. Tak mówią nam przodkowie, ale ich powieści, między dzieje niepewne dzisiaj Polak mieści. (Xmor: Lat:)

(2. Żona Popiela II.o zakusiwszy raz sma-ku wpanowaniu, wszelką władzę sobie przywłaszczyła. (Krom:)

Od: List

Królowie, i Xiążęta pamiętnij

Piast, xiążę pamiętny
i Ziemowit, syn jego
od R: 842. do 892.

Piast światły i mądry mieszkaniec Kruszwicy, uszczęśliwiał kraj siedząc na Polskiej stolicy; Toż syn jego Ziemowit gromił Sudzoziemców, Prusów, Węgrów, Pomorzan, Kaszubów, i Niemców, ft. mor. 1

od ust:

Królowie, i Książęta panujący.

Leszek 4ty i Ziemomysł

Ziemomysł, z linij Piastów
Książę panujący, od R: 922–960.

1. Leszek 4ty dał wytchnąć Polakom pokoju;
892 toż syn jego Ziemomysł panował w spo-
do koju. Gdy się kończy wiek w Polszcze ciem-
922 ności Pogańskiej, Mieczysław nasnan-
uył wiary Chrześciańskiej — pl. mor:
Uw 2. Ziemomysł, gdy się jął nazbyt bracie z Lat: 1
Krzyżaki, jakoż był iznimczał prawie,
odstąpili go poddani. (Biel: 7

Od: list

Królowie i Książęta w Polszcze pamięci

8

Mieczysław Chrześciański
(Piast od R. 963 do 992. —
pierwszy król Polski

1. Mieczysław nas nauczył wiary chrześciańskiej, Z nią pierwszy w kraju błysnął nauk promień drogiej; I Polak został wyższym nad swe dawne Bogi. (Xi. mo: Łab:)
2 Szczepowiał świeci Mieczysław ozdobami pobożności między książętami. (Petr: Hor:)
3 Kryste! Tyś Mieszka ślepo rodnego, Oświecił, Dobrkąś przyjął do ołtarza swego. Tobie ustąpił, Grom, Ladon, Marzanna, Pogwizd, Ziewanna. (Stryjk: gon:) Uw: ostatnie dwa wiersze, zawierają nazwiska bożków pogańskich, w Polszcze czczonych.
4 Dąbrówka, chodziła zawsze prosto włosa, jako jest zwyczaj w Włoszech, albo w Niemczech. (Gwag: Kr:) prosto włosa, ta jest: gładko zaczesana, niefryzowana, niezapleciona. —

Od: Hist. Królowie, Książęta panujący w Polszcze &

Król Bolesław Chrobry, t.j. odważny: od R: 992–1026

1. Sprawić komu łaźnię. (Własn: S: (Słow.) znaczy, obić kogo, skórę mu wytrzepać. Wis. Marcin Gallus w swej Kronice, a za nim twórcy, i w inszych, odnoszą to przysłowie do epoki panowania Chrobrego, który, jeśli jaki taki z panów dworskich co przeskrobał, zapraszał ~~2o~~ go z sobą do łaźni, i tam ~~2o~~ go porządnie kijem obił; co dworzanie łaźnią nazwali —

2 Ścierka po łaźni. (Item.) (Pobiwszy tym sposobem dworzanina, zwykł był Chrobry udarować go nową suknią, lub innymi datkami; i to się zwało ścierką po łaźni. Wis. Oba przysłowia są dotąd w ustach ludu Polskiego.)

3 Bolesław zwojował Ruś, i Węgry, Czechy, Morawiany zhołdował, i buntowniki Pruskie z Pomorzany. (Gwag:)

4 Bolesław, wróciwszy z wyprawy Kijowskiej, rozkazał żonom niewiernym szczenięta do piersi przysadzać, aby tak zawieszonym psim pomiotem, na hańbę chodziły. (Nar: Hist:) (Żonom mężów do wyprawy Kijowskiej należących.—

5. Będąc Rusacy, przestrzegał rycerzów Chrobry fortelów swych patrzyć, i przycichać z kątów, jako ~~jest~~ ich jest obyczaj. (Biel: kr:) przycichać, to samo co napadać.—

6. U Chrobrego było 40. stołów pospolitych, do których szedł każdy, kto chciał. (Biel:) tojest: siadał, i jadł.—

7 Była w Bolesławie wdzięczność obyczajów powaga pańska, umiarkowana. (Kromer)

8. Kijowczany wyprzedziwszy się, drogę Bolesławowi na siedm mil zajeżdżą.
/Krom: /

9. Przywiódł Bolesław państwo, przez odzyskanie Krakowa, do dawnej zupełności.
/Nar. hist: /

Od. hist

Królowie, i Książęta w Polszcze pamiętni

Król Mieczysław IIgi, gnuśny, syn Chrobrego, od R: 1026 – 1040.

1. Lecz gnuśny syn Mieczysław kraje te postradał, co je sławnym swym szczerbcem ojciec był zawładał. (X. Mor: Lat:)
2. Rządy państwa Mieczysław puścił swojej żonie, sam tylko malowanym królem był na tronie. (Min: Ryt:)
3. Królowa Ryxa Polaki okiem prze-nosiła, a Niemce zaś swoje, jako mogąc lubiła. (Krom:)
4. Ryxa, Polaki na stronę odkładała, a Niemcy do rządy sadzała. (Biel:) po-wtórzenie poprzedniego. —
5. Mieczysław dłażony był od wszystkich opuszczon, a z tąd zamyśliwszy się wpadł w szalenstwo. (Biel:)

Nota

Król Kazimierz Mnich
od R 1040. do 1058.

1. Kazimierz Mnich z klasztornych ciemności wywiedziony, i wydał wrogom Chrobrego potrzaskane plony. (X. Mor: Lat:)

2. Za uwolnienie Kazimierza mnicha od zakonu, miał papież tę powinność na Polaków włożyć, aby w krąg włosy na kształt mnichów podstrzygali. (Krom:)

3. Za Kazimierza Mnicha, trzęsienie ziemi przypadło, co tak rzecz rzadka w Polszcze; że ilekroć przytrafia się, zawsze to sobie ludzie za wielki cud biorą. (Kromer)

4. Kazimierz Mnich z umysłem spokojnym dnia 28go Listopada R 1058. ostateczny dzień żywota zakończył. (Krom)

5. Niemasz sprawiedliwszej, i uczciwszej spuścizny, jak ojcowizna, (rzekł według Gallusa, Kazimierz I.szy, (Mnich) gdy go matka i Ryxa odwodzili od powrotu do Polski, obiecując mu, pierwsza swój (macierzyński) spadek; Ryxa zaś różne Księstwa niemieckie (M. Win:)

6. Mądry Polak po szkodzie. (według Kroniki Bielskiego przysłowie to odnosi się do epoki panowania Kazimierza I.go)

Od: hist:

Królowie i książęta w Polszcze pamiętni

12

Król Bolesław śmiały z dynastyi Piastów od r. 1058-1081

1. Ten to djabeł, co Ruś wiąże. /Woje: T. III./ Wojcicki odnosi tę przypowieść do epoki panowania Bolesława śmiałego.
2. Bolesław śmiały, równy tobie Chrobry w boju;
Tenże zwiedził Kijów, lecz zgnuśniał w pokoju,
A zabiwszy Ś. męża Stanisława
Do tytułów królewskich utracił nam prawa.
/X. mor: Lat:/
3. Polubił Bolesław, jak drugi Annibal w Kapui, kijowskie pościeły: — /Nar: hist:/
4. Co napisał złotem, to zamazał błotem; /Bil: kr: /Nem./ Zaczął złotem, skończył błotem /Woje: T. III./ Sf! —
5. Bolesław wjeżdżając do Kijowa, uderzył mieczem obramę złotą, odnawiając zatarte nawiej starożytnością, szabli pradziadowskiej zakresy. /Nar: hist:/ Miecz pradziadowski, to jest: Bolesława Chrobrego.
6. Wygląda jak Piotrowin; /odnosi się do legendy o zmartwychstaniu Piotrowina, powołanego przez Stanisława Szczepanowskiego, biskupa krakowskiego, na świadka, w sprawie o własność jakiejś ~~wioski~~ włości; /Wt: wyj: /M. wsi/

od hist.

Królowie, i Książęta polscy

Władysław Herman
książę polski, od R 1081. – 1102.

1. Władysław Herman Polszcze mało blasku ~~dodał~~ przydał; Lecz nam syna za siebie sławniejszego wydał. / X. mor: Lat: = syna Bolesława Krzywoustego. =/.

2 Judytha, małżonka Władysława Herman, naj niewiasta nabożna, bogobojna, jałmużny dawała, ludzie ubogie zakładała, ćwiczała, wszystko przebóg rozdała. / Bił =/

Od: hist

Bolesław Krzywousty.
od 1102 – 1138. Książe panujący

1. Znou Chrobry w krzywoustym Bolesławie ożył; Niemców chciał go poniżyć, on go ukorzył. [Lel: X. mor:]
2. Dobrze się stał w znaki na psiem polu Krzyżakom. [Zal.:] Uw psie pole, obok Wrocławia; Krzyżakom = wojsku Cesarza Ottona.
3. Idź złoto do złota. – odpowiedź dana przez posła Bolesława, wysłanego do Cesarza Ottona, ~~do Wrocławia~~ po bitwie pod Wrocławiem, w celu traktowania o pokój. Nota
4. Pokoju od nas podaniem ręki dostąpicie; rzekł Bolesław do mieszkańców miasta Szczecina, obleżonych przez niego w R.u 1124. [Nar: hist] Szczecin, teraz Stettin w Pomeranii, teraz Pruskiej.
5. Udarował Otto, Cesarz Rzymsko-Niemiecki Bolesława Krzywoustego, włócznią S.u Maurycego, którą po dziś dzień w kościele zamku Krakowskiego, na miejscu, gdzie biskupi siadają widziemy. [Krom.]
6. Niemogąc Bolesław dogonić uciekających Czechów, po zadzie włokąc się ludzie pobił. [Krom:]
7. Uważajcie mówił Bolesław do rycerzy, że ta bitwa i zwierzchność, ta zdrowie, ta wolność ojczyzny naszej w sobie zamknęła. [Krom: p. 137] Uw mowa o bitwie pod Wrocławiem na psiem polu. –

Nota.

Legenda opiewa, że gdy Cesarz Otto, chcąc przekonać posłów Bolesława, iż ma czym wojnę dalej prowadzić, zaprowadził ich do skarbcu, w którym złoto kupami leżało, jeden z nich – zwany Skarbimir, a według innych Górka, wojewoda Poznański, zdjął pierścień złoty z palca i rzucił takowy

/.

/. na łbie przednim kaptur złota, my
niektórzy potaczni powyższe przepolsz-
czone słowa: Aurum dedidimus
auro. Na co Lessan, uchyliwszy ka-
pelusza odrzekł: herbu dowcip! —
Słowa te dały nazwę ~~herbową~~ klejnotowi herbowemu familji
Gorków; ~~która w Herbarzu Niesieckie-~~
~~go pod mianem Abdank na 1szej miej-~~
~~sce~~ który pod mianem Abdank
dotąd niektórym familjom szla-
checkim, jako: Skarbkom, Ank-
wiczom, i innym, przysłuża. Czy
Lessan ~~chciał~~ wynurzonemi słowy
miał zamiar ~~chciał~~ podziękować za darowany
złoty pierścień, czy za daną mu
przy postaci polskich nauk, kro-
nika niewyjaśnia.

od hist.

Królowie, i Książęta panujący

15

Władysław I.y Książe panujący od R.u 1140 – 1147.

1. Władysław, syn najstarszy, z państwa wygnał braci; Bóg ludzkij krzywdy niechce, wnet sam wszystko traci. (X. nor: Lat:=) Jakób, a Biskub Gnieznieński rzucając klątwe na Władysława I.o Księcia Polskiego, tak do niego przemawiał: Ponieważ na prawa ludzkie i Boskie tak hardzie bijesz, i Boga wszechmocnego mocą, od Kościoła Chrześciańskiego, i od obcowania z ludźmi cnotliwemi, odcinam ci głowę twoją, i wszystkich pomocników, obcowników, i towarzyszów twojch, srogą klątwą zakładam. (Brom.)

Bolesław Kędzierzawy r. 1147 do 1174

Od: list

Królowie, i książęta

16

Mieczysław stary, książę, panujący od r. 1173 – 1177. dwoma nawrotami.

1. Musi bieżeć do Niemiec i Mieczysław stary, gdy gnębi lud, a bracia mu niechcą chować wiary. /X. mor: Las: –/
2. Chciwy, srogi, okrutny, wolność w poniewierce, Miał ostatniej, czem wszystkich zraził sobie serce, Mieczysław stary. /Min: Ryt: –/

Odmiót:

Królowie i Książęta panujący.

17

Kazimierz sprawiedliwy
Książę panujący od R. 1177 - do 1194.

1. A ten, co nic w udziale od ojca nie dostał,
Kazimierz sprawiedliwy, panem Polski
został. (K. mor: Lat:) Ów od ojca Boles-
ława krzywoustego; który kraje między
synów: Władysława I.° Bolesława kędzie-
rzawego, i Mieczysława starego, podzielił.

(2. Kazimierza sprawiedliwym nazwano, dla
tego; że Konarskiego nie dał ściąć o pogłę-
bek, który mu dał, grając z nim w kost-
ki. (Biel:) pogłębek = policzek. Nota

(3 Dombrówka, żona Kazimierza sprawiedl-
iwego, wieńcem zawsze a koroną, zawi-
ciem zaś nigdy, głowę stroiła. (Kron:)

(4. Kazimierzowi sprawiedliwemu miano podać
napój miłosny, co nagłej śmierci jego stało
się przyczyną. (Gołęb: Lud:)

Leszek biały 1194 do
Władysław 1227.
laskonogi

Odpis

Królowie i Książęta &

18

Bolesław Wstydliwy
Książę panujący od R. 1227 do R. 1279.

1. Wróciwszy na tron z Węgier Bolesław Wstydliwy, zniósł Jadźwingów, Polakom naród nieżyczliwy. (X. morel:) Uw. Jadźwingi, Jadzyngi, Pieczyngi, naród dziki, napadami i rabunkami trudniący się, niegdyś zachodnią część Litwy zamieszkujący. Stebelmann ma, iż dlatego zwano ich w Polszcze Pieczyngami, że posądzano ich, a to, że jeńców na wojnie pojmanych piekli (ka), i na ofiarę bałwanom swoim pal[ili]. —

2. (R. 1252. niezmierne wód zebranie ~~wszy~~ wszystką Polskę zalało, tak iż pola, sioła, lasy przewozem stanęły, navigabiles fuerunt. (Krom:)

3. Uw. Bolesław Kunegundę za małżonkę pojął, wszakże przez wszystek czas wesela nie tknął jej, a potem zaś, obopólnie na zachowanie czystości zmówiwszy się, żyć w stanie niepokalanym wiecznie chować ślubili; ztąd że Bolesława Wstydliwym przezwano. (Krom:)

Nota Stary Sącz, Pieniny, Krościenko

4. Lecz gdy im z Tatarów wysypane ordy, Paliły ogniem Polskę; mosty mieczem mordy; Wtenczas święta Królowa, ludziom, niebu miła, Skarby Polskie, w Wieliczce, i Bochni odkryła. (Amor: Lat: z kontynuacyi pag 14 — Święta Królowa, Kunegunda. —

5. (Henryk brodaty, X. mazowiecki, opiekun Bolesława, zniósł kunicę, czyli podatek dziewiczy, i wdowi, który do owego czasu dziewki i wdowy swym panom dawać były winne. Uw. Donosi z tąd Gołębiowski, (Lud Polski, pag 87 że daninę tę nie tylko chłopi swoim panom ale i wyżsi panującym, uiszczali, czyli oddawali. Pochodzi nazwa ta, od łacińskiego sło-

/.

iwa *cunnus*, członek żeński. Henryk brodaty zginął w bitwie naprzeciw Tatarom pod Lignicą, r. 1286go. Że dekret jego znoszący kunicę, odnosił się jedynie do panien, i pań dworu, dowodzi ta okoliczność, że kunica po wsiach istniała aż do podziału Polski, a w Galicyi Austr: dopiero patentem Cesarza Józefa z d 1go września 786go ostatecznie zniesioną została;

Nota

Odmist

Królowie i książęta panujący, i epoki ich panowania.

19

Leszek czarny, książę panujący od R.: 1279–1295.

1. Leszek czarny następcy tronu niezostawił; czem więcej w kraju nieszczęść, niż zła, wynsprawił; różne się wnet książęta o tron ubiegały, mazowiecki, wrocławski, i Łokietek mały. —
2. Bardzo się kochał w Niemcach Leszek czarny, jakoż i sam poniemiecku wszystko chodził. ✝ Bił ✝

ob: hist,

Królowie i książęta w Polszcze panujący. 20

Król Przemysław II. – od r. 1295–96.

1. Chcąc zgody, Przemysława, Rzym królem mianuje; Lecz ten zdradą zabity niedługo panuje. (Kł. Mor: Lat:) (Hist: Chcąc zgody ma następujące znaczenie: Od Bolesława Śmiałego, który z powodu zabicia Ś. Stanisława, biskupa, klątwę popadł, i tytuł króla utracił, aż do Leszka Czarnego, t. j. do r. 1294. panowali Polszcze tylko książęta. Po śmierci Leszka, który następcy tronu nie zostawił, ubiegali się o tron Polski książęta mazowieccy, i [illegible], tudzież Władysław Łokietek, (książę zdy" następca piastowy). Chcąc zgody więc, między trzema konkurentami, mianuje Rzym, (Papież) czwartego niekonkurującego, i dając mu tytuł króla, wraca Polszcze tytuł królestwa. –

2. Przemysław najprzód (pierwszy) tytuł królewską pieczęć wyrytować, który listy główniejsze kazał pieczętować. (Papier:)

3. Przemysław, król Polski, i Czeski, pojął za żonę Lukierdę (Luidgardę) córkę Mikołaja Serbskiego, a wnuczkę (Wnuczkę) Szczecińskiego Książęcia, Barwina od córki. (Biel. Ob. Lo wyr barwin. –

4. Przemysław, gdy z swem rycerstwem wdział się doroty; Zapustuje wesoło, zabity bezbożnie; Zginął od Brandeburgskich Margrabiów ~~bezbożnie~~ w Rogoźnie. (Mu: Ryt:)

5.

Od: Lit:

Królowie i Książęta Polscy i epoki ich panowania

Władysław Łokietek Król od r: 1296–300. powtórnie od r: 1306–333.

1. Duży jak Łokietek. (Ludw: = Wójc: =) ironicznie, o tych, którzy byli małego wzrostu, dla tego, że Władysław, pierwszy król tego imienia, z dynastyi Piastów, był małego wzrostu, zkąd Łokietkiem przezwany, niby człowiekiem, który jest na łokieć wysokim.

2. Łokietek, mały wzrostem, w boju znamienity; Rozpusta prędko traci, kraj mężstwem nabyty. (Lat. X. mor: =) (W r. 1300. został Łokietek przez Czechów pod Królem Wacławem, z tronu, i z kraju wygnany, i Wacław panował lat 5. w Czechach i w Polszcze. Po śmierci Wacława, zjawił się Łokietek znowu w Polszcze, i zasiadł znów na tronie swoich przodków, na którym od r. 1306. do 1333. mądrze i szczęśliwie panował.

3. Łokietek w osobie, chociaż zadrobniały; Ale w męstwie, i ~~umocie~~ dobrej cnocie, doskonały. (Papr: =)

4. Za Łokietka Szląskie książęta od Korony Polskiej, do Czechów się zaprzedali. (Stryjk. =)

5. Prusacy chcieli Łokietkowi za Pomorską ziemię zapłacić, ale Łokietek z gniewem odpowiedział, ziemia to nie jest przedajna. (Biel. =)

6. Łokietek, dla większego sobie przychylenia papieża, odnowił zwyczaj płacenia Świętopietrza. (Biel: Kr: =)

7. Władysław Łokietek, był wnukiem Konrada Mazowieckiego, prawnukiem Kazimierza Sprawiedliwego, a praprawnukiem Bolesława Krzywoustego. (Jęz: Wyr: =)

8. Książęta Szlascy, Władysława Łokietka nienawidząc, Czechom wolność swoją wydali. (Krom. =)

9. Panował Łokietek lat 27. i dosyć zsie bił czynił zawżdy. (Biel) pamiętając dru-giem nawracam. —

10. Władysław Łokietek, niezłamany żadną przeciwnością, z niebezpieczeństw samych hart duszy biorący. (Nar: hist: 7)

od: hist — Królowie, i książęta Polscy i epoki ich panowania 22

Król Kazimierz wielki (III^ci) od R^u 1333. do 1370.

1. Kazimierz król w pokoju z nikim nie zwoiowany, syn Łokietka małego, słusznie wielkim zwany. Dał dostatki, krajowi, panki, i prawa. Za co go w Polsze, ze będzie wiecznie głosić sława. (Lat: N. mon:)
2. I Pana Boga chwalić, i djabła nie obrażać. (Miał wyrzec Kazimierz W. z powodu istniejącej w Polszcze zwyczaju, zwoźenia w ostępną środę djabła wypędzanego, z choru ~~kośc~~ kościoła katedralnego na zamku. (Szczótka Lwowska z R. 1820.)
3. Kazimierz W. król chłopków, (zwany tak, dla ochrony, którą udzielał włościanom, naprzeciw panom takowych uciemiężających. (Kron: Lude.)
4. Kazimierz W. Polskę drewnianą zastał murowaną zostawił. (Bibl: Pam:)
5. Kazimierz chociaż wielki, a przecież kwaterką łykał miód smaczny w Łobzowie z Esterką. (Kras: myszr:)
6. Kazimierz wielki tytułem, mały w samej rzeczy. (Opal: Sat: 4. t.) małego wzrostu. Mało wyższy od swego ojca, władysława Łokietka.
7. Kazimierz wielki zastawszy Polskę z lepianek i glin, uklecanych, kamienną i ceglaną ją zostawił. (Nar: hist. Df. Dz 4^ty)
8. Powiadają o Kazimierzu, że go niemierziła podwika. (Bibl: 66 wyrazy) podwika
9. Kazimierz, położnicę czeską, przytulał, i stręczowała był spostrzegłszy, precz od siebie oddalił. (Kron:) Ta położnicą była Rokiczana. Zastępowała ją, sławna Ester, Żydówka Krakowska. —

10. Za Kazimierza W. wzrosły, owoc obyczajów, grzeczności, i piękniejszy przemysł bo- nośćiej wzmogła się Polska. (Krom: Civilitatis et elegantiae incrementa /)

11. Kazimierz, zmierziwszy sobie żonę, żył roz- wiąźle, z pogorszeniem narodu. (Nar: Hist: /)

12. Do czasów Kazimierza mógł pan zabić swe- go poddanego na śmierć. (Pam: Kr: / Ob: por 3. i płaskorzeźbę na sarkofagu Kazimierza W., na zamku, w katedrze Krakowskiej znajdującą się.

13. Król Kazimierz wina nie pijał, i zapachu je- go nawet nie mógł wonieć, (Swied: Mis: / On natomiast według zdania biskupa Warm: lubił miód. — Ob: por 5. /

(4.7) 14. Od Kazimierza W. Polacy dopiero zaczęli gust zabierać do murów. (Nar: hist /)

15. Kazimierz W. umorzył głodem, czyli zakarmił sianem, i wodą za różne rozboje, Maćka Borkowicza, wojewodę Poznańskiego. (Czac: /)

16. Za Kazimierza W: żłób rowisty, czyli przekop od Krakowa aż do Bochni prowadzić za- częto, aby wodę z Wisły doń wpuściwszy, handlowne potrzeby w łodziach przewozić można. (Krom /)

Nota do P. O. i 12

17. Kazimierz W. w statucie swoim, R 1347o w Wiślicy wydanym, napisał, że kmieć, nawet pod pra- wem Polskim, (nie tylko pod Magdeburgskim, czyli Saskim) żyjący, może dla tyranii pana opuścić swój grunt, opłaciwszy czynsz roczny i przenieść się, do innego właściciela, jeżeli pan córki, i żony poddanych gwałcił, jeżeli zadłużył, i zbrodnie jego ucisk cierpieli, mo- gła na ten czas cała wieś, to samo uczynić. (Gołęb: Lud: / Ob por 3. /

Uw. do # Por 3

Od: Lit.

Królowie i Książęta panujący

~~z domu Anjou~~

Ludwig I.[szy] Król Polski i Węgierski, od R. 1370–1382.

1. Wielki nam Ludwig Węgrzyn, nad ‹niemi› swymi zaszkodził; Ale dając Jadwigę szkody ~~nam~~ te nadgrodził; Że sobie poślubioną, gdy Jagiełło bierze, Wieczne z Polską i Litwą zawarte przymierze. Skłonił Litwin swe serce, nie skłoniwszy broni; Orzeł Polski spokojnie usiadł przy Pogoni. — (Kmor. Lat.) (99)

(99) Panowie, i szlachta Ludwikowi zezwolili aby po nim dziewki dziedziczyły. ~~(Herb.)~~ ~~Stat.~~ (W skutek tego zezwolenia, nastąpił statut następującej treści: Listy, córkom wstąpienia na tron zabraniające, zepsu[j]emy, wyniszczamy, zepsowane, i wyniszczone, za próżne opowiadamy. (Lud. Rex.) Na mocy tego statutu wstąpiła na tron Polski Jadwiga, na Węgierski Marya, córki Ludwika. — (~~Herb.~~ Stat.)

Od. hist: Królowie i Książęta Polscy i Litewscy z epoki ich panowania. 24

W. Król Władysław ~~I~~ II Jagiełło od R.u 1386 do R. 1434.

1 W. Król dał, to Gastołd wydarł; albo: Witołd dał, to Gastołd wydarł. (Wojc: (Witołd, brat Króla Władysława Jagiełły, W. Książę Litewski; Gastołd jego faworyt.

(2 2. Władysław Jagiełło niźli na dwór wyjszedł, trzy kroć się uwinął. Na jednej nodze, by gdzieby raz minął. (Stryj: (uwinąć = wykręcić się)

3. Siedzieć, jak na Niemieckiem kazaniu. (Wojc: (Wurz: (znaczy: nie widzieć, albo nie rozumieć czyjej mowy. (Nota (Niemiec mówi: [illegible]) Nota o Koście i Marysi i o Barbary

4, Uszkodzonemu szkoda może się nadgrodzić, ale czci nigdy. (Rys: (Bielski w swej kronice przypisuje piękne te słowa, Królowej Jadwidze.)

5 Zapalić djabłu dwie świece. (P. Wurzbach przypisuje te przysłowie nieszczęśliwie Królowi Władysławowi Jagielle, na jakiej zasadzie niewiadomo. — Jest ono niejako parafrazą przysłowia, w poz. 2. Kazimierza W.o —

(6 Jagiełło miał z domu wyjechał, lub wyjszedł, dla zabobonów pierwej nogą kółko zakreślić. (Biel: Kr. (ob. Poz. 2.)

7 Wspomnij krzyżaki, Moskwo, jak padali, gdy ich Jagiełło, z Witoldem tatali. (Stryjk: Zon:)

(9 8. Jagiełło Władysław pogniewał się z Jadwigą o podejrzenie występku, a małżeństwo tak bardzo, iż mało nie przyszło do rozwodu. (Stryjkows: o podejrzenie skrytych miłostek z A. X. Wilhelmem Austryackim, z którym była już zaręczona, nim za Jagiełłę poszła. —

~~9~~ 8 Było postanowienie między Jadwigą, a Wil-
helmem, jej zaręczonym, warowane zakła-
dem 200000 f złotych, któby się rozkojarzyć miał,
(krom) Ale Jadwiga, córka Ludwika,
Króla Węgierskiego i Polskiego, dla której
się Korona Polska przez ~~przy~~ naznaczoną była, była
zaręczona z nim, poszła za Wł: Jagiełłę, Wil-
helmowi Henrykowi ~~Ks~~ Księciu Austryackiemu, wypłatę po-
mienionych 200000 f przyjął Jagiełło, ślubując
Jadwigę na siebie. —

10. Jagiełło tak nabożnie słuchawał mszy
s., że chociaż w czasie wojny nieprzyja-
ciele już najeżdżali, nie chciał się ruszyć,
aż pierwej wysłuchał wszystkiej mszy
do końca. (Linde)

(8.9) ~~11~~. Oskarżono Jadwigę przed mężem, jakoby
z Gwilhelmem, który się jej pierwej zwa-
ł, obcowała, (Stryjk:) Ob: poz 8. i 9. —

12 Pojął Jagiełło po śmierci Jadwigi, Pilecką
wdowę dobrze wiele mężów wiadomą
(Kromer) Complurium choros exper-
tam.

13. Dynastya Piastów w linii białogłowskiej
wygasła w Polszcze na Jadwidze, żonie
Władysława Jagiełły. (X. Wag: Hist:) Ale
w linii męzkiej istniała ona na Szląsku
aż do R. 1698 i wygasła w tym roku ze
śmiercią Księcia Jerzego na Brzegu. Ob: me-
dal z popiersiem tego księcia, i z dniem i
rokiem śmierci jego, na którego odwrotnej
stronie stoją uwagi godne słowa: Haere-
ditas Piastorum ad reges Borrusiae
devoluta.

(14 Jagiełło Akademiję Krakowską fundował,
przyzwawszy do niej doktorów, i mistrzów
wszystkich nauk wyzwolonych z Pragi
(Stryjk) R. 1398. —

1 Jagiełło wiarę świętą wprowadził do Litwy
Bił Krzyżaków a Witold dopomagał Litwy ()
Witold co Ruś po Wołgę orężem zhołdował,
chociaż nie tak szczęśliwie z Tatary wojował

() Litwa pod Grunwaldem

Od: hist.

Królowie i książęta panujący

Władysław III. Król Polski i Węgierski, Warneńczyk zwany, od R. 1434 do 1447.

1. Władysław, syn Jagiełły, krótko po tym stymi, w Polszcze, w Węgrzech panuje, a pod Warną ginie. (X. Mor: Lat.)

Nota

2. Quod Romanis Cannae, Hungaris hoc attulit Warna. Discite mortales non temerare fidem! (Nota)

3. Żądał Władysław Krzyżaków o pomoc na Turka, ale że już się byli Krzyżacy w domu założyli, i na rozkosze i zbytki wszelkie udali, przeto im ciężko było iechać. (Bul.)

Król Kazimierz Jagiellończyk
syn Władysława Jagiełły
od R" 1447. do R. 1492

1, Kazimierz zbił Krzyżaków, lecz od Tan„
tanyna, wiele cierpiał kraj Polski,
wiele od Rusina, Za niego nasz Koper„
nik na świat się ukazał, co pierwszy
słońcu stanąć, ziemi biedz rozkazał
(K. mor: Lut 4,

2 Elżbieta, zażywając nad Polską nie„
wieściego porządku, wiele ludzi cnot„
liwych z urzędów porusza (Kromer
muliebri usa consilio / Elżbieta wdo„
wa po Kazimierzu.—

3. Postanowił Kazimierz, ażeby na potem żad„
ne wywołania do Magdeburga nieszły;
ale aby w kraju kończyły się wszystkie
sprawy. (Skrót: pr: 4 wywołania, to jest
odwołania się od dekretów trybunałów
krajowych.—

4 Kazimierz Jagiełło umierając, w osobliwym
tajemnym schowaniu, sto tysięcy zło„
tych czerwonych ukazał, które między
syny rozdzielił. (Stryjk.) sto tysięcy zło„
tych czerwonych, to samo, co dukatów.

5. Panowie Litewscy, Kazimierza usilnie ~~prosi~~ żąda„
li o to, aby z nimi sam obecnie mieszkał
w Litwie. (Stryjk.) Owo podobne żądanie czy„
nią dziś Węgry dolis: aust: Franciszka Józefa.
Wszystko się w życiu powtarza (Schiller)

6 Po bitwie Chojnickiej, będąc Kazimierz zatroskany,
że go porażono, myślił, jakoby Krzyżakom
to oddać. (Stryjk.)

7 Polacy zgrzytali na Kazimierza Jagiellończyka
iż za jego wolą Litwa Łuck otrzymała. (Stryjk.)
Uw. Było to to blisko 100. lat przed Unią, gdy jeszcze
Litwa miała swój rząd, i swoje władze oddzielne.

Od: hist *Królowie, i Książęta w Pol. szczepanujący*

27

Król Jan Albrecht, albo Olbracht z dynastyi Jagiellonów od r. 1492 – r. 1501. –

2. Za Króla Olbrachta poginęła szlachta. Nota fluże: T. / Alluzya do nieszczęsliwej wyprawy na Bukowinę, gdzie Wołochy, u[...] niwszy zasadzkę w lasach Bukowinskich, całą prawie armiję Polską, jak zwykle wnajwiększej części ze Szlachty składającą się, zniszczyli. (Ob: Wołochi, Poz 2. / Dłatgo X. moralnie w swoim Latopismie historyi Polskiej, umieścił następujący dystych:

2. 1 Trzeci, Albrecht gdy w Polszcze panuje, Tatarzyn, i Wołoszyn kraje mu plondruje. / Albrecht, trzeci syn Króla Kazimierza Jagiellonczyka. =/

Nota 3. Miał Jan Olbracht uczenie nie złe, i bawił się czytaniem. / Biel: Kr: Pol: /

4. Olbracht, z Władysławem uczynili Konfederacya między sobą tajemną, gdzieby którenu z nich poddani wierzgać zaczęli, żeby sobie wzajemnie pomagać. / Biel =/ Ten z Władysławem Królem Węgierskim, i Czeskim, bratem Olbrachta, wierzgać, znaczy w tem miejscu, buntować się. –

5. Olbracht, Płock wziąwszy, inne dzierżawy tak się z Konradem, / X. Mazowieckim =/ zgodził, aby je dożywota dzierżył. / Biel: =/ Ten Sopięgo smierci zaś, z Koroną Polską były połączone, co też nastąpiło. –

3 6. Wołoszczyzna grób Polaków, / Valachia tumulus Polonorum. / M. wiz: T. I P. 235: odnosi przystowi to do epoki panowania Kazimierza IV. / podobniejsza atoli jest rzecz, że takowe jest wziąte z Poz 1 = /

odmiał   Królowie, książęta

28

Król Alexander, Jagiellończyk.
od R. 1501 – 1506

1. Czwarty syn (wł: Jagiełły,) Alexander, tak dobra szafował, że prawie całą Polskę z Litwą rozdarowował. (X. mor: Lat.)
2. Król Alexander prawie wczas umarł, póki jeszcze wszystkiej Polski marnie nierozszafował. (Stryjk.)
3. Widząc Król Alexander, iż go nie było zło, wojnę z Iwanem zacząć, wyprawił do niego posły (Biel.) (Miech.) Nie stało go było na to, rozpocząć wojnę z Iwanem groźnym, Carem Moskiewskim. –

Od. lit. Królowie, i książęta Polscy i epoki ich panowania

29

Zygmunt I. (Jagiellończyk starym zwany) od R.u 1506–1548.

1. —— Zygmunt ze czcią był na tronie,
Ale zbyt słuchał Niemców, zbyt szanował Bonie.
Za niego Polak straszny był moskiewskim carom,
Glińscy w Moskwie za zdradę ulegli srogim karom.
Jego wiekiem Tarnowskich, i Ostrogskich wydał,
Blask tej ręki, zaszczytu rodowi jego przydał. — (Ład: d. Mor.)

2. Gamrat wszystko wiedział, a nie nie wiedział. (Woj.) (Sal: Ryst.) Gamrat, biskup krakowski, faworyt Królowej Bony. Ks. Maciejowski (Kardynał, i Kanc. W. K.) wszystko wie, a udaje, jak gdyby nie nie wiedział; Gamrat nie nie wiedząc, chciałby udać że wie wszystko. (Gołęb: dowcipy Stańczyka, błazna Zygmunta I.go)

3. Pijawki, są to najprawdziwsi dworzanie królewscy. (Item.)

4. Niemądry ten, co mając niedźwiedzia w skrzyni, puszcza go na wolność na swoją szkodę. (I. 5.) Nota Polowanie w pusz. Niep. i przypadek Bony

5. Kwita z Sokalskiej bitwy. (Woj.: T. II.) Poporażce Tatarów przez X. Sieniusza Wiśniowieckiego w R.u 1519 r. (Nota)

6. Kokosza wojna. (Kro:) (Woj.) (Kron.) (Lelewel)
Nota Z powodu zdzierstw, przez Bonę, żonę Zygmunta I. na Rusi spełnionych, wybuchł w okolicach Lwowa rokosz; co ściągnienie wojska, i założenie obozów za sobą pociągnęło. Rokosz został uśmierzony bez rozlewu krwi, i rzecz cała skończyła się na tym, że wojska w obozach leżąc, wszystkie kury w okolicach wyłowiły, i wyjadły. Ztąd i Kokosza wojna t.j. wojna kurom wydana.—

7 Zygmunt I^y wojną, i pokojem wielki. /Biel: /Linde/

8. Koronacja Zygmunta (starego) trafiła się 24° Stycznia 1507 r. /Stryjk/

9. Po Zygmuncie I^ym wszystka Korona przez rok w żałobie chodziła; i nawet sromotą było, na ubieg bezczarnej sukni, i prostemu człeku wyjść. W tenczas na pannach nie ujrzał wieńca, ani grania i muzyki nie usłyszał. /Biel. /Jez: Lwyr:/

10 Zaprawiwszy się Zygmunt na Prusakach wtargnął do Inflant. /Gwag:/

11. Jeszcze za Zygmunta I^o stały w własnych jego pokojach naczynia z różenkami, i śliwkami suszonemi, podówczas, jedynemi wetami w Polszcze. — /Gołęb: Dw:/

Od: Hist

Art. 1

Królowie, i Książęta, w Polszcze pamiętny 30

Król Zygmunt August. od R. 1548–72.

1 A czy wiesz, że królowa Bona umarła; (W. k. Wójc: t) ironicznie; gdy kto powszechnie znaną rzeczy opowiada. Tę starę facecyą, wróble na dachu, przy kupkę [?] na trecie o tem rozprawiają. —

2 Błazen starego króla; (Wój: G. I. t Wurz:) Nota Przysłowie to odnosiło się do Stańczyka, błazna nadwornego, Króla Zygmunta I. starym przezwanego; człowieka pełnego dowcipu, i rozumu. Po śmierci swojego pana, nie był on już tak poważanym, na dworze Zygmunta Augusta. Przysłowie to stosowało się zatem do tych, który u wielkich panów w niełaskę wpadają. —

3. Ta, co od nas uciekła zniezmiernym po- [illegible], bystra, chciwa, lubieżna, tłosz- ka jednym słowem. Co się przy pańskich dworach dość zwyczajnie dzieje; Tem co zdarła od drugich, strojła Firleje. (Kras: Sat: t) Nota Mowa o Bonie, żonie Zygmunta I. a matce Zygmunta Augusta; która po śmierci Barbary, narzeczonej Augusta, zabrawszy z sobą nagromadzone za życia męża skarby, do Włoch (swojej ojczyzny) z Krakowa uciekła. (ob. Firleje) Bona z domu Sforza, Księżniczka Neapolitańska.

4. Stroj baba Firleje, kiedy w czubek naleje. (Wójc: (Kn: t Linde t) odnosi do poprzedniego. Ur. widocznemi faworytami Bony, po Gamracie, biskupie Krakowskim, byli bracia Firleje, których starostwami, i pieniędzmi obdarzała, nadto, dla jednego z nich, starosty Odrzykońskiego, w sąsiedniim Odrzykonia, Zamku Sanockim nie jedno lato przepędzała. — Gmin zastosował później to przysłowie, do wszystkich

5. Wiek Zygmuntów, słusznie nazwany złotym (Wój.)

1. starych kobiet, które przerażone
umizgi śmieszniemi się czynią. —
5. wiek Zygmuntów, słusznie nazwany złotym
wiekiem w Polszcze (Nar: Pam: + Ak) Złoty
wiek Zygmuntów: Uwa odnosi się do epoki
panowania Zygmunta I° (starego) i Zygmun-
ta Augusta, syna jego. +
6. Twoj wizerunku królewskiej dobroci
Zygmuncie, Polska, pamięć niech uczto-
ci. (Kochow:) +
7. wolałbym brodę Sułtana, na tronie Pol-
skim widzieć, niż Barbarę, rzekł Tę-
czyński, kasztelan krakowski, na sejmie,
w czasie rozpraw, o ożenieniu Zyg: Aug:
z Barbarą Radziwiłłówną. (Linde) +
8. wiek Zygmuntów złoty, wiek literatury
Polskiej. (Nar: Pam: + Ak) roz 5. +
9. Ani przed blaskiem tronu, ni czołem tu
zana, Nie ugięły się wolnych Polaków
kolana. Przyjątek z mowy Borutyńskie
go do Zyg: Aug: w sprawie małżeństwa z Barbarą
Radziwiłłówną. +
10. My Zygmunt August z łaski Bożej król Polski,
wielki Ksiądz Litewski. Taki tytuł stoi
na czele konstytucyi Piotrkowskiej z R° 1550.
ksiądz, nie książę. Lecz to było po raz ostat-
ni, że królowie Polscy tak się pisali. (Linde) +
11. wiek Jagiełłów, wiek Kanonik złoty. Pod ich
potomkiem zdaje się iść, na zawrót. (Zab:) +
12. Zygmunt August sukcesyi swej na W. X.
Litewskie odpisał, i onej Koronie ustą-
pił. (Kwiat +) Koronie Polskiej, i odtąd każ-
dy król Polski był zarazem wielkim
Księciem Litewskim.
13. Kmito! Któryś ojczyzny bronił szablą
nieraz, Masz powiedzieć na kogoś ją
przepasał teraz? (Fel: Barb: Radz: +) Uwa Kmi-
ta kasztelan Krakowski, Senator prze-
ciwny małżeństwu Zyg: Augusta, z Barba-
rą Radziwiłłówną.

+ Co nazwano w historyi Polskiej Unją

Ark: 2.

Zygmunt August, Król
kontynuacyja

14. Aby Zygmunt August był ustanowił równowagę między władzą senatu, i izbą poselską! (Czacki)

15. Na sejmie Lubelskim R^o 1569. skończyła się gruntownie unija, albo zjednoczenie W. X. Litewskiego, z koroną Polską. (Stryjk. Biel:) Ob: poz: 12.

16. Zygmunt August, wszystkich swoich dochodów, czwartą część na obronę rzeczypospolitej oddać zezwolił, dla tego, aby ta czwarta część, trzech drugich (uw) części się wypytała. (Biel: Św:) Na takie to sposoby brać, do takich fortelów udawać się musieli Królowie Polscy, aby to, co im z prawa należało, od burzliwej i niewdzięcznej szlachty, otrzymać. —

17. R^o 1525° Albrycht, mistrz Pruski uczynił hołd Zygmuntowi Augustowi, zrzucił płaszcz zakonu krzyżackiego, i na księstwo Pruskie od Króla jest przełożon. Od tego czasu zakon krzyżacki w Prusiech ustał. (Stryjk.)

18. Najsławniejszy nadworny kuchmistrz u Zygmunta Augusta, zwał się Balcer (Baltazar) Plata. (Gołęb: Dw.)

19. Żadnemi trudnościami nieprzełamaną skłonność Zygmunta Augusta, do Barbary Radziwiłłówny, przypisywano swego czasu napojowi zalotnemu, który Matka Barbary miała mu podać do wypicia. (Gołęb: Lud:) (Ob: Wyż:)

20. Ostatni z Jagiellonów Zygmunt August Obdarzył Muzy Polskie potęgi z wiekiem nauk złotymi: Mniej on na wojnie z męztwa niż ojciec się wsławił, Lecz przez niego z Polską Litwa złączoną została. (A. mor: Lat.) Uw Unij Lubelskiej na sejmie R 1569.—

21. Unija Litwy z Koroną (mówiono wów
czas żartobliwie o tych, którzy mieli bro-
dę wydatną /zadartą/ zaś nos długi zwie
szony

odpis

Królowie, książęta panujący

32

Król Henryk Walezjusz
R. 1573. 5. miesięcy.

1. Zabiegł z krajów od brzegów dalekiej Sekwany //
Świetnem Polskiem Poselstwem do tronu wezwany; //
Uszedł od nas kryomo Henryk niestateczny //
Ślad płochości swej w Polszcze, zostawiwszy wieczny. fol. mor: Lat: =/

Oddział:
Akt.

Królowie i Książęta Polscy i Litewscy, i epoki ich panowania

Król Stefan Batory, od R. 1576–1587.

1. Disce puer, et ego te faciam: Mości Panie, rzekł Król Stefan do jednego z uczniów Akademii Krakowskiej, który przy egzaminie publicznym dobrze się sprawił, na to zakład mu się podobał.—

2. Jadał dziś Król Jegomość z Forensem. (Kn.) (Linde) ironicznie o tych, którzy się chlubią mieć stosunki u dworu.—

3. Urodzi baba dziecko, a baba ma sto lat.— (Wójc. T. III) (Linde) mówi się, gdy się od kogo żąda rzeczy niemożebnych. (Początek swój ma ono w tem, iż Anny Jagiellonki, żony Stefana Batorego, która zadosyć czyniąc życzeniom narodu, poszła za Stefana, mając już lat 50, i nie będąc więcej płodną. Nad niezgrabność dworzan, którzy w dzień ślubu, królowej potomstwa życzyli, odpowiedziało pospólstwo powyższym epigramatem.)—

Nota

4. Za króla Stefanka, strach był i na panka. (Ryś.) (Wójc: T. =) (Znaczy króla Stefana Batorego, bała się nawet szlachta.

5. Zęby komu pokazać, albo zęby na kogo ostrzyć. (Wójc: T. =) (Wójcicki odnosi tę lokucyą do czasu panowania Stefana Batorego, który miał trzy wilcze zęby w herbie, którym rozkazy swoje pieczętował, których szlachta słuchała, bo się ich bała. (Tą pozycyą objaśnia poz: 4ą)

6. Za Stefana, Kniaź Moskiewski Połock stracił, Inflanty wykreślił. (Kn: Ryś: (wykreślił) = oddał co mu w gardle już było.—

7. Stefana Bóg wzbudził, aby Moskwy hardość ostudził. (Kn: Zw: kr. =)

8. Carnificyna z Pfiadkami = zwał Królestwo /

Polskie Batory; Tak mu wytchło, tytu- łów i tronu Polskiego; (Opal: Sat: 4.) Wy- tchło = wypierzchło, naprzy kryło się za- pewne z powodu ustawicznych swarów na sejmach, ustawicznych bitek na sejmi- kach. —

Nota

9. Jaśko! błaznuj tu przed się, imię twe nie zginie, Póki echo, i swojska Gęś na świe- cie słynie. (Nadgrobek Jaśku, błaznowi nadwornemu Stefana, przez Jana Kocha- nowskiego napisany. (Gołęb.)

21

10. Wolę być ławek królewskich gościem, niż gospodarzem. (odrzekł Mielecki królowi Stefanowi, gdy tu go wzywał, aby mu stręczył osoby, do wyższych urzędów. — (Budn: Apf:)

11. Stefan nie chciał być królem malowanym; Ale rzeczywym, tuskanym, i ojcowskim panem. (Dietr: Hor.)

12. Uraj jak u dworaka, świta jak u Hajduka; albo: broda jak u proroka, sumienie Hajduc- kie. (Flonz:) — Hajduk przysłowiów daje się widzieć że Hajducy, sprowadzeni przez króla Stefana z Siedmiogrodu do Polski, jako straż policyjna niezbyt lepszej używali opinii publicznej. —

Nota słowo

13. Na państwo nie po krwi, ale po cnocie wstą- pił. (X. Skar: o Batorym)

14. Król Stefan, był pan wysokiej urody, i krasnej twarzy; (Biel.) to jest: słusznego wzrostu, i rumianej twarzy.

15. Za Stefana zaczęła się wojna pióra odzie- życiny. (Krzś.) odzieży kościelne.

16. Dla Węgrów pod komendą Bekesza, R. 1578. sinego sukna wzięto 4684. łokci, a czerwo- nego 325. na łapki, czyli wyłogi. (Krzś:) Uw. Stefan Batory wstąpiwszy na tron Polski, przywiódł z sobą z Siedmiogrodu kilka pułków węgierskich, pod komendą Bekesza będących, któ- rych umundurowanie, i utrzymanie ze skarbu Pol- skiego miało miejsce —

Od: Liss

Ark 2

Królowie, Książęta panujący

Stefan Batory Król, kontynuacyja.

17. Ponim (Henryku) Stefan Batory Gdańska
bunt poskromił, Carskie cary Moskiew-
skie, i ich wojska gromił. Wtenczas nasz
Jan Zamojski przed światem się ~~sławił~~ wsławia,
logo Polak najwięcej sławnych mężów sławia
Słyną ~~li też~~ przy nim inni ~~wielce~~ dzielnością i cnotą;
Słynął Skarga uczony, swą wymową złotą.
I coś w Czarnolesia ustroniach ukrywał,
wieszczek Polski, ostatnich pieśni swych dogrywał.
(Kmor: Lat.) (Uw. wieszczek Polski: Jan
Kochanowski z Czarnolesia. —

Kochanowski — Nota

18. wyprawa posłów greckich na teatrze (Kra-
kowskim, w obecności króla Stefana wy-
prawiona (Nar: Pam:) (Uw. wyprawa po-
słów greckich pierwsza komedya w Polskim
języku, przez Jana Kochanowskiego napi-
sana, odegraną została poraz pierwszy w
Krakowie, w obecności króla, około roku
1580. —

19. Zadał Car Moskiewski Batoremu,
że nie jest król z królów. (Biel) (Uw. t.j.
że nie jest królem z prawa sukcessyi, albo dzie-
dzicznym. — wątpię, aby carowie moskiewscy
mogły się były świetniejszą genealogiją po-
chlubić, ~~jaką~~ niż ówcześni książęta
Siedmiogrodzcy. —

20 Najlepszy kuchmistrz u Stefanego Batorego
i najsławniejszy owego czasu w całej Polszcze
zwał się Dominik Alemani; (Gołęb: Dwory)

21. Jużnam Gąsko nieboże, nie będziesz błazno-
wał; kiedy cię straszny grubas do swej skry-
ni schował. (Nadgrobek Gąsu błaznowi króla
przez J. Koch:) (Uw. należy do por: 9.

Król Zygmunt III. (z dynastyi Wazów) od R: 1587. do r. 1632.

1. Plecie, jak Piekarski na mękach kłując: (T. II.) Piekarski, szlachcic, należący do partyi Zebrzydowskich, i Zborowskich, Królowi przeciwnej, targnął się na Króla wchodzącego do kościoła ś. Jana w Warszawie, w celu zamordowania go, i zranił go pałaszem w ramię. Wskazany najprzód na torturę celem wydania współwinnych, a następnie na śmierć bez względu na okoliczność, że według zdania doktorów był pomieszanych zmysłów, został egzekutowanym R. 1621. — Przysłowie powyższe przeszło w usta gminu, i utrzymuje się dotąd, z tą odmianą, że z Piekarskiego zrobiono przez skrócenie: Karskiego. —

2. Po Batorym wołał Polak Zygmunta za pana, Niż z Niemiec nastanego Maxymiliana (X. Mor: Lat:) Rzecz godna uwagi, że do wyboru Zygmunta, najbardziej się przyczyniła ta okoliczność, iż był urodzonym z Jagiellonki, siostry Zygmunta Augusta, a żony Eryka króla Szwedzkiego; Takie było to przywiązanie narodu Polskiego do Dynastyi Jagiellonów. —

3. Za niego żył Żółkiewski, za którym pobite, szły Cary z Moskwy, niosąc czoła w ziemię wryte (Item: Mowa o carach Szujskich)

4. Żył Chodkiewicz, Litewskim co był Marsem zwany; Zadając przy zgonie jeszcze Turkom ciężkie rany. A wziął Lubomirski z rąk jego buławę. Korzystał dumny Osman, i pisał mu prawo. (Item) /.

5. Żył Sarbiewski, twórca rymem
oświecie sławny; A Rzym rzymski że
z grobu wstał Horacy dawny. (Fleury)

6. Pod Guzowem zmieszała się krew
z ałowiem (Woyc: J. =) Pod Guzowem
zostało R: 1607 wojsko zakoszanów pod wo-
dzą Zebrzydowskiego, przez Jana Za-
mojskiego na głowę pobite, i Zebrzydow-
ski, wniewolą wzięty, dla ratowania
życia, zmuszony, króla, w obliczu całego
wojska, klęcząc prosić o przebaczenie.

7. Wykręcił się sianem; (Star: (Woyc: J. (Flem:)
wzięło swój początek od anegdoty o Piotrze
Smoliku, błaźnie na dworze Zygmunta
III.go, który przegrawszy zakład obiecką wina
i będąc z tego powodu w piwnicy zamknię-
tym, uknuwszy z ocznajdującego się w tejże
siana sznury, za pomocą takowych, z piw-
nicy okienkiem uciekł.

8. Nie każdy nos jedną tabakę lubi; albo: Niema
tabaki dla każdego nosa. Przysłowie to wzięło
to z ustawy swojego czasu kłótni Jezuitów
krakowskich z Jakubem I.ym Królem Angiel-
skim i Szkockim, względem używania tabaki,
której ślady w dwóch pisemkach ulotnych: Mi-
zokapnos, i Antimizokapnos, w Krakowie dru-
kowanych, znajdujemy. —

9. Zebrzydowski, aby usprawnić rokosz przeciw
Zygmuntowi III.go zmyślił przez swe narzędzia
rokosz Gliniański, przeciw Ludwikowi
królowi Węgierskiemu i Polskiemu, wybuch-
nąć mający. (Rzecki: Nota Jest wzięty z ks. roz.
6.go —

10. Zygmunt III. był bardzo zwłokliwej natury.
(Nar: Chod: (zwłokliwej natury = wahający, nie
decydowany, (Cunctator)

11. Pierwszy kuchmistrz Zygmunta III.o zwał się
Piotr Zeroński. (Gołęb. Dwo: =)

Od: list: Królowie, i Książęta w Polszcze panujący:

Król Władysław IV.
(Waza) od R 1632 – 1649.

1, Władysław, syn Zygmunta, usiadłszy
Swoistym sławy wieńcem na tronie,
uwieńczył swe skronie.
Moskwę dumną pokonał, i Turka zatrwożył;
Szwed dla niego, gniewdarowny dla Pola
ków złoszy!
† X. Mor: Lat: /

2. Car przyjąwszy z pokorą, pokój wymuszony
Dotąd nieśmie przestąpić progu tej Korony. † Gward: 1634 † Uw Car Moskiewski, tej korony, zrzeknie się: Polskiej. —

3. Za twojem berłem Bóg ~~um~~ nam odjmowany
Umknie za Wołgę dziki Bisurmany. † Miask: Ryt: † Apostrof ten tyczy się Władysława czwartego. Odjmowany, to samo co przebłagany. —

4. My, cośmy się rodzili wolnemi dotąd,
teraz jawnieśmy się poszwedzili, wyzuwszy swe sarmaty. † Gward: 1640 † Uw pisane za panowania Władysława 4go który Szwedzki ubiór, i obyczaje u dworu swego zaprowadził. —

Nota

5. Próżna krwawego boju, zakwitła
Polska w pokoju. † Grach: 1637 † Wolna od krwawego boju; Uw po szczęśliwie ukończonej wojnie z Moskwą, i Turcyą. —

6. Car oszelany, Bzmiał w tryumfie przed
Władysława oczyma kajdany. † Gward: w4. [Szujscy, carowie Moskiewscy, wzięci przez Żółkiewskiego w Moskwie w niewolą. —

7 Pierwsi kuchmistrze Władysława 4go byli ./.

1. Ferdinand Wotyński, i Adam. (Gotb: Do)

Od: hist.

Królowie i książęta Polscy i epoki ich panowania

Król Jan Kazimierz /Waza/ od R.u 1649. do R.u 1669.

1. Fraszka Szwedowie, fraszka Kozacy! / Odp: Diab-
ta tam fraszka, dali wam się znać. /Opal: Sat:
t.j. dali się wam we znaki./
2. Im kto wyżej siedzi, tym się bardziej po-
ci. /rzekł Radziejowski prymas, do Kró-
la Jana Kazimierza, otwierającego sejm
walny w Warszawie, ukazując jego się
na gorąco. /Woj: T. II./
3. Bóg wziął głowę króla mądrego, wziął
serce, hetmanów koronnych obydwóch,
wziął żywot, obfite Ruskie kraje,
wziął piersi, wojsko Ukraińskie; tylko
nam nogi do ucieczki zostawił, abyś-
my za Gdańsk i Szląskie granice ucie-
kali. /Star: Ryg:/ Pisane po śmierci Wła-
dysława 4.go i wybuchu 1.ej wojny Ko-
zackiej. —
4. Nie całuj, i nie kąsaj, zwykł był J. Kazimierz
mawiać do posłów ziemskich przy ceremonii pocało-
wania ręki królewskiej w dnie uroczyste,
to jest: do posłów, którzy przy obradach sej-
mowych nieraz obrażali powagę królewską, co
w ciągu smutnego panowania, tego nie-
szczęśliwego monarchy, często się wydarzało.
/Gołęb:/
5. Już na jednej nitce, korona wisiała, Sam tyl-
ko Bóg ją trzymał, że się nie urwała. /Zimor:
Siel:/
6. Są wiarołomni, stoją wpośród Szwedzkich
szyków, Bo na nieszczęście zdrajców,
szczęście hołdowników. /Koz: Czarn:/ mowa
o Wielkopolanach, którzy się do partyi Gusta-
wa Karola, przeciw Królowi prawemu przy-
łączyli. —
7. Wiem z przykładu Kazimierza, ginącego w
toni, Jak ten gmin Królów swoich wybiera
i broni. /Stem:/ słowa włożone w usta Karola

Nota

./.

7. wi Gustawowi, Gniin; rozumie się, chrobra szlachta. —

8. Lecz kiedy okręt tonie, kiedy śmierć już bliska; Roztropny majątek, skarby nawet w morze ciska. (Abr...) <u>Nota</u>

9. Szukasz na nas sępa(cis) pod wieśniaczą szatą; Attilla, ów bicz Boży, niezdobył się na to. (Abr...) mowa obrócona do Gustawa Karola, który chciał Polskę podbić, chłopów naprzeciw szlachcie buntował. <u>Uw:</u> Awięc Rząd: Aust: niebył twy nalazcą tej taktiki makiawelskiej w ~~R. 849ym~~, tylko (tyl) naśladowcą. —

<u>10.</u> Za Jana Kazimierza, R. 1652. pierwszy raz sejm od jednego posła był zerwany. (Skrot: pr: pol:) <u>Uw.</u> Wskutek ~~pra~~ zaprowadzonego na wniosek Sicińskiego, posła Upickiego, <u>liberum veto</u>.

Nota

11. Jan Kazimierz tak nieszczęśnie na tronie panował, Że od zguby ostatniej ledwie kraj ratował; Czarnecki (Pam: Las:)

12. Laty, podeszły, sejmami, i obozami zrobiony; Wiekami stroskany, koroną składam. (Lade) <u>Uw.</u> wyjątek z mowy Jana Kazimierza na sejmie abdykacyjnym, w Lublinie R. 1669. mianej. —

Nota

+ w roku 846ym

ad hist

38

Królowie i książęta w Polsce panujący

Korybut
Król Michał Wiśniowiecki
od r. 1669. do 1674.

1. Michała Korybuta, gdyby dłużej pożył,
Możeby zniecierpliwiony z tronu naród złożył.
Umarł w dzień, gdy z Turkami tocząc boje
krwawe, Sobieski, pod Chocimem wiecz-
ną odniósł sławę. (Amor: Lat:)

2. Starszy król Polski, niż pan Baranow-
ski. (Rys.) (Wojc. 2 mar.: X. Fabl.) (Jakiś
Baranowski, szlachcic Polski, zawiązał
naprzeciw elekcyi, księcia Michała,
na tron Polski, konfederacyą, która
wkrótce po zawiązaniu przez partyą kró-
lewską rozproszoną, i rozwiązaną zo-
stała. Co było powodem powyższego
przysłowia. (Koch: T. 4. klimat:)

Nota

3. Insza król, a insza pani Baranow-
ska. (Rys.) (Wojc. T. II.) (Z poprzedniego.)

4. Po śmierci króla Michała, pierwsza pocz-
ta wileńska doniosła, że Litwa obrała
księcia Konstantego. Później wyjaśniło
się, że łotry Litewscy dobywszy się w nocy
do gospody, w której X. Konstanty Wiś-
niowiecki nocował, obrali go ze wszyst-
kiego, nie bez wielkiéj szkody. (Dat. Wać.
Low: (Dykt.)

Uw.

5. Witaj królu mój, gościu pożądany, mię-
dzy te Kraka starożytne ściany. Wjeżdżaj
na Wawel, utwierdzon na skale, Wielki
Michale! (Koch:) Uw: Strofa z ody Wes-
pazyana Kochowskiego, na wjazd Korona-
cyjny do Krakowa, Michała Korybuta,
Wiśniowieckiego, po abdykacyi Jana Ka-
zimierza obranego królem Polskim. —
Wawel, czyli Wawel, skała nad Wisłą,
na której Katedra Krakowska, i Zamek
Królewski za Kazimierza W. a jak niektó-
rzy Kronikarze twierdzą jeszcze za Krakusa
zbudowany. —

Nota

6. Iwam też Polak winien czuć swe wspom-
nienie,
Potockich, Wiśniowieckich, Koniecpol-
skich cienie!
Co mężny dając odpór strasznej wrogów
sile,
Nie dali ledz ginącej ojczyźnie w mogile.
/X. Mor: Lat 7

Uw. Ustęp ten sięgający się do wojen za
Jana Kazimierza, przeciw Szwedom, i
kozaczyźnie, tycze się X. Michała Korybuta
Wiśniowieckiego, równocześnie z ~~Cz~~ Ste-
fanem Czarnieckim, nieprzyjaciół kraju
wojującego. — X. Michał podówczas
hetman Litewski, po abdykacyi Jana
Kazimierza, r. 1669 został obrany kró-
lem Polskim. —

Od: List:

Królowie i Książęta Polscy
i epoki ich panowania

Król Jan Sobieski. (Jan III) 39
od R. 1674. do 1696.

1. Nad jego skronie, laurem Marsa uwieńczone*
włożył naród z radością, królów swoich ko-
ronę zaś orły Polskiemi, i Wiedeń obronił,
(Strwożoną Europę od zguby zasłonił. —
(X. Mor. Lat.) Uw. * Król Michał Korybut, u-
marł w dzień otrzymania odniesionego przez Sobieskiego,
podówczas W. Hetmana koronnego, nad Tur-
kami pod Chocimem zwycięstwa. —

Nota

2. Synowie, nieuczcie się tańców; bo tego i tu z dam
z Tatarami nauczycie się), rzekł Sobieski
do swoich synów wyprawiając ich w podróż
do cudzych krajów. (Karp. T. IV.)

+

3. Słowo się rzekło Najjaśniejszy Panie, ko-
była u płotu. (Gminne), dotąd używane
z wypuszczeniem słów: Naj. Panie. O źród-
le tego tej przypowieści, obacz Notę. +

Nota

4. Tatyle warto, co bić się za Wiedeń. (Słowa
J. III) (Stosując natyle przydaj Uw. Przysłowie
to wzrosło zdaje się z podsięrzy Wiednia, i wy-
prawie Sobieskiego na Wołoszczyznę.
5. Za Króla Sobka, nie było w polu ani snop-
ka (gminne) (Sobka = Sobieskiego) Uw.
Dla ustawicznych wojen, nie było komu
w polu robić.
6. Zarobił, jak Król Jan na Wołoszczyźnie.
(Słowo: T. III) Odnosi się do wyprawy Jana III:
na Wołoszczyznę, do której zdobycia na
korzyść Królewicza Jakuba, Cesarz Leopold
wywdzięczając pomoc Wiedniowi daną,
posiłki wojska obiecał. Gdy później ta-
kowych odmówił, Król Wołoszczyznę z wielką
stratą ludzi, i pieniędzy opuścić mu-
siał. —

Nota

7. Zbawienne imiona Sobieskich, Żółkiewskich.
(Łusz: Di:)

Tatary, Doz 5.
+ Obr z Tatarami tańcować

8. Scutum Sobiescianum nazwali P.P. astronomowie 17go stólecia, podsięczy dannij Wiédniowi, jedną znowo uorganizowanych Konstellacyj, na cześć herbu Sobieskich, zwanego tarczą, i mają ego złotą tarczą w czerwonym polu. (Boh: Przy:)

9. Gdy wy panowie odemnie niechcecie, wyjdę ja inszy od was jechać. (Rzekł Jan Sobieski, podtenczas jeszcze kasztelan krakowski, do swoich natrętnych gości, ubierając się przytym w boty. (Goł. b. Dw:)

10. Na wzrok Jana gromiący, na blask płytkiej stali, kupami się od Wiednia zbita gawiedź wali. (Narusz: Wiér:)

11. Król Jan, Europy Pan; (Nota) Epigram.

12. Zniewolka garścią pod Buńczukiem; Idzie Wiedniowi Jan z dobrym marszałkiem; (Susz: Dus:) (Pol: Syl:) Ob. wyrazy

13. Wsiadaj na konia twój koń dzielny marszałku Sobieski. Tobie potrzeba order wykonać niebieski (Kchow:) order = rozkaz, zlecenie. Dz: Bos. Wied: wyb: (Marszałkiem zowie, kochanowski Króla Jana dlatego zdaje się że dowodził pod Wiedniem wojskiem sprzymierzonych ~~nie~~ Rzeszy Niemieckiej! który swych dowódców Marszałkami zowie.)

Nota

14. Przed Polską szablą, Niemieckim rapirem Bułat Turecki stał się papierem. (Susz: Dus: uwaga do oswobodzenia Wiednia od Turków ~~27~~ 12 września 1683r.)

15. Do Jana, że Sobieski, naród nieprzyjaka; Król Stanisław stryj płaci, za pana Stolnika. (Kras: Sat.) Um

16. Słowik, było nazwisko błazna na dwor-

/.

-nego króla Jana, który z łatwością swoich żartów i dowcipów słynął. O nim to mówi Wacł. Potocki, że w swojim Zaciągu: 16 Słowikowi Krakowski kazał Wojewoda, że jego dworu błaznowi na regestrze poda. —

17. Nieustraszone męstwo Sobieskiego wyratowało kraj z ostatniej toni. (Pam: Nar:)

18. Wielkiemi zachodami wielkość swoją kupić musiał Sobieski. (Lude: Jęz: Zw:)

19. Jana III-go gdy Wiedeń zbawił, głos był powszechny między Niemkami; Oto bohater, który nas zbawił, tak że nie piękny z temi wąsami. (Kniaź: Kom: Szk: wąsów)

Od: hist. **Królowie, i książęta Polscy i epoki ich panowania** 41

August II (Sas) od R. 1697 do 1734.
~~i August III. od R. 1734 do R. 1765~~

1. Pił August, piła za nim Polska cała; (Mol: Stan:)
2. Każdy w pijaństwie dziwne rzeczy broił; August Sas, Polskę do reszty rozpoił. (Kras: Sat:)
3. Francuzem, moderatem, wydrikiszką, nazywano za Sasów tego, co nie pił na zabój; nie częstował do upadłego. Po dworach trzymali więcej panowie starych i doświadczonych pijaków. (Gołęb: trunki:)
4. Gdy August pijał, Polska była piana; (Zab: Sarf. par I.)
5 Jedni do Sasa, drudzy do Lasa. (Z czasów wojen domowych o tron Polski między Augustem IIim wspieranym przez Rossyją i Austryą, a Stanisławem Leszczyńskim wspieranego przez Szwecyą i Francyą. (B. S.)
6. Nieszczęśliwy, jak Paktul. (Wójc:)
Uw: Paktul, generał Szwedzki, pod królem Karolem XIIym posądzony przez króla o zdradę, ratować się ucieczką do Drezdna pod protekcyą Augusta IIgo Elektora Saskiego, a następnie króla Polskiego, będącego pod ten czas z Karolem w wojnie. Wydany później wskutek traktatu Altrandsztadzkiego przez rząd Saski, Szwedom, na rozkaz króla rozstrzelanym został. Od owego czasu otóż powód do pomienionego przysłowia —
7 Za króla Sasa, jedz, pij, i popuszczaj pasa (gminne) zdaje się raczej należeć do epoki panowania Augusta IIIgo
8. Za króla Sasa, było chleba po pasa; (X. Biał:) Parafraza poprzedniego. —
9. Było to, za króla Sasa. (Oss: kr:) Ad przysłowia: Stara facyja.

Poz. 3: 17 maja
Nota
Nota

10 Bogdajby ów czas szczęśliwy, nigdyby był nie minął; kiedy się król ze trzema stanami, upijał. (Kras: Sat: † D: Poz: 1.)

11. Polska się zapijała, gdy August pijakiem. (Zab: Nagr: † D poz. 14 †)

12. Czas panowania Augusta II° był przepowiedziany obrazem klęsk, zdarzonych przed naszemi oczyma. (Krasicki: Illus.) Otworzył on albowiem drogę Moskalowskim wpływom, i drogę Moskiewskim intrygom w Polszcze. Od owego czasu, następni królowie byli już tylko Rossyjskiemi wielkorządcami w Polszcze. —

13. Gdy na Elekcyi Augusta II° w listach Cesarskiego posła napisane było: Przezacnej Rzeczypospolitej; posłowie ziemscy listów tych czytać niedozwolili; żądając tytułu: Najjaśniejszej Rzeczypospolitej; który wczasie bezkrólewia, po abdykacyi Jana Kazimierza na sobie przywłaszczono. (Kret. pr.)

14. Każdy z tych królów dziwne rzeczy zbroił; † August zaś Polskę doreszty rozpoił. — (Kras: Myszk: † D poz: 2 †)

15. Najsławniejszy kuchmistrz za Sasów, zwał się Czarniecki, kuchmistrz nadworny. —

16 Farfury, i porcelana pojawiły się w Polszcze wpołowie panowania Augusta III° wprzód jadano na złotem, srebrze, i cynie. (Gołęb.)

17 Z sławnych za Sasów pijaków, było oprócz Augusta II° najsławniejszych trzech w Koronie, a jeden w Litwie. 1. X. Janusz Sanguszko ordynat Ostrogski, marszałek nadworny Litewski, tak tęgą miał głowę, że upiwszy się, gdy się kilka staj w karycie przejechał, mógł pić na nowo; 2. Borejko Kasztelan Zawichostski, pił najwięcej /.

./ z duchownemi, i mnichami, a że tyt swój,
i ostatni, dał powód do krakowskiego
przysłowia, bodaj ci tylego djabła ziadł
jak F. Borejko. (Ob: osoby). 3. Adam Nałęcz
Małachowski, krajczy Koronny, zwany
zabójcą ludzkiego zdrowia, niejednego
na śmierć zapoił. Mieszkał w Bąkowej
górze, i miał puhar półgarcowy, na któ-
rym 3. serca z napisem: corda fidelium.
jeden braciszek bernardyn wypił na
6. takich, i osiadł o swej sile na wózek.
Ur. Od tego Małachowskiego zdaje się
pochodzić lokucyja Polska: pijak Koron-
ny. 4. Karol X. Radziwiłł wojewoda lu-
belski, strzelał popiaseniem do ludzi; po-
tem przestraszonych obdarzał bogatemi
darkami. (Gołęb: Gruch:)

18. kolumna marmurowa na pięć łokci wy-
soka, postawiona w puszczy Białowiejskiej,
świadczy, że August III.ci z Ksawerym, i
Karolem Królewiczami, ubili na polowaniu
w d. 27. września, R. 1752 od bytym, 42.
żubry, 13. łosiów, i 2. sarny. (Gołęb: Żab:)

19. August Sas (II.gi) na Polskie Królestwo
obrany; Oddał go Leszczyńskiemu od
Szwedów wygnany:
~~Ani też był stosiow~~
Lecz wkrótce tron odzyskał, ani też był
chciwy
Tych godności Królewskich Leszczyński
Cnotliwy. (Amor: Lat: (Ur. Panegiryk
króla Sta: Leszczyńskiego, znanego w histo-
ryi Polskiej, z swej tolerancyi dla różnowierców,
i dlatego właśnie przez Karola XII. Króla
Szwedzkiego, protegowanego, jest nijako para-
doxum w ustach Xiędza Morelowskiego,
Soc: Jezu. — Po bitwie pod Półtawą, wygra-
nej przez Piotra I W.go Cara Ros: nad Karolem
XII.ym musiał Leszczyński ustąpić tronu
Augustowi II.mu przez Piotra protegowanemu.
(Ob: Pa: 12.o) Leszczyński, przeniósł się na Księstwo
./

Nota

1. Lotaryngskie, któremu Ludwig XV Król francuski, szwagier jego, do końca życia odstąpił. Mieszkając ciągle w Nancy, stolicy Lotaryngii, i tam życia dokonał, R.[illegible] jak świadczy monument w katedrze tamtejszej jego pamięci poświęcony.

20 Za Augusta III.° Polak był spokojny, [illegible] Do jego panowania odnoszą się aktualnie przysłowia pod pozycyami 7. i 8. zamieszczone. —

Król Stanisław August Poniatowski, od R. 1765–95.

1. Jest z rodaka król wielki, i najbardziej słynie ztąd, że cały dla kraju wylany jedynie. (Zab:) Uw. wątpliwy panegiryk po konf: Targowickiej.

2. Szkoda czasu, i atlasu. (Lud: Wyj:)
Uw. Objeżdżając Król w towarzystwie X. Naruszewicza, biskupa Przemyskiego, niektóre prowincye państwa; ofiarowane mu były w jednym z miast, wiersze (panegiryki) na białym atlasie drukowane dość liche. Król odczytawszy takowe wyrzekł powyższe słowa.

3. Niemógłem dla ciebie, więc wziąłem dla siebie. (B.J.) mowa: o Koronie Polskiej (Nota)

4. Król winny. Uw. po przystąpieniu Króla Stan: Augusta do konfederacyi Targowickiej, przeciwko konstytucyi 3º Maja r. 791. zawiązanej, przylepiono na drugi dzień po rogach wszystkich ulic Warszawy karcianego króla pikowego, to jest winnego. (B.J.)

5. Po wyborze Stanisława Poniatowskiego na króla Polskiego, R. 1765. zrobił ktoś w Warszawie Anagramma z jego nazwiska Poniatowski: On okpi świat. Moskale przerobili to anagramma na język Rossyjski, które opiewało: Okpył on i was. (B.J.)

6. Stanisław Poniatowski ostatni król Polski; Stanisław Piątkowski ostatni król kurkowy. Przypowiastka istniejąca dotąd jeszcze u mieszczan Krakowskich; albowiem przy ostatnim rozbiorze Polski, gdy Kraków dostał się Austryi, istniejące od trzech wieków towarzystwo strzeleckie Krakowskie zostało rozwiązane. Królem kurkowym zaś był podówczas Stanisław Piątkowski obywatel miasta Krakowa. (Gol. B:) Nota

7. Mało Bobo; (Król St. August, miał karła bardzo małego, przy tym bardzo zgrabnego).

7^go. Przysłowie w dawnych czwartkowych często gospodarstwie na stół dawano. – Od niego poszło, że każde zgrabne dziecię nazywano właściwie małe Bobo. – (B. J.)

8. Maxyma: że potrzeba wszystkich zrównać, sprawi, że się wszystko przewróci. Słowa, wyrzeczone przez St. Augusta, do jednego z Senatorów w czasie sejmu konstytucyjnego. (Gaz: Nar:)

9. Rozdawanie orderów nieprawnie nomi być zazdroszczone, aby nigdy nie mogły obelżywych, mógł przynajmniej ozdobić. (Słowa wyrzeczone przez Króla St. Augusta, do otaczających go ministrów, wyjęte z ówczesnej gazety narodowej. (Lud.)

10. Do Jana, że Sobieski naród najprzywyk, Król Stanisław ottug płaci zapa na stolnika. (Kras: Sat:) (Uw. Ojciec króla Stanisława Augusta, był stolnikiem Koronnym. Myśl, w tych dwóch wierszach zawarta, jest ta, że Królowie narodowi tak zwani Piastowie nigdy szlachcie Polskiej nie byli do smaku.

11. Jak raz powiedziałem, że król z narodem, a naród z królem, tak do śmierci powtarzać będę. (Gaz: Nar:) (Uw: Słowa wymówione przez Stan: Augusta, do deputacyi sejmu Konstytucyjnego, w R^ku 1791^go. Dotrzymał stały król swego przyrzeczenia. Pomylił się atoli nieco w obrazach o słowie naród, sądząc, że tenże nie zaprezentował sejm Konstytucyjny, lecz Konfederacyą Targowicką, do której wkilkadziesiąt dni później przystąpił. –

12. Król (St: Aug:) oświadczył, że na ustawy 3^go Maja 1791^go R. przysięgł nie na żart, ale żeby całości jej pilnować. (Gaz: Nar:) (Ob. uwagę do art: poprzedniego. – 1.

13. Najsławniejsi Kuchmistrze za Sta: Augusta, byli najprzód bracia Tremo, kucharze nadworni; niemniej Świpiński, Sałukiewicz Schabowski, i Grudziński. (Gołęb: Dw:)

14. Za Stanisława Augusta, ustawało pijaństwo upowszechnione za Sasów. Dwóch panów jednak jeszcze się nim odznaczało; Branicki hetman, i Kazimierz X. Sapieha, tudzież dwóch szczepetków, wieszających się przy dworach wielkich panów: Janikowski, i Biesiekierski. (Gołęb: Lwów:)

15. Szanowny Ambroży zbudował dom Boży, Nie tak jak ty błaźnie, coś wystawił łaźnie. — (Mochacki) Nota Łazienki

16. Sto kosztował karuzel, jakbym trzy kroć łożył, Żeby nasz Staś skamieniał, a Jan IIIci ożył. (B.J.) (napisano na posągu J. Sobieskiego w Łazienkach Król: pod Warszawą, na drugi dzień po wyprawionym tamże przez Króla Stanisława Augusta, dla zabawy dworu, i Rossyjskich panów, Karuzelu. — (B.J.)

Nota

17. Muz przyjaciel Stanisław, pomimo tocząc (polskiej III) wojny
Widział, jako trzy razy Polskę rozbierano,
I trzy z tym imieniem Polaków nazwano;
Ów Rossem, ten Prusakiem, ów był przezwan
Jnazwą własnej swej ziemi Niemcem;
został cudzoziemcem
(X. mor. Lat.)

* po augustać III

Od: Inst
Akt I

Narody, kraje, Prowincyje, Ziemie, powiaty

Lit. P

I Polska, Polacy

9.2 Dostaniemy się między, abyśmy znowu zawołani ~~byli~~ Sławianami byli. Star: Ref: /
Nota

2 1 Polacy, naród wszelkie wolności szlacheckie obficie opływający, ale nam trzeba ostrożnie żeglować, byśmy w nich nie utonęli. (Stryjk: / Uw: Źle, nie ostrożnie żeglowali, i utonęli. —

3 4 Huk spiży, szczęk oręża, chmury ryczących grzmoty, To są wiecznie [illegible] lutni Sarmackiej przedmioty. Wszystko ona tęskne tony godzi cieniami; Takie są pienia wieszczów, jaki los ich ziemi. (Koz: Czarn: /

4 1 W pierwszym Dytmarze, znajduje się pierwszy ślad Polskiego imienia; bądź nam to imię Czechowie od polania chrzestną wodą nadali, bądź one od Lachów sami sobie włożyliśmy. (Nar: Hist: /
Uw ostatnia wersya jest tym podobniejsza do prawdy, że najdujemy w Sławiańszczyźnie szczepy noszące nazwę Górlachów, i Morlachów; to jest Lachów w górach, i nad morzem osiadłych. —

5. Ta część Sławaków, (Słowian / która od Bosforu Cymeryjskiego wyszła, na dwa narody, Czeski, i Polski, rozcięła się. (Kromer / Uw: Od Bosforu Cymeryjskiego, teraźniejszego morza Kaspij-skiego; to jest: z kraju teraźniejszej Czer-kaskij.

6. Naród Sławiański z Dalmackim za jeden rozumieć niepotrzeba. (Krom: / Nota

7. Sarmatowie ~~[crossed out]~~ nazywają się Sławakami, albo dla sławy męstwem zasłużonej, albo od słowa, którego wiecznie dotrzymywali, albo nakoniec od słowa oznaczenia mowy. (Krom: / Stryjk: / Star: Ryc / Kluz / Linde /
Nota.

9 Nierządem Polska stoi; trafnie ktoś powiedział; Lecz drugi odpowiedział, że nierządem zginie. (Opal: Sat:)

10 Kto mówi: Nierządem Polska stoi, samma nierząd wysławia. Jedzie do Krzymu, a nam zostawia wioski i przysłowie. (A. M. Fr.) Wiersz ten Fredry zdaje się odnosić do pewnej osoby.

11 Lepiej żeby nadeń stała, i lepiej by stała. (Sak.)

11 Niepozwalam; liberum veto. formułka zrywania sejmów, w skutek wniosku Spicińskiego, posła Upickiego na sejmie Lubelskim R. 1652 uczynionego, i większości głosów w prawo zamienionego, w mocą którego do ważności uchwał, jednomyślność wszystkich głosów potrzebna była. Jedno zatem wyrzeczone Niepozwalam, unieważniało uchwałę, i najczęściej dla wrzawy złości wynikłej, zrywało sejmy.

12 Mądry Polak po szkodzie; (według Bielskiego i Wojcickiego odnosi się to przysłowie do epoki panowania Kazimierza Mnicha, a więc do początku 11go stulecia. ~~Ale~~ Rzecz prawie niepojęta, że doświadczenia ośmiu wieków, nie uczyniły go mądrym przed szkodą.

13 To prawdziwe bezkrólewie. (Wojc: T. III) znaczy: wielki nieład, nieporządek, jaki zwykle w czasie bezkrólewia w Polszcze panował. —

14 Tak tam, jak na Ukrainie. (Kn.) (Wojc: T. II) gdzie wszystko przemocą się dzieje. —

15 W Polszcze jedni ludzie są wielkiej niewoli; (t. j. chłopi) a drudzy wielkiej swawoli; (t. j. szlachta) (Gor: Wtór:)

16 W Polszcze, jak kto chce. (Rys: Lud: S. II) przysłowie: nierządem Polska stoi.

17 Co Polak na dzień wypije, Niemca majątek stanowi. (St. Ryś:) Gdyby Ryszyński zmartwychwstał, i wiedziałby lub świętą przedmieścia, z widzenia [nia] nie zwiedził, zmieniłby swoje przysłowie rozumniej przeciwnym Ruszkim [Kiermaszu]. —

Nota

18 Co łotr to doktór, co Niemiec to kupiec, Co Polak to hetman. (Słow: 1 Sar: t. 1. z Teat. na charakterystykę, tych trzech narodów,

19 Co łotr wymyśli, francuz zrobi, Niemiec sprzeda, Polak kupi, Tatar złupi. (Wójcicki: Zbior: Z. Jabł:) Inna wersya tej przypowiastki opiewa: Polak głupi, wszystko kupi.

20 Co Polak to starosta, co Niemiec to generał, co ksiądz to kanonik. (Mon: (Linde) Przypowieść ta zdaje się mieć na celu szydzenie z manii tytulatury, w Polsce od najdawniejszych czasów tak powszechnej. —

Nota

21 Co Polak to Stanisław, co Żyd to lichwiarz. (Kn: Linde)

22 Dom Prawdzickich matalizny w Polszcze, rzadko się kiedy odzywa. (Mon: War:) Ów Dom Prawdzickich, t. j. liczba ludzi prawdę mówiących i piszących. —

22/23 Darmo głos zawieszi okrzyczał Polaków o niejedność, znaleźli się przy zbawieniu Ojczyzny. (Gaz: Nar:) Ów ale nie wszyscy. Gazeta narodowa umieściła zdaje się fraszę zaś tę przed zawiązaniem konfederacyi Targowickiej.

Nota

23 Gdy jedziesz na Kujawską ucztę, zostaw wdomu testament. (Opal: Sat:) Jest Kujawskiego przysłowia. Albo pij, albo się bij. (Ryś:)

Ob 41

24 Póki świat światem, Nie będzie Niemiec Polakowi bratem. (Ryś: (Kn: Linde)

/.

25 Jeszcze Polska nie zginęła, póki my żyjemy. Pierwszy wiersz z pieśni Legionów Polskich, powstałych po rozbiórze kraju, i przegranej bitwie pod Maciejowicami, pod Generałem Dombrowskim, do Francyi, i tamże emigrujących. /B.F.=/ Uw. Melodya tej pieśni wzięta jest z hymnu narodowego węgierskiego, i tej sławnej, sławionej, duchem patryotyzmu jak pierwsza, tchnącej, i w tém momencie w Włoszech często odśpiewanego. —

Nota

26 Jeśli nad nami górę wezmą Perekopy, Jakowe Kniazie książęta, szlachta pójdzie w chłopy. /Dot: Łoś:=/ Perekopy znaczy Moskali; /Uw. Jak się też dzieje teraz rzeczywiście. —

27 Konstytucya w konie oprawna. /J. Mi:=/ t.j. Konstytucya Królewstwa Polskiego Kongresowego z R.^u 815. pod Nahajką Rossyjską i W. Kniaziem Konstantym.

28 Koń bez uzdy, Tatarowie przez Podlesie, piętki przez brzuch, niemogą przez szkody przyjść. /Wojc: T. II/

29 Koń Turek, Chłop Mazurek, szabla węgierka, czapka magierka. /Jtem/ t.j. wszystko wzorowo zdobne, wyborne. —

30 Kaduk, choroba sejmowa. /Rocz: Dzi:=/ Dla tego, że kiedy kaduk, (t.j. wielka, czyli Ś.-walentego choroba) jakiego posła rzucił, zrywano sejmy. —

Nota

31 Łatwiej mleko od mleka odłączyć, niżli Polską krew od Litewskiej. /Gwag: Przys:=/

32 Nigdy w Polszcze niezabraknie żelaza do broni, rycerstwa do koni, żyta, lnu, i pszenicy, i pełnej wina piwnicy. /Ryś:=/

s. 51

33 Modlimy się z Polskim chlebem, Angielczykom, i Zamorszczykom. /Klon: H:=/ t.j. spławiając zboże do Gdańska, i sprzedając je, po cenie, jaką się kupcom Gdańskim oznaczyć podoba. — ustanowić

/ dla fortecy ich nagranicy tymi znajdujący się

ak. 2
Od: h. st

I Polska, Polacy.

34 Na rokosz zawołać, (ad libertatem proclamare) (Knap: T. II / Ob: w tej części niniejszej uwagi nad znaczeniem lokucyi: na rokosz zawołać. Słowo rokosz wzięte jest z węgierskiego: Rákosz, t. j. zjazd powszechny (Comitia) —

Nota

35 Nie poratuje Polski, tylko stary geniuszem Polak. (A. M. Fr:)

36 Najwięcej w Polszcze, żydów, doktorów, i szlachty. (Szal: Rys: / Tak było na początku 17go stulecia, teraz się stosunek zmienił, albowiem przybyło Moskali i Niemców, a i chłopi liczą do obywateli. —

Nota

37 Na Ukrainie, co chłopiec, to muzykant. (Linde / t. j. Teorbanista. —

38 Niemasz teraz owych Zamojskich, Żółkiewskich, Czarnieckich! (Kn: (Linde) mowa o hetmanach tego nazwiska. Czyli niemasz, niemasz, a tak by się dziś przydali.

Uw

39 Obrać na króla, lub królem, Piasta, znaczy to do ostatnich czasów rzeczypospolitej Polskiej, obrać rodaka, t. j. szlachcica Polskiego na króla. I tak, po wygaśnieniu rzeczywistej dynastyi Piastów, następnie [linii] Jagiellonów i Wazów, obranym został pod nazwiskiem Piasta, książę Michał Wiszniowiecki, po nim Sobieski, ostatnim piastem był Stan: Aug: Poniatowski ostatni król Polski. — (B. J.)

Nota

40 Polacy, póty chwalebni, póki bitni. (Am. Fredro)

41 Pokijanówką zabawiać się. (Knap: T. II / Linde t. j. pijatyką, z bitką połączoną. — Ob: Kor 93.

42 Polakom, każdy strój wolny, a ubiór in„szy. (Żegl: (Kn: (Woje: t. II) (odnosi się do końca 17go wieku, gdzie się po fran„cuzku przebierać zaczęto.
Nota
43 Polska grzeczność, w Polskim tylko rada stroju. (A. m. fr:)
44 Polskim rzeczom, nie poradzisz tylko po Polsku; oba sposoby poniewierają sprawę. (Ltem.) (Uw sprawdza się ta sentencyja w tym momencie. (30/7 863)
Nota
45 Polski most, Niemiecki post, Luterskie nabożeństwo; wszystko to błazeństwo. (Rys. (Kn.)
46 Ryk: tam trzeba, nie gęby. (Kn.) (Woje: t. III) przymówka do sejmików Polskich, gdzie więcej pito, i bito się, niż radzono.
47 Rada, ława, i gmin, trzy porządki miejskie. (S. Grod.) (organizacyja miast król: w dawnej Polsz„cze.)
Nota
48 Są tacy u nas, którzy rzeczpospolitę w kieszeni chowają. (A.m. fr.) (t. j. tacy, którzy z niej tylko zyski ciągną.
49 Staropolska to jest cnota, nie zamykać przed nikim wrota. (Rys: (Wurz:) malując staropolską gościnność.—
Nota Do osób
Stanisław Kostka, perła korony Pol„skiej. (Sk: Żyw.) (Birk: Kaz:) (Uw Ś. Stanis„ław Kostka, Soc: Jezu; umarł w Wiedniu, o. gdzie w jego mieszkaniu, tuż obok koś„cioła Kapucyńskiego, (Currentgaß N.) zrobiono kaplicę, w której w dzień Ś. Stanisława (8. maja), dotąd solenne nabożeństwo od„prawiać się zwykło.—
50 Trudno w Polszcze o Polaka; trzeba by Diogenesa z latarnią, ażeby go znalazł. (A.m.fr.)

51 W naszéj koronie jest złoto Boże, żyto do chleba, len do płótna, owce do sukna, stada do koni, kruszec do broni. (Ryś: Przysł: T. III.) — Uw: W naszéj koronie, t.j. w Polsze, którą dla odróżnienia od Litwy, Koroną zwano; równie Koroniarze (Bamje) zwano szlachtę Polską dla odróżnienia jéj od Litewskiéj. —

ob Pa 32 Nota

52 W tłoch się sałatą karmi, Polak na niéj schudnie. (Amfr: (Wojc: T. III.)

53 Wszystka już prawie Polska zfrancuziała, a podobno zfrancuzowaciała. (Star: Ref:) (Linde)

13 Szlachta

U nas, kto nie szlachcic, byś mężnym nie bój wywracał, nie ma nadgrody. (Petr: Ek:)

54 Żyć po Łęczycku. (Linde) (Wojc: T.) — znaczy skąpo, brudnie.

55 Zbytek Polski, państwo gubi. (Amfr)

56 Zły chto synów koronnych sobota; którzy z rzeczpospolitych kwest sobie robią, w wodę nęcić towiąż. (Item) Kwest, to samo co zysk. — Synów koronnych, znaczy szlachtę Polską.

57 Zmazać staré, napisać już przypowieść: Mądry Polak po szkodzie; czem był i przed szkodą. (Pot: Wać) (Ant, tu przytoczona pod P 12)

do P 12

58 Za starych wieków nie było większéj pobudki do męstwa, jak imię ojczyzny. (Star: Ryć) Uw: Dziś (r 863go) powtórzyły się owe wieki.

59 Władza zamczysta kasztelan. (Star: Wiz:)

60 Chcąc tu ujść szarpaniny, niejeden by może Złotą wolność za grube oddał Zaporoże. (Zab: Star) Tu, to jest w Polszcze; Zaporoże, kraj kozaków za progami Dniepru mieszkających. Ob: Kozacy.

61 Nie trzeba po gazy jeździć na Podole. (Amfr) (Linde) znaczy: można ich nabydź wszędzie karczmie. Uw na Podole, zdaje się dla tego, że tam tędy zwykle napady Tatarów miały miejsce. — z którymi się spotkać, i gęsto napytać można było. —

Nota

62 Niéraz od Polskiéj posoki, (krwi) zmieniał
barwę krzyże Ottomańskie. (Os: Nowy)
63 Piękniéjszy Liwiusz, ale nam potrzebniéj-
szy Kromer. (Ann: fr:) (Liwiusz sławny dziejo-
Not pisarz Rzymski; Kromer, szacowny kro-
nikarz Polski, z 15go stólecia.
64 Przeładowaliście, panowie Polacy. (Gór-
nicki) (t.j. przebraliście miarkę)
65 Polacy łatwo na kształt obcy przerabia-
ją się. (Zab: Lude)
66 Stary przymiót w narodzie naszym, iż
jaki sam kto jest, radby aby wszyscy
tacy byli. (Rej: Zw) (Uw nie przymiot
ale wada raczéj. —
67 Przysięgać na rusznicę. Zwyczaj, dotych-
czas w lasach Polesia istniejący, jeszcze
z średnich wieków pochodzący, w których
zwykle na broni przysięgano. (Zoc: pr:)
68 Rozsławiona jest po wszystkim świecie,
wolność Polska. (Gór: Dwór:) (Uw. To jest
szlachty Polskiéj — swa — wola.)
69 Rozbujana wolność nasza, zgubi nas.
(Warsz: Mis:)
70 Przecz dziś rozrywają sejmy? przeto w krót-
ce rozerwiemy się i my. (Ftm) (Uw Tak się
też stało.
71 Części Polskiéj, jedne zrussiały, drugie z-
niemczały. (Zab: Wi: D:) (Uw allusyja
do ostatniego podziału Polski. —
72 Piérwéj gdy co złego w Polszcze umawiano,
Czechy to Czeskim słowem z dziérżeć obieca-
no. (Rej: Żyw:) (Na Czeskie słowo. Uw Zwyczaj
Nota ten, który już dawno ustał, zdaje się pochodzić
z czasów panowania Wacława króla Pol-
skiego i Czeskiego, od r 1300 — do 1305o. —
73 Nie jest służyć ojczyźnie, zjeżdżać na sejmiki,
(Mon: War:)
74 Polska, spichlerz całéj Europy. (Skrut: D: P:)

A. I. Polska Polacy

Uw. do 74 Jakiem były dla Rzymian, Sycylija, i Egipt, przestała niem być Polska od czasu jéj podziału, iad wzrostu kultury w Ameryce północnéj. —
Vol.

75 Jeśli ci Polskich słów niestanie, pożycz z Czeskiego języka. (Gor: Dw:)

76 Czeski język obfitszy niż nasz być może, ale co piękności jeszcze niechaj to wisi na wysokiej, (tamże) (sub judice lis est) rzecz wątpliwa. — Uw do

77 Któż, jak my przy kraju?! Któż sława przywiérze?! (Set: Lude)

(Stanisław, stań się sława, Bogu, i Ojczyźnie. (Chmiel) Kostka, Oś. Osoby

78 Kaźmierze one, one Władysławy wasze, Królestwa tego, pięknie kwitnącego niekiedy przesławne szczepie, (Rej:) Uw mowa o Kaźmierzu W. i Władysławie Jagielle. —

79 Włoch przed szkodą; Niemiec w szkodzie, Polak po szkodzie, przychodzą k sobie, (Ryś) (Przys:) Uw przychodzą k sobie, to samo co do rozumu. —

80 Talerze na talary kujmy, A żołnierzowi pieniądze gotujmy. (J. Koch: Dz:)

81 Siedzieli nad rzekami Babilońskiemi i płakali. (Bib: Leop:) zastósowane do Polskiego narodu, po jego upadku, i podziale kraju. Zkąd gminne przysłowie, nie ma co robić, tylko siąść i płakać. (znikąd ratunku)
Nota

82 Rzeczpospolita bardzo dziś staniała, Bo się przywiała nisko jéj chwała. (Rej: Zw:) Uw Zdaje się już było to za Reja, w najświetniejszej epoce Polski, za panowania Zygmunta starego, i syna jego Zyg: Augusta.! —
Nota

+ zawiązanej na przeciw niej konfedera-
cyi Targowickiej)

83 Prawo 3go Maja, wyrzeknęło imię Polaków. (Gaz: Nar:) z rozbiorem kraju, który według deklaracyi Gabinetu Petersburgskiego, właśnie w skutek Konstytucyi 3go Maja r. 791go nastąpił.—

Nota

06 Poz 30 Św. Walentego niemoc, sejmowa choroba; (Bart: Dz: / Linde / H. por / Dłuższego gminu zowie tę chorobę, Św. Walentego, wyjaśnia Herbut w swojej nauce, w następujący sposób: Zwykli ludzie z nabożeństwa pościć ku Św. Apollonii, i k. Św. Walentemu, aby ich Bóg uchowywał, przez przyczynę Św. Apollonii od bolenia zębów, a przez zasługi Św. Walentego, od ciężkiej a [illegible], a okrutnej niemocy. Niech śpi, jak święta ziemia, zwykł gmin o tych mówić, których ta choroba o ziemię rzuciła. (Mon: war:)

Nota

84 Sejm walny; ~~zwany~~ zwał się w Polszcze sejm powszechny, generalny, główny, zwykle w stolicy państwa obradujący. (Stat: Lit:)

85 Polak z szczerości swej ważył każdego, więc zdradzić łatwo zawsze cnotliwego. (Stryjk. Go:)

86 Polska jest wendetta ~~całego~~ wszystkiego świata; (Linde / wendetta, t.s. co targowiskiem, targowicą.—

87 Nie czekaj trzeciej wici; albo, nie wyszły jeszcze trzecie wici; (Pol. w. arg. / Rej: Woż: /) pierwsze znaczy: nie ociągaj się na ostatni moment zdziałania; drugie; jeszcze czas, jeszcze klamka nie zapadła. Wici były albowiem w Polszcze trzy gatunki. Listów Król: do wici uwiązywanych i po kraju roznoszonych. W pierwszych i wtórych nakazywano szlachcie gotowość

Nota

do pospolitego ruszenia, w trzech oznajmywano czas, i miejsce zjazdu. (Modrz: Bez: –) (ob. wojsko, Dod 7)

88 Każdy wiek miał łotrów. A równie teraz i Pawłów, i Piotrów; miał Rzym swoje Weresy swoje katyliny. (Kras: Sat: –) Trudno odgadnąć, kogo Krasicki pod imionami Pawłów i Piotrów, mniemał. Niepodobna przypuścić, aby tu tyła mowa, o laurach Roś: tego im imia.

Nota

89 Kto sobie wspomni na ojczyznę miłą, A nie strzeże jej, można go zwać wiłą. (Rej: Żw.)

90 Wolałbym włodarzować, niżli tu być Królem. – (Dod. W. arg –) Włodarzować: być rządcą dóbr, lub Ekonomem.

91 Każdy z możniejszych, ojczystą szkodę, nie dbając, na prywatne koło ciągnie wodę. (Dod: Wac: –) Tak pisał Wacław Potocki o magnatach Polskich w połowie 18go stólecia. –

92 Ojcowie nasi na wojłokach sypiali, opończą się przykrywszy. (Star: Ryc: –) Wojłok tkanka wełniana, która się pod siodła końskie podkładała. Wyraz Tatarski. teraz czaprak albo derka.

Nota

93 Rzadko do skutku doprowadzim; choć co uradzim. (Grochi W. –)

94 Wszem wobec, i komu o tym wiedzieć wypada. Frazes zaczynający wszystkie Uniwersały królów Polskich, tu dziś ogłoszenia praw, i statutów (Vol. Leg: / Gaz: Nar: (Lude –)

95 Izba poselska jest wyobrażeniem i składem wszechwładztwa narodowego. (Gaz: Nar: –) Wszechwładztwo: Souveraineté du peuple; (t: j: szlachty, która sama reprezentowała naród w kraju, i zagranicą. –

Nota

96 Ten ci to jest grzech u nas w Polszcze naj-
pospolitszy; wydrzeć co komu nie-
słusznie, wykręcić, wypieniać, wy-
prawować. [Mon: war:]
97 Pismo S. powiada; iż z północy wywrze
się wszystko złe. [Krz: Post:] Uw. Co
do Polski sprawdziła się już przepowiednia
pisma S. Szwedzi, i Moskale. Pierwsi
Nota ją zniszczyli; drudzy ją rozebrali. —
Inne królestwa zawsze u Polaków w
98 nienawiści były; i mieli je sobie za
godne naszke wyzwania, godne szran-
ków i znacznej pomsty. [Wereszcz:]
99 Śpiż z dzwonów naszych dziś się stata-
brania; bo co pierwej jedli, niech z-
bani dzwonią. [X. alb: Cz: Tow: Prz: Nauk]
powtórzę pod St. Aug. Nota z czasu powstania Kościuszkowskiego
epigram zrobiony na pieczeniarzy dwór
St: Augusta otaczających. —
100 Wolna elekcya królów, słodkie zadu-
rzenie narodów. [Mon: war. Ludw.]
101 Czytajcie raczej statut, pożyteczniej bę-
dzie: Głośniej wam niż biblia wimienna
zagędzie. [Biel: S. m.] Zagędzie: zagra,
zaśpiewa. —
102 Ojakaliga, jak fala sroga; Naszą ojczyzno
powstała z broga?! Czemużeś ich oczy
tak zakrwawiła; Czemu te harpije na
się wzbudziła. [Twar: Misc:] Uw. Wiersz
Nota ten, przez Twardowskiego w N. 684 dru-
kiem wydany, jakże się da zastosować
do czasów której Polska, sto lat później dotknęły.
103 Wróćmy się do starej wiary, i do starych oby-
czajów, a znowu zakwitniemy wprzódy, i bę-
dziemy prawemi rycerzami. [Star: Ryc:]

I. Polska, Polacy

104 Polacy, o żądanie ~~[illegible]~~ nieprawdy,
nie za tę bezkarnie tylko, ale i zelżenie czy-
nić zwykli. (Brom: Ob: p.)

105 Już Podola żyzne niwy, Chmielnicki
hordy zaległ; już głos matek prze-
raźliwy, w smutnych się skałach rozle-
gał. (Niem: P. P.) Chmielnicki, hetman
Kozaków w wojnie Kozackiej za
Jana Kazimierza. —

106 Wszędzie, jak letargu, naród zanu-
rzony; Raz we dwa lata sejmem bywał
przebudzony. (Niem: P. P.)

107 Już to ostatnia gdy do Zaporoża, do Ko-
zaków rady żebrać posłany, jeszcze o-
statniejsza gdy do Krymu. (Birk: Zyg)

Nie trzeba cudzoziemskiego ludu do Pol-
108 ski wprowadzać, bo nas zapowietrzą.
(Star: Ref:)

Wieczne zatracenie imienia Polskiego,
109 będzie smutnym końcem niezgody na-
szej. (Gaz: Nar.) Została się ~~[illegible]~~ przepowiednia

110 Niezgoda nie wszystkiegoż wielkiej, i tak wiej
drogości najwięcej narodu zatraty? ! (Nar
Pam:) (Ż poprzedniego)

111 Obiecujemy koronę Polską zawsze całą, zdro-
wą, i nieumniejszoną zostawić. — Ustęp tej,
jako z paktów konwentów, które królo-
Nota wie Polscy, przy wstąpieniu na tron za-
przysięgać obowiązani byli. (Herb: Sta:)
zdrową, znaczy to: w dobrym, kwitną-
cym stanie. —

Kiedyż ten, który dotąd co roku od-
112 nawiał; Biały orzeł tak dzisiaj —
odrywał, i osowiał. (Dot: wać)

Ten to nieszczęsny nierząd, to sejmów zrywa-
113 nie; kraj zgubiło, ściągnęło obcych pa-
nowanie. (Niem: P. P.)

114 Zawsze! niekwitnij, zeszły wielkie dusze,
(Lab: (Kras) zeszły, zniknęły, już ich nie masz!

115 Hasłem jednomyślności w obradach sejmów Polskich, było słowo: Zgoda. Uw. Tak po skończonym czytaniu konstytucyi 3go Maja 791 r. ogólny powstał okrzyk: Zgoda, Zgoda. (Ust: Kon:)

116 Król elekcyjny, zgubca wolności narodowej. (Gaz: Kar:)

117 Ktokolwiek stanie na ziemi Polskiej, używa opieki rządu. (Ust: Kon:)

118 Powstanie Polska jak Foenix z popiołu. Starodawna przepowiednia. Nascitur ex ossibus ultor —

119 Gdzie są ci, co ziemi podzielili owej, Gród wielkich wzory, Fabrycyusze? Dziś każdy złotko gdzie może łowi, Przedałby za nie, Ojczyznę, duszę. (Leb.) Tak się działo w ostatnich latach panowania Stanisława Augusta.

120 Takiśmy zniewieścieli, tak dalece zmiękli; żebyśmy się dziadowskich szyszaków przelękli. (Pot: Woj:)

121 Opilstwo jest przyczyną znędznienia Polskiego. (Star: Ref:) Uw. Więc było opilstwo w Polszcze już zagnieżdżone za czasu Starowolskiego, to jest w połowie 17go stulecia, zatem przed wstąpieniem na tron Augusta IIgo. — Krasicki miał przeto racyę napisać w swoich satyrach: August Sas Polskę do reszty rozpoił. — Ob. Król August IIgi —

122 Wnet z was maszkarę zdejmą, a ludzie poznają, że Polacy przodków swoich bardzo zostawiają. (J. Kchs: Dz:) to jest, w tyle za nimi zostają, nie wyrównają im. —

123 Wybór królów, źrenicą wolności, i najpiękniejszym narodu Polskiego zaszczytem nazywano. (Ust: Kon:) Niesłusznie tak nazywano. Ustawa Konst: była tego samego zdania. —

124 Nie mogła żadna postronna moc nigdy zwal-
czyć Polskiej korony; zwalczył ją nowie
ten wewnętrzny rozterk. (Orzech: Qu:)

125 Panowie więcej Polszcze niż sobie życzyć
powinni. (Prz:)

126 Polacy, żadnego trybutu nie dawali Ce-
sarzom, jako żywi. (Biel: kr. Pol.) Jako
żywi, to jest, od kiedy naród Polski za
istniał. —

127 Cały posąg krakowianki, tyszka masła
i maślanki. (Got. Lud:) Bogactwo o którą pa
krakowskiego towarzyszą trzody, były dla rogatego źrebców.

128 Goral ma nogi bociane, kogo rzuci
to dostanie. (Bog: kr. i Gor:) (Gołęb: Lud:)

129 Mazury smutne, Podlasiacy leniwe,
Łęczycanie piją dobrze, Płoczczanie
śpiewają, Krakowiak z Krakowa, Kraina
to dobre o których, każdy z nich sześć dni
pracuje, siódmy w karczmie przetań-
cuje. (Got: Lud:)

130 Polska, jest ojczyzną mazura, to jest
tańca tego nazwiska. (Gołęb: Lud:)

131 Nie masz na żołnierza, a jest na kuropatwy,
tosie, i jeleni, narzekał już w 1^{ej} połowie
17^{go} stulecia, autor dziełka: Satyry, czyli
przestrogi, w R. 1650.^{m} wydanego. — Item.

132 Zna koń, że posła niesie. (Gołęb:) Poselstwo
Chomentowskiego do Turek, za Augusta
II.^{go}. Ów cały dystych opiewa, jak następuje:
Zna koń że posła niesie, złotym igra
sztukiem, aby przed panem, jedna za dru-
gą szły Chorągwie, skinął buzdyganem.

133 Dajże go Bogu, źle na Polskim świecie
Gdy na sejmiku opój bzdurnie plecie. —
(Brat)

134 Gnijąc w zbytkach, lenistwie, i bezrządzie zwyczaju
myśleliśmy o sobie, a nigdy o kraju.
(Kniaź: P. P.)

135 Każdy ptak ma swe gniazdo, każdy zwierz swą
jamę; i Naród swą ojczyznę; Polska — groby
same. (napisał ktoś ołówkiem na grobowcu
Św: Rzewuskiego, znajdującym się w roku
834tym na Cmentarzu Sty Bronisławy, obok
Nota mogiły Kościuszki; gdzie ten grobowiec po
zniesieniu tego Kościołka przez Austryaków
po zaborze Krakowa przeniesionym został,
nie jest mi wiadomo. —
136 Lada o co knujem (może kujem) Konstytucye,
które do skutku nie przychodzą. (Falib: O
zbytku, R. 1624. in 4o.)
137 Póki co krwi w ciele, będziemy krajów na-
szych bić nieprzyjaciele. (A. M. Fr.)
138 Sama tylko z Alwara nabyta łacina Nie
czyni dobrego dla ojczyzny syna. (Zaboklicki.
(Uw: Alwar, Jezuita, pierwszy wydał
Nota w Polszcze dokładną gramatykę łacińskiego
języka. —
Nie sofistę, nie gwarę, nie szumnego żaka,
Lecz zdatnego dla Polski, niech kształcą
139 Polaka. (Zab: K. i D.: gwarę = gawendę, ga-
dułę. Uw: mowa w tym dystychu o OO. Jezu-
itach.
Tylko Bachusa, gulę, roskosz wyjąć w wo-
140 dzie; Niewinnie żołnierz głodem, i w Ta-
tarskiej drodze; (Stryjk: wiersze)
Zgasła miłość ojczyzny, zniknęły obyczaje;
141 Znikła cnota, ów mocni gminowładne
kraje. (Gaz: (Linde) gminowładne, demo-
kratycznie rządzone. —
142 Ojczyzna nasza z łaski Bożej, od początku
swego, nigdy hołdownicza nie była. (Star:
Ref: (Uw: myli się Starowolski. Podwakroć
Ob. Pol. brała korony z rąk Papieżów, gdy ją Boles-
ławowi Śmiałemu R. 1080. wzięli; i płaciła
do Rzymu Świętopietrze.)

I. Polska, Polacy.

143 Dajmy rolnikom jakąś ojczyznę, aby się za nią bili wraz z nami. (Karp. (w Galicyi) Oust: nastąpiło pierwsze jeszcze w rok. 849 (?) Co do drugiego, może dopiero druga generacyja pojmie znaczenie słowa ojczyzna. Dotąd jest jeszcze ojczyzna włościanina: dom, chata, pole, w której się urodził, lub po ojcu odziedziczył. Ojcowizna, i ojczyzna są u niego synonima. —

Nota

144 Inny też byli jak naród drugi, kiedyś i Polak był panem. (Hen. (Ulis) pisane po ostatnim rozbiorze kraju.

145 Złote wieki minęły, a ledwo gliniany dziś został, i to nie Iłżecki — (Opal: Sat: (Iłża, miasteczko w Sandomierskim, słynne z dobrych garncarzy, i dobrej gliny. —

Nob

146 Brat na brata powstaje, sąsiad na sąsiada, płazem idą bezprawia, bo rząd słabo włada. (Zab: to: i D.) pisane w ostatnich latach panowania St: Augusta)

147 Wszystko poszło tenczas pięknie, szła robota, gdy rząd swój sprawowała bogobojność żeniona. (Klem.)

148 Patrzcie, co nasza widzie i inni w starodawnej słabości z ręku równi, i tu się szarpie bezprawna. (Nar: Dz: (w czasie ostatniego rozbioru.)

149 Pókiśmy miecze, pałasze, i kordy nosili, nie lękaliśmy się Ordy. Aż gdy i karabelkami nastąpią czeczugi, Nie ongi w Ukrainie, i Podolu przytugi. (Pot: Woj: (Ordy = napady tatarskie, i kozackie.

150 Takich trzeba honorować, bo swej nie chcą krwi żałować. (J. Kochn. (dla ojczyzny)

151 Co każą razem król, senat, starszyzna. To każe naród, to mówi ojczyzna. (Kras:)

152 Częstokroć na nasz język płocho narzekamy; jest to skarb bardzo wielki, ale go nieznamy. (Dmoch: Sz: Rym: =)

153 Z tego, że obcym kto mówił językiem, wątpiono w dawnej Polszcze, żeby był katolikiem. (Zab: W.: Dr: =)

154 Kazimirz mianował się w starym języku Słowiańskim: kaźemir, to jest: rozkazujący pokój, zgodę. Później używano zamiennie litery e na i z wielkim uszczerbkiem znaczenia tego imienia, którym królowie Polscy, którzy te imię nosili, zaledwie wszyscy wiernemi byli. (Chmiel: Ateny: (to jest znaczenia tego słowa byli wiernemi. —

155 Polak, było kęs z domu wyjechał, wnet niechce inaczej mówić, tylko tym językiem, gdzie troszkę zamieszkał. (Górn: Dz: =)

156 Przez nierząd Polska, kiedyż, tedyż zginie. (Rako: =) Opp: przys: Nierządem Polska stoi.

157 Byli nasi Turkom grozni kiedyś, Lecz cóż potem, kiedy to już nie dziś. (Stryjk: twir =)

158 Wiele o Kijów poszło, straciwszy dostatki, wyrzekłszy się ojczyzny, braci, ojca, matki. (Zab Tw: Dr: Emigracyja po rewolucyi Kościuszkowskiej)

159 Cnota uwieńcza pożądane błogi, tych którzy życie kładą dla ojczyzny. (Kras: W. Okoc: =)

160 Hajdamakami zwano tę kłopostwo zbuntowane w Humaniu i jego okolicach, przeciwko swym panom, Lachom, czyli Polakom, którzy pod dowództwem starego Gonty, wszystką szlachtę, i ludzi (L. ob:) wpień wycięto; co nazwano rzezią Humańską; stąd przysłowie: mina, albo postępo

+ za panowania St: augusta

/. wanie hajdamackie. (Woj: T. II + dwie oznaczyć co Tołhawskiego.

161 Nie będzie w Polszcze dobrze, aż będzie bardzo źle. (Rys: + Ulw. Już od R. 793go jest bardzo źle, a jeszcze dotąd (r. 1863go) nie zanosi się na dobre. —

nota

162 Śmierć dla ojczyzny miła, i chwalebna. (Woj: T. III. + z Łucińskiego: dulce est pro patria mori. —

163 W Polszcze złota wolność, pewnych szyjót strzeże: Chłopa napadł, panu nie, szlachcica na wieże. (Narusz: Wiers: +

164 Żyj ojczyźnie, przyjaciołom, oddadzą cześć twoim popiołom. 107

165 Znajdziesz większą stateczność przy naszych kobietach, Niżli przy pannach zadanych, co chodzą w koletach. (Biel: Sej: Nie: + stateczność znaczy tu odwagę. —

166 Nie zbroj, i tarczy, lecz piersi swoich króli, [illegible] od pierzy / piersiami odpróli, (Dat: Wac +

167 Zakwitnie Polska, wżak kto kątem chodzi, Bo pokój wojnę, wojna pokój rodzi. (Kochow:

168 Co żyje u nas z konfederaciało; A to dla tego by się dobrze miało. (Bies: +

169 Wzgardę zewsząd odnosiem; Szyderstwa cierpiemy; Prawie wszystkim na końcu języka siedziemy. (Szkoła: + Ulw. Nie pomny widywał zapewne wiersz z czarnego lasu; Wszelako ten dystych, że treści jego o tak trafnie do narodu Polskiego na początku 19go stólecia zastosowana być będzie mogła.

170 Była kopertę cudzoziemskim językiem napisał, już cię zaraz tytuł Grafa przyjmuje. (Mon: Wier:) Stoletnia blisko, bieda niepo-

/.

wzgl. dzie
i prawiła o tym ~~punkcie~~ próżności szlachty
naszej, ~~która~~ napotka się na kopertach tytułatury listowej
tułatury Mr. le Comte, Mme la Comtesse, do
osób, którym takowe z prawa nie ~~przy~~ na-
leżą. —
171 Poczciwemu synowi koronnemu praca
zagraniczna nie ma być ciężka. (Star.
Ref.) Syn koronny, z naszych Polak, któ-
rych dla odróżnienia od Litwinów,
koroniarzami zwano. —
172 Wszystkie dworstwa, wszystkie żartowa-
nia, wszystkie szparkowania, wszyst-
kie kortezyje, gotów jest wyciąć pięć
Polak. (Tworesz.)
173 Zabraliście Koronie wolność, którą z dawna
miała, a ona jako snopy na koszu
została. (P. Kochn.)
173/4 Cóż jest nad Polaka w bitwie mężniejszego,
A nad Litwę w kozactwie cóż jest bieg-
lejszego? (Stryjk.) w kozactwie, to za-
mo co w napadach, rabunkach —
174 Kozactwo, Hajductwo, nie na co innego
pomoże (Dalszy) trzymają jeno na
skórach ludzi biednych. (Falib.) Skórka
to samo co wilk —
175 Ocknij się przebóg, czerstwa Lecha mło-
dzi; Boć nie o kozią wełnę gra już cho-
dzi; (Kochow.) (Was pisane w czasie wojen
Szwedzkich.)
176 Ocknij się Lechu i przerwij sen twardy,
Już na cię dybie Bisurman hardy. (Z sta-
rej pieśni obozowej.) (Was) Oparło się już
na Lecha plemię, Tatarom, i Turkom,
ba nadto zasłoniło swemi piersiami
całe chrześcijaństwo; atoli wiedz musiało
obłudnym wszystkim chrześcijańskich za-
sadów. —
Nota

Art I Polska, Polacy

177 Co Polska rodzi, nie pozostaje na tém, A już nam krajowe i zamorskie rzeczy, Zawsze najpierwszy; (Klon: fl.)

178 Godzi się krasić ojczyznę, łatwa i powolna; A mnie sarkać na takie bezprawia niewolno?! (Kras: Sat:)

179 Kramarzom, kupkarzom, i żydom, rząd nasz zapewnia wprawdzie obronę, a o rolniku nie myślemy. (Dnistragi:) Nota.

180 Zagrzane wspomnieniem miłością ojczyzny, kochali patryoty dawne — Królewszczyzny. (Kra: Sat:) Królewszczyzny = Starostwa,

181 U nas powoli się krzątać, A tam u Turka wszystko zarazem być musi. (Susz: Ds.)

182 Mężne rycerstwo teraz zapalają kraszem, pioruny o Moskwę powalają. (Pasz: Dz:)

183 Zrobiłeś kilka kuglarskich obywateli, skiń czy nóżką, zaraz to przed tobą padać na kolana. (Bibl: Garg:) Niem.

184 Panowie takie konstytucye tworzą, któreby tylko kiedłaty ubogich, a onych samych dotknąć nie mogły. (Głos: o el. wol:)

185 Na wieczne czasy kwitną, który najpierw ~~wsi~~ do nauk Polakom drogę otworzyli. (Zalib) Kazimierz Wielki, i Władysław Jagiełło.

186 Łączka młodzi, w której nie zwiędła lat ty krew dowodzi. (Susz: pieś:) Dowiódł tego, w powstaniu tegorocznym 1863.

187 Za ta dawne trzosy, na targ idzie ojczyzna, Na targu wolne głosy. (Fr: (Ludi))

188 W Polszcze, za dawnych czasów był zwyczaj, ciub, ćub, bywało po sobie. (Itm) ciub, ćub, albo tup, cup, i bitka, zaciebki &

189 Niestworność we wszystkim wielka: niespo-
sobność; Gdzie co jeno poczniemy,
wszystko w tej Koronie. (Biel: Sn:) Ua-
teb, to samo co przeciw, na szkodę Koronie.

190 Nie, nie masz, dla cnotliwych piękniejszej
gospody, Jak ledz w obronie prawa, wol-
ności, i tronu. (Gaz: Nar:)

191 Dziś koniec kłopotom; legnę spokojny
już w grobie, Gdy zostawię ojczyznę, i
was w lepszej dobie. (Niem: P. P.) Uwa: pisane
po przyjęciu na sejmie Konstytucyjnym
Ustawy z 3go Maja r: 1791go; — Ua Szczę-
śliwi co legli w grobie, i nie patrzą na to
co się z ich biedną ojczyzną dzieje. —

Nota

192 Pełno skarg, że się gnuśny Polak pisać
leni; A nie masz ktoby sięgnął ręką
do kieszeni. (Nar: Dz:) Sint Maecenates,
non deerunt Marones. —

193 Niepierwsi my to tgali; tgali poprzedni-
cy, Greccy szli z zębów smoczych, Rzymia-
nie z wilczycy. (Kr: Koll:) Uw Nie-
pierwsi, to jest Kronikarze, Kadłubek
Gwagnin & Aeneasz Sylwiusz

194 Już liny pękła, wiatrów potęga przypar-
ta; Żagle, które tak długo służyły, roz-
darte. (Zab: W. i P.) Dystych zastosowany
do upadającej w R: 793 im Polski.

195 Gdy Makiawella, lub Tacyta czy-
tać nie, Rozumiesz, że równego nie
masz już w ojczyźnie. (Dot: Arg:)

196 Doktór, byle nie Polak, choć urwa-
nie wiarę ma; wnet drogo oczy łupi,
brzuch porze, ciało rzeże. (Cz: Dzym:)

197 Z nas malowani dziś tylko rycerze; Szabla nie
złocie, koło serca pierze. (Nar: Dz: R 789.)

198 Francuszczyzny manierami jest i zguba narodu.
Gaz: Nar: R. 789.)

\.

199 Dziś kto wyżej w rzeczypospolitej nie ~~siedział~~ stanął, ten się zda sobie, że jest bardzo maluczkim; (Gorn: Św:)

200 Daj Boże wiele takich Maryjalistów w ojczyźnie, którzyby jej i ~~st~~ubstancyą, i odwagą służyli. (Kul: Sz:)

201 Lud, który w mrozach północnych się rodzi, Sposobny jest do bitew, do marsa się godzi. (Barcz: Luk:) do marsa = do wojen.

202 Już słodka ojczyzna marnie się widziała, tylko że ją opatrzność Boża zatrzymała. (Groch.)

(Za Jana Kazimierza)

203 Święta miłości kochanej ojczyzny, czują cię tylko umysły poczciwe. Dla ciebie zjadłe smakują trucizny, Dla ciebie pęta, więzy niezelżywe. (Kras: Mysz:)

~~Gdy prawa sławeli~~

204 Europa chodzi rutynicem, minęła się z swym gościńcem. Państwa od wspólnych sił giną. (Lib: Len:) Allurya do podziału Polski.

205 Tysiąc głów zaradzało, by co kraj zyskiwał; A jeden psuł mozgowiec i uchwały zrywał. (Zab. w. Dr:) mowa o liberum veto, mozgowiec tożsamo co wartogłów, Szlachcic.

206 Często miał ojciec zamożny w intratę, mundur dla syna, za wolności stratę. (Stan:)

207 Gdy z trzech stron burze biły na twe ściany, Nie dziw żeś w twoich brzegach został nadłamany. (Gar Nar) mowa o 1szym rozbiorze Polski r. 1772.

208 By nie niezgoda, i wolności tak wielkiej nasuwy, byłby naród nasz niezwyciężony. (Zwarz: W1.)

209 Był czas kiedy błędu ślepy nierządem się chlubił, Ten nas nierząd obracia pokonał, i zgubił. (Kras: Sat:) Allurya do przysłowia: nierządem Polska stoi. —

Por. 210, 9

210 Mniej nam szkodliwy był nierząd, gdy rządnością żaden się nie mógł chlubić naród. (Zab:)

211 Niejest tak ciężka niewola pod Turczynem,
jak w naszej farbowanej wolności. Oddałbym
zaraz, byłbym już wolny, i bespieczny.
(Krok: Tur. =)

212 oto ojczyzna gore; gwałt, gwałt!! kto światliwy;
(Opal: Sat: =)

213 Sto kijów, dwieście batów, lub bizunów, poszło
w Polszcze w przysłowie. (Mon: Iwan: =)

214 Jść konfederackim sposobem, to jest, nie
dasz dobrowolnie, to wydrę. (Zab: Lude =)

Uw. Taką to reputacyję miały wojska konfede-
rackie. Pierwszy przykład konfederacyi, i wojny
domowej stał się przy końcu 16go wieku, z powo-
du wyboru dwóch kandydatów do tronu Polskie-
go, t.j. Maxymiliana A. X. austryackiego,
wspieranego przez Partyą Zborowskich, i Zygmun-
ta IIIgo wspieranego przez Jana Zamojskiego
Hetmana, i Kanclerza, i jego partyą. — Podob-
ne konfederacye miały później miejsce, przy
wyborze Michała Korybuta, Augusta IIgo i
Leszczyńskiego, nakoniec przy wyborze Sta-
nisława Augusta, z początku Barska, na
samym końcu Targowicka. —

215 Zawsze z wielką uczciwością i sławą bywało
Za ojczyznę swą umrzeć. (Kosz: Lyc. =) Ifro-
162 zycy)

216 Dóm Prawdziwych mało liczny w Polszcze,
(Kn: =) Znaczy: liczba ludzi prawdę mówią-
cych, i kochających, niewielka w Polszcze.

217 Ojczystą miłość zatarła prywata; Skaził
umysły zysk, z chęcią mamony. (Nar: Dz: =)

Uw. prywata = interes własny, osobisty. W tym wie-
szu zawarte przyczyny upadku, i rozbioru Pol-
ski. —

218 Przodkowie nasi byli skrzętni na swoje, hojni
na publiczne potrzeby. (Mon =) Od początku 18go
stólecia, działo się przeciwnie.

Nota

I Polska, Polacy.

219 Słodkie wspomnienie, szacowne przykła-
dy! Bogdajby się nasze święciły pradziady,
(Kras: Ant: Mon:)

220 Uczy się teraz młodzież Polska świegotać
po francuzku, szwargotać po Niemiecku,
a zapomina po Polsku. (Mon:)

221 Kto nie umiał w Polszcze potocznie, ten
musiał pasać świnie. (Star: Vot:)

222 Pan N. N. tak szanuje ojczyznę, że ją
jak najdrożej sprzedaje. (Petr: (Linde)
Przymówka do tych panów, którzy od Ros-
syi sowicie płatni byli, a których nomi-
nalną listę, w czasie powstania Wielko-
piątkowego w Warszawie R. 792 w sekre-
tarzu Ross. Kommendanta miasta, Genera-
ła Igelström, znaleziono. – wskutek czego z Ross: Zabiełło Ożarow: i Ankwicz (Nota)

223 Tak prawami, a wolnością naszą, zatrząsamy,
jak owym plugawym ogonem lisim;
co nim ławy pocierają. (Rej: Żyw:)

224 Rzadko się teraz u nas zawadzi; nie masz
już Sarmatyzmu. (Kras: Pod:)

225 Zbytek, co się tylko czczym pozorem chlu-
bił, okrasił nas powierzchownie, a w isto-
cie zgubił. (Kras: Sat:)

226 Nie nowina starym pisarzom, (kronikarzom)
mieszać Scytów, Sarmatów, Sławian,
i Polaków, (Nar: Hi) t.j. mieć ich za
jeden i ten sam naród. –

227 Rozum w onożnach, a rady w szkach, nie
w głowie; chowają nasi posłowie. (Onuch;
Ant:) w onożnach, to samo co w pończochach;
posłowie, rozumie się i ziemscy na sejm.

228 Kommunita ojczyzna, niech się ma do bro- [Ko-]
ni, Hoże młodzi rycerska do broni [Koni], do
broni [Koni]! (Żab:) Można by ten dystych zastoso-
wać do Insurrekcyi roku 863. –

229 Chłopa ubogiego nie obuszkujmy, ale
ten gniew na nieprzyjaciela ojczyzny
zachowujmy. (Star: Ryc:)

230 Imię obywatela, tym mój skarbie złoty, Szacowniejszy nad wszystkie herbowe klejnoty. (Nar: Zab.)

Nota

Przez obywatelów rozumiały prawa Polskie samą szlachtę, tak dalece, że cokolwiek mówi się o prawach, swobodach, wolnościach obywatelskich, ściśle należy (odnosi się) do samej szlachty, czy to w senatorskim, czy w rycerskim stanie będącej. (Skrzet: pr:)

231 Brak wielki wyobrażeń, tyczących się władzy wojskowej, niszczącej Polskiego narodu. (Ust: Kon:) (Uwa: Bohaterzy powstania Galicyjskiego w R.u 846 go nie czytali zapewne tego ustępu Ustawy Konstytucyjnej z R. 791.)

Nota

232 Służył ojczyźnie, i szlachetnie radził; Nie mógł ocalić, ale jej nie zdradził. (Koź: Kniaź:)

233 Czegóż by się była Polsko nie dostała!? Coś odcięto od twojego ciała, Odebrałabyś i więźnie zarazem, Jednym żelazem. (Miasz: Ryt:)

234 Jakiej krwi wiele szlachetnej przelało, Jak się nam zawsze zdrada oddawało, Od tego złego narodu! (Fasz: Dz:) (to jest: od moskali) —

235 Z tą naszą wolnością nigdy się nieprzyjacielowi nie odejmiecie, jedno zawsze król u szlachty w niewoli będzie, a szlachta u nieprzyjaciela. (Biel: Kron:)

236 Od naszych swoich przodków, już dawno Polacy daleko odstrzelili. (Biel: Kr:) Na początku 17° wieku już tak było, a cóż dopiero teraz!? —

237 Cóż to proszę za rozum: Sarmackie matrony rogi na głowach stawiać, a w tańcach ogony (Łaz: Żw: O modach warszawskich za Sasów.)

238 Większą ochydę, niż ozdobę Polska wymo...

wa bierze, gdy się łacińskimi natyka słowy. (A. M. Fr.) Ten zwyczaj mieszania w mowach słów łacińskich do polskich nastał za króla Stefana Batorego, który nie mówiąc dobrze po polsku, wydrabiał łaciną swe mówienie, a za nim inne klasy naśladowali. Ci. Jezuici z tutaj przybyli również nie mało do tego zwyczaju przyczynili się –

Nota

239 Ukraina ma nazwisko od okrajka ziemi, czyli ostatniej krainy stykającej się z krajem sąsiedzkim. (N. Pam.) Ob pr

240 Bez szlifów i Oliwek, choć w prostym pakłaku, Panowali od źródeł Dniepru, do Krępaku. (Pol. Wac.) Tu Oliwki zwano guziki mundurowe w formie oliwek; Krępak, jedna z gór karpackich na granicy między Galicyją a Węgrami, część Tatrów, czyli Karpat centralnych, stanowiąca.

Nota

241 Patrz no na tego mędrka, na ten łeb misterny, co opachał kawiarnie Paryża i Berny. (Nar. Dz.) Łeb misterny, to jest, wypomadowany, utrefiony. Tu Ucinek na tę młodzież polską, która za panowania St. Aug. do Paryża latać lubiła, przywożąc stamtąd mody, śmieszności, i złe obyczaje. —

Nota

242 Skoro za czasem miasto Orlęciów, Przypadło Polszcze cudzych szukać królewiczów. (Pol. Wac. Zac.) Orlęciów = synów Orlicy Polskiej, czyli Piastów.

243 Albo źle było dotąd, a nasi przodkowie Nie mieli-to rozumu, i oleju w głowie? (Nar. D. P.)

244 Każda horda słowiańska miała swego hospodara, czyli sędziego. (Nar. Hist.)

245 Mówiłem dotąd o starostach; czas jest, a już czas, żebym mówił o chłopkach starościńskich. (Gaz. Nar.) wyjątek z mowy posła N.N. w czasie sejmu konstytucyjnego. —

246. Czytać dawne języki, i obce rozumieć, Dobrze jest; lecz ojczysty, trzeba najprzód umieć. /Zmorsk: Sz: Rym:/
247. Waleczna koroną Polska! Słowiańskiego narodu ozdoba jedyna. /Birk:/
248. Już teraz niwy wasze, krwią Polską zbroczone, wydadzą ~~z~~ zamiasto kłosów, pałasze stalone. /Łaz: Ludz/
249. Palmą P. Bóg obdarzył narody zbawione; Nam Polakom przeznaczył cierniową koronę. Pańska to jest korona, ponośmy ją radziej; krew pod nią zlana nam zbawienie sprowadzi. /Kaz: Brodz:/
Uw. O jakże się te słowa ustępy dadzą zastosować do wypadków obecnych; miano więcej w latach 830. 846. i 863.
250. Niech każdy ma szczęście powszechne w pamięci, I miłość własną krajan miłości poświęci. /Knia: F. P./
251. Że to wszystko możne państwo sprawuje. Póki możniwych panów tak gęsto w Polszcze nie było, nie tak też gęstym utrapieniem ojczyzna nasza, trapiona była. /Falib:/ możniwi = tosamo co możni. — ~~Wielmożni~~
252. Trzeba nam Króla mieć papieżnika, żeby się przynajmniej Księdza bał. /Star: Ref:/
Nota
Uw. Papieżnika, to jest: Rzymsko katolickiego obrządku; Car Rossyjski, będąc sam głową Kościoła wschodniego, nie boi się Księdza.
253. Nadzieja zwycięstwo, mężne serca pasta; wszyscy z chciwością oczekują hasła. /Kras: W. Ch./
254. ~~Nie~~ Nie trzeba nam zamków, bo każdemu piersiami wytrzymamy. /Hor: Ws:/ to jest pierś mężnego stoi za zamek.
255. Najwięcej nasz Polski naród z przysłodzenia, Rad pątuje, bo zawsze nachni dochodzenia. /Klon: Worki/ pątuje = włóczy się. —

I Polska, Polacy

256 Którému kraj jest miły, kto jest pa-
szyata: Nie szuka wzawiększenia ziemi-
ty, intryg, złota. (Nowy 6)

256/257 Polscy królowie mieli rozmaite dochody, ja-
ko to: pierścionkowe, na klejnoty, na szpil-
ki, i t. p. (Linde)

257 Pieszczone panięta do żadnej rzeczy się nie
przygadzają, tylko jak wieprzowie w do-
mu, a na wojnę ich nie zażeniesz. (Birk:
kaz)

258 Naszych pieszczoszków uczyć dopiero trzeba
dobrego wymawiania ojczystego języka. —
(Kop: Gram. Ilus) Za czasów Kopczyńskiego,
szeplenić mówiąc, należało od warszawiów do dobrego tonu.

259 Od Glińskiego począwszy nigdy w Polszcze
zdrajców nie zabrakło. (Linde)

Piwa sławne w dawnej Polszcze były: kra-
kowskie, Nowomiejskie, Piątkowskie, Gar-
wolińskie, Brzezańskie, Sandeckie, Piotr-
kowskie, warckie, Łowickie, Końskowol-
skie, Drzewickie, Odrzywolskie, i Gielniow-
skie; (Syr: (Herb.) Gołęb: Ilus) Przed wynale-
zieniem, i rozpowszechnieniem wódki (gorzał-
ki) nie znał lud ~~pospolity~~ wiejski w Pol~~ski~~szcze, innych
trunków, oprócz piwa, i miodu. Wódka
wyrugowała miód po największej części, i
w ograwie zupełnie. W wielu miejscach, pola i
ogrody, w których chmiel sadzono, noszą do-
tąd jeszcze nazwę Chmielnik.

260 Dawne prawa Polskie, oddychają samym mę-
stwa duchem, a pogardą płochliwości. (Czac:
pr:)

261 Dziś u nas w Polszcze bardzo wiele strojów;
to po włosku, to po hiszpańsku, po Brunświc-
ku, po Węgiersku, po kozacku, po tatarsku,
po turecku. (Gorn: Dw:)

262 Nikczemnemu pochopno do łaciny, zawiera i Polszczyzna nieubogi skarb, dobrego rozumu. (A. M. Fr.)

263 Los ojczyzny niezawisł od jednego grodu, Póki króla na czele, dopóty narodu. — (Koź: Czarn:)

264 Są klęski od tatarskich krwawsze, dziś raz zniszczy przelotem, swój ciemięży zawsze, (Os. Wszystki do Jana Kazimierza)

265 Miotani zdradzieckich serc podłą chorobą, Frymarczą tronem, królem, narodem i sobą. Lub jak liche robactwo czyhające z zgnilizny, Skrycie toczą podstawy pod gmachem ojczyzny. (Item mowa o Radziejowskim i jego partyi.)

266 Wspólna krew, wspólna wiara, obyczaj, i mowa, Wydają zawsze dzieci Gniezna i Krakowa. (Item mowa o Wielkopolanach i Krakowiakach)

267 Nieprzezorna porywczość, jest Polaków wadą; Niewczesny zapał, w skutkach równa się ze zdradą. (Item)

268 Ale czemuż nas wspierać Bóg, choć w swoim tym celu, Przy niezgodach, przy spiskach i winach tak wielu?! Bóg męstwo bez cnoty, kraju nie ocala. A tu serca ostygłe, a mózgi się palą. (Item)

269 Wzniećmy tej tlejącej iskrą, uderzmy w nią stalą; A zarzewia ratunku w płomień się zapalą. (Item)

270 Zna dobrze dwór Rakuzki, kiedy Polska runie, Jaki sąsiad do jego granic się przysunie. (Item) (Uw. Znał świadcząt) Nota A jednak dosyć ruiny się przyczynił. Niechże teraz za to pokutuje. —

271 ~~[illegible]~~ Gdy dziś wśród losów koła prze-miany, Zwołuje pod chorągwie krnąbrne /.

/.

/. kaliszany. Gniazdo niesfornych swobód ziemia między dwóch wiecznych, Płodniejsza jest w trybunów, niż w wodzów walecznych. (Ałem /) Przy tym ustępie miał Koźmian zdaje się na myśli wypadki r. 830, w Warszawie najpierw zaś mianowicie braci Niemojewskich. /

272 Gdzieżeś cnoto, gdzie prawdo, gdzieście się podziały?! Tuście niegdyś najmilsze przytulenie miały. (Kras: Sat. I tu, t.j. w Polszcze /,

Między bożkami za czasów pogańskich, mieli Polacy także pogodę, t.j. serenum sive temperiem; zaś Mozkirna, była boginią niepogody. (Krom. /

273 Stanowi Polacy, co tak pilowali, O wolności drogą zawsze wojowali. — (Stryjk. /

274 Nasze ojce poczciwe, dobre miały serce; Nie chcieli nawet bajek trzymać w poniewierce. (Kras: Mysz. /

275 Pośmiewisko w Europie z narodu Polskiego zrobiono. (Presk: / Mów wówczas gdy to pisał, na przez rozbiór kraju. Lecz jak trafnie dadzą się słowa te do obecnych wypadków w Polszcze zastosować! — 865

276 Piękne na niebie poszły obyczaje, Zostały sieroty poszarpane kraje. (Zab: / Mowa o pierwszym rozbiorze Polski. /

277 Bardzo się w koło poselskie zakradła pani praktyka, która nam w Polszcze wszystko psuje. (Orzech: Qu: / praktyka, znaczy tu intrygę.

278 Próżna krwawego boju, Zakwitła Polska w pokoju. (Groch: Wot. /

279 Nie tak armaty, i straszne boje, Jako więcej prywaty zgubiły nas swoje. (Twardo. Wot: /

280 Jedna święta prywata, ta dziś najpłatniejsza /.

Nota 1, sza u nas, a natem my wszystkie rady
swe złożyli, nie bacząc na to, iż jeśli
publika zginie, przyjmuje ona także
musi jak ją zagęda (Krzyż: Żoł:)
to jest: jak jej zagrają. Nota
281 Nie dziw że cnoty w Polszcze bardzo
mało, bo prawdziwych Polaków
u nas się przebrało. (Łobz: Ez:)
282 Słowiańskie wszystkie, i Greckie na
rody, Gdyby się z sobą złożyli do
zgody: Snadnie by przepiórowali z ty
Turczyn, zabaczył (Stryjk) przepióro-
wać = zaciki strojąc Nota Mis Zabaczył już
przepiórować, i bez tej ligi. —
283 Przewozne prawem zniesicie obyczaje,
lu! Sarmatowie! przodków swoich zwy-
czaje, Podajcie dziatkom; (Gward: Mis:)
Przewozne, t.j. z obcych krajów wprowa-
dzone. —
284 Jeśli w starej Polszcze przy stole za-
czął kto obmawiać kogo, albo przed
nim przewrócono, albo wołanie dzin
się czyniono. (Eram: Jez:)
285 Od bezkrólewia, po abdykacyi Jana
Kazimierza, tytuł Najjaśniejszej Rzeczy-
pospolitej, używają wszędzie: bo dawn
niej tytuł: Prezacnej, (Szlitat) by-
wał dawany. (Skrzt: pr: Pol:)
286 Nasi sejmowi posłowie nie mają tyle roz-
garnienia, aby rozróżnili osobistość od
narodu; (Prest:)
287 Niech jeno ojciec przymiewoli Syna do tra
by, a nie dołwioli: Niechaj gorący wie-
dzi wsiedle, Nadobny Sielkielszyka
a nie przy zwierciedle (Rchw:) Ob: wyr
288 Na pieśni Bardów, rzekł wódz, duch ożywie
je: Miło jest słuchać ojców naszych dzieje.
(Kras: Ds: Os:)

Od: hist. Narody, kraje i t. d. 61

Ark 9?

I. Polska, Polacy.

289 Lechowe plemię, czyś już zaginęło, czyś się liwie serce wtchórza obróciło? [Skal: Dobuś?]

290 Włód się dobrze opatrzyć, i uwierzyć siło, taki, Łaino takich poczynić piesze, i Kozaki. [Biel.] Siodłaki = lud wiejski, chłopy. — (Wyrazy)

291 Przodkowie nasi, żesię wolnie kochali, tedy synom swoim pospolicie imiona dawali, złożone z sławą. Naprzykład: Przemysław, Mieczysław, Władysław, Bolesław, Stanisław. [Stryjk.] Nota

291 Przemyskie włości, już za Kazimierza sprawiedliwego, (r. 1177) ku Polszcze służyły. [Stryjk.] t. j. królom Polskim podległe były. —

292 Ktokolwiek stanie na ziemi Polskiej, używa opieki rządu. [Hist konst. 491?]

293 Poezye dobroczynne, tu dusza bez skazy, Staropolskiego czasu wystawia obrazy. [Szeb.? S. Mar.]

294 Przodkowie nasi, czystości strzegli, dla Rzeczypospolitej igrzyska dawali. [Rej: Zwi.]

295 Najpodobniejsza do prawdy, że Polacy głowy strzydz, i golić poczęli, po klęsce na Bukowinie, kiedy z nich wiele na gałęziach, długiemi włosami zawieszonych, Wołosza pobiła. [Nar: Hist.] Ale Kromer utrzymuje, że to nastąpiło z rozkazu papieża, z powodu uwolnienia Kazimirza Mnicha od ślubów klasztornych. Ob. Kaz: mnich, i Król Albrecht czyli Olbracht. —

(i Szkrupuł, bez szkrupułu, jest tytuł książki, dziś rzadkiej, o zdrożnościach rządu /.

/. Polskiego, przez Jana Stanisława Jabłonowskiego. –

296 Ojcowie nasi niejadali jeno szczypkę jakąś na krzynowie drewnianym. (Star: Ryś:) krzynów gatunek talerza, czyli miski drewnianej. – wyrazy

297 Teraz nowo o Zamojskich, Chodkiewiczów, Strusiów, i innych zacnych ludzi, woli naszej ojczyznie trudniej, niżli o Nalewajkowie, Pawlukowie, Chmielnickich. (Opal: Sat:) Uw. Trzy ostatni dowodcy buntu Kozackiego w czasie wojny Kozackiej za panowania Jana Kazimierza. –

Nota

298 Miłujmy raczej ojczyznę naszą, niżeli jeżdżajmy za granicę, kiedy nieprzyjaciel na kraj następuje; (napadał Star: Ref:)

299 Ukrajna w języku Polskim znaczy to samo co w Niemieckim Marchia, (lin. Mrauk.) (Nar: Dan:) Ob-granica, kraj państwa. poz:

W czasie powietrza R° 1770. żywą upierzycę na Ukrajnie spalono. (Zać: pr:)

300 Wolność Polska, była wolności uprzywilejowaną; (Ustrzyc: pr:) to jest, niektórym tylko klassom społeczeństwa, jako np. Szlachcie, duchowieństwu, wojsku, przysługującą.

Nota

Ziemia Krakowska, Chrobacyą dawniej zwana, jest urywkiem Morawskiego Królewstwa

301 Dla mnie każda ziemia miła, by le tylko Polska była. Lecz pierwszeństwo nad wszystkiemi, Dam Krakowskiej pięknej ziemi. – (Dmoch:) Pa ludu

302 Sarmat żył urywkiem, niezarabiał wtoką. (S. Rys:) (Zab:) (urywkiem, to jest z polowania, i napadów, nieorał, i niesiał.

303 Narody Słowiańskie skłonniejsze zawżdy były do zwad, i wojen, za powodem i /.

z [illegible]ością niełaskawego nieba i
wszechliwego Saturna, któremu te
kraje podbyty. (Stryjk:) (Uw Saturn wszech-
liwy planeta, pod nią zrodzonym który
nie sokujący.

Przodkowie nasi głowiakami wyzwani, gdy
do koni sprawiali, od których Węgrzykowie
nazwani są. (Lek: Ak: / Linde / Uw Od tych
Węgrzyków zdaje się pochodzić familija Wę-
żykowna Podlasiu, z których jeden Węgrzyk
był w ostatnich czasach egzystencyi Polski
Arcybiskupem Warszawskim, drugi, Fran-
ciszek, za naszych czasów, albowiem do
roku 862. w Krakowie zmarły, dość
znakomitym poetą. Był on autorem
tragedyi: Gliński, i poematu pod tytułem
okolice Krakowa, i kilku innych dzieł
jeszcze niewydanych. —

(Chwalili narody Słowiańskie, (a owe i Szczep
Polski) za czasów Pogaństwa, węże,
nazywając je Żyżyli. (Kron:) Bielski
w swej kronice, zowie je Dziedziliją /

304 Miano Wołynia, niektórzy od rzeki Wołgi,
(Wołhy) wywodzą, jak n.p. Gwagnin.
Naruszewicz w swej historyi Polskiej wywodzi go
od zamku: Wołyń (nad rzeką: Horyń) (Uw
Zdanie Naruszewicza jest podobniejsze do
prawdy, albowiem Wołga rzeka swoim biegiem
zanadto oddalona od województwa Wo-
łyńskiego, którego głównemi rzekami są
Prypeć, i Horyń, wschodnią granicę zaś
Dniepr.

305 Tyle wzruszeń, konfederacyi, i t. d. mogły
sprawić w Europie to mniemanie, że nie
masz nad Polaków kłótliwszego, i nie
spokojniejszego narodu. (Usth: pr:) /
Uw Wszystko to, co w kronikach i his-
toryi mówi się o narodzie Polskim, ma
się rozumieć tylko o szlachcie, która w kra-
ju, i zagranicą reprezentowała naród. —

Por. 1.[a] Polska leży między dwoma wielkie-
mi morzami, do których płynie 6.
rzek wielkich, zabrawszy w się 140 rzek
mniejszych. (Pam: Nar:) (Uw. Między mo-
rzem Baltyckim, i czarnym. wielkie
rzeki są: Wisła, Warta, Niemen,
Dźwina, Dniestr, i Dniepr. —

Nota do Por. I 301

W 13.tym wieku, kupiono wieś Rogoźnie
za dwa woły, za sześć łokci brunatnego
sukna, i za kilka skórek lisich; wieś
Czyrzyce, za 1000 grzywien srebra, to jest
8400 złp. (naszej monety) wieś Kryszko-
wice pod Krakowem, za 20. grzywien
srebra, czyli 1680 złpol: i za dwie sukmanie,
(Hist. Jot. 6.) (dowodzi to dwie rzeczy
1.o brak pieniędzy, 2.o szczupłą ludność
w 13.tym wieku —

½ Cały niemal Białoruski kraj, zakordo-
nowała Rossya w R.u 1772.im. W zakordo-
nowaniu kraju, zostawione nam są tylko
reszki. (Arb: /: (Vol: Leg: 8. p. 640. =)

306 Różność religij wkładzie już u nas prze-
szkody w zamęściach. (Nar: Pam:=) (Uw. Kon-
stytucya Polska z 3.go Maja R. 791. była za
tem co do stosunków sekt religijnych li-
beralniejszą niż prawa Austr. z R.u 801.=

Nota

307 Ojczyzno, chociażbym twej granicy Zawiązane-
mi dotknął się oczyma (~~oczyma~~ ścienicy) tonem bym cię poznał
tak mi coś rodzicznego; Zaraz do serca ko-
czyto samego. (Kast: Tedo =)

308 Pełna niedojrzałych naszych poetów ojczyzna
Ze miary zawieszona niema już Polszczyzna.
na. (Kin: Sub =) (niedojszłych = niedojrzałych.

Podróżne Monarchów potrzeby, zastępowały, w
dawnej Polszcze włościanie, i miasta, doda-
wając żywności przyjeżdżającym bez zapłaty,
(Nar: hist: =)

Długosz, a za nim Bielski, pierwszą zbytku Polskiego
epokę, kładą jeszcze pod panowanie Kazimierza Jagiel-
lończyka, mówiąc; że po zakończonej Pruskiej
wojnie, Polacy udali się na wszystkie zbytki
/.

Kar. Jagiell.

Odpis!
Ark 10

Narody, kraje

63

I Polacy, Polska.

1. Rozkosze. (Skrót wszystkie historyi Polski) zgadzają się na to, że Krzyżacy zdobywcy Prus, pierwsi zaszczepili w szlachcie Polskiej skłonność do zbytku w jedzeniu i piciu. Panowanie Augusta II-go rozkrzewiło we 200 lat później skłonność tę po całym kraju. Trafnie więc napisał Krasicki w jednej z swoich satyr: August Sas: Polskę do reszty rozpoił. Ob: August II i III.—

Sasy

309 Gdy inni Słowianie Sasom dla stałości ugięli kolana, Polacy bronili swej niepodległości. (Nar: hist: I)—

310 Ziemia, tak się zwały w Polszcze części, na które województwa były podzielone. (Kras: Z6: I)

c Dopowinności danniczych do stołu królewskiego, należał za piastów, osep, sep, czyli zsypka różnego zboża w naturze. (Nar: hist)

c Należało do Polaków, księstwo Halickie, jako zwierzchników. (Nar: hist) Uw Zwierzchnictwo więc (lub souzeraintet) przysługiwało więc Polszcze nad Czerwoną Rusią, już za czasów Kazimierza Wielkiego.—

311 Oddawili ustanowienia, za staraniem Augusta, rady nieustającej, zgromadzenia na nią, co dwa lata, naród. (Kolt: hist)— Uw co dwa lata; albo więc co dwa lata sejm walny w Warszawie się odbywał.—

c Kuchnia Polska dawna: Taki był stosunek potraw do liczby osób: Na 12 osób, misa jedna (tłuppy) półmisków 12; na 24. mis 2. półmiski dublettowe; na 36. osób, mis 3. i po 3. półmiski każdej potrawy; na 48. osób, a wszystko dwa razy więcej; na 50. osób, 5 mis, 25 potraw po 2½ miski; na 100. osób drugie tyle; na 200. osób, 20. mis, 25. potraw, po 8. półmisków każdej; (Gołęb: Dom: I)

c Do sekretów kucharskich liczono między innemi: kapłon w flaszcze, rybę w jednej sztuce, sma-

/. żona, gotowana, lub pieczona; f Stan. =/
313 Potrawy uprzywilejowane dla pewnych
dni, i okoliczności, były, i są dotąd w Pol-
szcze: ciasto z migdałami na 3. króli; pącz-
ki w tłusty czwartek; święcone, t.j. baby,
placki, mazurki, na Wielkanoc; gęś pie-
czona z jabłkami na Sty Marcin (11/11) Zupa
migdałowa, ryba na żółto, i strucla w
wilję Bożego narodzenia. f Gołęb: Lud:
Uw. Zwyczaj ciasta migdałowego, raczej =/
ciasta w którym jeden migdał, pochodzi
z Francyi, gdzie ten z towarzystwa, który mu
się część ciasta przy podziale z migdałem do-
stała, miał obowiązek, dać pierwszą zaba-
wę tańcującą w następującym karnawa-
le. Zwyczaj gęsi pieczonej na Sty Marcin, jest
upowszechniony we wszystkich krajach
katolickich, mianowicie w Niemczech i
we Francyi; Na Rusi należy jeszcze do ozdób
wilji Boż: Nar: Kutia, t.j. pszenica ob-
gotowana z makiem, i miodem. —
(Sławniejsze gatunki piwa w Polszcze były
w wieku 16tym Krakowskie, Warckie, Piot-
rkowskie, grodziskie, Nowomiejskie, Często-
chowskie, Garwolińskie, Sandeckie, Piotr-
kowskie, Odrzywolskie, i Mazurek, czyli
mazowieckie, o którym Wacław Potocki
pisze: Tak to kiedy Mazurka pije kusz po
kuszu, Przybywa choć po trochu w tłuszcz ani-
muszu. Po przeniesieniu stolicy państwa do
Warszawy, warzono w niej najlepsze piwa na
Lesznie, na Grzybowie, na nowym mieście
i na Pradze, czyli Golendzinowie. f Gołęb. Tra/
– Najlepsze miody były w Polszcze i Litwie,
kowieńskie, Żmudzkie, Ukraińskie, i Toma-
szowskie. Napój ten przeniesiony był do Pol-
ski z Norwegji, i Islandyi, przez Szwecję.
f Stan. =/
314 Nad szynkiem piwa, powinna była zawieszona wie-
cha; nad szynkiem wina, wieniec, mianowicie nad
szlakim słomiany, nad Lindeburskim, i Sentofer-
skim, z zielony z słomianym krzyżem. f Stan. f Uw

Odpis

Oddział A. II

Narody, Kraje, Prowincye

64

I Polska, Polacy.

Wino Sentojirskim, to jest: St Georgier, wino węgierskie z okolic Pozońskich, (Pressburga).

Wójtów swoich zowią Huculy karpackie watażkami, a dozór trzód owiec w górach mających, baczami. (Gołęb: Lud)

Młodziutką zowie chłop krakowski, pannę młodą narzeczoną; (Item)

Krajowianie, S. Mikołaja poczytują swoim patronem, i do niego się udają we wszelkich potrzebach; (Item)

Kurpie, czyli kurpiki, ob. mazury pod 10.

345 W Inflantach przy pogrzebie zmarłego obywatela, utraty grając, śpiewano: „Idź nie boże z tego nędznego świata, pełnego ucisków rozmaitych, na świat lepszy, gdzie wesele wieczne, gdzie ani hardy Niemiec, ani drapieżny Lęsysz, nie będzie mógł ciebie krzywdzić. Nie Germanom tobie, leczy im rozkazywać będziesz; masz oto pokarm na drogę, i oręż.” (Stryjk.) Lęsysz = Litwin

(Jeden z obywateli Podgórza ~~[illegible]~~ karpackiego, znalazł w archiwum familijnym, że wesele jego prapradziada w R. 1687 trwało tydzień, i wypito na nim wina beczek 10; pradziada w R. 1714 trwało dni 5, i wypito wina beczek 7; dziada w R. 1760 dni 3, i wypita wina beczka jedna; Ojca w R. 1780 trwało 24 godzin, i wypito wina butelek 100; Syna w R. 1808 wieczór jeden, i wypito tylko kilka butelek wina szampańskiego przy wieczornej kollacyi; ostatnie zaślubiny trzeźwiejszego potomka w r. 828 odbyły się incognito, i wypito przy nich — 12 filiżanek herbaty. (Kury: Warsz: (Słaty) ten artykuł ma postać dowcipnej fikcyi.)

(Ustawą sejmu wiślickiego z R. 1347 wzbroniona była w Polszcze gra szachów; (Gołęb: gry) Gołębiowski mniema, że ten zakaz odnosił się tylko do grających tę grę o pieniądze —) /.

316 Dzisiejsze pieśni Polskie tak się różnią
od Bogarodzicą, jako obyczaje od sta-
tutu. (J. Kochan: 7)

II. Litwa, Litwini.

1. Mendog zapisał mistrzowi Pruskiemu państwo Litewskie, a on mu u papieża wyprawił, iż go na Królestwo Litewskie przez posła pomazano. (Biel: Św: (?)

2. Siedział Korybut długi czasu na zamku wileńskim, a z go potym Książe Rzesański, u Jagiełła wyżebrał, i wyprosił, ślubując mu od niego zapokój. (Stryjk. T. II) Korybut, Książe na Wiszniowcu i Zbarażu, praprzodziad króla Michała.

3. Latopisarze Litewscy, historyą i wywód narodu swego od Palemona poczynają. (Stryjk. T. III) Od Palemona, który z Marsylij, wówczas kolonij Greckiej, morzem przypłynął, i przy ujściu Niemna, wylondować miał. —

4. Kronika Dusburga, zawiera w sobie wielkie a częste wojny Krzyżaków z Litwą. (Stryjk. T.)

5. Teraz to się zdaje rzecz dziwna Zapiecoleyom iż Rzymianie z Palemonem, do Żmudzi przyżeglowali. (Stryjk.) Ob. poz. 3. —

6. Plecie, jak o żelaznym wilku. (Kraj: T. II, z Linde). Przysłowie [illegible] gdy kto rozprawia o rzeczach, których dobrze nie wie, lub nie rozumie. Odnosi się do powieści o śnie Gedymina W. X. Litewskiego, o żelaznym wilku, który stał się powodem założenia miasta Wilna. (Obacz Hist: miasta Wilna, przez Kraszewskiego)

7. Wyglądać jak Jadźwinga. (Kraj: T. III) t.j. jak zbój, jak rabuś. Od plemienia Rusko-litewskiego, Jadźwingów, Jaćwieżów, Jażgów, obecnie wygasłego, w 12tym i 13tym stuleciu napadami, i rabunkami Polszcze strasznego; lecz przez wojska Polskie pod Bolesławem Wstydliwym, w połowie 13go wieku zniesionego i wyplenionego. —

8 Napaść Litewska; (Lud. Płocz.) t.j. nie-
spodziana, bezprawna, bez powodów. Uw.
Zdaje się przysłowie to pochodzić jeszcze z
czasów Litwy pogańskiej, poprzedzającej
panowanie wład: Jagiełły, w Polszcze, i
Litwie. —

9. Pijać po Litewsku; (Lud.) t.j. wiele bez
upicia się.

10. Żmudź i Litwa, choć się zdają grubi, Lecz
lepiej ~~nas~~ musimi niżli Hiszpan drugi.
(Stryjk.) musimi, rozumie się szablą. —

11. Zapal świecę wężową, a zbiorą się węże. (Wójc.)
Uw. Z czasów przedchrześcijańskich Litwy, gdzie węże
czczono; i ofiary im czyniono. —

12. Co masz nie twoje, i zdrowie na dwoje;
tak było za Lisowów, czyli Lissowczyków.
(Falib.)

13. Dziś co hultaj to Lisowczyk. (Dwór Lisow.) Uw.
czyli, była to banda napastników, i łotrów
złożona poczęści z maruderów, czyli dezerterów wojsko-
wych samopas po wsiach włóczących się, po-
części z kozaków. Winna ona swą nazwę Alexan-
drowi Lisowskiemu, szlachcicowi Litewskie-
mu, który najpierwszy bandę tę spisał, i zorgani-
zował. (Star. Bel.) Była atoli ta banda czasem
krajowi użyteczna: jak tego następujący dystych
dowodzi:

14. Kiedy Zygmunt Król Polski bije Moskwę bła-
chą. Poszedł wyłąb z swą Lissowski wielkiemą
watahą. (Odst. wać Daj.)

15. Troje dziwy; Łokniga w Litwie używana;
wrazie wielkiego zadziwienia, dowodząca
szczególne poważanie Litwinów dla liczby
trzy. (Goł. Lud.) w Polskim języku: Nie
trzeba po wodę chodzić. —

16. Mindog przemożny, kniaziów burzy Ruskich,
Inflandskich przez Krzyżaków, i Pruskich.
(Stryjk: 90.)

17. Póki Litwa tylko chciała, pozwalano jéj Ruszczyzny używać. (Czacki)

18. Statut wileński 2r. 1424. wyraźnie upoważnia upraw[...]nia egzystencya świętéj inkwizycyi. (Stem.

19. Litwa swego, kirgekirgejto, tak ważyli, jak dziś u nas papieża. (Stryjk. T. Ws. kirgekirgejto było nazwisko Arcy Kapłana pogan Litewskich. Ob: Beratowicza: Litwini w 14tym wieku. T.

20. W Litwie R. 1362. umarło wiele ludzi przez powietrze morowe, gdy niebyło komu ziemi wyrobić, głód wielki panował. (Stryjk. T.

21. Zapuszczański trakt zwała się część województwa Trockiego od Niemna, k. Zaświntom ciągnąca się; albowiem w Litewskim języku, kraj bliski lasów, zowie się zapuszczańskim krajem. (Koncz. Gr. i Dyk Geof. T.

22. Koryatowicze, i inni Książęta Litewscy, Kamieniec, i inne Zamki Podolskie zarąbili, i do W. X. Litewskiego przyłączyli. (Stryjk. T. zarąbili, tu samo co zdobyli. Ws. Koryatowicze wygasli w linii Sanguszkowskiéj. —

23. Jaliwieżowie (Jadźwingé T. wolności swoje, i ojczyzny swobodę, zarazem śmiercią mężni mężowie, zapieczętowali. (Stryjk. T. Ob. prz. 7. —

24. Gedymin, zdobywa Kijowa. (Nar. hist. T. Ws. Gedymin, W. X. Litewski. T.

25. Żartwa, Żartownik. Gdzie rzeka Wilna do Wilii wpada, jest Żytisko, czyli płać palenia ciał Książęcych, i panów przedniejszych Litewskich, który to miano nosił. Fundował go Świętoróg. Tamże Kapłani Litewscy boz Romuwym, ofiary za dusze zmarłych Książąt czynili, i ogień wieczny utrzymywali. (Stryjk.

Od: hist

Narody, kraje, prowincje.

III Mazury, Mazowsze

1. Ślepy Mazur od ciemnej gwiazdy. (Gołęb: Lud:) odnosi się do fałszywej o Mazurach, jakoby ślepi na świat przychodzili. —

2 Wysokoś mierzył, wysoko wisisz: (słowa li Prusaków urągając na Mastawa, X. Mazowieckiego, gdy go obwiesili. (Nar hist: Pol: / Stańskiego: „alta petisti, alta tenes.

3. Zacinać Mazura, (szeplenić; akcentem takim mówić, jak lud mazowiecki.)

4 Niewdzięczna gdy Mazur zwtoszeje. (Min: Ryb.)

5 Zwyczaj Mazowiecki, to jest, że Książę przyrzeka ludowi pospolitemu, wszystkie prawa, i zachowania trzymać. (Biel: Kr: Św.)

6. Tato, kiedy mazurka pije kusz po kuszu, Przybywa choć potrochu w łbie a w mieszu. (Woc. Pot.) Mazurek, piwo mazowieckie, po przeniesieniu stolicy państwa z Krakowa do Warszawy za Zygmunta III. warzonowy najlepsze piwa, na Lesznie, Grzybowie, Nowym mieście, i w Ogradze, czyli Golendzinowie. (Gołęb: Zab.)

7 Rozśmiał się jak mazur na Żemłę. (Rys: Stwaj: S. III.) Żemła zwie się w ks. Polszcze, i na Mazowszu bułka, z Niemieckiego: Semmel.)

8 Gonił Turczyn Mazura, bo się bał za swoja, gdy mu spadł rzecze Mazur: oj już dobra moja. Niechciałem się szabelki bał, ale twego pudła; Przypadłszy u mnie na łeb, pójdzie panie kudła. (Gwag: / Pasz:)

9. Mazowieckie kury. Pronicznie, gawrony, gawronięta. (Dot: Zos:)

10. Kurpie, czyli Kurpiki, część ludu Mazowieckiego, między rzekami: Bugiem, Narwią,

1. Biebrą, i Uzgurką, zamieszkały. My-
szyniec, i Ostrołęka, niejako ich stolicę. —
Bawią się bartnictwem, i myśliwstwem,
i są z nich doskonali strzelcy. Nazwisko
mają od obuwia, gatunek tyczaków,
kurpie zwanych. (Item)

Odmiot — Narody, kraje, Prow: Ziemie. Ludy.

68

IV. Szląsk, Szlązacy, Czechy.

1. Dały Szląska nie tyle tyś; (Pot w: Lov: / Lude /) t.j. niewiele widziat. —
2. Szląskie książęta za Łokietka, od korony Polskiej, do Czechów się zapisywali. (Petrycy)
3. Szlązakom się mniej przeciwko spłodzi: ciełom swoim Polakom, powstawać, aniżeli Krzyżakom godziło. — (Krom: /)
4. Szlązaki, albo Ślęzaki, jakoby Złazłaki albo schodnie. (Item /)
5. Książęta Szląskie, kiedy tylko sława Łokietka, króla Polskiego nienawidząc, Czechom, wolność swoją wydali. (Kro /)
6. Czechowie, przyłączeniem Szląska do dzierżaw swojch, zaprawieni, opanować całą Polskę, spodziewali się. (Kromer: /)
7. Pierwej gdy co zacnego w Polszcze umawiano, tedy to Czeskim słowem zdzierżeć (dotrzymać) obiecano. (Ry: Zw: /. ob. Polacy, por /) stąd przysłowie:
8. Jaki mi Czech, słowa trzymać. (Lude /)
9. Umknij Czechu, sitaś stawił. (Rys /) Quid valeant humeri. —
10. Królestwo niegdyś Królestwo Czeskie odszczepieństwa na zgubne i nie prowadzą. (Krom / Us nazgubne i nie = do upadku = do zagłady. Zgadł Kromer. —
11. Jeśli ci Polskich słów zabraknie, pożycz Czeskiego; (Gor: Dw: /)
12. Czeski język obfitszy niż nasz być może;* ale o piękność, niechto jeszcze wisi na wyroku. (Item /) *Leczże wodzą jezmiejszy, jako między bajki włożę. (m /)
13. Żyżka, Ziżka, Żyszka, niemo walecznego wodza Husytów, t.j. sektatorów nauki Jana Husa, na soborze Konstantyjskim sądzonego /.

/. i spalonego, według któréj sakrament Eucharystyi we dwóch postaciach, t. j. wina i chleba pożywanym być był winien. Zwał się Zezka, czyli Żyżka dla tego że patrzał czyżem. Zwanego równie Żyżka do kielicha dla pomienionéj nauki, o sak: Eucharystyi któréj bronił. [Ludu ten] Rzecz godna uwagi, że ta nauka o S. Euch:, którą Rzym w 15: stóleciu mieczem i ogniem prześladował, i wykorzenić usiłował, we sto lat później Rusinom, z Rzym: Kościołem łączącym się [Unitom] dozwoloną została. —

14. Dozwolił Synod Bazylejski Czechom sakramentu Kommunii pod postacią chleba i wina używania, z tym jednak zakonem, aby i pod jedną osobą [postacią] używaniu świętości, trudności nieczynili.

[Krom]

V Kozacy:

1. kozacki taniec, (Linde) rzecz dzika, bez porządku. –
2. Kozackiemi drogami chodzić; (Ham) znaczy: nieznanemi, skrycie, potajemnie, podstępnie. –
3. O Zaporoskich bają, że ci junacy dziewięć duszy mają. (Faszk: / Linde / O Zaporoskich Kozakach obacz niżej: Zaporoże.
4 Strachy, na Lachy; (Rys / Zegl: / Linde / Uw Przysłowie, pochodzenia Ruskiego; albowiem Rusini obrządku greckiego, wszystkich Słowian obrządku łacińskiego, Lachami zowią. Jest prawdopodobnym, że wzięło swój początek z czasów wojen kozackich, za Jana Kazimierza, mianowicie od zaś bitwy pod Batogiem, w której wojsko Polskie, przez kozaków pod Bohdanem Chmielnickim ich Attamanem, zniesione zostało; i znaczna liczba szlachty poległa.
5. Włożyć czapkę na bakier, z kozacka; (Past: Linde)
6. Zaporoszczyk, t.j. kozak, za progami (kataraktami) Dniepru mieszkający; – Stolicą kozaków Zaporożskich, jest miasto Czerkask, na jednej z wysp tej rzeki, Tomakowką zwanej. (Gward: Wł / Nota
7. Sicz kozacka, (Zaporowska) jest zwana kozaków Siczowych wszczy Nadednieprskiej siedliska, aż ku granicy Oczakowskiej (Dyk: Geogr)
8 Tabaka, dusza kozacka; (Lin: Sil:)
9 Zkozaczyć się; znaczy: wyrzec się kraju, i wiary, swoich przodków. (Woje: T. II) / Zbisurmanić się; zostać machometaninem. –
10 Przepadł kozak z dudami, (z Ruskiego: Propau kozak i z dudamy.) kiedy kto już wszystko stracił. –

11. Niechaj krwawe przykłady Rusi nie uwodzą; bo podobnych tylko dzieci Bohdany się rodzą. (Kor: Czarn:) Bohdan Chmielnicki, hetman Kozaków, który buntem swojim przeciw Janowi Kazimierzowi, a następnie zupełnym oderwaniem Kozaków od korony Polskiej, i poddaniem się ich Moskwie, pierwszy, imienia śmiertelny raz Polszcze zadał. —

12. Samakówka, wyspa na Dnieprze sławna bronieniem się Kozaków, w czasie wojen kozackich, za Jana Kazimierza. Czerkask, miasteczko na niej położone, jest stolicą wszystkich Kozaków Zaporożskich. (Dyk: Geog:) Ob: pag 6.

Od: hist. Narody, kraje, Prowincye, powiaty

70

VI. Ruś, Moskale, Rossyanie

1. Jeśli w tym nie są czary, to ich już i na Rusi nie masz. (Ter. Lud.=) (Ob. Na Rusi pełno czarów. (Item)

2. Moskal wyćwiczony, kanarek uczony; i po każdym odśpiewanym kurancie, musi nastąpić wrodzone: pi....

3. Dadzą komu pożałowanie Moskiewskie, t.j. dadzą komu baty, albo knuta. (Ter: Lud.=) (Uw. pożałowanie, zdaje się będzie ironiczną alluzyą do wszystkich w Rossyi lokucyj „pożałuj batiuszka."

4. Moskal nastojaszczy, zabity, t.j. zagorzały Rossyjanin, nie mówiący żadnym innym językiem, jeno po Rossyjsku.

5. Popamiętasz ty ruski miesiąc. (Kuź.) (Woj. T. II.) (Groźba komu, n.p. tak cię zbiję że popamiętasz (pokażysz) ruski miesiąc. ~~Kaź~~ (Bajka=) Dlatego zdaje się, że ruski miesiąc w skutek różnicy 12. dni, która zachodzi pomiędzy Juliańskim (starym) a gregoryańskim poprawnym kalendarzem, na pozór jest o 12. dni dłuższy, albowiem ich 1^{y}. każdego miesiąca przypada 13° według kalendarza poprawnego. (Uw. Tak to Rossyja ~~fost~~ trwa uporczywie przy swoim systemacie zamknięcia swego imperyum, postępowi, cywilizacyi Europejskiej i konstytucyowania się na sposób wschodni.

6. Rusin a kto oszuka, będzie mądry. (Petr: Ek:)

7. Z Rusinem gadaj, a w zanadrzu kamień trzymaj. (Dwór =) t.j. nie dowierzaj mu. (Ob. przysłowia łacińskiego: Graeca fides, nulla fides.=)

8. Ruski dar, darowszy upominać się. (Rys. Ludu) jedynym słowem Kozidar.

9. Uparty, jak Rusin — (gminne, dotąd jeszcze używane. —

10. Słaby [illegible] Greczyn. (Jabł: Bak:) to jest: Rusin, Greckiego obrządku. —

11. Skrzypi jak Ruska kolassa; (Gwary) Ludu. Pf Żmudzka; dlatego, że na Rusi i Żmudzi rzadko koła u wozów smarują.

12. Ruś czerwona (starożytny Królów Polskich mieczem zdobytek. (Nar: hist:)

13. Już dzięki Bogu Rusin żydoglotowy, Ciężkiemi brzęka na nogach okowy. — (Kochw: Ves:)

14. Pańskie ciało, a Boska dusza. (Przysłowie chłopów Ruskich na Podlasiu, oznaczające ich stan niewolniczy. (Gol: Ludy:) Pf: Wszystko to, najprzód Boskie a potym Pańskie, mówi chłop Ruski w okolicach Lwowa, darowując Województwie Ruskim a swojim dobytku, gdy takowe chwali. —

15. Jedzie, jak pan Zelman; albo jak stary Zelman. Powoli, że się godzieczekać nie można. Wzięło to przysłowie to swój początek od gry, co dziś dnia jeszcze w poniedziałek Wielkanocny na Rusi używanej. Na cmentarzach koło Cerkwi, zgromadza się młodzież wiejska, płci obojej. Jedna osoba puszcza się w drogę, biegając w koło cerkwi woła: Jedzie, jedzie Zelman; za nią druga, wołając: Jedzie, jedzie Zelmanowa, potem trzecia, wołając: jedzie jedzie Syn, nakoniec czwarta i piąta, wołając: jedzie jedzie, cała Zelmanowa familija. (Gołęb: Ludy:)

16. Napędzić komu Piotra; płocić [?] (naszczyć kogo. Wójcicki odnosi to przysłowie

)

/: do dziś trwało. mianowicie do bitwy nad Narwą, ~~którą~~ w której także, przez Szwedów pod Karolem XII^{tym} na głowę pobitym został. —

17 U Rusi, co pop, to batko, dlatego też czasem popa wykadzają z chłopi. (Lud.)

18 Ej, panie bracie, nie graj ze świętym Mikołajem, bo i on wielki cudak. (Ośw: Uwag. Uw. przymówka do Rusinów, którzy Ś. Mikołaja wszystkim cerkiewnym, z wyjątkiem Cudotwórcą.

19 Car woli żeby się goboj lud, niż żeby go miłuje. (Barącz.)

20. Tak go zbił, że się musiał Ruski miesiąc smarować. (Lud. Ob: poz 5. —

21 Mila Ruska, czyli mila i kawałek; także mila Podolska, mila Ukraińska, jeżeli jest więcej jak jedna mila geograficzna. (Lud.) Uw. Mile długa, n.p. od wsi do wsi nazywano Ruskiemi, albo Ukraińskiemi, jeszcze za czystości Królestwa Polskiego. Po rozbiorze Polski, zaprowadził rząd Rosyjski wszystkim Imperium rozmiar rozległości geograficznych na ~~wiorst~~ wiorsty, których 7. idzie na milę geograficzną. —

22. Nie wtuczysz go, choćbyś mu Ruskie smażył pirogi. (Haur.) Ruskie pirogi, krajane ze śmietaną (pyrochy.)

23. Dziesiąty Moskwicin niegdyś porażony Gdzie dziwiczne oknisie iszrony, krył się w nieczystych jamach przestraszony (Kras. W. Ch.)

24 Pokonana Moskwa uciekła, jak porwana do swych trzody okołoiu. (Twardow. Uw. po zdobyciu Smoleńska. —)

25.

Rusin nabożny: Już na wszystkich obrazach, położył pokosty; Podziwiać tysiąc cerkiewne pamiątki. /Nar: Dz:/ to jest, całując wszystkie obrazy i bijąc po pokłonów na cerkiewnej podłodze. —

26. Książęta Kurlandyi, byli według fantazyi Moskiewskiej, jak piłka przerzucani; na Sybiryą wysyłani, i znowu przywracani. /Gaz: Nar:/

27 Nad wszystkie zmysłów przymioty, najpochopniejsza do serc uwikłania uroda pięknych Rusinek. /Nar: hist:/ Uw. X. Biskup Przem: /Naruszewicz/ będąc sam pochodzenia Ruskiego, jest w tej sprawie niemało parcyalnym.

28. U nas Ruska ziemia ma coś nad insze, podobno że blisko ~~Greg~~ Grecyi jest, w której i wieśniacy są tak sedanami, iż w słowach i postępkach mają coś podziwienia godnego. /Petr: Ek:/ Uw. Gdy Petrycy to pisał, większa część Rusi podlegała berłu Polskiemu. Carowie ~~nie~~ ~~po~~ Moskiewscy nie przywłaszczali sobie jeszcze tytułu: Hospodar wszech Rossyi. —

29 Piotr Mogiła, metropolita Kijowski, wydał księgę, nazwaną: Trebnik wielki /Kwety ki:/ Linde/ Uw. Trebnik znaczy w Ruskim narzeczu, agenda Roxolanska. —

30 Na Rusi preparują dziewki trunek miłosny z ziela, które zowią: lubystek, albo: Lubymene, które często po wiejskich ogródkach przed chałupami będących napotkać można, a które nie jest czem innego, jak Ligusticum austriacum Lin, należącym do familij Umbelliferarum Jussiego. Już Rzymianie, i Grecy przypisywali temu zielu własności afrodytyczne. /Volck/ Linde

31. Jaropełk, książe Kijowski, ustawicznie Boga prosił, aby taką śmiercią umarł, jako pradziadowie jego byli zamordowani; co też i uprosił. — /Stryj: K:/

ark. 2.

VI. Ruś, Moskale &

32. Car ouzdany, brzmiał wtry umrze przed
Władysława otrzyma kajdany. (Gwozd:
Wt:) Uw. po wzięciu Moskwy przez Żółkiew-
skiego, Carowie owcześni, Szujscy, byli ja-
ko jeńcy do Warszawy przywiedzeni. —
33. Moskwa na gruzach Polski, utwierdziła
swoje wieliczeństwo. (Kur. Pol:)
34. Śmiercią Kolomana, króla Halickiego, kró-
lowie węgierscy w Rusi władowanie swoje
utracili. (Stryjk.)
35. Kolomana Ruś otruła, a gdy niebyło po
nim potomka, Ruś tolam opanowa-
ła. Od tego czasu wypadli Węgry z Rusi
(Biel.) Jest ta pozycya wyjaśnieniem
poprzedniej. —
36. Rusacy wysączywszy z jeńca krew, części-
ki tajemne wypatroszywszy, przysmażali.
li. (Krom.) Uw. Takiemi to byli pano-
wie Rossyjscy przed 400. laty. Z tego, co
dziś (Sept 863) czynią, niewiedno aby edukacyja
cyja 200 letnia Mongołów, przyczyniła
się znacznie do złagodzenia ich obyczajów.
37. Włodzimierz, W. Książę Kijowski, Założy-
ciel Włodzimierza, udziałał się jednowład-
cą wszystkiej Rusi, jednego brata za-
biwszy, drugiego wystraszywszy. (Stryjk.)
Uw. Ten tytuł wielkiego (wszystkoko) zdzia-
łało. Sic itur ad astra. Takie to jest
źródło groźnego tytułu: Samodzierżyciela
(Autokraty) wszech Rossyi, który Carowie
Moskiewscy, sobie przywłaszczyli, i które-
go dotąd używają. Aby ten tytuł stał się
rzeczywistą prawdą, niebrakuje im tylko
Rusi Czerwonej, którą wcześniej czy póź-
niej posiędą.
Puszczono w Rusi do Polski należącej, po-
38. strachy, że Roman wszystkich Lachów miał
wytracić, i wiarę ich wykorzenić. (Nar. Hist.)
Uw. Roman, książę Halicki; Lachów = Pola-
ków; ich wiarę, to jest, obrządek łaciński.

39. Namówił Światopełk, Prusaków, aby
Niemce, i Polaki wszystkie, dnia jednego na
to postanowionego, wyzabijali. [Kromer]
Uw. Działo się to w 11tym stuleciu —

40. Bazyli, cesarz Grecki kazał oddać Włodzimi-
rzowi za upominek, zasłonę wielką złotą,
na której wyszyty był sąd ostateczny. [Stryjk.]
Uw. Włodzimierzowi Wielkiemu, Księciu
Kijowskiemu, który 1szy przyjął wiarę chrześ-
ciańską. —

41. Od rodu Włodzimierzów, Kijowskie, i wszyst-
kiej Rusi Książęta zawżdy się. [Kromer]
t.j. pochodzenie swoje mają. —

42. W dziesiątym już wieku, Książęta Za-
dnieprscy, zaglądali z tej strony Dniepru
na wolne narody Słowiańskie. [Nar:
hist:] Uw. Książęta Zadnieprscy, to jest,
Moskiewscy, Perejasławscy, Rezańscy,
i inni. —

43. Pod imieniem Markietanów, czyli kupców
Moskiewskich, zwoszczyki, Filipony,
obcy, podmawiali chłopów, do buntów.
[Ust: kons:] Uw. Chłopów Ukraińskich do bun-
tów na przeciw panom, i szlachcie; z któ-
rych podburzeni, urosła, w świeżej jeszcze
pamięci będąca rzeź Humańska —

44. Na Rusi, mianowicie na Ukrainie i Pobe-
rezu, ulubiona śpiewka do kieliszka była:
A kto pyje, tomu nalywajte, a kto ne pyje,
tomu ne dawajte. A my budem isty, pyty,
taj Boha chwalyty; Tai za nas, tai za
was: Ta za tuju Neńku, matenku, szczo
uczyła nas, pyty, hulaty, wraz, wraz,
wraz.! (Nota)

45. Niechęć książąt Ruskich do Polaków, i w ludu
wpojoną została, i wkorzeniła się głęboko; z
ojców do synów przechodzi, pomnażają róż-
ność obrządku. [Gołęb: Lud:]

46 Największą sławą włościanina Ruskiego,
jest być najdawniejszym mieszkańcem
w swojej wsi, i mieć spowinowacenie z po-
pem, lub tytynarzem. [d] Y.

od hist. Narody, kraje i t. d.

ark 3 73

VI. Ruś, Rusini, Moskale

47. Wieczernice, i dosвitki, zowią się na Rusi towarzyskie schadzki wiejskich dziewcząt do przędzenia w zimie, gdzie noce długie. Wieczernica schadzka wieczór, dosвitki zrania przededniem pokolej co dzień u innego gospodarza/ gdzie i parobcy przychodzą, i miłostki się zawiązują. (Gołęb: Lud) / Ztąd znana owa wesoła na Rusi dumka: Nechody Hryciu, na weczernyci i t. d. Praktyczna strona tych wieczornych, i rannych schadzek jest oszczędność światła, albowiem przy jednej świecy lub lampie olejnej, (kaganku) pracuje lub bawi się kilkanaście osób, z których każda osobne światło by mieć musiała.—

48. Lekką wodę na Rusi każdy pop może poświęcić, twardą tylko biegłejszy, bo w niego wejść by choroba. (Gołęb. Zab. lud: Rus:)

49. Chłop Ruski zawiesza na płocie szkielet kobylej głowy, aby się w ogrodzie wszystko dobrze rodziło. Siejąc zboże, błaga Boga aby się tak urodziło, by wystarczyło i dla niego, i dla rodziny, i dla złodzieja i dla ptaka. (Item / Uwg/ o podatkach zapomniał Rusin.—

50. Na Rusi istnieje dotąd zwyczaj, w kwietnią niedzielę, bicia się żartem poświęconemi palmami, przyczem się te słowa wymawiają: Ne ja byju, łoza bje, za tydzień, welykdeń, Sija bje, palma bje, za tydzień Wielkanoc. Wówczas w Wielkiej nocy zaś, dają sobie jaja malowane, pisanki, lub kraszanki zwane. (Gołęb: Ludy / Ob: wyr: pisanki —

51. Moja bandurka z samoho złota kto na niej zagraje, bez ochota &— Pieśń Ruska staroddawna, (Gołęb: Zab = (Uwg Piosnka /.

+ na cmentarzu Arkierowym,

-y. ta, została pozbawione czerwonej Rusi
przez Austryą w R^u 1772^im w Galicyi, jako
nieobyczajna, zakazaną. — Bandurka
instrument Kozacki, o 7 strónach, podobny
mały do Teorbanu. —
52. Nadto zagnieżdżeni Żydzi na Rusi tła,
t.j. czerwonej, przed dziś ten lud rozpoili,
wyssali gorzałką, i doprowadziwszy nie-
mal dzikości przywiedli, tak że teraz
zniweczony i upośledzony, wygrawać
tylko szczęt cierpień i trosk swojich za-
pomnienia: a smutny, i posępny zawsze
smutno, i posępnie śpiewać i tańczyć lubi,
jego smutny, i samotny. (Gołęb. Lud.) —
Uw. Niezupełnie jestem co do melodyi śpiewów
Ruskich, zdania Gołębiowskiego; nim
jeszcze Żydzi na Rusi się zagnieździli, mu-
siały już istnieć piosnki, i tańce narodo-
we. Smutność ich melodyi, odbijającą się w
tonach miękkich (mol) przypisałbym za-
pewne częstym napadom Tatarów, i Mongo-
łów na wschodnie Polskie Kraje, Ukrai-
nę, Podole, Pokucie, które całe wsie
i miasteczka z ludności wyplemiały, mor-
dując ją, lub zabierając w niewolą. —
Rodzinnego więc że dzieci zawodzili
za matką, lub ta za dziećmi; żeich
płaczliwe tony przyszły w melodye ca-
łego ludu. Jak naprz. także znana dumka
a wiem pojechaw, mene pokinuł, a ja bid-
naja płaczu —
53. Przydane do Symbolum przez Łacinników
słowo: filioque, ma Greczyn, t.j. Rusin
greckiego obrządku, za wynalazek. (Ludz.)
Symbolum, t.j. 12. artykułów wiary. —

VII. Turcya, Turcy, Persy.

1. Żartołk państ, potop świata, Turczyn. (Koch: Psalm:)

2. Turecki buńczuk, świerzopy niczym pegazem. (Kochow: świerzopa = klacz. — Ob: Obj: wyr:)

3. Czysty Turecki dziwoląg; (Str: Lit:) Ob: przysłowia: Goły jak święty Turecki; (jak bizon.

4. Turecki rząd; albo po Turecku rządzić, (Lubl: Ez:) inaczy: despotycznie, samowładnie;

5. Turkogreczyn, t.j. Patryarcha Carogrodzki; (Sak:)

6. Pers strojny, niezbrojny, (Pot. W. Syl:) t.j. dobrze ubrany, lecz niewalczny. —

7. Miłyby to Zoroastrowi zostać mędrcem, niżeli królem. (Star: Num: Po:)

8. Goły, jak święty Turecki; goły, jak bizon. przysłowia gminne, stąd mające swój początek, że Turcy świętych, których bizonami zowią, nago wyobrażać zwykli. (Gołęb:)

9. W Turczech kobieta, u nas mąż pod pantoflem. (J. Mus)

10. Trzeba Turecko, wyżle Niemiecko, chłopie szlachecko, najlepiej chować. (Gosp: Jerz:)

11. Zażyć konia wszykiem, (Linde: to jest nadać mu bieg krzywy, węży kowaty. Jazda Turecka i Tatarska zwykle takim biegiem attak przypuszczała. (Lubl: Bud:) Ob: mazurowy taniec)

12. Sułtan, biednym ludziom, stara, i już wpół opitą pijawkę odjąwszy, nowo pijawkę przysadza. (Ktok: Turc:) to jest, dawnego Baszę odwołuje, a nowego przysyła. —

13. Turczyn obchodzi się z Wołochami, jak z baranami; ochrania ich dla wełny, a potym podskubuje. (Kłok: Tur:)

14. Co pięć lat w Stambule z każdego chrześciańskiego domu wybierają dzieci za dziesięciny, które poturczają. (Pasz: Dz:) Poturczają; to jest obrzezują, i w religii Machometańskiej wychowują.—

15. Naród Turecki musi upadać, póki albo monarcha obcy nie podbije go, albo w nim jaki Piotr wielki nie powstanie, któryby go przetał. (Adam Narusz.) Uw. Takie zdanie było w Europie o Turcyi, już w końcu 18go wieku.

16. Był chleb, były i konie, woły, srebrne rudy; póki tu nie bywały Tureckie obłudy. (Biel: S. N.) Uw. Ruda, w słowiańskim języku znaczy wszelki kruszec, w Polskim zaś tylko żelazny. (Linde)

17. Muftego, gdy co zawini, Turcy nie tracą, ale go włożą w moździerz, i tłuką. (Kłok: Tur:) Uw. Mufty, najwyższy duchowny urzędnik u Turków.

18. Turcy między sobą są obyczajni, jak trudno na dworze francuskim. (Kłok: Tur:)

19. Turcy nie radzi ubiór naszych widzą, iż przez nie znać wstydliwe członki z tego szydzą. (Pasz: Dz:)

20. Sprawiedliwość u Turków, jak podwieda sprzedają, targują się strony z sędzią o dekret. (Kłok: Tur:) podwieda = jak w kramie, jak na targu =

21. U Turków wołanie Hu! znaczy: Niech żyje! Wiwat, Evviva, Eljen, Żywio! Vive! (L'Empereur!) (Linde)

22. Rzecz godna podziwienia, jako się w Turczech, na złość tyraństwu, i wymysłom szatańskim, Chrześcianie znajdują. (Kłok: Tur:)

23. Religija Turecka jest złożoną cudowne z chrześ-
cijańskiej, żydowskiej. (Kłok. Tur: 7)

24 Cyrus król Persów, w wojsku swojim każdego
żołnierza nie tylko znał, ale i imię jego wie-
dział. (Linde)

VIII. Tatary

1. Pustki, jak po Tatarach. (Rys: T. II.) t. j. jak po inkursyi (napadzie) Tatarów.

2. Przesadził się w rozumie, by Tatarzyn w zbroi (ubiór) (Rys: Kwiaty T. II) przysłowie z początku 16go stólecia, na teraz nie używane.

3. Stoję tak oto, jak oczekana Tatarskiego łas... (Kwiaty: T. II.) Uw. przysłowie to zdaje się pochodzić z połowy 16go wieku, na teraz nieużywane; albowiem po zdobyciu Krymu przez Rossyję, nie masz już Tatarskich Hanów.

4. Roskazuje sobie, jak Han Tatarski. — (Zent: Lude)

5. Tańcować z Tatarami, znaczyło: na granicy wschodnio-południowej dawnej Polski walczyć, potykać się z niemi; albowiem z tej strony (od Krymu) naszych ich napady zwykle miały miejsce (Lude) Ob: Sobieski, i Mazowsze tańce.

6. Poganin (Tatarzyn) plondrował, przyszło mu to tanie; trzody, bydło, dobytek, nie sobierzy na nie. (Posz: Dz.)

7. W Tatarach nie znajdziesz ani jednego filozofa, ale włóczęgów bez liku. (Petr: Er.)

8. Obejdzie się bez tego, jak Tatarskie wesele bez marcypana, albo: Obejdzie się Tatarskie wesele bez marcypana. (Trot: Lude (dotąd używane))

9. Taurzyk, gdy się wystroje, kraj Polski trwoży, i plondruje. (Kul: Her.) Uw. Taurzyk = Tatar z Chersonu, dlatego że Cherson zwał się u Rzymian: Chersonesus taurica.

10. Odzież Tatarów kożuch, żywność, kobylina,

./.

./. wilk, lis, wpoła zabity, to umiłe zwie-
./. rzyna. (Pasek:)

11. Jak skoro huczne działa runą; jakoby muchy poparzył ukropem; tak się z swoich tłumów Tatarzy rozsuną. (Jabł: Bud:)

12 Ty Czauszu, coś przyszedł z fukiem, z takim odejdziesz dziś musztułukiem, że z Polskich matek każda co zlęże, rodzi serdeczne, i możne męże. (Kochow:) Musztułuk znaczył w staropolskim języku, podarunek — upominek; Czausz, poseł Tatarski. —

13 Więcej w kanarze cukru, niż w Tatarzech męki. (Kn:) Kanar, największa wyspa kanaryjskich, gdzie znaczna kultura trzciny cukrowej.

14. Szkapią krew z jagłami rozparzy; Tatarzyn, i tym sprosną gębę parzy. (Pasek)

15. Wyraz Tatarzyn, znaczy u Ślązaków Zdrajcę, i hultaja. (Nar. Pam.)

16 Zagony Tatarskie koło Krasnegostawu przez 12. uparcznych bitew od Polaków były porażone. (Stryjk.)

IX. Wołochy, wołoszczyzna.

1. Jakoby go do Wołoch wyniewolał, zaprzedał, (Ryś: Żiw. Lf) Przepadł, jakby kamień w studnię wrzucił.
2. Valachia tumulus Polonorum (Płoj: T. III) po polsku: Wołoszczyzna grób Polaków. Przysłowie datujące się według Wójcickiego jeszcze z czasów panowania Kazimierza W. i nieszczęśliwych wypraw jego na Wołoszczyznę w latach od 1351–1354. Podobniejsza atoli, że się odnosi do okropnej klęski na Bukowinie, za króla Olbrachta przy końcu 15go stólecia, w której 10. tysięcy szlachty Polskiej zginąć miało.
3. U Obertyna poznał Wołoszyn, co wolny Polak umie. (Wurzb: Lip: przys:) Pod Obertynem na dawnym Pokuciu, pobił Jan Tarnowski, hetman w. k. Wołochów i Tatarów kraje Polskie pladrujących, na głowę, i zabrawszy im mnogo jeńców, osadził takowemi brzegi Wisły, w bliskości Tarnowa; gdzie tatarskie ubiory czapki z czarnym barankiem, i fizonomiję tego narodu, dziś jeszcze znaleść można. Począwszy od Baranowa aż do ujścia Tarnickiego, t. j. powyżej Dunajca do Wisły. –
4. Wołoskie gospodarstwo, znaczy to: bezrząd, anarchya. I tak Stryjkowski pisze w swej kronice, w końcu 16go stólecia. Przez wewnętrzne niezgody bardzo było poszło W. Księztwo Litewskie, na Wołoskie gospodarstwo, ale wczas temu Litwa zabieżała. Ale któż, czy naród, czy książęta panujący? –
5. Po wołosku z panną postąpić, albo w zapasy chodzić (Lin.) t. j. Zgwałcić ją. –

6. w wołoskiéj samojedzi, ani wiary poddanych przeciwko panu, ani sprawiedliwości pańskiéj, naprzeciw poddanym nie masz żadnéj. (Orzech. Qu.)

7. Wojewoda wołowski zaprzaniwszy się pod Bukowiną na Polakach, wtargnął do Rusi. (Gwag.)

8. Wołoszczyzna, wielkie teatrum, na którym się Węgrowie, Polacy, Niemcy zbijają. (Kłok: Tur:) Obecnie Turcy i moskale. —

Ob: lit. Narody, kraje 2

Ak 1 78

X, Żydy, czyli Izraelici.

1. Wszystek dom Izraelów, jest przetartego czoła, i twardego serca. (Bi: ~~Ezechiel~~) znaczy: każdy żyd jest bezwstydny samolub.

2. Żyd tantny, stać go na kilka urzęd. (Oss: wyraz tantny, ~~tantny~~ tanetny, może z łacińskiego: tanti est, a może z hebrajskiego: tanaich largitur donatus. Linde jest za ostatnią wersyą. — Opozycyja tantnego żyda, jest: kapcan.

3. Uryaszowe listy, dać komu; (Rys: Belerofontis littera) odnosi się to przysłowie do księgi Królów p. s. s. i mianowicie do listów przez Króla Dawida, Uryaszowi, mężowi Betsaby, do hetmanów wojska danych, aby go sprzątneli. (Linde) znaczy przeto podstępnym sposobem kogo zgubić usiłować;

4 Umywać od czego ręce, (Linde) znaczy: nie chcieć brać na siebie, lub dzielić, odpowiedzialności za jaki czyn niesprawiedliwy; odnosi się do słów, które według Ew. Ś. Marka, prokonsul Rzymski w Jerozolimie, Pontius Pilatus, umywszy swoje ręce, wyrzec miał, gdy Żydzi od niego zatwierdzenia kary śmierci, na Jezusa Nazareńskiego, przez trybunał Jerozolimski, wyrzeczonej, żądali. —

4. Nieznośne Żydów sobie rządzenie, co u nas, często zawadza na Wołyniu i Podolu. (Petr: Et:)

5. Żydzi skrytą chytrością niszczą panów samych; gdy ich niszczą nie samych, ale i ich poddanych. (Klonow: Med:)

6. Żyda grzebać, znaczy, coś skrytego, tajemnego knować, z legendy o Tobiaszu, który mimo zakazu despoty, żydów, swoich ziomków pokrzywdzonych grzebał. (Linde)

7 Obywatel Królestwa Izraelskiego, ironicznie o Żydach;

8 Żydkrawcem, kuntuszem, gdy się kramowa machlanina zapomoże, arendarzem. [Klud.]

2 wyglądać czego, jak Żydzi Messyasza. [Kn. znaczy, oczekiwać czego z upragnieniem, czego być nie może. —

10. Żydkowie nasi clarono wyświecenia godni. [Star: Ref.] Ob. wyrazy: lit 10.

11 O pardwie powiadają, iż to tensam ptak który był Żydom napierwszy od Boga dany do pokarmu. [Gwag: Kron.]

12 Nie jedli Żydzi manny, nie lżej jedzą tajno, [Fam. ...]

13. Przedostojny proroku, naszej duszy zdrowie, Ach, nie byli cię godni nieszczęśni Żydowie. [Groch:]

14. Żyd przysięgający, na świniej skórze, lub na rodale stać ma. [Sax: Szczerb:] rodał czyli decalog = dziesięcioro przykazań.

15 Talmud Żydowski Babiloński, R. 476. od Rabbi Assej Amaj złożony, bluźnierstwy napełniony jest. Pierwszy, co go początkował półtorasta lat po zburzeniu Jerozolimy, był Juda, syn Sy Symeona, a owi dwaj skończyli. [Sk: Dz:]

16 Naród Żydowski, tak mocno się między nami roz korzenił, jak kąkol w zbożu; że naszym biednym Katolikom podnieść się nie da, gnębiąc ich, jak mówią, jeszcze w trawie. [Mon.]

17 U Izraelitów, kiedy jeden drugiemu swego prawa ustępował, zzuwał trzewik swój, i dawał go nabywcy. [Klud.]

18. Jeśli Żyd sędziemu swemu w winie pieniężnej, którą wandel zowią, będzie znaleziony winnym, kamień pieprzu niech sędziemu zapłaci. [Herbst: Stat:]

19. Żydzi, jest to motloch narodów, iż tak rzekę, wymiot całego świata. [Mon: Kaz:]

20. Zaślepiony Żyd smie jeszcze oczekiwać nowego wykupiciela?! [Birk: Kaz:]

X Żydy, czyli Izraelici

Kontinuacya

21. Byli u Żydów zaklinacze czartów, którzy modlitwami, i zaklinaniem djabły z ciał ludzkich wyganiali, /Sk: kaz:/

22. Jonatas, i Onkeles, talmudziści bardzo sławni, jeszcze przed Bożym narodzeniem, zakon Boży wykładali. /Orzech: Zw:/ Zakon Boży = pismo S. starego testamentu.

23. Pierwsza wzmianka o Żydach z Czech do Polski zbiegłych, jest za panowania Władysława Hermana, w R. 1081. /Nar: hist:/

24. Pierwsze siedlisko Żydów było u nas w Wielkiej Polszcze. Panowanie Kazimierza Wielkiego, nader im było Żydom przychylne. /Skrzet. P.P./ Temu to monarsze winna Polska rozszerzenie się po całym kraju, tego brudnego, podłego, krajowi nieprzychylnego plemienia; tych ministrów i mniejszej szlachty, tych pijawek, i rozpajaczów ludu wiejskiego. —

25. Mają i Żydzi swoją grę w karty, podobną do straszaka Polskiego. — Cztery dziewiątki zowią się: Kinn Matkes. Grywają także Kwindecza, i Halbezwelue. /Gołęb: gry/

26. Nadto zagnieżdżeni na Rusi Żydzi, prędzej ten lud rozpoili, wysysali gorliwiej, i do zwierzęcej niemal dzikości przywiedli. — /Gołęb: lud:/

Od: list

Narody, kraje, prowincyje, ziemie, powiaty.

XI. Niemcy

1. Fryderyk drugi oddał sławę swoją, pod opiekuńczą straż mnie i filozofiji. /Star: Famillus Fryderyk II-gi król Pruski, nazwany Wielkim, na którego portrecie sztychowanym J.J. Rousseau trafnie napisał: Il pense en filozof, et se conduit en roi. /

2 Głuche Niemcy; tak zwano kolonistów Niemieckich, których Kazimierz Jagiellończyk (IV-ty) około roku 1450. do Polski sprowadził. /Linde I. 3/ w koloniach tych, nie usłyszysz słowa Niemieckiego; tylko nazwy ich się ~~zo~~ gdzieniegdzie brzmiącą tym językiem, jak n.p. Grunwałd, Barwałd w obwodzie wadowickim; Schönwald pod Tarnowem. Nota

3. Jak Niemiec, głosu ludzkiego nie rozumie. /Knap: p 127/ wzięte z Litewskiego./

4. Niemiec, dlatego, że niemy jest do mowy Polskiej. /Linde I. 3/ poprzedniego. Ues mazury mówią: Miemiec.

5. Sapie, jak Pruski żołnierz. /Knap: /z Litewskiego: Kriok Kaip Prusza Zolnierius.

6 Sztuka, Niemców sztuka. /gminne, dotąd używane./

7. Wdzięczno żółtą kosa Niemek; /Bard: Luk. I/ Ues Dlatego, że Niemki po największej części jasne, blondynki; mianowicie w Niemczech północnych. —

8. Śliczne włości Frankonij, kędy się więcej wina rodzi, niż mleka. /Birk: Ez: /

9. Raz się Niemczyk pokazał do wojska podwodniem, Aż szlachcicem, aż zaraz urzędnikiem przednim, A Polak zawyszczerbaną na wojnach wyszynka, Zjadłszy zęby /./

i. będzie stał za nim towarzynka. (Dodw. / Ww. Wyszynka, głownia od szabli, lub pałasza; Towarzynka, = prostym żołnierzem, t. j. towarzyszem. —

10 Póki świat światem, nie będzie nigdy Niemiec Polakowi bratem. (gminne, bardzo dawne)

11. Niemcze, pójdź do roboty; Oj niemogę, ja chora. Niemcze, pójdź jeść; Oj zaraz, zaraz, a kiej mój dłuższy liszka? (gminne w Polszcze)

12. Skoczny Niemiec, nieraz rzekł frygi; Gdy od nas był bit. (Stryjk: o Wol: Pol:)

13. Język, kiedy chodzi po niemiecku, tem samem musi być mędrszym od drugich. (Petr (Linde)

14. Niemiec dał się za towarzyszem powiesić; (Rys. (Germ.) Inf. Dla kompanii dał się Cygan powiesić. Ww. Podobniejsze drugie do prawdy, niż pierwsze. Niemiec zjadłby dla kompanii pieczeń dobrą, a nie djabła.

15. Podpiwszy sobie, Niemiec z Tatarzynem marcum, Na pojedynek konny, wyzwali się marcum. (Wacł. Pot. Jov. Marcum = piwem marcowym. —

16 Różne djabła malują, w Polszcze po Niemiecku. (Pot. Jov.) (dlatego zwą go także Niemiaszek, albo P. Piórkowski (Linde)

17. Niemiec bez figla z ławy nie spadnie. (Rys.) t. j. nie spije się łatwo do tego stopnia aby aż z ławy spadł. —

18 Prusy, Borusy, Porusy, dlatego o tak nazywani, że przy Rusinach, raczej (przed Rusinami ziemię zamieszkali) między Wisłą, Dźwiną, Ossą, i Niemnem, ponad morzem Bałtyckim. (Kram.) (Nar. Hist.)

Nota

19. Frederyk II^gi Król Pruski, najdoskonal-
szy samodzierżców nauczyciel. (Unst.)
Uw. Frederyk II. nazwany od Prusaków
wielki. —
20 Kurfirszt Pruski od Króla według mo-
dy starszy Brat. Chorągiew, a osoba
przywiozł szarawary. (Dz: Wil: Pos:)
21. Niemiec, gdy obaczy pijanego Polaka, to mówi
świnia Polska, a on sam jest większa
świnia, bo go i szołdrą zowią. (Staw:) —
Uw. szołdra zowią się u nas wieprzowa
łopatka wędzona. —
22. Niech się z sztokadą Niemiec jak chce sroży,
Sto głów ich szabla wnet nasza położy.
(Kochow.) Sztokada, to samo co szpir, albo
szpada. —
23. Warmija, prowincia Pruska, tak na-
zwana od Warma, Księcia Pruskiego,
syna Wedemuta. (Biel: (Stryjk.)
24. Westfalski pokój, zawarty R^o 1648°
w końcu 30letniej wojny, tak zwanej
religijnej, wolność wyznań protestan-
tom zabespieczył. (Hoyns: Geß:)
25 R^o 1523. była tak sroga zima w Prusiech, że
aż lasy poschły, tak że za wiele lat do pierw-
szej ozdoby, i wlasności przyjść nie mogły.
(Stryjk.)
26. Krzyżacy, książęcia Pruskiego pojmawszy,
brzuch mu rozpruli, i kiszkę jedną do drzewa
przywiązawszy, tak go dotąd wodzili wkoło,
aż się wszystkie jelita obwiły, i wywnętrzy-
ły. (Stryjk.) Krzyżacy, zakon Niemiecki, du-
chowno wojskowy, de propaganda fide. Szcze-
gólny sposób przekonywania pogan, o szczyt-
ności i mądrości nauki chrześciańskiej. —
27 Frederyk Barbarossa, (Żółtobrody) Cesarz Rzym.
/.

1. oko Niemiecki powód, i zapała wszyst-
kiego Kościelnego rozerwania; możny,
bystry, i hardy. (Sk: Dz: 7

Od: hist

Narody, Kraje, Prowincye, Ziemie, Obwody

Grecy

1. Heraklit z Demokrytem swe miewały szkoły; miał uczniów opornych, miał i ten wesoły. (Lub:) Tłum: Heraklit, i Demokryt, dwaj filozofowie ateńscy, z których pierwszy nad ułomnościami ludzkiemi płakał, drugi się z nich śmiał. Sens moralny wierszy Krasickiego jest: że do najsprzeczniejszych między sobą systematów można uczniów znaleźć. —

2. Uszy Midasowe, t.j. ośle. Odnosi się do powieści mytologicznej o Midasie, królu Libii, któremu za chciwość i łakomstwo z rozkazu Jowisza, uszy oślie urosły. Znaczenie więc tego przysłowia jest, że N.N. jest osłem. —

3. Pytaj Pryama, pytaj Antenora, co nie dopiero rodzili się wczora. (Kros: Ow:) znaczy: Radź się starych, doświadczonych ludzi.)

4. Bój (lękaj) się greków, gdy upominki niosą. (Sard: 104) (Ustęp wzięty z Aeneidy Wirgiliusza: Timeo Danaos, dona ferentes.

5. Węzeł Gordyjski; rzecz zawikłana, trudna do rozwiązania. — Przysłowie pierwiastkowo greckie, atoli przez wszystkie prawie języki europejskie przyjęte. Odnosi się do tradycyi i hist: greckiej, o węzle przez Gordyusza zawiązanym, i równoczesnej wyroczni Delfickiej, że ten tylko stanie się panem Azyi, który ten węzeł rozwiązać będzie w stanie. Aleksander król Macedoński mając zamiar wtargnienia do Azyi (do Persyi) nie mogąc węzła tego rozwiązać, rozciął go pałaszem, i zdobył później całą Azyę. —

6. I Homer czasem zasypia. (Karp:) z Lucińskiego: Aliquando etiam bonus dormitat Homerus. (Hor: Ars: Po:) znaczy: W dziełach Homera, znajdą się czasem słabe wiersze. Sf I Homer drzymie niekiedy. —

7 Po nici zdradnej (zdradnej) Doszedł kłębka Tezeusz, pięknej Aryadny. (Ilmie 7)
8. Wzdychał Ulisses, a którażkolwiek godzina, Dażąc czystego dymu ujrzeć komina. (Hor: Dz) Ów Dasz zastosować do biednych Emigrantów Polskich. —
9 Zojlus, obmawca uczonych zazdrośnik, (Ikur) tak definiuje Krapokitesłowo, które rzeczywiście od żyjącej istoty pochodzi; który za świetnych czasów rzeczypospolitej Attickiej krytyka współczesnych poetów i filozofów się wsławiła. —
10. Trzynastole pełne niechaj się pełne uwijają. — (Lib: Hor) Wszy przyjaciołach nad trzy pełnych szklanek wina niepili; kto dziewięć wypił, był mniany za szalonego. — (Petr: Hor: 7 l) Rzymian za czasów Cesarstwa było inaczej: dowodzą gabinety przy salach jadalnych zamieszczone, i napisem Vomitorium, które w willach odkopanych miasta Pompei, i Herculanum, dziś jeszcze czytać można. —
11. Solon, prawodawca Ateński, tych, którzy u tyranów byli wprowadzani, liczma, nom przyrównywał. (Kosz: 7)
12. Szpetny Ezop, mędrszy niż krasny Parys. (Ikut) Ezop, sławny grecki bajkopisarz; Parys, syn Pryama, Króla Troi, uwodziciel Heleny, żony Agamnena, Króla Sparty —
13. Uderz, lecz słuchaj, rzekł Temistokles, do zbuntowanego, naciérającego nań, żołnierza. (Mon 7)
14 Wąż za wzanadrzu chować, przysłowie dotąd powszechnie używane; odnosi się do pewnego wieśniaka Greckiego, który napotkawszy zmarzłego węża na swojej drodze, schował go za zapazuchę; ten zaś przyszedłszy przez ciepło do życia, ukąsił swego dobroczyńcę tak jadliwie, iż ten od tego ukąszenia umarł. Zaczém więc tego przysłowia,
/.

wia jest: niewdzięczność i zdrada od tych, którym dobrze czynimy. (Pilch: Sen:)

15. Jeden gniew Achillessa pod piórem Homera, Osnowę Illiady cały rozpościera. (Dmoch: Sst: Rym:)

16. Bacchus, co z jego łaski wszyscy piją, bo po pianemu zwyciężył Indyą. (Morsztyn.)

17. W Tracyi dzień narodzenia opłakiwano, gdy zaś kogo pogrzebli, wesołość okazywano. (Kuder)

18. Herkules, w bogów umieszczony rzędzie, U nóg Omfalij, zniewieściały, przędzie. (Kras: W: Ch:)

18. Na głos Orfeusza, skrzypka Trackiej góry, wyzuwały się dzikiej tygrysy natury. (Dmoch: Sst: Rym:)

19. Król Macedoński wziął za krótkie lata, moc wiele świata, Lecz musiał tak zdało, Że nań samego świat był jeden mało. (J. Koch:) Uw. Król Macedoński, Alexander wielki. —

20. Rodem Homera, pięć miast greckich uszlachcić się chciało. (Dmoch: Sst: Rym: to jest: przywłaszczało sobie zaszczyt być jego ojczyzną. —

21. Cały kraj, gdzie miasto Troja stało, zwał się Troją, że go trzy morza oblewały. (Kluy:)

22. Po zawojowaniu Indyów, jeszcze Alexander uboruchny. (Pilch: Sen:) Uw. Alexander Król Macedoński. (Ob. poz. 19.)

23. Areopagitowie chłopca obiesili, który wróblom szpilką oczy wykłuwał. (Birk: Kaz:) Uw. Areopagitowie, członkowie najwyższego sądu całej Grecyi, który się zwał Areopag. Jest to najdawniejszy ślad praw karnych, na dręczenie zwierząt zaprowadzonych. — Teraźniejsze stowarzyszenia, pod nazwą: Vereine gegen die Thierquällerei, nie mając żadnej władzy policyjnej, ~~nie mog~~ nie są w stanie złemu stanowczo zapobiedz. —

24. Tales pierwszy wykształtował glob, i na
tablicy miedzianej odryssował ziemię i
morze. (Linde) Uw. Tales, jeden z siedmiu
mędrców Grecyi. —
25. Najsławniejsze wyrocznie w Grecyi były;
Trofoniusza w Delfos, Apollina w Klaros,
Dodońska w Epirze, i Jowisza Hammo-
na w ~~Lyb~~ Libyi. (Boh: Dziet.)
26. Arystofanes napisał komedyą, Chmury;
aby Sokratesa wyszydził, i maxymy jego
wpośmiech obrócił. (Mon: War.) Uw. Za
co przez Alcybiadesa na jakiś czas z Aten
wytkniętym i wygnanym został.
27 Jak dzieła królów, jak opiewać wojny, Ho-
mer nato wszystkim rymie, wzór podał przy-
stojny. (Kos: Hor.)
28 Ów, niedawno jeszcze całej nieposzesnego
i zapadłego kątka pan, powracając przez
swój świat, smucił się, że okrąg ziemi nie
jest większy. (Pilch. Sen.) Uw. Alexander
Król Macedoński, wracający z Azyi, którą
zdobył. —
29 Trazybul, jeden z Archontów Ateńskich wniósł
konstytucyą taką, aby rzeczy przeszłych nigdy
więcej nie wspominać. Te zapomnienie, i nie
wspominanie od Ateńczyków, amnistya
było nazwane. (Warg: Wol.)
30 Miecz Damoklesa; przysłowie niemal we
wszystkie żyjące języki z greckiego przeszło;
znaczy: ciągle grożące niebezpieczeństwo,
tak, jak ów miecz ostry, na włosu końskim
nad głową bankietującego Damoklesa,+ z roz-
kazu Dyonizego, poprzedniego tyrana Syrakuzy zawieszo-
ny. (Boh: Rom.)
31 Sybaryci, mając mieć u siebie gości, rokiem ich
naprzód zapraszali, aby mieli dość czasu
na wynalezienie sposobów, godnego ich przy-
jęcia. (Zab:) Uw. Sybaryci, mieszkańcy mias-
ta Greckiego Sybaris, sławni w historyi greckiej
z wykwintności materyalnego życia, tak dalece,
że do dziś dnia, ~~i u wszystkich Eu~~ we wszystkich
Europejskich językach, nazwa Sybarita oznacza zmys-
łowego zbytkownika. —

+ świeżo obranego Króla Sycylii

Od.: hist.
A. 1

Narody, kraje, Prowincyje:

84

Włochy, Rzymianie

W 1. Do Włoch worka trzeba, a dużego. (Zalib:)

R 1. Równy sławą Romulusowi Brutus, gdyż ~~tamten~~ Rzym ~~założył~~ zbudował, a ten wolność Rzymską założył. — (Nwarg:) Uw. Tyczy się Brutusa młodszego założyciela rzeczypospolitéj Rzymskiéj.)

R 2 Zwycięstwo lub śmierć! zwykł był mawiać cesarz Rzymski Tyberiusz — Również razy już po nim powtórzono te słowa! —

W 2 Trudno Włocha złowić; (Sat: Linde) na uczynku złapać, albowiem podejść;

W 3 Włoska ziemia nie zrodzi szafranu przez rok tyle, ile w kuchniach Polskich zużyją na jeden tydzień, i wyleją z kuchni na ulicę. (Gost: Gosp:) Uw. Użytek obfity szafranu pozostał dotąd jeszcze w kuchniach Węgierskich, t.j. dzikiego szafranu, czyli krokusu.

R 3. Zwalczyliśmy Rzymian, a Horacy nas zwyciężył. (Nwarg:) (~~Zwalczyliśmy~~, t.j. my narody żyjące. —
Rzymianie.

R 4. U Rzymian na zwaliskach obyczajów, nauki tron cesarzom wystawili; (Zab:)

R 5. Tacyt, ten głęboko wsiei serc ludzkich zwiedziciel. (Zab.)

R 6 Niejeden, gdy się potym odwinął, lecz wewnątrz był Katonem, wewnątrz Katiliną. (Niem: Baj: Bekesza)

R 7 Cycero swoje listy pisał, Pliniusz komponował. (Kras. P. Pod:)

R 8. I stary Kato pił zwano nato, by zagrzewał cnotę. (Hor: Ody)

W. 4. Nijednego Boga wprowadził; Na papiestwo
od kapustę sadził. (Zabł. t. rz. p. Syxtus V.
z świniopasa, dostał się do tyjary)

W 5. Włosi chleb zowią panem. (Dwór. (chleb
powtórku zowią się: il pane. —

R. 9 Żeby był cały świat podbity, kto to jest
nieużyty. (Lib. Hor.)

" 10. Pretor, cum imperio od Rzymian postany;
więc powszechnie od kogo, zwala na Rzy-
mianę; (Klon. Wor.)

" 11. August, (Oktawian) Cesarz Rzymski,
gdy się rozgniewał, abecadło mówił, aby
nie w owym zapaleniu, ażby czego złego nie
poczynał. (Sk. Dz.)

" 12. Kaligula, dziesięć milijonów, jednego
dnia przejadł. (Op. Lem.) Kaligula, ce-
sarz Rzymski. Ulio za pewne 10. mi-
lijonów sextertiów. —

13 Dawni Rzymianie jedną ręką orali, a drugą
walczyli. (Zab.)

" 14 Sławien Oktawi, bardziej przez uczone
męże; Niż przez wojny zwycięzkie, i krwa-
we oręże. (Zab.) Oktawi, ta jest: Cesarz
Rzymski Augustus Octavianus. —

" 15. Dyoniży, tyran Syrakuzy, szkołą się żyw-
ił, gdy był z państwa wygnany. (Stryik.
Gon.) Ulio Losanno uczynił Filip, książe
Orleański, później król francuski Lud-
wik Filip, w czasie emigracyi w Lozan-
nie w Szwajcaryi.)

16. Cycero, z swojego konsulatu kilkodniowego
trefnował (żartował) mówiąc: że za jego
urzędu, nie było to ani zimy, ani wiosny, ani
jesieni, ani lata. (Bud. ap.)

" 17 Wieniec wałowy (Corona vallaris) dawał
się u Rzymian temu, który obóz nieprzyjaciel-
ski zdobył. (Wary. Dz.)

" 18. Rzymianie mieli rozmaite rodzaje wień-
ców, zdobiących zasługi publiczne; i tak
wieniec żołnierski obsieczny, za obronę
/.

od list — Narody, kraje i d.

A. 2.

Włochy, Rzymianie

i warowni (obsidionalis), murowy, (muralis) obozowy (castrensis) wałowy (vallaris), nakoniec zwycięzki (tryumfalis) Nadto był także wieniec obywatelski, (corona civica) z liści dębowych uwity. (Linde)

R. 19. Cycero był też augurem, (t. j. wieszczkiem, przyszłość przepowiadającym. (Stryjk.) Ale czemuż on nie był też! Mówcą, trybunem, konsulem, autorem, wyjadaczem na dwóch stołkach siedzącym, dziś pochlebiającym Catylinie, nazajutrz broniącym Roscjusza, Nie był on zdolnym powiedzieć z Katonem; Dij sunt cum Cezare, ast Cato sequitur Pompejum. —

R. 20 Numa Pompiliusz pierwszy postanowił urzędowych wieszczbiarzy (augurów) w Rzymie. (Linde)

„ 21. Najwięcej się Cyceronowi wykształcenie języka łacińskiego winno. (Mon: War.)

W. 6. Wizerunkiem, i zwierciadłem wszystkim politycznym narodom, jest Wenecya. (Star: Ryc.) Ale Rzecz jest naturalną, że Statowolski w dziełku swojem: reformacya obyczajów stawia za model dla wszystkich rządów, rząd ówczesny Wenecki; do którego składu wchodzili sami tylko patrycyusze, tak jak w Polszcze, szlachta tylko, wspólnie z Królem reprezentowała zagranicą naród. — Tasamo zdanie, jakie było to w Europie na początku 17go stolecia o Wenecyi, jest teraz o Anglii, której formy rządu pisarze tegoczesni, za model dla wszystkich innych rządów mieć chcą. —

„ 7 Papież, ze wszystkiemi Książętami, i wolnikami Włoskiemi, wyjąwszy X. Medyolańskiego

./.

1. który nie dał, nie chciał, 200000 # czerwo-
nych złotych, na pomoc wojenną, Matyaszo-
wi złożyli; (Krom: / Uw: Matyaszowi Kor-
win, królowi węgierskiemu, na pomoc
naprzeciw Turkom. —

R. 22 Czapka frygijska była u Rzymian zna-
kiem wolności. (Mon: War: / Uw: Stąd te-
go zdaje się republikanie francuscy roku 791°
którzy Rzymian we wszystkiem małpowa-
li, przyjęli również czapkę frygijską (czerwo-
ną, u góry spiczastą, nieco naprzód zakrzy-
wioną) za godło wolności. —

" 23 Justyn, świniopas, wołopas, cieśli sługa
w końcu Cesarz Rzymski; (Chmiel. Now:
At: /

Nr 8. Na wspomogę Ferdynanda (III° / skarb apo-
stolski może być wypróżniony. (Nar: Chod: /
Uw: Cesarza Rzymsko-Niemieckiego, wsza-
kże wojny politycznej, czyli religijnej. —

R. 24. Kato z senatu wypędził onego, któ-
ry w obecności córki pocałował żonę.
(Żab / Uw: Luby, ostry Kato, po czasach na-
szych czasach, gdzie kochankowie czasem
całują cudzeżony wobec mężów, a córki
kochanków, wobec matek !? —

" 25 Zapaśnicy Rzymscy oliwą smarowali ciało,
aby łatwiej jeden drugiemu z rąk się
wyśliznąć; (Hor: / Uw: Ave imperator,
morituri te salutant! było zwykłym
powitaniem imperatorów do cyrku
wstępujących, przez gladyatorów —

26. Używali zniewieściali Rzymianie do
posług stołowych, wysmukłych i wy-
pieszczonych gładyszów, z zwisłemi
włosami, ubranych na kształt nie-
wiast. (Pilch: Sen / gładysze = młode chłopcy.

27. Magistrat Rzymski, gdy miał kogo potępić z o-
bywateli miasta, zwlekał z siebie szaty, i one
na wywrót ~~wdziewając~~ obracając, wdziewał
na znak żalu. (Pilch: Sen: / Uw: obywatel Rzymski
civis Romanus, było znakomitym tytułem, za kon-
sulatu, i w pierwszych epokach Cesarstwa. —

Rzymianie, Włochy

~~Art~~ 8.

Na wspomogę Cesarza Ferdynanda skarb Apostolski (Papieski) mógłby był wypróżniony. (Nar: Chod:) Cesarza Rzym. Niemieckiego, w czasie wojny religijnej, czyli tak zwanej 30letniej.

A. 28 August, Cesarz Rzymski zwał Wirgiliusza wzdyszkiem, dlatego, że często zwykł był wzdychać zamyśliwszy się w swych wierszach. (Petr: Hor:)

" 29. Teodozyusz, Cesarz Rzymski, gdy się gniewem zapalać począł, 24. liter Greckich porządnie wymawiał, aby ona zapalczywość, za na tym powtórzeniem czasu, opłonęła, a ostatała. (Kosz: Życ:)

" 30. Za Dyoklecyana był w Rzymie błazen, żartownik, który największe śmiechy czynił z chrześcian. (Sk: Żyw:)

" 31. Ojcobójca u Rzymian w wór skórzany zaszyty, z hańbą nieznośną życie tracił. (Krom: Cyc:)

" 32. Kleopatra, Cezarowi już zaślubiona, gzi się z chłopy. (Bard: Luk:)

Rozmaite inne Narody

1. Holender cichy, w długim kapeluszu i
z glinianą fajką, a uprzejmość trzyma w nowym koszu.
(Niem: Rytt = kosz, to samo, co kufel.—
2. Francuz wymyśli, Niemiec zrobi, Polak
głupi, wszystko kupi. (S. Mier:)
3. Indyjan perły zbiera przy morzu głębo-
kim; Arabczyk bogaci się balsamowym
sokiem. (Zimor: Siel: = balsamowym
sokiem, rozumi się balsam de Mecca.—
4. Nie masz narodu, któregoby utrzymanie
wojska, więcej kosztowało, jak Hiszpa-
nów; a mniej jak Moskalów. (Wyrw.
Geogr.)
5. Ormiany przyjęto najprzód we Lwowie, jako
tłumaczów, i przekupniów obrobnych. Te-
raz wypychają z miasta Polaków. (Petry-
karków, od czasownika tarzić, znaczy albo
otwierzgów, albo tych, co towary po domach
na sprzedaż roznoszą. (w Niemieckim
Hausirern)
6. Czekolada jest rozkoszą Hiszpana; her-
bata rozrywką Anglczyka; Limona-
da chłodzącym posiłkiem Włocha,
(Zab:) możnaby dodać; a wytrawny wę-
grzyn pociechą szlachcica Polskiego.—
7 Bicz Boży; (tak zwano Attylę króla Hunnów,
który na początku 5go wieku, całą niemal
Europę splondrował, i okrucieństwami
się wsławił.) nazwa ta utrzymuje się do-
tąd dla wszystkich złych monarchów,
ciemięzycieli ludzkości)
8 Co za Czech, słowa trzyma! (słowa do-
trzymać. = (Ob: Polska, por.
9 Umknij Czechu! vitas stawił. (Rys: Wind.
valeant humeri =)

10. Tomi to Czerkes! (Ost: Wyr:) znaczy tosamo: co to mi to zuch! Ów kilka lokucyj, i przy-słowiów tego zbioru, do Czerkesów odnoszą-cych się, domyślać by się dozwalało, że plemie Czerkesów, niekiedy nie najpiękniejsze, i najodważniejsze na ziemi, Polakom dawno były znane. — Ja bym nadto mniemał, że plemie Lachów od nich wyszło. Mówi za tym zdaniem nietylko podobieństwo fizycznego składu ciała, ale nadto ubioru, to jest: żupan, i kontusz z rękawami na wyloty.

11. Ostrogami brząkający, jako bocianowie, wzniąsłszy ramiona, chodzą wdatni Ma-growie. (Zby: lit:) Ów Magrowie, syno-nima Madsiary, to jest Węgry. —

12. Rzeźki Francuz, Anglik małomowny; Holen-der, pełen ciała, i z tołem ładowny. (Zab. W. 4 Dr:)

13. Niebez guza Hiszpan widzi Francuza. (Pot: Lir.)

14. Czech śpi, Włoch rozkoszy strzeże, Francuz skacze. (Farsz: Dz:)

15. U Persów trzy były naczelne prawa; nie zadłużać się, nie zmyślać, i nie spróżnować. (Karp. t. IIIe Lecz.) czyż lepiej przestrzegano, jak u Chrześcian? —

16. Pers strojny, a nie zbrojny. (Pot: Wać: Sil:)

17. Najpierwszy Francuz Salo, (Ribbs: wszczął) pamiętnik czyli dziennik uczonych pisać. (Kras: listy:)

18. Hiszpan ponury, stawia krok jak z party-tury; (Min: Rys: / w takt /)

19. Hunni położywszy się w Siedmiogrodz-kiej ziemi, rozdzielili się, na siedm ufów i w każdym mieli swego Książęcia, z kto-rych każdy tam sobie zamek założył, i od tego Panonia niższą Siedmiogrodzką ziemią nazwano. (Gwag:)

Od lit. Narody, kraje &c &c

Ark 2. 88

Rozmaite inne narody.

20. Kara jest u Cyganów tańczyć smagańcą, przyczym drudzy na cymbałach grają. (Kniaź: Cyg:)

21. Serbski, Racki (Illyryjski), Chorwacki, Bulgaryjski język, juz mają w sobie coś pogańskiego, bo są od Turków spa„chali. (Górn. Dz:)

22 Łacińskie Abecadło, Gotowie na pozór upiękniając, trudniejszym do czytania zrobili. (Kopcz: Gram:)

23. Uskoki, narody błąkające się, Albańskie i okoliczne, osiadłe na teraz w Kroacyi. (Dyk: Geog:)

24. Jeśli Arabowie na znak przysięgi szczerości, chleb z solą jedząc, zmarszczą się, tedy coś myślą niewarownego. (Uwag: Dz:)

25. Węgrzyni są przystojni, mężni, dumni. (Dyk: Geog: Obraz poz. 11ta)

26 Kronika Węgierska pisze, iż Jadźwingów Gotowie z Węgier, i Prusś, wycisnęli. (Biel:) Ob Art: Bolesław wstydliwy.—

27 Gallowie Merkuryusza nauk wynalazcą być twierdzili; dróg, i ścieżek wodzem zwali. (Uwag: Dz:)

28. W Hiszpanii, dla ścisłego położenia miast, mieszkańcy muszą budować domy swe wysoko. I tak niemogąc rozszerzyć się na ziemi, posiadają ile mogą powietrze. (Boter)

29 Inni, a za nimi Bandtkie, utrzymują, że imie Wyzygotów, składa się z Słowiańska Polskiego wyższy, Gott, tak jak Ostrogott od Ostrowa. (Linde)

30 Kwitnące niegdyś Królewstwo Czeskie, odszczepieństwa na zgubne imie prowadzą. (Kromer) Hus Zyżka Kromer; Szyzma Husytów, i bitwa pod białą górą, zniszczyła jego samoistność.

31. Nigdzie despotyzm nie zamieszkał ani więcej, ani okrutniej szlachty, jak we Francyi. [Dnes: lwyd. R. 793.]

32. Wandali pod Krzyżakami się zamykają. [Sk: Dz: 7]

33. Gotowie z Zamorza północnego do nas przyszli. Prussowie starzy byli z Litwą jednego narodu z Zamorza, potomkowie Gotów. [Biel.]

34. Po śmierci Cyrusa, postanowili byli Persowie tak, że czyj koń najpierw zarży na placu do tego konkursu przeznaczonym, ten będzie Królem. Daryusz o tem zawiadomiony, kazał dniem wprzód na tym placu odstanowić ogiera z klaczą, wyjechawszy więc na nim nazajutrz na ten plac, koń jego zarżał najpierwszy, i był obran Królem. [Biel.] Tak się tworzą Królowie, i dynastye. —

35. Poganie w Prusiech, kiedy niewiastę pogrzebują, tedy jej kładą nici igłę, aby sobie zaszyła, jeśli się co zedrze na tamtym świecie. [Stryjk.]

36. Sneibrata, bożek u pogan Pruskich, ptactwa powietrzne, i domowe zawiadywał. [Krom.]

37. Charakter francuski, umie się zwinąć, i rozwinąć, nadstawić, i ustąpić, według okoliczności. [Wyrls: Gef.]

Od: Słów — miasta, wsi, rzeki, góry

89

Lit B

1. Błoto Bocheńskie; (Linde) odnosi się do miasta w Galicyi, Krak: Bochni, słynnego z swoich kopalń solnych, i z swojego błota.

Sumy Bajońskie; to kosztowało sumy Bajońskie, znaczy wielkie, niezmierne; (Nota) 2 Bochnia dopiero od Boles~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ (~~[illegible]~~) ława Wstydliwego, pozwolono w Bochni przy osławionej warzonki, dobywać soli w sztukach. (Nar: hist. [illegible])

1. Musiał to w Babinie słyszeć; (znaczy płotki, kłamstwo powiedział. (Woyc: T. III.) Babin, wioska pod Lublinem, gdzie za panowania Zygmunta Augusta, zawiązało się było, pod prezydencyją Stanisława Pszonki, Sędziego Lubelskiego, właściciela Babina, towarzystwo dowcipnych, nieszkodliwych plotkarzy, które się swemi dowcipnemi konceptami w całej Polszcze wsławiło, i przez długi szereg lat istniało. (Ob: rozprawę w Gołębiowskim o Rzeczypospolitej Babińskiej) B. 71.

2. Rycerz z Babińskiej wyprawy, (Woyc: T. III.) (fanfaron, samochwał.)

Podobny, jak wersal do Białegostoku. (Woyc: T. II.) Dz. Jak pięść do nosa (z początku 17 wieku)

Więcej stracił Maxymilian pod Byczyną; (Woyc: T. III.) z czasów bezkrólewia, po ucieczce Króla Henryka Walezyusza, walki o wakujący tron Polski, z jednej strony Zygmunta Wazy, królewicza szwedzkiego, urodzonego z Jagiellonki, a wspieranego przez Jana Zamojskiego, Kanclerza i Hetmana, z drugiej strony Maxymiliana A. X. Rakuskiego, wspieranego przez partyą Zborowskich; który pod Byczyną, miasteczku Szląskim, przez Zamojskiego nagło pobity, dostał się w niewolę.

Lit C.

1. Kto ma Chroberz, Podolany, może iść z królową w tany,
2. Kto ma Chroberz, Pińczów, Szaniec, może iść z królową w taniec, (Z. M. = Paraf poprzedniego: = Chroberz, Szaniec, Podolany, Pińczów, dobra Margrabiów Wielopolskich do ordynacyi Pińczowskiej należące,

w Łzcerskiu, na tym piwsku, (Bielski = Czersk, miasto w Woj: Poznańskiej, słynne na początku 18° wieku, z tym piwem =

Częstochowa

1. Kadencyja Częstochowska, (kasta Często- (wan) chowska, (Wój: T. II = Jabłon: (= obaje mizerni, mało co warci =
2. Rycerz z kresą Częstochowską. (Wój: T. III znaczy, z kresą głęboka przeznsta, i Odnowi się do kresy, na cudownym obrazie matki Boskiej Częstochowskiej, dotąd widzialnym, którą Husyci Czescy, w czasie napadu na klasztor, i kościół Częstochowski, w R. 14 . zrabowszy skarby, temuż obrazowi zadali, wrzuciwszy go następnie do pobliskiej studni. =
3. Tak trudno, jak Częstochowę obronić. (Wój: T. III (Linde = Z czasów wojen Szwedzkich za Jana Kazimierza, i obrony Częstochowy, przez Kordeckiego, przeora Paulinów.

4 Potrzebny, jak djabeł w Częstochowej. /Dy/
Jak Piłat w kredo. / Odnosi się zapewne do obrazu jakiegoś Świętego, na którym.. ~~dja~~ postać djabła figuruje./

5 Ofiaruj się do Częstochowej. /Rys./ Znaczy: już nie masz dla ciebie rady, chyba cud cię tylko wyratować może./

6 Prawdziwy pan Częstochowa. /Rys./ Często chowa, t.j. skąpiec, liczykrupa, człowiek łakomy./

7. Poszły wniwecz zbiory, jak Częstochowskie skarby: Woje: S. II./ Odnosi się do napadu Husytów Czeskich w R. 1434 na Częstochowę, i zrabowania klasztoru, i kościoła Paulinów, przez nich. —

Lit. D.

1 Mam honor znać; Pyt. A gdzie? Rp. Na przewozie na Dunajcu; /X. Adam Czartoryski. Gen: ziem Podolskich/ Wyrzek na tych, co się wielkich panów czepiają, łatwi do robienia nowych znajomości.

Zajechawszy za Dunaj, już do domu nie dumaj. /Rys./ t.j. nie czas już tęsknić za domem. —

2. Ten kończy się zdaniem to przez morze przepłynąć, może na Dunajcu zginąć. /Zob. Kniaż./

weselej by było, kiedy by były Dudy. (Rys: Lidze –) Dudy, intratne starostwo w Litwie.
Jeden z panów Litewskich, fetujący Króla u siebie, przejeżdżającego przez jego dobra, rzekł powiedzione słowa do Króla, chwalącego uprzejmość i wesołość gospodarza, i ~~sposób~~ otrzymał za ten dowcip, rzeczone starostwo, które wakowało, a które sobie otrzymać życzył. –

Lit E

Egierska woda brzuch, węgierskie wino zdrowi serce. (Pot: Jos: =/ Egierska woda, (właściwie franciszkańska) tak zwana od czeskiego miasta Eger, niedaleko granicy Bawarskiej leżącego.—
Choć zimne zewsząd wynoszą się lody, Etna jednak zielone rozwija ogrody. (Mistrz: =/

Lit G.

Pod Guzowem zmieszała się krew za- tewiem. (Wojc: =/ Z epoki rokoszu Zebrzydowskich przeciw Zygmuntowi III^u^ zakończonego bitwą pod Guzowem, gdzie Rokoszanie przez Jana Zamojskiego pobici zostali.—

<u>Lit G.</u>

1 Gdańsk, koniec państwa. (Lek: Linde =)
Gdańsk, miasto portowe, w dawnym X[ięstwie]
Pomorskim, nad morzem Battyckim.
Gdy spuścisz zboże do Gdańska szkutami
musisz go sprzedać, jak go ustanowią
sami, (Star: Wal: =) rozumie się: ~~jak to~~
za cenę, jaką kupcy ustanowią. Uw.
Dopiero w r. 1629ᵐ za panowania Zygmun
ta III° dozwolonem było spławianie
zboża do samego Gdańska. (Rzacki pr:
2. wystrojona jejmość, jak lalka Gdańska =)
(Linde =) dalarty, kutów, które szlachcicy sprze
dawszy pszenicę w Gdańsku, przywozit
do domu, jako gościniec, należały i lalki
dla dzieci, wykwintnej roboty, i ubrania,
3. Jak zmędrzeli na kaczki mili Żuławczy,
cy, żywią Gdańsk i siebie kaszorami
wszyscy. (Bill: Sen: =) Żuławczycy = miesz
kańcy Żuław, przedmieścia Gdańskiego.
4 Na długich szkutach prowadzą do Gdańska
potrzebnych kmiotków, a rzadziej do Ołtańska.
Ztamtąd na pycha podrzędną do zbytku,
miasto pożytku, (Klon: flis =) Za sprzeda
ną w Gdańsku pszenicę, przywoziła
szlachta do domu blawaty, bakalie
porter, piwo Angielskie, kawior, i
inne artykuły zbytku, złota niewiele.
5. Żuławskie urodzaje, znaczy to samo, co ob
fite, jak zwykle na żyznych gruntach Żuław,
przedmieścia Gdańskiego. (Petr: Hor =)
6. Jest góra, którą dawno panną nazywają,
Żeglarze, co po morzu Battyckim pływają.
Daleko, przez nawodzie, prawie pod obłoki,
(Zbil: Dz =) [ład]ny górze istnie w Gdańsku, i innych
portach morza Battyckiego, że którą nie znie
lubczym niewzruszonym widokiej zelży, zdrowo
niepospolitym. (Ols: Wyr: =)

/.

7 wszystkie do Polski przystęptu wy-
kręty; Gdy się u Gdańska ziawiły o-
kręty: Prostość ojczysta, i niewinność
ona; Jest przedźwigniona. (Klon: Fl.)
8. Kazimierz Jagiellończyk, Gdańszczanom,
ita, wymiary z młynów, czynsze i mia-
sta odpuścił, władystwo zaś ojców
Kazimierza, wszystkie grunta w koło
miasta na milę nadał. (Biel.) adm
latadystwa Warneńczyk R: 1450.)
9 Żuławy Gdańskie, pomiędzy rzekami Wisłą
i Motławą, a morzem Baltyckim leżące, zo-
wią się po Niemiecku Lemmdnw. Knapski mnie-
ma, że Żuławy zwano pierwiastkowo Suła-
wy, niby je zalaczyli fluga morska usuta
10 Wiśimirza mianują Kroniki założycielem
Gdańska. (Mor: Lat:)

Lit H.

Hoff, czyli odnoga morska, w którą
wpada Niemen (Memel) zowie się dotąd
zalewem Korońskim, t.j. do Korony
Polskiej należącym. (Nar: Hist.)

S.

~~2~~ 4 Niebaczeni się, jak na Jozefata dolinie, (t.j. po śmierci, na tamtem świecie) przy=słowie to opiera się na piśmie ś. według którego, na odgłos trąby sądu ostatecz=nego, wszyscy zmarli zmartwychwstać i na tej dolinie, (u stóp góry Oliwnej) zejść się mają. (...)

~~3~~ 2 Jerozolima na dwóch górach leży, które usiadły, właśnie przeciw sobie. (J. Koch. Lir: III: 7)

~~4~~ 1 Koło Sampola, nad Dniestrem, na Ukrainie, wytłaczają dotąd z winnic, po kilkanaście beczek wina. (Marczyński Op: Gub: Podol: p. 90 t. 6)

3 Appellacya pod Jeziorną. (Linde) znaczenie: appellacya do szabli, lub pistoletów, t.j. do pojedynku, dla tego, że w ostatnich czasach panowania Stanisława Augusta, kłótnie i obrazy honorowe pomiędzy młodzieżą ~~war~~ ~~warszawską~~ szlachecką w Warszawie zaszłe w pojedynkach, ~~lasku~~ w lasku koło wsi Jeziorny pod Warszawą, rozstrzygać się, i załatwiać były zwykły. —

1.

93

Lit. K.

Kalisz 1 Przyjechawszy do Kalisza, wpięć.
(Wójc: z. I.) może, jak wpięć. Ws Wojcickim ma, że przypomnieść ta ztąd urosła, że ściany pokojów po oberżach Kaliskich, po większej części kaplami zawyłożone,
2. Kto chce mieć dobrą kochankę, niech sywa mnie Kaliszankę. (F. L.)
3. Pyszny, (hardy) jak świnia Kaliska. (Wójc: Sabt.) (Wurz:)
1. Kamaryny ruszyć, (Dal.) (Zwonkowszyć, biedę sobie zaczepić. (Biel: (Linde) Dlatego, że mieszkańcy miasta Sycylijskiego Kamaryna, nad jeziorem tegoż imienia położone, osuszywszy takowe, ułatwili Syrakuzanom zdobycie miasta.
Kamieniec 1. Kamieniec, do Polsk. klucz. (Łaczew:) mowa o Kamieńcu Podolskim, fortecy przy granicy Tureckiej, na teraz Rossyjskiej Bessarabii, położonej.
2. Kamieniec Podolski, przedmurze Chrześciaństwa. (Skrzet:)
1. W mazach lubianych z Kaniowa, wozili przono, płócie, motowszyki do Lwowa. (Zim: Siel:) Ws furmani, dlatego zwani Mazie, albo mazaki. –
Kijów. 1. W Kijowie nazywają Ś. Mikołaja przyciskaczem, dlatego, że przycisnął ścianą złodzieja, który podkopawszy się, łazł wnaiykraść do cerkwi. (Tur:)
2. Kijowianie poczęli Polaków z Bolesławem śmiałym u siebie na leżach będących, zabijać, gdzie jeno którego zatapić mogli. (Stryjk.)
3. Gedymin, W. X. Litewski, pierwszy zdobył Kijów. (Nar: Hist.) Ws z Litwą zatem Kijów dostał się Polszcze.
1. Zachciewa uniosą Kowieńskiego lipcu. (Rys: (Kn:) (Linde) Kowno, miasto w Woj: Trockim, gdzie sławne miody warzono. – Lipiec jest to miód pitny, warzony z samych plastrów, patoką miodu napełnionych,

/.

/. Który przez pszczoły, w miesiącu lipcu, powięk-
szy części z kwiatu lipowego, zebranym był.
Znaczenie przeto tego przysłowia jest: Zachciewa
mu się dobrych, smacznych rzeczy. —

1. Kominsza góra i lotosie pod Proszowicami, w wo-
jewództwie Krakowskim, Ma tego tak zwana,
iż klacz Przebystawa, herbu Szreniawa, którą
mu skradziono, wróciła w kilka lat do swego
pana, przyprowadziwszy z sobą, całe stado koni. —
(Dług: = / Święcki = / Tyg: Pol. R 828. (Kal: pol:
Krak: r. 827. (Gołęb. / Bielski w swojej kronice
twierdzi, iż klacz nie skradziona, lecz przez właś-
ciciela do Węgier sprzedaną była. —

Kraków, Krakowiacy.

1. Porück wziąwszy rząd Krakus, wybudował Kraków;
Nową na miejscu Gniezna, stolicę Polaków. (Ł. mor
(Porück, t. j. po 12. wojewodach, około R. 700. /
2. Akademija Krakowska, zacny klejnot Korony
Polskiej. (Falib: /
3. Krakowskim targiem kupie coś, znaczy za połowę
tej kwoty, którą zaceniono;
4. Civitas Cracovia; kup sobie, jaki ja; (Rys. /
5. Jeden Wiedeń, Praga naga; Kraków miasto (Stan.)
6. Jechał z Krakowa do Warszawy na Lublin. (Op:
wyr: / Ps. / Wstąpił do piekła, po drodze mu było. —
7. Kradnij, rozbijaj, ale Kraków mijaj. (Woj: T. II /
Nota Goniec Krakowski: R. 829. —
8. Krakowski trzewik, Poznańska panna, Wiśli-
ka zemla, Przemyski piwo, są najlepsze. (Rys:
Um. Jak się oczerniała za Rysińskiego, R. 1619:
zemla, z niemieckiego: Semmel = bułka /
9. Kraków kolebką wolności Polskiej. (Gaz: Nar:
z R 791. (Lude /
10. Nie w jednym roku Kraków zbudowany. (Inni
ne / Ps. / Ni jednego roku Rzym zbudowano.
Znaczenie: Wielkie dzieła nie dadzą się w krótkim
czasie uskutecznić;
11. Nikarnią nauk tyżka w Krakowie; kto tam ma dziatki,
snadno się dowie. (Facecyje, wyd. z R 1650. /
/.

12. Vinum Hungaria natum, Cracovia educatum. — Uw: Przypowieść ta, miejscowa, bardzo dawna, odnosi się do winiarzy Krakowskich; znaczy, że wina Węgierskie, do Krakowa sprowadzone, dopiero w piwnicach ich wyprawiają się, i czynią dobremi. — Takąż rzecz ma jeszcze dotąd. —

13. Wesoły, jak Krakowiak. (Pot: Linde) (Zdaje się z powodu tańca, Krakowiakiem zwanego, z piosnkami połączonego. —

14. Mazury smutni, Podlasiaki leniwi, Łęczyczanie piją dobrze, Płocczanie spieszy; Krakowiak z Kujawiakiem, to dobre chłopy. Każdy z nich sześć dni pracuje, siódmy w karczmie przetańcuje. (Gołęb: Lud.) —

15. U Krakowiaka dobrym słowem wskórasz więcej, niż surowością. (Ploanda: Tyg: Lit: o 1823. Dyar: fam: Żebrzydowskich.) —

16. Wiesz, że Kraków większy, a niżeli Brzeście? (Opal: Sat: (Wojc: S. II. —) Żartobliwie, gdy kto rzecz prostą i jasną, za szczególną, i rzadką, opowiada.

17. Chcesz poznać oszustów, pojedź na trzy króle do Krakowa, albo na Sandomierską Pryszkę. (Opal: Sat.) (Uw: Sławne dwa jarmarki w Polszcze.

18. Nie trzeba na nich Turków, wybiliby to z Krakowa żacy. (Alb: zło:) (Herb: Polska piechota, lichota. Uw: Z tej przypowiastki daje się widzieć, że młodzież szkolna Krakowska, miała zawsze reputacyą żaków. —

19. Akademija Krakowska, zgromadnością, poważnością, zacnością ludzi, sławna. (Starow: Wol: Art.) —

20. Baba w Krakowie na trecie, przedysputowałaby najmędrszego filozofa. (Zygr: Pap:) (Uw: Baba znaczy tu przekupkę. —

21. Sławnie każda ziemia miła, byle tylko Polska była. Lecz pierwszeństwo nad wszystkiemi, Dam Krakowskiej pięknej ziemi. (Fr: Dmuch: Z wierszyków, na szybie jednego z okien zamku) w Ojcowie, przez Fr: Dmuchowskiego dyamentem skreślonych.

22. ~~Lecz jeszcze wnet~~ Kraków jest sercem Polski,

/.

/. jak wielka, szlachta;
kto serce z jej strętwiałych członków krew się zbiegła,
po nim są nadzieje kraju, wieczne hufców szczątki;
w starych pomnikach chwały wymowne pamiątki.
Ztąd jeszcze odżyć może, chociasz krolanima.
(Kozm: Czarn:)

23. Bywał kiedyś miód dobry u Pani Krawczykowej na Floryańskiej Ulicy. (Alb. W.)

24. Chudzino z Kleparza, Niech ci Bóg przysparza, (Rys.) (Kleparz, przedmieście Krakowskie, za bramą Floryańską, na którym wielkie targi zbożowe, i bydlne się odbywają, przy których przekupnie, i szynkarze tego przedmieścia znaczne mają zarobki. —

25. Harcuje swą chatą, jak siwym na kleparzu. (Rej: Zw:) t.j. chętnie się popisuje się, jakby z siwym koniem, na kleparskim targu. —

26 Na floryańskiej u Szmida Ulicy, gdzie uczęszczają nasi politycy. (Pot: Wac:) Szmida szynk winny, był w końcu 17º stulecia tak słynny, jak marcowe piwo u P.ni Krzaczkowej. —

27 Gracz z Piasków. (P. L.) t.j. z przedmieścia Krakowskiego Piasek. Znaczy: pólny, ordynaryjny gracz.

28 Pójdźmy na Skałkę na dobrą gorzałkę. (Kal: Wil: R. 1854.) Na Skałka, tak się zwie skała nad Wisłą na przedmieściu Kazimierz, na której piękny kościół i klasztor OO. Paulinów. W tym kościele miał być zabitym z rozkazu Bolesława Śmiałego, króla Polskiego, Stanisław Szczepanowski biskup Krakowski, R. 1080. podczas, gdy mszą ś. odprawiał, i konsekrowaną hostyę ludowi okazywał. Pokazują dziś jeszcze ten ołtarz, przy którym miał ten spełnionym być, i dawniej obraz przedstawiający ten czyn bezbożny. Biskup Stanisław później w liczbie świętych umieszczony, stał się patronem Polskiej, a pamiątka jego męczeństwa

/.

/ obchodzi się do dziś dnia Św. 8go Maja każdego roku z wielką uroczystością tak w kościele Paulinów na Skałce, jak i w katedrze Krakowskiej na Zamku. —

29 A na Skałkę, a wyporanki, kochankowie, i kochanki, ciągną sznurkiem, dybią, spieszą, i nadziej łokry kruszą. (Atem.) Odnosi się do wspomnionego odpustu Św. 8go Maja. —

30. P. kasztelan, albo raczej ów mąż godności, Brać honor, Pan Krakowski, położył tu kości. (Pot: Jan.) (Wo Kasztelan Krakowski zajmował pierwsze miejsce pomiędzy senatorami Polskiemi, i dlatego zwano go pospolicie, dla skrócenia: Pan Krakowski. —

31 Ja was Jaśnie Wielmożni w tej przestrzegam mierze. Niech kij kasztelanij Krakowskiej nie bierze. (Atem.) Kij znaczy tu kobietę —

32. Wisła stąd zwana, że z góry, z wierzchu Karku, Krakowa nurtem leżie wśród. (B. F.)

33. Kędy skaliste wstają nad Wisłą opoki, Tam złożył śmiertelności swej Krakus zewłoki. (Gaw: Siel:) Wo Mogiła Krakusowa na Podgórzu, na Krzemionkach pod Krakowem. —

34. Młodziuchna, ziele chłop Krakowski, panna młoda. (Gał. Ch. lud.)

34. Ubiera się, jak na jakie Gregoryanki. (Wojc. Przys.) Linde = (Wo Przysłowie miejscowe Krakowskie, dziś mało używane, odnoszące się do dawnego Krakowskiego zwyczaju, wysyłania w dzień Św. Gregorza, ubogiej młodzieży do szkoły, i opatrywania jej przy tym, w przyzwoity ubiór. —

35. Wysoka, jak wieża Maryacka. (P. M.) (Ty. jako wieża Kościoła panny Maryi w Krakowie. — (O kobietach wysokich.)

36. Wtedy tylko, jak w Zygmunta uderzą. (P. M.) znaczy to samo, co bardzo rzadko, dlatego, że w dzwon katedry Krakowskiej, Zygmunt zwany, tylko w wielkie święta, i przy szczególnych uroczystościach dzwonią.

/.

37 Lecz jeszcze na Wawelu milczy olbrzym dzwonów
Zwiastun świętych obrzędów, i sławy i wiary;
Lał go, i swym imieniem ochrzcił Zygmunt stary;
Z tych sławnych więc kości, które w Polszcze wskrzesił;
między niebem, i ziemią w powietrzu zawiesił.
(Kom: Czarn: –) jest w związku z poz: poprzednią. –

Lokucyje Krakowskie

38. Cąbrzyć kogo, (znaczy za łeb, za włosy kogo targać, szarpać. (Początek wzięła ta lokucya od złośliwego burmistrza, przedmieścia Krakowskiego, Piasek, który się zwał Cąmber, i był ocomieszczany bił, łżył, i za włosy targał. O obchodzie tłustoczwartkowym w Krakowie, Cąmber zwanym, czytać Pszczółka Krakowska z R 820.º pag: 110. –

39. Daj nam Boże doczekać Dosięgo roku. (Lokucya dotąd używana w Krakowie i jego okolicach, przy łamaniu opłatków w wilję Bożego narodzenia. O pochodzeniu tej lokucyi, i tego zwyczaju, czytać Pszcz: Krak, Rok I.szy str: 231. Ign: Potocki jest zdania, że słowo dosięgo nie ściąga się do św. Doroty, zakonnicy, która w willję Bożego narodzenia umrzeć miała, przeżywszy lat 100, lecz znaczy: do końca p. roku. Tradycya przez Psz: Krak: przytoczona, i jej wersya są podobniejsze do prawdy, niż zdanie Potockiego; cóżby albowiem znaczyło życzenie, aby dożyć do p. r.? –

40. Przybyło dnia na kurzą stopę, (Potasiński: na kurzej stopie, (gminnie (kurza stopa zwał się, jak zwie się dotąd, pawillonik zamku Krakowskiego, za Jagiellonów zbudowany. Otrzymał on tę nazwę dlatego, że spoczywa na pięciu filarach w kształt opuszczonych, stopę, czyli nogę kurzą naśladujących. Ponieważ eksponowany jest ten pawilon na południe, i ponieważ w sali jego górnej, był umieszczony kwadrant i zegar słoneczny, każdy przybytek i ubytek dnia dał się tam najprzód spostrzegać. –

41. Zamydlić komu oczy. (gminnie (Ilu kilku oszustów założyło było dawnemi czasy golarnię czyli balwiernię w Krakowie. Gdy jeden z nich

/.

/. mydlił nie tylko brodę, ale i oczy; drugi tem czasem
wypróżniał kieszenie, i zabierał zegarki; co dało
było powodem do tej lokucyi, która to samo zna-
czy, co oszukać kogo.

42. Woda żywym, wino umarłym. (rozumie się
rybom) (Ulw. Uczony Ociepski zapraszawszy Aka-
demików Krakowskich na rybny obiad, za-
chęcał gości swych owemi słowy do kieliszka.
Oddają one trafnie myśl zawartą w znanych
przysłowiach łacińskich: post piscem, vinum
misces; maledictus piscis in tertia aqua.

43. A szlacheckiego opiwszy się piwa, chłopek z jar-
marku próżny idąc śpiewa. (Zab: W: Kr.)
Szlacheckim piwem zwano w Krakowie lep-
szy tego napoju gatunek.

44. Wyświecić kogo z miasta; (t. j. wypędzić
przy świecach, lub [illegible] wyprowadzić)
Gatunek ten kary, z którym lokucya wzięła swój
początek za panowania Kazimierza Jagiello-
czyka, (od r: 1447–1492.) który rozgniewany na
kanoników Krakowskich, iż jego rozkazom
sprzeciwiających się, kazał ich z miasta przy
świecach wyprowadzić. A ponieważ prowadzo-
no ich przez ulicę, na której szewska nazywającą
się, nazwano wówczas tę ulicę Świecką.

45 Hejnał, Ejnał, zwie się w Krakowie hymn, co
grywany na wieży P. Maryi, na dętych instru-
mentach, przez kilka tygodni przed Bożem Na-
rodzeniem, i przez całe lato, o godzinie 5tej z rana.
(Linde) Fundacya ta sięgająca czasów Jagiel-
lońskich, wykonywa się dotąd, z wszelką akurat-
nością.

46 Strzelec kurkowy, albo od kurka; to jest; członek
towarzystwa strzeleckiego Krakowskiego. Od kurka
dlatego, że towarzystwo strzeleckie Krakowskie
które się około R.u   za panowania Zygmunta
I. zawiązało, przy zatwierdzeniu przywilejów
przez Zygmunta Augusta, otrzymało od tegoż króla
w darze kura (koguta) srebrnego, z na złotym
łańcuchu, którego każdoroczny król kurkowy zwie[illegible]

/.

/. ką uroczystością, w dzień obioru, powieszenie
oprowadzany, na szyi zawieszonego nieść
powinien: co się do dziś dnia praktykuje.
Ob. Notę

47 Kijacy, zwą się Podgórzanie krakowscy, dlatego, że
noszą na targi krakowskie połcie słoniny
i kiełbasy na kijach; są albowiem po większej
części rzeźnicy. (Gołęb: Lud:) (Grab: Kr: i Okolic)

48. Włóczkowie zowią się w Krakowie ci, co się
trudnią spławianiem drzewa na Wiśle. Na
Bugu zwano ich Orlami (Wr.) (Uw: najprzedniejszej
~~z~~ popołudniowej w oktawie Bożego Ciała, odgrywają
oni przy historycznym obrzędzie ~~[illegible]~~
obrz: ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
Konik zwanym, na pamiątkę odparcia
w tem dniu Tatarów, którzy na Zwierzyniec
byli wtargnęli, ustanowionym, główna
rolę. — Niektóre wiadomości historyczne
Krakowa dotyczące.

49. Wojewodzie krakowskiemu, który z bitwy
pod Wrocławiem, był uciekł, posłał Bolesław
Krzywousty przęślicę, iż nie godzien być mężem
lecz niewiastą. (Biel: Kr:) (Uw: posyłano także,
że tchórzom kożuch zajęczy.) —

50. Leszek Czarny (od R. 1279 – 1295.) miasto Kraków
murem otoczył, i sprawy miejskie samym niem-
com poruczył; sam się też po niemiecku ubierał;

51. (Stan:) Pętny był towarów, gmach, co wśród ryn-
ku krakowskiego stoi, i Sukiennicą się zowie;
dziś jeszcze celu wystającego okazałości han-
dlu Kazimierza W: objawiający. (Czac: pr:)

52. Rajcy krakowscy mieli prawo, przy ważniej-
szych uroczystościach, jak n.p. ś. Stanisława
biskupa, i Bożego Ciała, umbrellę złotą nad
Królem, z miasta aż na zamek nieść (Gwag:
Uw: Prerogatywa ta ustała z wstąpieniem
na tron Polski Wazów, mianowicie za prze-
niesieniem stolicy Państwa z Krakowa, do
Warszawy. —

53. Bolesław wstydliwy (pudicus) dał miastu Krakowowi, R. 1257, niemieckie prawo i wójta w nim ustanowił. (Biel:) Jus Niemieckie prawo, czyli Magdeburgskie, albo Saskie, (jus Saxonicum) jest to organizacyja gmin miejskich, która później wszystkim większym, i królewskim miastom udzielona została.

54. Za Wacława, króla Czeskiego, i Polskiego (R. 1300) zabudowało się murem miasto Kraków. (Nar: hist:)

55. Przy kościele P. Maryi był zegar cały, który po zachodzie słońca tak wiele, jak teraz, całe, każde godzin 24. godzin wybijał. (Staro: Sk:) (adn: Ślady takich całych zegarów widziałem na wieży zaburzonej w Bieczu, i po innych miastach województwa Krakowskiego. W wołoskich miastach istnieją one gdzie niegdzie dotąd.

56. Wybijano przez Hieronima Wiktora w Krakowie, lata Bożego 1542. (wybijano, t.j. wytłoczono, drukowano.- Tak stoi na tytułowej karcie, pierwszej edycyi dzieła Erazma Rotterdamczyka, "Hizyku.)

57. Miasto Kraków dla zabicia Szczyńskiego, gwałtu zawołanie utraciło. (Pap:) (t.j. utraciło prawo, bicia w dzwony na gwałt.-

58. Strzelcy miejscy krakowscy niemal w obronie miasta, odwagi i zręczności dawali dowody; ostatni raz za Zygmunta III. w obronie naprzeciw Maksymilianowi A. X. austryackiemu, (Arcyks. współubiegającemu się o Koronę Polską. R. 1587. (Ob: Strzelcy Kurkowi)

1. Kretynga. Krzyczy, trzeszczy jak kretyngskie organy. (Wurz:) z Litewskiego: Szauk kaip Kretyngos wargonaj. Uw. Kretynga, miasteczko Litewskie nad rzeką Dangą, na granicy Pruskiej; jest tam klasztor OO. Bernardynów, w którym kościele słynne siłą głosu organy.

Lit: L. Ł

1. Legnica (Liegnitz) miasto możne w Szląsku dolnym, od legania wojsk Polskich naprzeciw Niemcom na owych granicach, tak nazwane. (Stryjk: (Linde) Uw. Słynna jest Legnica bitwą, wśrodku 13º stólecia, przez połączone wojska Polskie mazowieckie, i Szlaskie, tatarom wydaną, w której wojska chrześciańskie na głowę pobite zostały, a dowódca ich, Henryk brodaty, książe Legnicki poległ. —

1. Leżajsk a Ohcisz dobrze spać, wymyśli z swej wyżeń ebiec; Ita droga do Leżajska, gdy na myślenicę. (Kochow.) Dykt. Uw. Leżajsk, miasteczko w dawnym województwie Sandomirskim, gdzie klasztor OO. Bernardynów, a w nim słynne organy; Myślenice, miasteczko w dawnym X. Zatorskim, 3. mile od Krakowa. —

b Do Leżajska jak zdawna stare świadczą kwity, Na Chmielnik i Winiary jest gościniec bity. (Linde) Dykt. Chmielnik, i Winiary są wioski w dawnym województwie Krakowskim. Sens tej dykteryjki jest: że kto się upije piwem (Chmielnik lub winem, (Winiary) niech idzie do łóżka (do Leżajska.

Lipowiec, kmieć na groszę, panna na kmiecia, ksiądz na pana, tewiec: Na księdza czort po śmierci za życia Lipowiec. (Pol. Pow:) Dykt. (Lipowiec, stary zamek zwieżą, w województwie Krakowskim. — Zaczasów całkowitego biskupstwa Krakowskiego, a nawet jeszcze za Rzeczypospolitej Krakowskiej od R: 818. do 846. więźnie duchowne dla księży na rekolekcyją wskazanych. —

2. Za ciebiem ja Kasiu na Lipowcu siedział, Będę ciebie kochał, choćby biskup wiedział. — (z piosnek gminnych Krakowskich)

Lipsk Jeździł on nieraz na jarmark do Lipska. (Linde) znaczy: oszust, kręt (mianowicie daszy za stosowaé uczynek ten, do kupców Brodzkich, którzy dwa razy do roku jeżdżą na jarmarki Lipskie, w Saxonij.

/

Lublin 1. Lublin jest siostrą tobie, co masz w mieszku; (co masz grosze) (Brath.) (Cf. Lwów)

2 Na sejmie Lubelskim, R. 1569. (za Zygmunta Augusta) skończyła się gruntownie unija, albo zjednoczenie W. X. Litewskiego z Koroną. (Biel.) Uw. ta jest: z Koroną Polską. —

Lwów 1. Choćiaż we Lwowie nie służył, choć nie był za Lwowem; Dość kiedy za Gorlice, Bobową z Grybowem. (Pos. Low.) (Dykt. Uw. Lubi jeździć po jarmarkach tych trzech miasteczek Podgórza Sandeckiego, w tej okolicy słynnych;

2 Lwów, nie każdemu zdrów; (gminne)

3. Lwów ojciec, Warszawa matka; Lublin jest siostrą tobie, co masz w mieszku. (Brath.) t.j. co masz pieniądze —

4. Ormiany, najprzód przyjęto we Lwowie, jako targowników, przekupników drobnych; teraz wypychają z miasta Polaków. (Petr.) (targków, targów, to samo co włóczęgów. —

Ł. Na S. Idzi, zjeżdżają tam się Ormianie, i Żydzi (Kras. lit.) (mowa o Łęcznej, gdzie na S. Idzi (1 września) sławne jarmarki na konie;

Ł. A czyś się zaprzesz, żeś w Łowiczu na jarmarku wpysk dostał? Cf. A co mi to za miasto Łowicz! (J. M.) (Dykt.)

Łysa góra 1. Wygląda, jak Czarownica z Łysej góry. (Wójc.) (Gołęb.) (~~Łys~~ Uw. Łysa, czyli Świętokrzyżka góra, w województwie Sandomirskim, była wedlug tradycyi gminnej, miejscem schadzek czarownic w całej Polsce, tak, jak Blocksberg w czarnym lesie, czarownic Niemieckich. Czarownica, udając się opak nocą na Łysą górę, wymawiała następujące słowa: płot nie płot, wieś nie wieś, a ty biesie nieś. — Czarownice Żmudzkie latały tam na miotłach; Polskie, i Litewskie na łopatach; Ruskie w stępie. (Gołęb. ludy)

2 Ten jest rozkaz Prozerpiny, Lecieć babom przez kominy. A jeśli nie pomni która, gdzie płać schadzki? Łysa góra. (Patrz: Linde =)

Litera N.

1. Z Nidku, mało pożytku; a z Witkowic wcale nic. Nidek, i Witkowice, dwie wioski w Obwodzie Wadowskim, dawnym Księstwie Zatorskim, niedaleko jedna od drugiej, w tych gruntach; nadto ostatnia na uszkodzenia przez rzekę Skawę wystawiona. Przysłowie to jest lokalne. —

1. Norymbergskiej roboty pachołek. ([illegible] czy wymuskany jak lalka, a głowa próżna.
2. Głowa, jak u lalki Norymbergskiej. — (Patrz: (Linde) Sł. Głowa do pozłoty,

Lit O.

U Obertyna poznał Wołoszyn, co iwały Polak umie. (Wargi:) Odnosi się do zwycięztwa nad Tatarami i Wołoszą przez Jana Zamojskiego za Zygmunta Augusta odniesionego.

Bogdajś nie miał chleba inszego jak w Oliwie. (Lud. Pr. Kn. Prusk...!) Oliwa, miasto, pod gdańskiem, znane z traktatu „pokoju", pomiędzy Szwecyją i Polską r: 1660 tam zawartego; i z chleba skamieniałego, który tam w klasztorze Cystersów jako osobliwość pokazują. Znaczenie przeto pomienionego przysłowia jest toż samo, co: Żebyś umarł z głodu;

Ojców

Komu obce kraje znane, wstydem lica twe zarumień, Jeśliś zwiedził Ren, Sekwanę, A Prądnika minął strumień. Na co szukać obcych krajów, zwiedzać Alpów szczyt wysoki; Wśród Ojcowa pól, i gajów, równie piękne masz widoki. Wiersze napisane dyamentem na jednym z okien zamku Ojcowskiego, pod Krakowem, przez Fr: Dmochowskiego.

1 Sąd jak w Osieku, albo Osieckim sądem; Ślusarz zawinił, kowala powieszono; tłoje: T. 1 / Ps kowal ukradł, u tyna za powiesili; / Ryś / (Nota)

2 Ten ukradł, a owo obwieszon, sprawa jak w Osieku; Taka to sprawiedliwość jest naszego wieku. / Min: Ryś: / Jest poprzedniego /

Od: Hist   Miasta, wsie, Rzeki, Góry

100

Lit P.

1 A zkąd? Z Pacanowa, gdzie kozy kują; (albo) czy byłeś w Pacanowie, gdzie kozy kują? (przyst.) (gminne)
Ś w Paryżu, nie zrobią z owsa ryżu; Par. Kto wyjechał głupi, i w Paryżu rozumu nie kupi. (Ryś.)

Paryż

1 Mąż pielgrzymkę odbyć święcili nasze wieki; Polakom do Paryża, Turczynom do Mekki. (Nar. Sat.)
2 Kto wyjechał (z przyrodzenia) głupi, i w Paryżu rozumu nie kupi. (Ryś.) Df. Poszlij wołu do Wiednia, on ostem wróci. (z Sław: Ludu)
3 Ś w Paryżu nie zrobią z owsa ryżu — gminne (Ryś.)
4 W Paryżu rzeka mleczna, brzegi jaglane, wół pieczony nad nią, i nóż w nim. (Ryś. przypowiastka ta z początku 17go wieku, jest dowodem, jak dawno już w Polszcze istnieje manija latania do Paryża po mody i śmieszności, które szlachta Polska sumiennie małpowała.)

Poznań

1 Co małopolskim kupcom spadnie z wozu, tym się Poznańczykom kontentować przyjdzie. (Gost. Gor. (małopolskim rozumieją się tu krakowskim, Poznańczykom = kupcom poznańskim.) —
2 Głupia Polska bez Poznania; facecyja aktora warszawskiego, Żółkowskiego, którą pozwolił sobie wyrzec publicznie na scenie warszawskiej, przy okazyi jakiejś reprezentacyi w krótce po zaistnieniu Królestwa Kongresowego. Wzięty za to na rozkaz W. Księcia Konstantego pod białego orła (Areszt. Policyjnego) powiedział na zajutrz po uwolnieniu, znowu publicznie na scenie: Nie dano Poznania, obiecano Kijów. (m.)

2 Jeden z potomków Lechowych rzeczony
później (posthumus, pośmiertny, założył
Poznań nad Wartą, i od swego imienia
dał mu imię, i dziś jest miasto znako-
mite, a wszystkiej wiel. Polski głowa.
f Biel: kron: f

Pardubickie ruszmice, Klatowskie piwo,
przednie rzeczy. f S. Rys: f Pardubitz,
Klattau, miasta Czeskie. —

Kręty, jak Pilica; f Knap: s. III = (Pilica,
rzeka w woj: Sandomirskim = powiaty
Polszcze =/

Rozmowy Prądnickie. (Pod tym tytułem
wydał Górnicki swoją książkę odwo
zaninie, zawierającą ~~niby~~ rozmowy
toczące się niby w Prądniku, w willi X. Biskupa Krakowskiego, Kardynała Maciejowskiego, pod Krakowem. =/

Trzymali się jak Sasi pod Pińczowem; (gminne z początku 18° wieku, i czasów wojny
domowej o koronę Polską, pomiędzy Augustem 2^im Elek: Saskim, a Stan: Leszczyńskim, przez stronnictwo liberalne, i Dyssydentów na Króla obranym, a przez ~~Karol.~~ Szwedów, pod Karolem 12^ym protegowanym; w czasie której wojny, zaszła zacięta bitwa między obudwiema stronnictwami, pod Pińczowem, miasteczkiem do Margrabstwa Wielopolskich należącym. —

Tymczasem pono dziś Potoczko stracili, Bogdyż się było bić, to wyście radzili. f S. Koch: f
(Wiek 16^y z epoki panowania Zygm: August;)

Ksiądz Łukasz, Lwowczyk, mówiłkim ze
brania kazał w Przeworsku. (Orzech: Qu: / zastawny kaznodzieją na początku 17° wieku =/

Piotrków.

1. Kto mocniejszy, ten wygrał u naszego prawa; musisz uciec z Piotrkowa, przedzierży się strawa. (Biel.) / przedzierży się strawa znaczy: nie wytrzyma twój worek kosztów z przeciągania sprawy przez trybunał Piotrkowski wypływających. /
2. Pamiętam, jak trybunał sądziłem w Piotrkowie, kasztelan był marszałkiem, niech mu Bóg da zdrowie. (Niem: P. P.)
3. Trybunał przenosił się z Piotrkowa do Lublina w poniedziałek, po niedzieli przewodniej, w wilię ś. Tomasza trybunał się kończył. (Gołęb.)
1. Wygrana bitwa przez Rossyan pod Pułtawą napiera Szwedom, otworzyła panowanie morskie na północy. (Kur. Pol.)

Piwa Przemyskie, Warackie, i Grabowiec-kie, w pierwszym stopniu rozgrzewają i tuczą. (Syr: Warackie, od miasta Warki w W. Pozn:)

Prypeć, rzeka Wołyńska, zowie się także Prypiata (trzy rzypięć) od liczby pomniej-szych rzek, które w nię wpadają. (Gołęb.)

Przepadł, jak Szwed pod Pułtawą, (Wojc: T.) Pułtawa, miasteczko Małorossyj-skie, sławne bitwą przegraną przez Szwe-dów pod Karolem XII. nad przeciw Rossyja-nom pod Piotrem Imo Wielkim zwanym, która nie tylko na losy Szwecyi, ale i Polski wpłynęła, zniszczywszy Stanis-ława Leszczyńskiego króla Polskiego, protegowanego przez Szwecyą i Fran-cyą, do opuszczenia tronu, i kraju, a utwierdzając Elektora Saskiego przez Rossyę wspieranego, na tronie Polskim, pod tytułem Augusta IIgo.

Straciliśmy w Krzyżywole, o którym zamilczyć wolę, bo najlepiej tam milczeć, gdzie nie ma co powiedzieć. (Kras: Hist. =)

Rzym

1. W Rzymie być, a papieża nie widzieć (Kn. Tłum. według Łac.: Athenas intrasse, et Solonem non vidisse =)
2. W Rzymie wszystko przedajne. (Pilch: Sal: =) (Tak było za cesarzów, tak jest dotąd =)
3. Kto w Polszcze głupi, ten i w Rzymie sobie rozumu nie kupi. (Fr: Ad: =) Parafrazy znajdują się pod artykułem Paryż.
4. Nie naraz Rzym zbudowany. (Glicz: Wych: Paraf: o Krakowie, Dz 14. — =)
5. Siedmiogórkowy Rzym. (Koh: =) (t.j. na siedmiu pagórkach rozłożony =)
6. Mnie tu tak dobrze, jak Św. Piotrowi w Rzymie. (Kn. Us. Woje =) (Por. Jak u Pana Boga za drzwiami =)
7. I w Rzymie świat i ludzie. (Kn: =) (rozumie się: tacy jak i u nas. Por. [illegible]
8. Gdzie papież tam Rzym. (Sk. Dz: =) (z łacińskiego: Ubi papa, ibi Roma. Ad: Racine poeta francuski kładzie te same słowa w usta Augusta: Rome n'est plus à Rome, elle est toute où je suis. =)
9. Dla sławy Rzymu, świat był jeszcze wąski. (Zab: (Nar.)
10. Widzę w Rzymie poszlaki ojczystego męstwa, lecz widzę laury zdrady przy laurach zwycięstwa. (Zab. Zastosowane do stosunków Polskich w czasie powstania Kościuszki —
11. Słowo pałac, wzięło swój początek od pagórka w Rzymie, zwanego mons palatinus, na którym cesarze Rzymscy mieli swoje zwykłe mieszkanie. (Nag: Gyr: =)

/.

12. Rzym, pod Królami dziećkiem, pod
apf Konsulami mężniał, pod Cesarzami sta-
rzał; gdy mu się z swej wolności przeżyć
przyszło. (Psalmod: Kod:)
13. Dzień Stej Maryi Śnieżnej, dla tego tak zwany
bo tego dnia, t.j. 8go września, wśród wiel-
kich upałów, w Rzymie, na tem miejscu,
gdzie kościół dla niej miał być budowany,
śnieg spadł. (Sk: Żw:)
14. Sic transit gloria mundi; apoftegmat
powszechnie używany; ma swój początek
w Rzymie, gdzie w czasie Koronacyi nowo
obranego papieża, kardynałowie zgrze-
bie (kłaki) przed nim paląc, powyższe
słowa wymawiają. (Sk: kaz:) Na język
Polski przełożony apoftegmat ten opiewa:
Tak przemija cześć (sława) świata (t.j.
jak ta kupa palących się zgrzebi. Jest
on zresztą tylko parafrazą przypowieści
Salomonowej: vanitas vanitatum, et
omnia vanitas.—

Od: Hist. Miasta, wsie, rzeki, Góry 103

Lit. S.

Dryja w Szmiglu konia wygrała, a chłopa obwieszono. /Lud: Rys: t. Śmigiel, miasto w W.X. Poznańskim, sławne z jarmarków na konie, i były tło. Znaczenia tego przysłowia trudno odgadnąć. — może jest tylko epigrammatem na jarmarki szmigielskie. —

Elegant, /Gol: t./ Smorgoński. /Znaczy: niezgrabny jak niedźwiedź; dla tego, że w Smorgoni, majętności książąt Radziwiłłów w W.X. Litewskiem, istniała szkoła tańca dla niedźwiedzi, a to przez rozgrzewanie posadzki piecami podziemnemi w dużej sali, do której tych uczniów tańca wprowadzano. /Wój: T. III =/

Gdzie przy Świecy orzą? /Klecz: Zab: =/ Od Swobodzie Stanisławowskim, Galicyi Aust: nad rzeką, która się Świca zowie.

Już mu i Sandomierski doktor nie pomoże. /Rys: Lud: =/ zdaje się, że za czasów Rysińskiego, najlepsi doktorowie w mieście Sandomierzu przemieszkiwali; znaczenie tego przysłowia jest, że dla chorego nie masz już ratunku. Naśladowanie łacińskiego: nec Mercurius quidem cum Musis sanaverit. —

1 U nas, w Sandeckim taka istnie moda;
kto kielich spełni, drugiemu go poda.
2 Sącz murowany, rozłożysto leży; Gdzie krzywy Dunajec, łotnym nurtem bieży. /Kaszk: Bd: /krzywy, zamiast kręty =/

Słupa, miasto w ziemi Chełmińskiej, tak zwane od słupów żelaznych Chrobrego (Bolesława) w rzecze Osie pod miastem wbitych. /Biel: Kr: /

1 Trzech liter pan, wydarł Smoleńsk nam. (Psalm. ad: 43 / Linde =) trzech liter pan: Car ros-
syjski =)
2 Nieraz się Smoleński zamek, krwią moskiew-
ską, i Litewską oblał. (Stryjk =) (adw. Dośmij i Pol-
ską zawarzów, po raz ostatni w Roku 812 tym. —
3. Smoleńsk, ten mocny węgieł wszystkiej
Europy, ku stronie północnej. (Zward:
ski:) (węgieł = przedmurze, kamień węgielny.

Bij, bij świętokrzyski zbójcą podam ja ci to
z nasypką. (Wojc: Tom. III =) Odnosi się to przysło-
wie stare, zapewne do Zakrzyckiego Żarzyckiego
sławnego na początku 18 wieku w lasach
Świętokrzyskich lasach zbójcy, i rozbójnika.
(Ob: Od: imion własnych, Przy =)

1 Sund, czyli Zund, zowie się każdy przesmyk
między dwoma morzami; w szczególności
nosi tę nazwę przesmyk, czyli cieśnina, po-
między morzem Baltyckim, a Oceanem pół-
nocnym. (Linde =)
2 Cło morskie Sundskie, jest najdroższym
klejnotem Króla Duńskiego. (Wyp: Geo:)

Szczurowice, szczurów stolica; (Zab: Nar:)
(Szczurowice, miasteczko w dawnym woje=
wództwie Bełzkiem, teraz w Ob: Złoczowskiem
Galicyi wschodniej, 2 mile od Brodów
przy granicy Ross: nad rzeką Styr leżące)

1 Środa, miasto nazwane było dla tego
że w samym środku Wiel: Polskiej le=
ży. (Meditellum Poloniae majoris) (Mącz:
Lex:)
2. Prawo Średzińskie, toż samo, co Teutońskie
Magdeburgskie, Saskie, którym się większa
część miast w Wiel: i Małej Polszcze rządzi=
ła. Miało ono nazwę od miasta Wiel: Polskie=
go Środa, gdzie zdaje się na sam przód
zaprowadzane było. (Rzc: pr:)

Lit T.

Kto ma Tęczyn, Magielany, ten się liczy między pany. (J. M. – Tęczyn, Magielany, dwie piękne majętności w dawnym woj: krakowskim. Pierwsza należała dawniej do familii Tęczyńskich, i Hrabstwa Tęczyńskiego, teraz zaś należy do Hr Adama Potockiego; druga należy do familii Konopków. –

1. Nazwali go i toruńskim piernikiem. (Linde – Nunamówi, niewiedzieć: (Toruń Thorn, miasto w dawnym X. Pruskim, nad Wisłą, na drodze z Warszawy do Gdańska, słynne kiedyś z swoich pierników, których znaczna ilość po całej Polszcze rozchodziła się, w skutek handlu zbożowego z portem Gdańskim. –) –
2. Po co ślesz babo co rok do Torunia? Dobry szary płaszcz, dobra dla cię gunia. (Prok: 15. – Przys: Mazowieckie – do Torunia, rozumie się po szafrany, fiołki, czupiraetta. –)
3. Zbladł, jak cegła toruńska, (Linde – dla tego, że cegła toruńska, chociasz zresztą doskonała, była blado różowego koloru.
4. Toruń budowny, i bogaty winnotą; tam szczerych mieszczan oglądasz ~~prostotę~~ ochotę; tam pokój, tam wstyd, tam płużą uczciwość, i sprawiedliwość. (Klon: fl: – Linde umieścił cały ten ustęp w swoim słowniku dla tego zdaje się, że sam był z Torunia rodem. –)
5. Stawetny był tytuł, tawnikom miejskim w Polszcze dawany; w Toruniu dawano im w niemieckim języku tytuł: Ihro namhaften Unbescholten Rzeczypospolitej, czyli znamienicie mądrych. –)

Lepszy przywozny Tokaj, niż domowy Turobinski cienkusz. (Zob: wiersz i przyp. Tokaj, rozumie się wino Tokajskie; Turobinski domowy cienkusz = zdaje się, że dawnych czasach w Turobinie, miasteczku w Lubelskim wino robiono.)

Torgowia (Torgau) miasto saskie w Łużycy; odstawa: targ. (Dyk: Geo:)

Tyszowce, pod Zamościem i Bełzkiem skruszonych kajdan znak dowałki daje, wśród stolic kraju, ducha stolicą się staje. (Kor: Czasu:) (Mowa tu o konfederacyi Tyszowieckiej, zawiązanej w czasie wojny Szwedzkiej między Janem Kazimierzem Królem Pol. i Gustawem Karolem królem Szwedzkim, której skutkiem było przywrócenie pierwszego na tron, i wygnanie Szwedów z Polski.

Trzebnica, miasto Szląskie, w księstwie Olesnickim, ma ztąd swą nazwę, że gdy książe Henryk zwiedzając klasztor panien (?) w tem miejscu zbudowany, pytał przełożonej klasztoru, Panny Polskiej, trzebali czego więcej do klasztoru? Ta odpowiedziała z niemiecka: trzeba nic; ztąd miasto w koło klasztoru powstające, Trzebnica przezwano. (Biel:)

1. Swiąsz Tatry wzruszyć możesz. (Dot: Arg:) –
Tatry, gniazdo pasma gór karpackich pomiędzy starostwem Spiskiem (Zips) – a ziemią Sandecką, właściwie – między Kesmarkiem w Węgrzech, a Nowym Targiem w Galicyi zachodniej. –

Stało się w Tarnowie R.° 1598, przez żydów jakieś okrucieństwo, ale to złotem zagłuszyli, (Syr:) – zapewne zamordowanie dziecka chrześcijańskiego dla krwi, naówczas wielkonocne. Coś podobnego powtórzyło się w tym samym mieście w R.° 1832 – im z tem samym skutkiem.

2. Za babkę, i korę za Tatry by pognał. (z Słow: Linde –) babka, pieniądz tej samej wartości co szeląg. Znaczenie tego przysłowia jest: Chciwy zysku, za pieniądze każdy podłości gotów. –

Od: Hist — Miasta, wsie, góry, rzeki:

U.

1 Mir, w tym domu pokój przemieszkuje,
Gdzie mąż przygrywa, żona przyśpiewuje. (napis w sali bawialnej zamku w Ujaz~~dowie~~dzie, czyli Krzysztoporach, niegdyś Ossolińskiego, brata Jerzego własnym. (Gołęb: Zab.)

2 Krzyż obrona, Krzyż podpora; Dziatek naszego Topora. (napis na bramie zamku Ossolińskich w Ujazdowie, w kto ich herbu Topor bity, w czerwonym polu, także Starża zwanego. (B. S.)

Od: Hist: Lit: Miasta, wsie, rzeki, góry 108

Warszawa

1 Jegomość zagląda, uczęszcza na Grzybów i Nalewki. (Ludw: Teatr: / Dwa przedmieścia warszawskie, złej reputacyi co do obyczajów.

2. Dopieroż to Kozienice, a tyś już się pytasz o Warszawę. (Oss: / Kiedy się kto interesuje zanadto spieszy. Miasto Kozienice, miasteczko na trakcie z Lublina do Warszawy, sławne niegdyś z swych lasów, i polowań królewskich, później, niedawnemi czasy, z swego świętobliwego Rabbina, zwanego przez żydów: Kozienicer Maged.

3 Dał mu marszałek stół i mieszkanie darmo w prochowni. (Ludw: Lud / Dawna prochownia w Warszawie została później zamienioną i urządzoną na więzienia za długi; powyższa dykteryjka znaczy zatem, że go marszałek kazał zamknąć do kozy. —

4. Gwardya Pociejowska, albo gwardyjak Pociejowski, znaczy to samo, co żydzi i tchórz; dlatego, że pałac familii Pociejów w Warszawie przy ulicy Miodowej, był prawie wyłącznie zamieszkały przez żydów. (Wójc: /

5 Pociejowska robota, toż samo co licha, nietrwała; przez ~~ży~~ rzemieślników żydowskich, w pałacu Pociejów mieszkających, wykonana.

6 Żyden ojczyzny cały, trzymał w ręku wagę; Powiedział; ~~Krzyż Prag~~ / Nie przyznałam, i nic ich na na Pradze. (Lud: P: / Praga, przedmieście warszawskie na lewym brzegu Wisły położone. (Not)

7. Na Ordynackim, miodek wyśmienity. (Ludw: Teatr/ Ordynackie, znały się jedno z przedmieść

/.

/: warszawskich, dla istniejącego tamże pałacu, i ogrodu Zamojskich. /

8 Osolił, jak Prag. (Przys. / Trudno odgadnąć, co miało znaczyć to staroświeckie przysłowie? /

9 Zdałaby się na szynkareczkę do Warszawy; (Teatr: Ludw. / o kobietach zwinnych, fartycznych, lubiących uniżyć mężczyzn. /

10. W Warszawie się zaszargał, z Dubna jak zmyty czystym powrócił; (Zab: / Zaszargał, znaczy zadłużył się; w Dubnie za Polskich czasów bywały sławne kontrakta, t.j. zjazd szlachty, w celu sprzedania, kupowania lub wydzierżawienia dóbr ziemskich; dlatego zmyty powrócił znaczy, że dobra sprzedał, i długi popłacił. /

11. Wie świstak dobrze, gdzie Wielopole, gdzie jaki zamtuz na Krzywym Kole. (Zab: wier: i proza / Wielopole, i Krzywe Koło dwa przedmieścia warszawskie, złej reputacyi /

12, Przyjdą nasze putki, zburzą te kopułki,
Bo dla naszej wiary potrzebne Pijary.
(Napisano po rewolucyi r: 830. na kościele OO Pijarów w Warszawie, przez Moskali na cerkiew Szyzmatycką pod tytułem S. Trójcy przeistoczonym. /

13, Oddać kogo do Czubków; znaczy to w Warszawie oddać kogo do domu waryatów, dlatego, że Bonifratrów, który szpitalem obłąkanych zawiadywali, Czubkami zwano. Także: wart pójść do Czubków. (Za Bonifraterską kratą: / Ludw. /

14. Wzięli djabli Warszawę, teraz Niemców płać, opłać, a niemożna ich napchać, jak te wory dziurawe. (z piosnki gminnej (mazurka) skomponowanej, i śpiewanej po zajęciu Warszawy przez Prusaków, w R: 794 r. — /

1. Warszawa

15. Nigdzie się plotki tak bujnie nie rodzą i nigdzie tak pięknie nie kwitną, nie wschodzą; Nigdzie nie są w takiej stawie jak tu w Warszawie. (Nim: P. P.)

16. Najpierwszy szpital w Polszcze, wystawiony przez ubożuchnego kapłana, (Mont-Szpital dzieciątka Jezus, w Warszawie, zbudowany ze składek dobrowolnych, zastaraniem X. Baudouin, Missionarza. (Adn:) ogrzewach farnowna.)

17. Jedno z pierwszych pism periodycznych Polskich, było: Uwagi tygodniowe Warszawskie, które w R. 1768 wychodziły. (Kras: listy.)

18. Równo R. 1658 ustanowiono gród Warszawski tąż samą powagą, która Krakowskiemu służyła. (Ostr: Pr:)

19. Warszawa, także Warszewa, albo Worszewa stolica Księstwa Mazowieckiego, a potem wszystkiego od Zygm. III. króla Polskiego, R. 1596, całego Królestwa Polskiego, ma swą nazwę od imienia Starostanienskiego: Warsz, Warci, staw. Warsz, kasztelan krakowski w R. 1279. zdaje się być jej założycielem, w starych pismach i dokumentach miasta daje się czytać wieś: Warsza. (Dyk: geof.)

20. W Warszawie najlepszy rosół i kapłon u Szylera, befsztyk u Marenza; polędwica u Nejmanowej, zupa pomidorowa w Hot: angi: pierogi i ryby w Hot: wileńskim; flaki pod Zartokiem; kurczęta u Grossmana i na Pradze, raki i szparagi na wiejskiej Kawie; zbytkowne potrawy u Chevôt. (Gołęb: kuchnia) tak było w R. 1830. gdy Gołęb swoje książki pisał.) +

Warka, miasto nad Pilicą, w Woj: sławne zwycięstwem Czarnieckiego nad Szwedami. (Dyk: Geof.) także swego czasu dobrym piwem. (Gołęb: Pr:)

+ 20. Pierwsze reduty, w Warszawie, były, przy ulicy piekarskiej, w domie pod L. 105. (Gołęb: Zab.)

ad. Reduta, słowo francuskie, znaczy: bal masko.

21 Nic, tylko to poziemiach, znajdziesz wśród Warszawy obecz braku czytają książki dla zabawy. (Dmoch: Sz: Rym:) Poziemiach, t.j. na prowincyi. —

i Wieliczka, skarb podziemny Sarmackiej
Golkondy. (Kor: Czarn:)

2, Wieliczka urosła w miasto z nikczemnej szopy, czy-
li chałupy, żuppa w starym języku Polskim zwanej. Żup-
pa zwano w Słowiańszczyźnie komorę, w której urzędnicy
skarbowi wybierali grosze, do udziału ich straży należące.
(Nar: Hist:)

Wilanów pod Warszawą, (właściwie Villa
nowa) ulubione miejsce spoczynku Jana IIIo
Sam on włoskim kształtem dom ozdobny wy-
murował, i ogród przy nim założył, i tam żył i
życia dokonał. August IIgi rozszerzył to miesz-
kanie. Do tego zaś stanu, w którym się teraz
znajduje, przyprowadził August X. Czartoryj-
ski, Woj: Rus: (Kras: List:) Dziś jest Wilanów
własnością Hr: Augusta Potockiego, właściciela
żony jego, a córki Hr: Stanis: Potockiego. —

Warna, miasto w Bułgaryi, w Turcyi Euro-
pejskiej, pod którym, Władysław Jagiel-
lończyk, Król Węgierski i Polski, w bit-
wie, w Lipcu R.u 1444. naprzeciw Tur-
kom stoczonej, życie utracił. Dla czego
też w Historyi pod przydomkiem War-
neńczyka znany. (Dyk: Geo:) (adn:)

1 Wrocław, co przywieziesz, to ostaw.
(zostaw) (~~Lit.~~ Przys. B. =)

2 Sławne przy polach, sławne są Smoleńskie
grody; Gdzie Polanin (Polak = Trzyński)
mężnie bił narody. (Gaw: Siel: =) Psie
pole pod Wrocławiem, słynne wygra-
na bitwą przez Bolesława Krzywous-
tego, naprzeciw Lisowczana. Rzymsko
niemieckiemu Ottonowi I=j; psie zwa-
ne dlatego, że według tradycyi, przy
Wrocławiu na trupach poległych Nie-
mców obfitą pastwę znalazły. —

3. Wrocław, stolica Szląska górnego, t. j.
wrota sławne, (Stryjk. = Naruszewicz,
w swojej historyi Polskiej, naznacza miastu
Wrocławiu inne pochodzenie; mniema
on, że nazwa ta znaczy: wrócenie sła-
wy. Jakkolwiek pochodzenie Słowiań-
skie tego nazwiska, jest niewątpliwe.

4 (Kupcom Polskim niewolno było dalej po to
towary jeździć jak do Wrocławia, aby to te-
go zamknienia ertesyluta. (Biel =)

Wschowa, miasto w województwie, te-
raźniejszem X. Poznańskiem, od schowania
czyli przytułku Poznańczykom, z Czech,
i Niemców wygnanym, danego. Hinc
nomen urbis Polonia, quod ante annos
aliquod, ibi receptaculum exulibus est
praeditum. (Herzberg, Magn: Dei = Dou-
saczy pożyjęcia X. Poznańskiego nazwa-
li Wschowę, Fraustadt, dlaczego trudno
odgadnąć, zdaje się że słowa Wschowa
wymówić niemogli. Wschowa była
także Starostwem (Adm)

Wołga, albo Wołha, rzeka w Moskwie. Xil Kamil od miasta Moskwy jest las nazwany Wołkowski, bo tam wilków dosyć, w tym lesie jest jezioro błotne, zwane Wołho, a z niego wypada z wielkim pędem rzeka wielka, prosto ku północnemu wschodowi płynąca, która od jeziora Wołha (Wołga zowią. (Geog. Adr.) wpada ona w morze kaspijskie pod Astrakanem. —

Wołogost, miasto w Pomeranij, prowincyi niegdyś do Polski należącej. Teraz przez Prussaków na Wolgast przechrzcone tak jak Kołobrzeg na Kolberg. (Słown. Dyk. Geog.)

Wilno

1 Kędy Wilno, Radziwił, jako na czasy wiecz-
ne, Imię wziął, że mianował to miasto
stołeczne. (Kochow: f. Gwag:)
2 Przy ujściu rzeki Wilny do Wilii, Gedymin
zamek z wysokiemi wieżycami wybu-
dował, i od rzeki Wilnem nazwał.
(Stryjk: Gedymin W. X. Litewski.) Ob. His:
M. Wilna, p. Kraszewskiego.

Wiedeń

1 I w Wiedniu ludzie są biedni. (Z Słowni-
kiego Linde)
2 Poszlej wołu do Wiednia, on ołem wró-
ci. (Fltem.) (Przys: przys:) Kto z przyrodzenia
głupi, ten i w Paryżu rozumu nie kupi.

Wisła

1. Wisła jak Bóg, jednemu daje, drugiemu bierze; (S. Rys: = Wojc: T. II. =)

2. Pływać po Wandzinej wodzie. (t. j. po Wiśle, w której Wanda, córka Krakusa śmierć znalazła. (Kłos: fl: =) Wisła po łacinie Vistula, także Vandalus. —

3. Iść na Garnygi. (Lokucyja flisów Wiślańskich. Znaczy silny wiatr mieć z boku, przy którym jednak płynąć można =)

4. Ksiądz Wojciech; (zwą flisy bociana, zdaje się dla tego, że około S. Wojciecha, bociany w północnych stronach Polski już widzieć się zwykły. Dzień S. Wojciecha jest nadto dniem, w którym spław na Wiśle początek zwykle bierze). —

5. Czasem nam wielka potrzeba każe pożyczać na Zawiślu chleba; (Kłos. fl. / na Zawiślu, t. j. zagranicą dawnej Polski =)

6. Szkuta nieszyta roztropna natura; Urobić szkutę zmyślnego Mazura (t. j. szkuta, gatunek obszernego czółna, o 4ech wiosłach (dwóch na przodzie, dwóch tyle) do spławiania zboża na Wiśle, urządzonego /

7. Pójść na flis, albo na fryor; (Kłos. fl. = t. j. popłynąć na wiosnę Wisłą ze szkutą przeniej do Gdańska. ad. fryor, z niemieckiego frühjahr, wiosna =) a dla tego na fryor, że na wiosnę po stopnieniu śniegów i ustąpieniu lodów z Wisły, najprzyjaźniejsza do spławu pora =)

8. Mamka wstaje; znaczy w mowie flisów wiślanych: mgła powstaje. (Kłos. flis. =)

9. Wisła jest dwojaka, jedna samica, druga galacha. (Kłos. fl: = t. j. stan wody, pierwszy zwyczajny, drugi wezbrany =) (Lude =)

10 Czasem bywa Świętojanka, Wisła brzegom swym tyranka. (Kal: Wilda. 1854. ad. Wody rzek Polskich, po największej części z gór kar-

Wisła, kontynuacyja

1/. polskich, i Beskidu wylatujące, zwykle najczęściej, około S: Jana (24/6) z brzegów występywać, i wylewy sprawiać, dla tego, ponieważ masy śniegów w wąwozach, i na szczytach wszystkich gór nagromadzone zwykle dopiero o tym czasie do szczętu dopływają.

11. Wisło, pławaczko Sarmacka, Polskich rzek głowo! (Ryb. Gśl: =)

12 Gdy Wisła mimo prąd nowy Ostrowy mart sobie czyni, pod sanke wanną to ochrzcił sternik. (Klon: Fl: (Ostrowy, ady przedmieścia Gdańskie, tak jak i Żuławy =)

13 Wisła Vistula, pierwiastkowo Vandalus zwana, od Vandala króla, który nad nią mieszkał. Wypływa ona z gór Szląskich, mianowicie u stóp góry Centorią zwanej, niedaleko Ustronia i Skotszawy miasteczek Szląskich; w wsi Wisła po niemiecku Weichsel, gdzie ze skały wysokiej spada. Dalej wśród Małopolski, i Mazowsza, zabiera niemal wszystkie rzeki z zachodniej części gór Karpackich wypadające. Pod Gdańskiem wpada w morze Baltyckie. (Bal: Gwag: (Art 2) =)

14 Sprawić komu frycówkę albo frycować kogo. (Linde =) Pochodzenie tej lokucyi wywodzi Linde od zwyczajów flisackich na Wiśle którzy flisacy lub majtka, pierwszy raz do Gdańska płynącego frycem zwali; i pod szorowaniem całowaniem drewnianej baby zaś na Nogacie, pod Gdańskiem zimną kąpielą, i szablą, chrzest sprawiać mu byli zwykli; co pospolicie frycówką zwano. —

wiślica, słynna z tego, że na sejmie w R.º 1347. tam wyprawionym, ustawił Kazimierz IV. prawa w Polszcze, któremi się jeszcze dziś rządziemy. f Biel 4

Winniki. wieś, i kolonija Niemiecka, mila od Lwowa, wzięła swą nazwę, że w dawnych czasach, istniały na wzgórzach miejscu te otaczających winnice, z których do 100 beczek wina dziesięciny brali książęta Ruscy. Świadczą o tym Rzączyński, p. 68; Allarius, i archiva miasta Lwowa. —

wista

15. Wisła z tąd zwana, że z góry, Zwieściwszy kark, Krakowa murów liże mury. —

Lit. Z, Ź, Ż

Francuz od Żywca (Przys: od Mokotowa, od Kołomyi.) (Francuzie, o paniczach, chcących udawać elegantów, i szczycących się do francuzczyzny, którą kaleczą. (Mierz.)

1 Zamość, miasto w województwie Bełzkim, obwarowane na kształt fortecy, z Akademiją fundowaną przez Jana Zamojskiego, Kanclerza i Hetmana koronnego, R. 1598. (Dyk: geogr.)

2 Z wioska Tomasza Saryusza, herbu Jelita, w której mieszkał, była mostem oddzielona od sąsiedzkich, nazwano ją Zamościem, a jego Zamojskim od wioski zwyczajem w ów czas pospolitym. (Fr. Boch.)

3 Niezgodnie Pan Niewieski, co zrobi Pan Niebieski. (Niewieski profesor fizyki w Zamościu, pierwszy zaczął wydawać kalendarze Polskie, i pogody lub deszcze przepowiadać.)

Zgorzelec, zwało się po Słowiańsku miasto i prowincya Brandenburg. (Krom. Linde.)
od. Nowym, to jest dowodem, że brzegi morza Baltickiego aż do wyjścia rzeki Weser, przez szczepy Słowiańskie zamieszkałe były.

Żarów, miasto w Lussacyi; Niemcy nazwali (przechrzcili) Sorau. (Dyk. geog.)

Kazimierz W. pod Krakowem nad Wisłą ogród założył, nazwany Zwierzyniec (Biel.) na teraz przedmieście Krakowskie.

Od: Hist — Korporacyje duchowne, cy-
wilne, i wojskowe

115

Art: I Religijne, i duchowne.

1. Aryańską przyjąć, t.j. przejść do sekty Aryanów, czyli Socynianów, znaczyło: zubożać, wyprószyć się; (Salib: Linde) Adn: Przysłowie to, ztąd zdaje się urosło, że Aryanie ubóstwo do szczęścia liczyli. Sf Należał do zabójstwa S. Stanisława (biskupa Krakowskiego) Adn. W ludu Polskiego było mniemanie, że familie, których przodkowie do tego zabójstwa należały, nigdy do majątku przyjść nie mogły. (B. F.)
2. Aryanie zwali Katolików, Rzymczykami, Papieżnikami. (Sk. Dz:)
3. Wender, wender Aryanie, Wunkowie Belzebuba! Fora z Polski, bo zdrajcy rzeczy, niż ich synowie; wender za oba światy! (Kchw.)
4. Kościół Luterski zły anioł na ziemię obalił. (Linde) (sam Luter)
5. Ni polityka, drwić z Łacinnika. (Brat: Linde) (z Łacinnika, t.i z katolika r. k. obrządku. —
6. Podrwić Świętopietrze, (Kwaj: T. II) (znaczy: wykręcić, uwolnić się, od jakiej daniny, lub powinności; dlatego, zdaje się, że danina, przez król: Polskie, za Zygmunta I° do Rzymu na lampy płacona, Świętopietrze zwana, powoli ustawać zaczęła. — (Rys: (Linde)
7. Posiej Jezuitę na Podolu, to się przecię i tam narodzi. — (Wan: T. 69) (Koncept Piotra Smolika, błazna na dworze Władysława IV°)
8. Campagnan był Baal, to u Heretyków zamek. (Sk: Żyw:)
9. Stanisław, stań się sława Boga, i ojczyznie. (Chmiel) (mowa o S. Stanisławie Kostce. —

10. Niewierny Tomasz; t.j. niewierny dopóki się nie dotknie, dopóki nie obaczy. – Odnosi się do Ewangelij S. o zmartwychwstaniu Jezusa Chrystusa. (potoczne)

11. Mają za mądrego, jakby w czapce bobrowej chodził. (Pop: wyr.) Przysłowie to wzięło stąd swój początek, że Jezuici, którym za czasów powierzone było wychowanie młodzieży szlacheckiej, i którzy za mądrych uchodzili, czapki bobrowe nosili. —

12. Z między Apostołów, był i Judasz (Lud. t.j. zdrajcy)

13. Trzynastej liczbie Judasza się boją. (Kras: Sas:)
Uw. Nie Judasza, lecz losu Jezusa Chrystusa, który, gdy uczniów przyliczony było 12. rzeczywiście był 13. i na krzyżu umarł. —

14. Czeka go zato Judaszowskie myto. (Ludowe) (myto = nadgroda, srebrników, których Judasz wziął 30. za wydanie swego mistrza)

15. Judaszowskie pocałowanie. (Węgl. Ladnowie dołowy. S. Marka) to jest: fałszywe, zdradliwe —

16. Nie jednego Bóg wprowadził w papieztwo, co kapustę sadził. (Lub.)

17. Herod zabijacz, Chrystus pan ożywiacz. (Biał: Podl.)

18. Ludzie zachodniego, lub wschodniego posłuszeństwa. (Pow.) to jest: Łacińskiego, lub Greckiego obrządku. —

19. Dla Saltarelli Herod Jana zabił. (Pod: Zam:)
Uw. mowa o św. Janie Chrzcicielu, którego Herod na żądanie córki Herodiady, głowę ściąć i w czasie uczty, na półmisku na stół przynieść kazał. Saltarella tańcząc wtórki.
Cf. przysłowia gminnego: kto chce psa uderzyć, kija znajdzie. —

20. Chrystus rzekł S. Piotrowi, cokolwiek zwiążesz, będzie związane. (Szczeb. Sax) Słowa, które się stały później podstawą Sakramentu małżeństwa. —

Od: lit Stany, Korporacye &

Art 2 116

I Religijno duchowne

21. Kościół Boży (Rzymsko-Katolicki) pomału chodząc od prostoty Apostolskiej wyradzając się, i ludzkiemi przesadami prawie pochylając się. (Starow: Dost.)

22. Trąbka. AB gnieźnieński najpierw prymasem się jął pisać. (Biel: kr.) Ob. wyrazy lit F.

23. Socynianie, ciemne zprzed piekła sowy (Jakub:) Ob. Socynianie, i Aryanie były jedną i tą samą sektą.—

24. Gdyby nie ta unija przeporną Rusi uczyniła; tedyby już większa część Rusi w nabożeństwie Kościoła Rzymskiego była. (Linde Sak. Persp.) Nota

25. Duchowni Polscy prócz pospolitych podatków, jeszcze łaskawy ratunek, czyli subsidium charitativum, płacą. (Skrzet. pr. Pol.) Ob. podatek ten nadzwyczajny opłacało duchowieństwo, w zabranych przez Austryą prowincyach do niedawnego jeszcze czasu.—

26. Methodius, wiary Chrystusowej, w narodzie Słowiańskim rozmnożyciel. (Krom:)

27. Sᵗ Augustyn, i Sᵗ Cyprian, gorliwi heretyckich plew rozproszyciele. (Smotr: Ap:)

28. Sᵗ Wojciech był z liczby owych świętych dawców, o których przedtym powiedziano: złoci święto dawcy używali drewnianych kielichów, a teraz drewniani księża złotych używają. (Teof: Ks:) (Linde) drewniani znaczy to samo, co lisi.

29. Dawni Polacy świąt uroczystych, przy odprawianiu nabożeństwa szlak, albo rzemień biały, na kształt stuły kapłańskiej, z szyi zwieszony nosili. (Kras:)

30. Kanonicy S: Stanisława w Krakowie ośm stopniów szlachectwa dowodzić powinni. (Nar: Fam:)

31. Ś^o Wojciecha zwali Sławacy: tata, niby ojcem. (Biel: kr: 7)

32 Teatyn, zakonnik reguły Karaffy, biskupa miasta Teate, w Neapolitańskim; (Linde)

33 Templaryusze, zakon duchowno rycerski, fundowany R^o 1100; zniesiony R^o 1354. przez Filipa pięknego, króla francuzkiego, (Filip le bel) pod pretextem spisków, na przeciw francyi knowanych. Wszystkie podtenczas żyjące członki tego zakonu, skończyli życie na rusztowaniu. —

34 Trynitarz, zakonnik S^ej Trójcy, także Trójczak zwany: celem tego zakonu było wykupienie Chrześcian z niewoli pogańskiej. (Linde)

35. S. Rocha, i S^o Sebastiana miano w Polszcze za uprzywilejowanych patronów od morowego powietrza. (Hanus:)

36 W szkołach Jezuickich dawnych, wexa, chłosta, mus, dysgracyja, nad tyranij założyli. (Mon: Wars:) Ten Jezuicki, którym od czasu Wazów, wychowanie młodzieży szlacheckiej prawie w całej Polszcze powierzonem było, mieli co do karności następującą zasadę: Zły, był (Chłopiec) bić go aby się poprawił; był dobry, bić go aby się nie popsuł. Z tego samego źródła poszła szkolna przypowiastka: Sobota, będzie koło tyłów robota. — to jest chłosta. —

37 Tytuł Senatorów duchownych w Polszcze, to jest biskupów, i Arcybiskupów, był: przewielebny; Prymasa zaś, najprzewielebniejszy; (Linde)

38 Zwyczaj dawania w dzień S^o Jana Ewangelisty, przez księdza parafianom, w końcu mszy S^ej przy ołtarzu wina z kielicha do picia, jest w koś-

/.

-ciele Rzymskim ustanowiony na pamiątkę,
że S-u Janowi Ew: dano wino zatrute do
picia, lecz mu trucizna nic nie szkodziła.
(Herbst: Nauka)

39. Był się Jezuita na palcach wspinał, bez pisma
S-o wierzyć nie Ewangelicy (Protestanty)
nie będą. (Zary: Dost.) (Lude) oba Lutry. —

40 S-o Ambrożego nazywano wroną, i bajo-
baśnią. (Stryjk.) Uw. Różnowiercy tak go
zwali —

41. Ponieważ więcej jest świętych w niebie
niż dni w roku; dlatego pospolitą /po-
wszechną/ wszech świętych pamiątkę czy-
nimy. (Herbst Nauk) Uw. Obchodzać dzień
wszystkich świętych dnia 1-o Listopada
każdego roku.),

42. Papież Pius II-i nigdy dobrze o Polakach
nie trzymał; co z jego pism łatwo może każdy
wybaczyć. (Kromer:) Uw. Cesarz Napoleon
I-y był tego samego zdania, co papież Pi-
us II-i jak to w jego pamiętnikach wy-
czytać można. Quand aux Polonois, (mówi
w swojm Memorial de St Helene, dicté a
Laslase) je n'en pouvais rien faire. Cette
nation porte le germe de son anneantisse-
ment en soi même. —

43. Od papieża Eugeniusza (?) nakazany był
sąd, nazywający się święte badanie, (Item)
Uw. Święte badanie = Święta Inkwizycya.
Nota

44. S-y Hieronim wyłożył pierwszy biblię na ję-
zyk Słowacki. (Macz:)

45. Arcybiskup Gnieźnieński (?) ciało S-o Wojcie-
cha, staraniem swym z pieczar podziemnych,
gdzie długo po splondrowaniu miasta przez
Czechów pod Wacławem, ukryte leżało, wy-
ważywszy na widok wystawił. (Kromer)
Nota

46 Po Prokopie, biskupie krakowskim nastąpił Jan Muskata, mistrz wrażony kochiwy z wolonych. (Biel:)
47. Pieśń S. Wojciecha, najdawniejszy m jest naszym wszystkim Polskim zabytkiem; (Wag: Hist:) (Uw. pisałby się w niej język czeski; albowiem S. Wojciech był biskupem Pragskim, i z Czech przybył do Polski.
48 W R. 1197. przyjechał do Polski legat papieski z Rzymu, zapowiadający kapłanom żon, i kochanek. (Biel.) R. 1197. więc za panowania X. Leszka białego.
49. Skoro się wieść o zabiciu Stanisława biskupa krakowskiego do Rzymu donosła; Grzegorz VII. po wszystkiej Koronie Polskiej, obrzędy zapowiadał. (Krom.) (Uw. O zabiciu św. Stanisława z familii Szczepanowskich, przez Bolesława śmiałego. obrzędy zapowiadał, t.j. klątwę rzucał.
50. Polacy starym zwyczajem idąc, zaraz od ostatniej zapustnej niedzieli post przedwielkanocny zaczynali; Innocenty 4. papież zaś pozwolił, aby wzorem innych krajów dopiero od dnia popielca, zapuszczali. (Kriś.) t.j. od środy wstępnej. —
51. Jezuici sami na Antychrysta zarzębiają, nie Ewangelicy. (Lam: Fost:) Ewangelicy, to jest Lutry, i Kalwini.
52 Kardynał Fryderyk Jagiellończyk, syn Króla Kazimierza Jagiellończyka, a brat Władysława, króla Czeskiego i węg: tudzież Olbrachta, i Alexandra Królów Pol: głowę S. Stanisława w blachę złotą zasklepić kazał. (Krom.) (Uw. Głowę tę można dotąd widzieć w skarbcu Katedry Krakowskiej.
53. Stanisława, biskupa krakowskiego, za świętego papież Alexander IV. (Leop: Lis:) Zaświęcił, znaczy tu Kanonizował, między świętych umieścił. —
54. Modlitewkę: Zdrowaś Marya, ku chwale N. P. Maryi, mawiać na każdy dzień postanowił papież Jan 22. (Linde)

1. Od: Hist

Korporacyje, czyli stany; duchowny cywilny i wojskowy

118

Art II. Stan cywilny

§ 1. Szlachta. Szlachcic, według Hartknocha u Polaków, niby Szlachter, z Niemieckiego, rzeźnik przez postpozycyję nazwany, dlatego; że w bitwie pod Grunwaldem, Polacy Krzyżaków 50. tysięcy położywszy, wiele uczynili mięsa marsowi in victimam. Kromer twierdzi, że nazwa ta pochodzi od słowa Niemieckiego: Geschlechter, t.j. niby z podłych idący, lecz za odważne czyny, do zaszczytu szlachectwa wyniesieni. – Czacki zaś w swojém dziele prawa Polskie, Cz: I pag 262. mówi: Widzimy w Niemieckim języku, słowo Schlacht, bitwa; imię szlachcica przypomina nam więc początek zasługi, i nagrody męstwa. Sarnicki nakoniec a za nim Jabłonowski, i Chmielnicki, wywodzą nazwę Szlachcic, od słowa Sława niby Sławcic. – Mojém zdaniem, najpodobniejszą jest etymologija słowa szlachcic, przez Czackiego nadmieniona. –

2. Bracia Szlachta; W dawnéj szlachty Polskiéj, najpierwszy tytuł był: Bracie; poczekawszy trochę, przydano: Panie Bracie. Później powiększono jeszcze, i mówiono: Mości panie bracie. (Mon. J. Linde T. Vis Tytulatura): Panie bracie, bracia szlachta, wypływała z równości prerogatyw, stanowi szlacheckiemu, jako oddzielnéj kastcie w narodzie, i kraju, przysłużających, jak tego w dalszych staroświeckich przysłowiach, i przypowieściach znajdziemy dowody. –

/.

3. Szlachcic na zagrodzie, równy wojewodzie. /Wójc: / Rys: / Żegl: &/ Przysłowie to zasadzało się na dawnych konstytucyach, według których nie było w Polszcze ani książąt, ani grafów, ani baronów, tylko stan rycerski czyli bracia szlachta, dla których droga nietylko do wszystkich urzędów, i godności, ale nawet do tronu była otwarta.

4 i ~~dla~~ stąd następujące przysłowia: każdy szlachcic polski zrodzon do korony. /Wójc: / Fr: /

5. {Starszy / Lepszy} szlachcic polski, niż baron niemiecki. /Wójc. T. III. Adr.

6. Jakim szlachcic! Locucya używana najdawniejszej szlachty, chcąc poprzeć jakie twierdzenie. Jf Ut sum sodalis Marianus, t. j. jakem członek bractwa kaplicznego. /

7. Na słowo szlacheckie, / Jocó u niemców; Auf Ehre = / Locucya ta podług podania tradycyja krakowska wzięła z djabłu, który, zaciapiwszy Twardowskiego w karczmie Rzym zwanej, gdy tenże zamierzał umknąć swym kręgiem, miał mu rzec potrzebnie: verbum nobile, debet esse stabile. Po polsku: słowo szlacheckie powinno być dotrzymane.
(Wójc: T. III)

8 Ojcowizna, ojcowie, znaczyło w polskim języku, wielkiego familianta, pana z panów. / [illegible] — /

9 Ryba, karaski, szlachcic podlaski.
Jf Na kilku zagonach, zwyczajnie as jak szlachcic podlaski. /Petr: Łoi: / W żadnej prowincyi Polski, nie była tak zwana szlachta zagonowa, chodaczkowa dość tak liczną jak na Podlasiu. —

10. Szlachcic w opasie, świnie pasie; /Przys. Czart.:/ Szl. z kordem choć bo-
so. + Obadwa mogą być uważane za
parafrazy Szl.: 9 z. + /S. Rys.: /Linde =/

11. Szlachcic orłowy, albo ortaz; /Linde = /Zwa-
no dawniej w Polszcze tego, który sobie
szlachectwo kupił, a to zda się stąd, że
na srebrnych polskich monetach zwykle
herby Królestwa, t.j. Orły wybite były.

12. Szlachcic Polski bez szabli, bez korda nie
ruszy się z domu. /Pam.:/ Ale Szlachta
w Polszcze miała to samo znaczenie, co strze-
lcy w Rossyi, Janczary w Turcyi, mame-
luki w Egipcie. kasta uprzywilejowana
i zawsze uzbrojona 200. do 300. tysięcy
ludzi wolnych na 20. milijonów niewol-
ników. Możnaby nadto kastę porów-
nać z Normandczykami, zdobywcami Anglii,
Sycylii, Neapolu &c.

13. W narodzie naszym /Polskim/ stan rycer-
ski (t.j. szlachta) innemi stanami rzą-
dził. /Karp.: =/

14. Skartabell, Skartabelat, miano szlachcica
nowo kreowanego przez monarchę, pochodzą-
ce z greckiego chartis = rzeski, używane
już za panowania Kazimierza W. – Zdaniem
Czackiego trzymał Skartabell /Scartabellus/
środek między szlachcicem z urodzenia
i tym, który z chłopa przychodził do tej
świetny stanu różniey. /w Niemczech, der
Briefadel, Briefadel /Linde =/

15. Nie każdy szlachcic, co się na ski kończy.
/Bies.:/ Alluzya do zwykłych końcówek na-
zwisk szlachty Polskiej, które zwykle od
włości swojej brała nazwę, jak n.p. Zamoj-
ski od Zamościa, Tarnowski od Tarnowa.

./.

-/. Ostrogski od Ostroga, Potocki, od Potoka, i t. p. co znaczyło: pan Zamościa, Tarnowa &c. (Chmiel:) W Litwie miała się rzecz przeciwnie, n. p. Pociej Korzeniowski, Tyszkiewicz Lachojski, t. j. właściciel Korzeniowa, Lachojska, i t. p. (Zabł: Herb.)

16 Szara szlachta; Szarą szlachtą zwano szlachtę ubogą, dlatego, że zwykle w szaraczkowej kapocie lub kontuszu chodziła. Siadała ona zwykle u stołu wielkich panów, na ostatnich miejscach, które szarym końcem zwano. (Star: Ref:)

17. Szlachcic nowo uczyniony, z cnoty, z zasługi, nie z przodków, i urodzenia. Novus homo. (Skarb: ob. Skartabell)

18 Szlachcic zacnie urodzony, (Familiant), znakomitego domu, (r.) Tak, n. p. Mikołaj Rej z Nagłowic, ~~dedyk~~ w dedykacyi swojich dzieł taksię wyraża: Zacnie urodzonemu Panu Szafrańcowi z Pieskowej skały, staroście Lelowskiemu; iż urodzoność Twoją znam, jasnego oka i baczenia, z datom się te księgi nie do kogo innego napisać, jeno do urodzoności Twojej. (Rej: Żyw:)

19. Szlachcic po babce (Skarb:) koniecznie o tych, który szlachtą chcą uchodzić, nie będąc nią rzeczywiście. Nobilis haberi vult, cum non sit.

20. Prosty szlachcic, Szlachcicura, szlachetka, t. j. nie starosta, nie kasztelan, Senator, nie wojewoda. (L.)

21. Wszystką szlachtę równemi ~~mieć~~ być między sobą, uznajemy. (Gaz. Nar: Konst. 3: maja 791 r.)

22. Kto nie żyje po szlachecku, nie szlachcic. (Opal: Sat:)

23. Szlachetny panie, był w dolszczie tytuł, przynależny burmistrzom większych miast (Linde)

Od: Hist — Korporacye, czyli stany, duchowny, cywilny, wojskowy

Pozt Szlachta

24. Szlacheckie piwo, t.j. cienkie, po niemiecku Spülbier (które drobna szlachta dla taniości pijała. Ztąd dwa przysłowia:
a Szlacheckie piwo, tém drożej sprzedają, co chłopi, co szlachcie, niechaj chłopi z niego. (Brat:) b Szlacheckiego opiwszy się piwa, chłopek z fórmanką próżny jadąc śpiewa. (Zab: Skrut:)

25. Chłopska rzecz siła jeść, a siła pić szlachecka. (Lud:)

26 Comes de Wontory, gdzie jeden kmieć, a dwa dwory. (S. Ryś:) (Alluzya do rozdrobnionych majątków szlacheckich, przez podziały w drodze spadku, dla braku majoratów)

27. Z szlachtą zaczynać, niech P. Bóg broni. (Set: Lud:) Człowiek życia niepewny.

28. Żaden szlachcic nie ma być imany, niż będzie prawem zwyciężon. (Herb: Stat:) "Neminem captivabimus, nisi jure victum." Owoż szlachta Polska miała wprzódy swój Habeas corpus akt niż Anglja. Lecz cóż, kiedy tylko szlachta, a nie i inne stany. —

29. Szlachta Polska jest elektorką królów, matką i zarodem senatu. (Skrut:)

30 Często zostać szlachcicem piękniej, niż się nim urodzić. (Dat: Pol:)

31. Szlachty naszej za grosz niemal i wiedzie tysiąc. (Jag: Pr:) i wiedzie = sprowadzi; za grosz = datkiem, pieniędzmi. —

32. Szlachta zagonowa, chodaczkowa, czynszowa, drobna; szczupłości jej posiadłości, malują następujące przypowiastki:
a Jak pies usiądzie na dziedzictwie szlachcica zagonowego, to ogon za granicą trzyma;

/.

b U szlachty (zagonowej) co dzbanek, to panek. (Gołęb: lud =) Pamiętniki Dor: 9ᵒ i 10ᵒ;

Okołopy, czyli kmiotki sąsiadujący z szlachtą powiemioną, wyśmiewają ją w naszych przysłowiach!

c Nadął się jak szlachcic, (przydając zieh nie wczesny, dumny)!

d Wystroił się jak szlachcic do karczmy; tj. gdy się kto wystroi, jednak karczmy nie minie =)

e Okołopska rzecz siła jeść, szlachecka wiele pić, (przydając zichopilstwa =)

f. Matył czarny, jak u szlachcica; przymawiając zdaje się ich niechlujstwu (Item =)

33 Niemie syn szlachecki na koń wsiąść, niotowy. / Nadziki zrówsz jechać nie gotowy! / Narzekał już Jan Kochanowski na początku 17ᵒ wieku, na zniewieściałość młodzieży szlacheckiej. (Item =)

34. Dworzaństwo ustało, nie ma się gdzie szlachecki synek umieścić. (Kras: D. D. =) w końcu 18ᵒ wieku

35. Jeśli odgłos dziś naszych was kiedy doleci, czyż możecie z nas poznać, żeśmy wasze dzieci. (Kras: Sat: = Do was, przodków teraźniejszej w 18ᵗʸᵐ w. żyjącej szlachty.

36. Postawcie obok dziadów wnuki podrobniałe, Dźwigną że ich pancerze, kordy pordzewiałe? (A. M. Fr: =) Z pospolitego. —

37 Upadł wielki Babilon, doznał syn złej doli — — Stolnik wąsy ogolił, zwiesił pas podstoli. (Wielkie odmiany, na początku 19ᵒ w. =)

38. Sześć koni trochę lepszych, liczna czeladź dworska, wygadała że się woli godność Podkomorska. (Węg: Org: = Krytyka obyczajów /.

szlachty Polskiéj, przedtém upadkiem, gdzie szlachcic o jednéj wiosce, chciał wyrównać wszystkim starostom, i wojewodzie. Podkomorzy był w Polszcze urząd obywatelskie, zadaniem jego było, sądzić spory graniczne. / —

39 Nie po wygolonéj Ordyńskiéj czupryni, nie ma być poznawan prawdziwy szlachcic, ale po cnocie. (Star: Ref: /)

40. Nie po kontusie jałowcowatym, może się dać poznać szlachcic, ale po cnocie. (Item / z poprzedniego /)

41. Szlachta pochodzi od Jafeta, a chłopi od Chama. (B. J.) Dlatego nazwa: Cham była synonimną nazwy Chłop, ad. Jafet i Cham synowie Adama /

42. Jeśli zabił niedźwiedzia, choć się rodził Hryćem, Łada wziąwszy przezwisko zostanie szlachcicem, (Pot: ~~Łaq~~ Zwai! /) ad. Przymówka do łatwości, z jaką za Sasów i Stan: Aug: szlachectwem szafowano. To pomnożenie stanu, któremu tak obszerne i ważne prerogatywy przysłużały w Polszcze, pociągnęło za sobą depre cyacyą, i demoralizacyą tego stanu, co upadek Polski, od dawna już intrygami i pieniędzmi Rossyiskiemi podminowanéj, przyspieszyło. —

43. Szlachcic ledwo odsadził syna od ~~klamki~~ mamki, Już go uczył jak pańskiéj miał się trzymać klamki. (Sat: /) Nic dziwnego, że w kraju możnowładnie rządzonym, drobna, uboga szlachta, chowała się pod skrzydła możnéj, i bogatéj.

44 W Polszcze, złota wolność pewnych reguł strzeże: chłopa na pali, panu miéj, szlachcica na wieże. (Narusz: /)

/.

45. Za naszych ojców jeśli jaką woźnicę mieli z sobą szlachta, na jednym koczym do sądu na roki jeździli. (Petr: ~~Zał~~:) koczym = na jednym wózku.

46 Szlachcic z województwa Ochtopskiego, a ziemi Chamskiej. (Linde) (Linde / ironicznie o chłopach. Cf. Dor 41.)

47. Nigdy u nas (szlachty) nie dosyć, chyba kiedy nazbyt. Nazbyt sług, nazbyt potraw, nazbyt koni, nazbyt psów; (Opal: Sat:)

50 Ludzie dobrego urodzenia gardzili nauką, i mniemano by to niemal wywodem szlachectwa. (Mon.) (Przesąd ten trwa niemal dotąd na wschodzie,

51. Wszystko wielkie za wielkim iść powinno rodem; Na przekorę i wierzchem; na twiście z niewodem, (Pot. Wac: Sco:) niewód, to samo co u tak wielka sieć do łowienia ryb. —

52. Szlachcic z zasługi cnoty uczyniony lepszy niż z przodków urodzony. (Kn.) Cf: Dor: 30.

53. Szlachcic bez cnoty, z łyka forboty. (M. Rej) (forboty t. j. co koronki.)

54. Szlachcic u dworu służy, a w domu mu kij rośnie. (Wurz:) t. j. gospodarstwo idzie w ruinę. —

54. Herby są znaki szlachectwa, ale nie szlachectwo. (Orzech:)

55 Szlachcicowi kłamać, nieprzystoi. (Birk: Kaz:)

56. Szlachectwo bez bogactwa, w kmiecie idzie. (Sk: Kaz:)

57 Postoły, albo kurpie ~~upasa~~ na nogach, a czaszka u pasa. (Wyr: Op:) Kurpie t. j. co chodaki, czaszka, = szabla. Cf Szlachta chodaczkowa. —

Szlachta

58 Towarzyszu hej, w twoim herbie mej
(może twej) (Stryjk.) przyimek zdaje się
do szlachty, z przechrztów (Neofitów)
pochodzącej, których w Polszcze była nie
mała liczba. Albowiem wedle Statutów
każden Żyd wychrzciwszy się, stawał
się tem samym szlachcicem, i przybie-
rał zwykle herb swego ojca chrzestnego,
zwykle wielkiego pana i familianta.

59 Siedzieć pod prawem szlacheckiem.
(Biel.) ... Łokcyjn ta znaczy: używać
swobód, i przerogatyw stanowi szla-
checkiemu przystojących. —

60. Ma szlachcic zasłonę, gdy widzi że przed-
niejsi grzeszą. (Opal: Sat: = Zasłonę = wy-
mówkę. Przedniejsi: P.P. Senatorowie &

61 Nie rozumiej się za prawdziwego szlach-
cica, jeśliś nikczemności i pospólstwa
jeszcze nie wyszedł. (Star: Ref: =)

62 Szlachectwo raczej jest chluba naszym
przodkom, niż nam samym. (Gór: Dw:)

63. Owczas mało co ważyły księgi, sło-
wo szlacheckie był to zapis tęgi. (Groch:
wł: = Owczas, t.j. przed wiekiem 16-ym;
Df przysłowie: verbum nobile d. s.

64. Nie każdy szlachcic, co szafran wzuje
(Bies: = szafran = żółte buty, które tylko
szlachcie nosić wolno było. (Df: Doz: 15,
39. i 40. =)

65. Nie uszlachcają nas przestronne domu
ściany, gęstemi przodków ustawione portre-
tami! (Pilch: Sen: =)

66 Szlachectwo cnota daje; (Zegl: (Ludie =
Jest to wyjaśnieniem, czyli raczej uzupełnie-
niem poprzedniego. =)

67 Dwie rzeczy człowieka szlachcą, dobre
obyczaje, i rozum (Item =)

68 Lepsza cnota bez szlachectwa, niż
szlachectwo bez cnoty. (Kn =)

69 Spędzić na szlachcica kulig, jak szarańcza (B. J.) (Ob: w Kr. J.: wyrazy, słowo kulig.

70 Wieś arendą trzymać, nie szpeci szlachcica. (Linde – arenda = wydzierżawić.)

71. Łowy, kompanije, karty, pijatyka cała dzisiejszej szlachty zabawa. (Mon: twar:) Taka to była szlachta Polska w końcu W. 18°, za to teraz gorzko pokutuje.—

72. Zawsze z mieszczki Zamścika, zawsze ze z kmiotki gbura; A szlachcica z szlachcianki, obiata więc natura. (Potiwai: Pow:) Zamścik ob: wyr:

73. Sześć dni rozkoszy przedawam, siódmy djabłu oddawam. (Orzech: list:) wyjątek z listu tegoż, do Krzysztofa Tarnowskiego z powodu hulatyk, busztyków, i biesiad wówczas przez szlachtę Polską ze zgorszeniem ludu pospolitego wyprawianych. (Gołęb: Zab:)

74. Szlachta z pod pieca taka; (tożsamo, co czynszowa, chodaczkowa, dzaczkowa

75. Gdy czynisz dobrze, masz cię pewnie za szlachcica; Niech cię każdy wielmożny, niech jaśnie oświeca. (Nar: dz: / t: /). niech cię tytułuje, wielmożnym, jaśnie oświeconym.—

76. To oczym ówem dowodnie, jako Ojczyzny prawy; Spisałem ci rycerstwa tu Polskiego sprawy. (Papr: przed:) Ojczyzny, ob: wyżej: Ojcowicz

77. Płodzie szacownych ojców noszący nazwiska, Zawsze cię zasłużona dolegliwość ściska. Sameś sprawcą twych losów" Przemowa ta tyczy się szlachty Polskiej (Kras: Sat:)

78 Zapomniał szlachcic w potrzebie ojczyzny, zemścić szablę w pochwie. (Przest:) Uwolał nią wywijać po sejmikach.

79. (Niewiem zaiste jaki zaszczyt może to mu sprostać, wybierać sobie Królów i madz Królem zostać? [Krz: Czarnec: = Słowa te włożył Koźmian w usta Krzysztofa Wąsowicza, tłomaczącego Gustawowi Karolowi Król: Szwedz: dlaczego w Polszcze niemasz ani Książąt, ani Hrabiów, ani Baronów tylko bracia Szlachta; Ob: Poz: 4.

80. Rod tych trybunów patrzie jak zaślepia pycha! Ubliżać w wolności zaszczyt bez dochodów; A żebrząc obierają tron z ziemi igrodów.*) Tyrani Królów, możnym słu- gą niewolniczą, A zdzą się wolnemi, że na sejmach krzyczą. Taką wolność, i równość, wraz z Królów wyborem, Nienazywam ja rządem, lecz rządów potworem. [Tom: = Uw: Słowa włożone w usta Gustawowi Ka- rolowi, niby jako replikę na ustęp po- przedni. Zawierają one cierpką krytykę wszystkich rządów Oligarchicznych, do któ- rych w ostatnich czasach Wenecya i Pol- ska należały. —

81. Kto się zaprze Kalwina, zaprze się szlachect- twa. [P. mir: = Uw: Przysłowie to, urosło zdaje się ztąd, że w końcu 17go wieku, sama tylko szlachta, to jest mała część szlachty woj: Poznańskiego, i Krakowskiego, wyrzekła się Kościoła Rzymskiego, i poszła za nau- ką Socyniusza i Kalwina, Apostatów Ary- anskich

82. Szydząc z świętej poczciwych swych przodków prostoty, Za blask czczego poloru zamienili cnoty. [Kras: Sat: = Uw: Przymówka do szlachty Polskiej 18go wieku małpującej mody i obycza- je dworskie francuskie. —

83. Przemoctwa jednych nad drugiemi, jeśli się wcześnie nieuprzątnął, ostatnim ojczyźnie gro- za upadkiem. [Mon: war: = Uw: I tak się też stało, Targowica ją dobiła. —

84. Równość była u nas Polaków z dawna najcelniejszym szlachty zaszczytem, a zależała na tem, że wszyscy mieli jedne przywileje, i pod jednym zostawali prawem. [Sknt: P. D. + Ko] Ua Równość illuzoryczna; bogactwo i znaczenie niektórych możnych panów, czyniło im szlachtę ubogą podległą, i dzieliła ją na partye, lennicy wojen domowych stało się powodem. — Ob: Dor 3.

85. Niezgodą szlachty niejeden sejm się rozchwiał. [Bił: +

86. Nie możemy dziś rozeznać wysiadł organisty od Senatora, ani w obławatach nie mieszczanina od szlachcica. [Star: Ref + tak Starowolski narzekał już w 1648 na zbytek, który się w niższych klasach towarzystwa okazywać poczynał. —

87 U nas (w Polszcze) inaczej niż gdzie indziej jak się rozrodzi, ziemiany porówna. [Gor: Dis] Ua ziemiany, to jest, przechodzi na szlachtę czynszową, czyli chodaczkową.

88. Podczas (często) szabla w pojedynku sprawy Polaków rozstrzygała, [Krom] t.j. sprawy szlachty Polskiej, albowiem ani chłopu, ani mieszczaninowi niewolno było przypasać się do szabli. —

89. Rolnik w dobrach szlachcica, stał się rzeczą dziedzica, a niezrozumianym ludzkości gwałtem, przestał być osobą. [Kołł Listy +

90. Złem samowładztwem szlachty, już odpadły od kraju najbogatsze miasta. [Orzech: + Samowładztwem, t. j. to egoizmem. — (Nota) ob. s. 163.

91. Przyrównienia sokoła tak oznaczało dawnemi czasy szlachcica, jak noszenie szabli lub ostrogi. [Czac: pr: +

Szlachta

92. Szlachta pomiędzy sobą na 100. grzywien
głowę przyjacielską szacuje. (Modrz: Pop: Rzecz

93. Kraj nasz w zabójstwa niekarnością mno-
ży; ku wszczęciu człowieka na obraz Boży
stworzonego, miawszy grzywny, zabić mo-
żesz. (Sk: kaz:) Objaśnienie poprzedniego.

94. Ojcowie nasi szarą szlachtą się zwali, iż nie-
używali bławatów, lub purpur świet-
nych; kontentowali się suknem, które
w domu robiono; a szarą się świecili. –
(Star: Ryc:) (Ob: Ez: 16. tudzież: Zamoj-
ski: Sarynsz)

95. Przodkowie o szarłat niedbali, Wojewodowie
w szarym więc chodzili. (Sabt: Ez:) Szarłat,
= szkarłat; Szara = szare sukno.

96. Topor, herb tak dawny, iż go też starzą zo-
wią; Topor biały, w polu czerwonym. –
(Biel: Karop:)

97. Jedna część ojczyzny wyjęczona przebrzyd-
tym monopolium, gdyż ziemia samej
szlachcie do nabycia pozwolona. –
(Prest: Woar:)

98. Nie potrzeba aby szlachta traciła swoje
swobody, ale potrzeba, aby swoje prawa
upowszechniła. (Stem:) Paradoxum

99. Szlachcic może przyjmować miejskie, spra-
wować rzemiosła, handel, urzędy muni-
cypalne, bez uszczerbku szlachectwa. (Ustr:
Kon:)

100. Padnie ubóstwo na syny koronne, przed
którymi szlachectwo ugodzi, i jak marną
skorupę o kamień rozstrąci. (Birk: kaz:
Uw: Syny koronne = szlachta polska.
Sprawdziła się w części przepowiednia księdza
Birkowskiego, mianowicie w Galicyi Za-
chodniej w R: 1846 r.

100/101 U nas kto nieszlachcic, byś mu z giem niebo wy-
szacał, nima nadgrody (Petr: Ek)

101. Familije nam co dawniejsze ustaty,
i te które się jeszcze trzymają, rozmaite
mi się występkami zmazały. /Star: Ref:/
Uw Takjuż było za Starowolskiego o
upołowie 17go wieku, a cóż dopiero póz
niej.
102. Gdy dworski sługa, lub Kmiotek żenił
się z córką szlachcica zagonowego, lub
czynszowego, (co się często trafiać zwykło)
przybierał herb, i imię narzeczony, i stawał
się szlachcicem. /Gołęb: stany./
103. Polacy, t.j. szlachta Polska, leda kogo
do przyjaźni swojej zaciągają. /Star: Ref:/
Uw Byle dobrze pił, i dobrze się bił.
104. Chłop Syzmatyk, Mieszczanin Luter
szlachcic Katolik. /Hr. Rz: / Uw
odnosi się mianowicie do Prowincyj pod
Rossyjskim będących, jakto: Wołynia,
Podola, Ukrainy w których właściciе
lami dóbr jest po największej części Szlach
ta Polska; zaś kupiectwem trudnią
się Żydzi, i Niemcy. —
105. Echo brzmiących tytułów, obijające się o nie
godnych następców, podobne mi ich czyni
do zfałszowanej monety, na której cho
ciaż cecha dobra, przecież kruszec la
dajaki. /Mon: Twar:/ Uw Przymówka do
szlachty Polskiej, których przodkowie
piastowali Urzęda: Hetmanów, Wojewo
dów, Kasztellanów, Starostów &.
106 Lepszy syn..., niż Panosza. /Wodz: Barz/
Uw allluzya do Książki Bartosza Paprockiego
o herbach szlachty Ruskiej, pod tytułem
Panosza. Znaczy że szlachta Polska lepsza,
niż Ruska.
107 Passować na rycerza, mówi się w Polskim
języku, dlatego, że krcowania rycerza

(szlachcica) w Polszcze, odbywało się za Piastów i Jagiellonów, podawaniem miecza, i pasa rycerskiego złotemi lub srebrnemi ćwiekami ozdobionego, będącego znakiem obowiązków, którymi się rycerz łączył z królem, i narodem ku ich obronie. (Kar: Hist:) W Niemczech mówiono: Zum Ritter geschlagen, albowiem Cesarz uderzał przy tej ceremonii, nowego rycerza mieczem po obu ramionach. — który do tego uklęknąć musiał.

108. Źrebię Tureckie, woły Niemieckie, a kto psie szlacheckie, najlepiej chować. (Gosp: Jezd:)

109. Przeniósł pięknym ogrodem Francuzy, i Włochy; Nie miał wprowadzić pszenicy, ale miał karczochy. (Kras: Sat:) na szlachtę, chcącą żyć po pańsku. —

110. Coś się na stołkach Senatorskich rozpierali, już przezwiska ich nie masz. (Star: Ref:)

111. To pan Jaśnie Wielmożny, Jaśnie Oświecony; To pan z panów, u niego mitry i korony, Inwentarskie narzędzia. (Kras: wiersz) (Magnat, Arystokrata.)

112. Zapomniał szlachcic w potrzebie ojczyzny, że miał szablę w pochwie. (Odnot:) Wolał ją wyjąć na sejmikach. bis

113. U nas kto nie szlachcic, byś mu z ziem niebo wywracał, nie ma nadgrody. (Petr. Eth:)

114. Stan Rycerski, to jest szlachta w ogólności nieumieszczona, zwała się także ziemianami; a posłowie ich na sejm ziemskiemi; już to dla tego, że po wsiach swoich, które mają nazwisko dóbr ziemskich, mieszkając, uprawy ziemi pilnują; już, że dawniej Polska dzieliła się na ziemie, ztąd każdą szlachtę zwano ziemian~~nem~~ ami, przydając tylko nazwis.

./.

y. koprowinczyj; n.p. ziemianin Krakowski
Sendomirski w Polsce i t. d. (Skrt: p.r pol:
księga ziemiańska służyła za dowód posse-
syi potrzebnej do głosu na sejmiku. (Gaz:
Nar:)

115. Polowanie było ulubioną zabawą szlachty
Polskiej. Słynęli w ostatnich czasach ogrom-
nemi polowaniami, Radziwiłły, Morawscy,
Braniccy, i Stecki Chorąży ~~Szczyński~~ Koron-
ny. (Gołęb: Zab:)

126

Art II: Stan Cywilny

Dot 2 Urzęda, Urzędnicy.

1. Starośćie z chlebuka, Wojewodzie zpi-
karni. (Ś. Ryt. Z mowat) o prezentach
przez szlachtę wyższym urzędnikom
dawanych. Uw. Urzęda wyższe będąc w
Polszcze wybieralne, i bezpłatnie wy-
konywane, przyjmowanie podobnych
prezentów, nie miało nic ubliżającego
godności urzędnika.

2. Oddać projekt, lub wniosek (:) doprzwacy
do laski Marszałkowskiej. Uw. Loku-
cyja ta znaczyła: ~~oddać~~ złożyć projekt
czyli wniosek do rąk prezydenta izby
poselskiej, który miał tytuł mar-
szałka; oznaką zaś jego godności by-
ła laska z słoniowej kości wzłoto
oprawna, z której w razie wrzawy tak
robił użytek, jak teraźniejsi prezyden-
ci z dzwonka. —

3. Wasza uprzejmość, był tytuł zwykle przez
króla w Polszcze senatorom dawany. I tak
n. p. list Zygmunta III° do hetmana Chod-
kiewicza pisany, zaczyna się temi słowy:
Wielmożny a uprzejmości wasza! pisanie
z obozu (Ś. Nar: Chod:) Uw. z obozu pod
Chocimem. Tytuł wasza uprzejmość, odpo-
wiada Niemieckiemu: Euer Liebden, któ-
rego Monarchowie Niemieccy w listach do
książąt krwi, i osób znakomitych używa-
li. —

4. Co Wojewodowie postanowią, to staro-
stowie mają wypiszczać. (Herb: Stat:)
Wypiszczać = uskuteczniać, wykony-
wać.

5. Pójdzie Senator zarówno przez ulicę z Ormiani-
nem, i czego nie uczyni z ubogim mieszcza-
ninem. (Petr: Er:) Uw. rozumie się z bogatym Or-

/.

/. miannemy, albowiem Ormianie w Polszcze po-
wszechnie za ludzi pieniężnych, i lichwia-
rzy uchodzili. Ztąd owa gminna piosnka:
Nie jedź że też panie bracie, do Ormianek
zalecać się; Nie jedź więc tam z małym
groszem, Bo tam panny z dużym nosem.

6. W osobie ziemianin nagotuje, to mu Sena-
tor zje. (Rys.) A w osobie Spytek nago-
tował, to pan Krakowski zje. (

7 Przed surowym marszałkiem sążniste
pajuki; Niosą o koronę pamiętne bóćkow-
skie kaneczki. (Kras: Sat.) Przed marszał-
kiem dworu JO świeconego, lub Pierwszego
Senatora. Uw: zwyczaj ten naślado-
wał niemal liktorów Rzymskich, któ-
rzy przed Konsulami nosili rózg
związane, (fasces) jako znak ich Jurys-
dykcyi karnej. Ob wyr: Pajuk.

8. Miano: Rada, nad dziady nasze Senatowi
dawały. (Krasicki) Stara rada. —

9. W Polszcze niegdyś dwunastu wojewo-
dów panowało, z których później stał
się senat.

10 Wojewoda każdy, jest pan przełożony naj-
pierwszy w porządku Senatorów świec-
kich, sprawca, i hetman generalny rycerstwa
swojego województwa. (Gwag:)

11. Województwa w Polszcze były to istotne
księstwa, tak względem szerokości ziemi,
rozległości, jako i wielkości szlachty i oby-
watelów w każdym województwie mieszka-
jących. (Item)

12. Tytuł wojewody niektórzy tłomaczą na
Niemieckie: palatin; lecz niewłaściwie, albo-
wiem Palatin był to w Niemczech, i w Węgrzech
najwyższy cywilny urzędnik, gdy tymczasem
Wojewoda Polski był zarazem naczelnym
wodzem rycerstwa swojego województwa
(Linde) Uw. Najwłaściwiej tłomaczy się tytuł

/.

wojewody, w Niemieckim języku tytułem Herzog; albowiem obie nazwy mają w swoich językach toż samo pochodzenie (etymologiją); Wojewoda, to jest ten: co wojsko na wojnę wiedzie; Herzog, der mit, oder vor dem Heere zieht; dasselbe anführt.

13. Starosta Żmudzki sam jeden ze starostów, iż to wysoko między Wojewodami w senat Polski wchodzi. (Nro: 7

Od lit.

~~Wojsko Pol: stan~~,
Korporacyje, stany,

128

III. Wojsko, Stan wojskowy.

1. Dwa dragany, a cztery kapitany. (Woj: T. I. =) Uw. Za czasów panowania Aug: III., kiedy młodzież szlachecka, jak zwykle do dworu się cisnąca, rangi officierskie lub kupowała, lub bezprawnie sobie przywłaszczała. Co dało powód do powyższego przysłowia.

2. Dopóki Husarza, dopoty Polaka. (And: Max. fr: = ~~H~~) Uw. Husarze, były za panowania Piastów, i Jagiellonów, rodzaj kawallery, mającej na piersiach pancerze, na głowie przyłbicę, w tyle zaś, na ramionach dosyć spore skrzydła, które ~~w cza~~ w chwili attaku, niezmierny szelest sprawiały, i nieprzyjaciela, mianowicie jego kawallerye przerażały, i w nim nieporządek wprawiały. — ~~H~~ Kilka takich skrzydeł, widziałem jeszcze przed kilkunastu laty w Zamku Rzewuskich, w Podhorcach w Galicyi (Aus: w obw: Złoczowskim niedaleko Brodów leżącym) gdzie je jako osobliwość Archeologiczną zachowywano. —

3. Dziś, co kurtka to dolman, co chłop to dragon. (Dwór: =) z początku 17go wieku.

4. Insza jest wojsko, a insza gromada. (M. Afr: =) gromada = pospolite ruszenie.

5. Wojsko stoi nie liczbą, lecz karnością. (mądrością) (Stan: = Ifr poprzedniego =)

6. Polska piechota, lichota, albo mała cnota. (Woj: T. II =) z czasów panowania Sasów. —

7. Wojna bez wici, (Ryś: = Woj: T. III = Linde =) znaczy: wojna nagła, bez poprzedniego wypowiedzenia.
Uw. Dlatego bez wici, ponieważ listy królewskie pospolite ruszenie na wojnę zwołujące, do wici (witek =) przywiązywano, i tak po kraju roznoszono. —

8 wyjechać z kim na harc; (Woj: s. III) znaczy mężnie stawić czoło, swemu przeciwnikowi, w jakim kolwiek zawodzie, albowiem harc oznaczał rodzaj turnieju, lub walkę osobistych, (pojedynków) Obecnie używa się ta lokucyja w nieco odmiennym znaczeniu, n.p. mieć z kim dysputę, kłótnię, proces, i.t.p. —

9 Wieść oknypek na smyczek; prędka na wrzeciono, niż kiszcz na kopiję weźmie. (Zarobi: Rys: Żegl:)

10. Z Husarskiego siodła rzeką, albo nogą; a z kozackiego szyją przypłacą. (Rys:) t.j. gdy kto z konia spadnie.

11. Żołnierz obojego trybu, czyli Autoramentu, to jest: polskiego (krajowego) i cudzoziemskiego. (Lud:) Lokucyja ta pojawiła się za Sasów, którzy oprócz [illegible] Polaków, trzymali w kraju swoje, +

12. Przyjąć regestr, zwało się w wojsku Polskim Koronnym, kiedy towarzysz zaciągał się pod znak czyjej Chorągwi. (Czat: Myś:)

13 Towarzysz Kawalleryi Narodowej, miał rangę officera prawem postanowioną; musiał być szlachcicem, mieć konia i dwóch Luzaków. (Kaw: Nar:) (Czac: pr:) (Kawalleryja Narodowa była zatem gatunkiem gwardy wojska wyborowego. — Officerów i towarzyszów wojska liniowego, czyli Kwarcianego zwali panowie Narodowej, biedny towarzyszek, biedna officyjna. —

14. Tarantara, zwała się pobudka do rycerstwa Polskiego. (Kochw:) gatunek fanfary na trąbkach)

15. Wojsko, tak Polskiego, jak cudzoziemskiego Autoramentu, to jest pierwsze zaciężne, dru

+ w miastach, załogi Saskie, będąc zarazem Królami w Polszcze, a Elektorami w Saxonii.

1. z ochotników składających się. (Vol: Leg:)
Uw. Wyjaśnienie Poz: 14. Za Sasów, t.j. Augusta IIgo i IIIo applikowano tę dystinkcyą
putkós
do wojska Saskiego, które li Królowie, jako Elektorowie Sascy swoim kosztem w Warszawie, i innych większych miastach garnizonem utrzymywali. —

16. Siła zbrojna narodowa; t.j. wojsko narodowe, Pospolite ruszenie. (Allgemeine Landesbewaffnung). (Linde)

17. Husarz ostro ogromnie na sobie poczynać; Okiem orzechy gryzie; wąsem muchy ścinać. (Koch:) ironija na junaków, i Harabur-dów

18. Jeżeli się owojnie z nim mówiło kiedy, wszystkich gębą Tatary, wszystkich pobił Szwedy. (Dot: Low:) Fanfaron wojskowy niemal parafraza poprzedniego. —

19. Sam rycerz prawy, niechce umierać na łożu. (Star: Ryc:) Wyjęte z starej pieśni Niemieckich Knechtów.

20. Czasem umieć z kopiją, stanie za Akademiją: Jako do pierścienia gonić, Jako się bić, jako bronić. (Groch:)

21. Bożogrobski żołnierz; tosamo, co tchórz. Uw. Bożogrobski, t.j. ten, co w tupiątek Bożego grobu w Kościołach mniejszych miast stróżę. (Linde) St. Gwardyja Pociejowska (Papiórki żołnierz)

22. Wolny bęben, zwał się w Polszcze werbunek; t.j. pozwolenie werbowania wolontaryuszów do wojska. (Linde)

23. Batalion teraz dają tym, co pięć tylko wieku u dworu; więcej na marnowe wysłużywszy niż żołnierz w polu, i na koniu. (Opal: Sat:) na marnowe, tosamo, co na posadę.

teraz tylko malowany

24. Hetman ma mieć nogi Hiszpańskiej, aby gdzie je raz położy, nie ustąpił. (Dwór.)

25. Wolna Chorągiew, pułk wolontaryuszów czyli dobrowolnych żołnierzy. Po Niemiecku: Frei Corps. (Linde.)

26. Żołnierze brukowi, z których rzadki co spojrzy w oczy Turczynowi. (Alb.) ~~brukow~~ brukowi, co szablą po bruku brzęczą.—

27. Kto [illegible] zbójcą, ten już nigdy między poczciwemi miejsca nie miał. (Star: Ryc.)

28 Hetman polny w Polszcze, tym się różnił od ~~Koronnego~~ Hetmana wielkiego, że powinnością jego było granic od nieprzyjacielskich napadów pilnować, osobliwie od Tatar i Moskali, z kąd także hetmanami granicznemi zwani bywali. (Skrzet.) ~~Hetm~~ Hetmani Koronni zwani byli, dla odróżnienia od Litewskich.—

29 Ani Zamojskiego (Jana) zasługi, ani zgon chwalebny Żółkiewskiego, nie mogły wprzyjemnić narodowi władzy hetmańskiej dożywotniej. (Czac: pr.)

30 Wojskich, powinnością w Polszcze było, przestrzegać bezpieczeństwa w swoich ziemiach, skoro szlachta na pospolite ruszenie wyciągnęła. (Skrzet: pr. Pol.) ~~Hetm~~ U Rzymian miał ten obowiązek trybun gminny.—

31. Według Marcina Galla dwojakim sposobem uzbrajali się dawni Polacy. Jedni zwani Loricati, mieli zbroje z blach żelaznych; drudzy Clipeati, samych puklerzów używali, z resztą lekko przybrani. (Nar: hist:) Sposób ten uzbrajania odnosi się do epoki przed wynalezieniem prochu, i palnej broni.—

32 Wielką wadą pospolitego ruszenia jest złe, małości szlachty, nie ćwiczącej się po domach w sztuce wojennej. (Papr: woj:)

IV. Trybunaty, palestra, prawodawstwo.

1. Et de jure, et de hajda. (Linde, Wójc: I. 140) t.j. gotów, i piórem, i pałaszem walczyć. przysłowie tyczące się wszczególności, Palestry, t.j. młodzieży nauce prawa poświęcającej się. —

2. Te popędliwe junaki, co to de Hajda, a nie de jure, wsiedli mi dobrze na karki. rz. (Linde: sr –)

3. Siedzieć na rokach, roczkach, lub poroczkach; znaczy: zasiadać w sądach ziemskich, lub grodzkich. (Herb: Vol. Leg: – Kn. / Linde –)

4. Wytowie, jak w Trybunale. (gminne) znaczy, niedobrze, nieporządnie; i odnosi się do Trybunałów Lubelskiego, i Piotrkowskiego; w czasie których, panowie Deputaci i sędziowie, dla ustawicznych uczt obiadów rzadko z nieprzeróżnemi głowami, na sessyją się schodzili, na obrady; od których los nie tylko majątków szlachty; ale często ich dobra sława, nawet życie ich, zawisły były. (Ob: Pam: Koz:)

5. Puścić rzecz per non sunt, albo, puścimy to per non sunt; = puścimy to w niepamięć, uważajmy tę rzecz za niebyłe. (Pam: Koz = Wó" Lokucyja pochodząca z terminologii trybunałów Polskich. Gdy strony, przywoływane się na przywołanie woźnego (Wokandę = nie stanęły u kratki; wypuszczano sprawę z Wokandy: per non sunt (niemasz stron), a przywotywano następującą. —

6. Sąd zjazdowy, Zjazd, Kondescensya — (Ob: Ob: Wyr: pod artykułem: Zjazd —

7. Krzyki, jak w Palestrze; (Wójc: I. II. — Palestrą zwano w Polszcze sądownictwo w ogólności; w szczególności zaś młodzież do takowego się sposobiąca. Pochodzić zdaje się to słowo od francuskiego le palais, (le palais

/.

/. dejustice, co przekroczenie oznaczało

się do [illegible] ogólności. — Ks. Krzyk

jak w Bożnicy, jak nasyj [illegible]/

8. Gdy prawa stawili przodkowie nasi, pozwek był na trzy palce, a minuta na dłoni. /Rej Żyw: / minuta = dekret; prawa stawili = praw[illegible] się. —

9. Starszy brat [illegible] się o kraje, a młodszy obiera. /Pot: Arg: / odnosi się do prawa szczególnego w Polszcze, gdzie majoraty, oprócz dwóch lub trzech nieistniały, według którego, po śmierci ojca lub matki starszy jeśli dobra ziemskie, ile ich dzieci pozostały, syn najstarszy schedy z tych dóbr układał a najmłodszy z nich jedną dla siebie wybierał.

10. Obiecano mu grodzkie pióro. /Linde/ to jest urząd regenta przy sądach grodzkich, czyli starościńskich. /

11. Ktoby niewolnika okapłunił /skastrował/ na połowicy dóbr, ma być karan. — /Szczerb. Sax: /

12. Pług ziemi znaczył według praw Polskich ten obszar, który jednego dnia zwyczajnym pługiem mógł być zorany. /Czac: pr: / Uw. Najdłużej w Polszcze ziemia Halicka zachowała miarę pługiem zwaną, do podatku. —

13. Gdzie rozum, wymowę, lata zarazem Pallas w jedną głowę i znały to grody porożki, i sejmy. /Miast: Ryt: / Uw. porożki zwały się w Polszcze sądy ziemskie, które się cztery razy do roku odbywały, a na których sędzia z podsędkiem, i pisarzem zasiadał. Sądy [illegible] grodzkie zaś zwały się: roki wielkie, ale miały miejsce po każdych dwóch porożkach, zatem dwa razy do roku. —

/Tarn: Ust: /

14 Ustawy Polskie od Kazimierza W. aż do Zygmunta Augusta, łacińskim językiem pisane, statutami zowią; to jest: prawami niby od samego Króla zasadą senatu ustawionemi; (latata principum) – późniejsze zaś Polskim językiem pisane konstytucyami. (Skrut: pr: Pol: –)

15. Statuta te zebrali dla Polski: Jan Łaski, Przyłuski, Sarnicki, Januszowski, i Herburt; dla Litwy, Lew Sapieha, pod tytułem: statut Litewski. (Kras: Zab: –) ztąd wiersz żartobliwy Szybczkiego:

16. Ej pomnicie Herburta, tego batamuta, Coście zalecam zrobić, to dla was statuta. (Szub: –)

17 Katowi z panami przed prawem, są: piekarz, rzeźnik, i szynkarz wszelaki. (Pasz: Dz: –)

18. Fałszerz wagi, i miary, ma być ziemi wypowiedzian. (Spi: Sax – 4.) ma być z kraju wygnany. Prawo ostre, ale ze względu na handel, i kredyt, sprawiedliwe.

19. Jan Łaski pierwszy nasze prawa, dotąd rozstrzelone, na kartach zgromadził, i wytłoczyć dał. (Bil: – Ob: poz 15. (Ten Jan Łaski kanclerz Króla (?) Zygmunta I.)

20 Zwyczaj położenia dziecka po urodzeniu na ziemi, i podniesienia go przez ojca, znaczył wolą rodziców przeznaczenia na spadkowę, nazywając je zadczaną połowicą, to jest następcami. (Czac: pr: –)

21. Jan Łaski pierwszy przedsięwziął zbiór statutów od Kazimierza wielkiego aż do Alexandra Jagiellończyka, R 1506. (Sab) winna być połączona ta pozycya z poz: 19. –

22. Mężczyzna, który niema 15 lat, a Żeńszczyzna dwanaście, nie winne w prawie odpowiadać. (Sarn: Ust) Żeńszczyzna = kobiety; odpowiadać = świadczyć. –

23 Gdyby się u kogo w nocy zajęło, czego by gospodarz najpierwszy postrzegł, a nie wołał by na ratunek, tedy ma być w ogień wrzucon. (Szczerb: Sax: f. 11 w) prawo ostre, lecz ledwie że niesprawiedliwe ze względu na niebezpieczeństwo życia i majątków współmieszkańców, z powodu podobnego zaniedbania, wynikające. — Okazuje [illegible] nadto prawo to, duch jaki władał ówczesnemi municypjami miejskiemi, kładącemi całość majątków, pomiędzy najpierwsze prawa, i prerogatywy. —

V Stan miejski.

1. Sławetny był w Polszcze tytuł ławni-kom miejskim dawany. (Linde)
2. Jeżeli by człowiek ławicy godny, kmiotówne albo wiosnkę pojął za żonę, dzieci nie matce, ale ojcu zwiemi będą. (Szczerb. Sax:) (Ms ła-wicy godny, t. j. mieszczanin, godny być ław-nikiem; wiosnkę = włośniczkę! —

VI Stan wiejski: kmiecie, włościanie,

1. Darmo ubogi gminie stanem twym pomiataj, ty sam dla kraju umiesz, i żyć, i umierać. (Nar: Dz: ⁊

2. Do boju on bieżał, za pańskimi syny, wszędzie on należał, prócz zysku, i winy. (Kar: Brodz: chłopek ⁊

3. Chłopa dotąd żadna sprawiedliwość nie ubezpiecza, ani w życiu, ani w jego dobytku. (Leszcz: Gł: (Linde ⁊

1 1

Oddział IV.

Chodkiewicz

Hetman W. ~~Koronny~~ Litewski za panowania Zygmunta III

1. Za niego (Zyg: III°) był Chodkiewicz Litewskim, co był marsem zwanym, i przy zgonie zadawał Turkom ciężkie rany. (L. mor:) w czasie wojny Chocimskiej.
2. Policzemy, jak pobijemy; odpowiedział wodzom Polskim pod Chocimem, wystawującym wojsko Tureckie nader liczne. (Ł. Was. T. II)
3. Kto bliżej ognia bardziej gore. (Chodkiewicz o wojnie Rossyjskiej; (Man: mar:)
4. Chodkiewicz Szwedów wielkość często pierał; w Inflantach działa, obozy odbierał. (Stryjk: Gon:)

21. Żółkiewski. St., Hetman koronny;

1. Za niego* żył Żółkiewski, za którym po-bite; szły Cary z Moskwy, mając oczy wściekły wryte. (X mor: Lat: Zyg: III^ci)
2. Najnawalniej z obłoków, wypadać grad może; cięży bić kuźni ostawa-jąc zboże; Jako Żółkiewski bił nie-przyjacioły. (Tward: tom 1)

* Za Władysława IV°.

Od: hist — familije, i osoby pojedyncze.

2

Tadeusz Czacki

1. Chwalił sobie obiady wguście Jadwigi, i Anny Jagiellonki, t.j. barszcz, bigos, pirogi, małdzyki, zwykł był mawiać uczony Czacki. (Gołęb: Dw:)

~~16~~ 18

Książę Jeremiasz Korybut Wiszniowiecki

1. Odszedł na lepszy żywot z tego świata, świętej pamięci, Jaśnie oświecony pan Jeremiasz Wiszniowiecki, Książę Zbarawski (Birk: kaz: pog:) przytaczam ten ustęp dla lokucyj na lepszy żywot, i świętej pamięci.

2. Wiszniowiecki attomańskiej stolicy nie strawną tyt pozycyą. (Twardo: Wład:)

3. Kwitła z Sokalskiej bitwy, (Do porażki Tatarów przez ks. Jeremiasza. Pluwiąc: T. II)

Stefan Czarnecki

(o) hetman koronny, za panowania Władysława 4go i Jana Kazimierza

1. Nie z roli, nie z soli; ale z tego, co boli. — Dewiza herbu Czarnieckich, przyjęta przez Stefana. (Nies:) Znaczenie jej jest: nie z znacznych posiadłości ziemskich, nie z industryi lub handlu; lecz z oręża i na koniu; jam jedynie wielkość swą, i znaczenie winny;
2. Szwed, gdy o Czarnieckim około się dowie, Elblonga; Bardzo to zadzwoni mu w głowie. (Gwazd: w. d.)
3. Zginie, a narzucony nie podda się doli; Zniesie nędze, tułactwo, nie zniesie niewoli. (Koz: Czarn:) O Czarnieckim w Krakowie przez Szwedów oblężonym. —
4. O wielkości, a i nota nadludzkiego męża Ten kto siebie zwyciężył, ten wszystkich zwycięża. (Koz: o Stefanie Czarnieckim:)
5. Szwedów hetman Czarniecki, przez ciasność i suntu, łopadłszy morzem w ich ~~ka~~ krai" ~~nie~~ stwa, precz z Polskiego gruntu, Wykurzył; Kozaków wygnał &c (Pot: Wojn)
6. Lecz tobie więcej służy Czarniecki ta chwała, Bo gdy w sztuki rozdarta była Polska cała, Tyś równy piorunowi wyganiał z ojczyzny, Tłum Szwedów, Siedmiogrodów, Moskwy, kozaczyzny. (X. Nar: Lat: (Ob: Jan Kaz:) poz: 11.

13.

~~9~~ 8

Radziejowski, Kanclerz W. koronny, króla Jana Kazimierza.

1. Anioł stróż duszy, w niebo wzniósł się zapłakany, A piórо pożarem piekieł, zażęgły szatany. Skor: Stef: Czar: / O Radziejowskim gdy ten opuściwszy swego króla, przyłączył się do partyi Karola Gustawa, i Szwedów.

V/x 4 137

Książęta Czartoryjscy

1. X. Adam Czartoryjski-Sanguszko, za Stanisława Augusta, Generał ziem Podolskich, niezostawszy Królem Polskim, jak sobie życzył, został po rozbiorze kraju, feldmarszałkiem Austryackim, i propryetorem jednego z nowo kreowanych Regimentów Galicyjskich, Infanteryi. – Jego się dotyczą owe historyczne słowa X. Stanisława Poniatowskiego, wysłanego przez X. Adama do Kataryny, Imperatorowy Rossyjskiej, dla starania się dla niego o koronę Polską: Nie mógłem dla ciebie wziąć, wziąłem dla siebie. – (Ob: Str: Aug:)

2. Nieuzyskawszy korony, osiadł nowy feldmarszałek w Puławach, z Galicyją zachodnią Austryi przypadłych, gdzie wśród prześlicznych ogrodów, nad Wisłą rozłożonych, oddał się literaturze, a rozrywkom życia wiejskiego. Komuż z szlacheckiej młodzieży Polskiej nie były znane Puławy, ta szkoła grzecznych, uprzejmych obyczajów, i swobodnych zabaw? – Jednego jesiennego wieczora, gdy zgromadzone przy miłym ogniu marmurowego kominka, towarzystwo, grało w grę Szarady, jeden z obecnych gości gości zrobił następującą:

Trzy części świata pierwsze ma naczele
Drugiego skąpieć niewymawia śmiele,
Wszystko jest imie Księcia, co ludzkością słynął,
Dobrze czynił ojczyźnie, biednego [illegible]. (Adam –)

Od: hist familie, osoby &c.

8

Lubomirscy

1. „Przedzięczny Lubomirski, boć on to z Turkami uczynił przymierze.“ (Pot: Wac: Tr: = mowa o Lubomirskim W. Het marszałku polnym, który po Chodkiewiczu objął buławę pod Chocimem, i z Turkami pokój zawarł. —

~~4~~ ~~5~~ 5 138

Koniecpolski, Hetman polny koronny

1. Koniecpolski, wielkiego niedorodny dziada; Patrzcie, jak po karkach Tur~~ków~~eckich rozbada. Leszcz! (Ludzie) rozbada, szczyci się = buja. —

2. Znam też winien Polak, czuć swe wspomnienie
Polockich, Wiszniowieckich, Koniecpolskich cienie;
Olbrzymy dając odpór strasznej wrogów sile,
Nie dali ledz ginącej ojczyźnie w mogile.
(Ob. Czarnecki, por. C.) (Armor. Lat.)

6

<u>Tadeusz Kościuszko</u>
<u>naczelny wódz wojsk Polskich wcza-</u>
<u>sie powstania R.º 1792.</u>

1. Finis Poloniae! Słowa, wyrzeczone
przez Kościuszkę, gdy po przegranej bit-
wie pod Maciejowicami, skłuty przez
Kozaków, dostał się w niewolę Rossyjską.

2. Na mogile Kościuszki poprzysiężmy sobie,
Umierać dla ojczyzny, żyć ku jej ozdo-
bie. (Z Karmelka Krakowskiego)

3. Kto kochasz szczęście ojczyzny twojej: Rzuć
okiem oto zbawca jej stoi. (Gaz: Nar: w
czasie powstania Kościuszki)

4. Tyle tylko waleczny Kościuszko dokazał,
Że ginąc Polak sławy, gnuśnością nie zmazał.
A Polskie Legiony, przez tysiączne blizny,
Szły nowej się dorabiać poświęceniu ojczyzny.
(X. mor: Lat:) Przy tym artykule należy
zrobić wzmiankę o owej historycznej pieśni
Legionów ówczesnych Polskich: Jeszcze Pol-
ska nie zginęła, kiedy my żyjemy, co nam
obca moc odjęła, bronią odbierzemy. —
Marsz, marsz Dombrowski, z ziemi
włoskiej do Polski; Za twoim przewodem,
złączem się z narodem. — Marsz ten, i pieśń
skomponowany był w R.º 807. w czasie woj-
ny francuskiej, przeciw Prusom, i Rossyi,
w końcu której to X. Warszawskie istnieć
zaczęło. — (Ob: Stan: Aug: poz: 17.)

7

X. Ignacy Krasicki: biskup warmiński.

1. Król Pruski, biskupowi warmińskiemu płaszcz bardzo podciął. (N. Pan.) (Odnosi się do anegdoty o królu Pruskim Fryderyku II-im i X. Ignacym Krasickim, biskupie warmińskim. – Przy 1-m podziale Polski, R. 1772. dostała się Bis: Warmija Prusakom, wkrótce potem rząd Pruski, połowę dochodów biskupstwa, na skarb zaciągnął. Gdy później Krasicki, osobliwie poważany, i lubiony, od króla, był raz na pokojach królewskich, król chcąc zastosować świętobliwość biskupa, prosił go, aby po śmierci idąc do nieba, chciał jego (króla) wielkiego grzesznika, przemycić ukrywszy go pod swoim płaszczem. Na co mu Krasicki odpowiedział; iż Jego Królewska Mość, tak mu płaszcz obciął, że ledwie wystarczy dla okrycia jego samego. –

Od. hist

familie, osoby znakomite
lub czymkolwiek słynne

9

X. Mikołaj Maciejowski,
Kardynał, Arc. Gnieźnieński

1, Jużci do nas nie wrócisz z podziemnego
kraju; Trudno odżinam wypłakać dobry
Mikołaju, f Groch: ~~...~~ wier: † 1608 w kr: †

Od: hist

familije, i osoby pojedyncze &c.

140

F

10)

Konstanty, Książe na Ostrogu, czyli Ostrogski.

1. Nasz to Ostrogski Konstantyn waleczny,
Podeprzą hardość nieprzyjaciół zręcz"
kat. (Kras: W. Ch. +)

2. R^u 1533° umarł hetman, Książe Konstanty, Ostrogski, mąż świętej pamięci, i" trudno wystawiony dzielności. (Stryjk. +)

Od: hist familije, osoby

~~X 8~~ 11

~~Pott~~ Potoccy

1. Scutis oponebant scuta. Devisa herbu Potockich – półtrzecia krzyża †
2. Podolski wojewoda, a w Senator prawy / Jak z Turkami uczynił psom, i krukom strawy. /Wiersz: Pob: † mowa o Mikołaju Potockim. —
3. I nam też winien Polak czuć swe wspomnienie; Potockich, Wiszniowieckich, Koniecpolskich cienie; łomężny dając odpór straszny wrogów sile, Nie dali lec zginącej ojczyźnie w mogile. /X. mor: Lat: Ob: Czarniecki roz 6.
4. ~~I nam też Polak winien czuć swe wspomnienie, Potockich, Wiszniowieckich, Koniecpolskich cienie: łomężny dając odpór straszny~~

Ad hist

142

Familije, i osoby, znakomitością urodzenia, czynami, zbrodniami lub wyjątkami innymi wszędzie ~~[illegible]~~ słynne.

12

Radziwiłły. Książęta Litewscy

1. Król sobie Królem w Krakowie, a ja w Nieświeżu; zwykł był mawiać X. Radziwiłł woj: wileński, Ordynat Nieświeżki i Ołycki (Wójc: T. II) Powyższa dyktaryjka charakteryzuje trafnie dumę magnatów Polskich, i ich niesforność. —

2. U naszego Radziwiłła botwina się urodziła, a chleba ani kęsa. (Wójc: T. II) (botwina, gatunek sałaty, którą w Litwie kwaszą, i rozmaitemi przyprawami na stół dają. Jest ona tak głównym artykułem życia na Litwie, jak n. p. kasza w Krakowskim. —

Uw

3. Żaden Radziwiłł, świata nie zadziwił. (A. Mor.)

4. Radziwiłł, rad żywił. (Ibid.)

5. Grzeczna Francyja, święta Hiszpanija, a wesołe Włochy, i bogate Niemcy, ale mi najmilsza Polska. mawiała Księżna z Sobieskich Radziwiłłowa. (Gołęb: Dwory)

20 <u>Zawisza</u> (Czarny)

1. Można na niego liczyć, jak na Zawiszę. (Lud: krak:) (Ucz Mowa o Zawiszy, starościc Spiskim, herbu Sulima, dla czarnej zbroi, którą nosił, czarnym zwanym; żyjącym za Władysława Jagiełły około r: 1420–40. –
2. Zawisza Turkom, przetrzepie kołnierza; a Zaboklicki szablą ich pogoni. (Lelew: Bibl:)
3. Na nim jak na Zawiszy, to jest: jak tłusty Zawiszy nie będzie, wyjdzie... – (Oncel: o ~~[illegible]~~ (wyjdzie, to jest: na łodzie wsi dzień. (Lf rz. l. Zastosowane przez Orzechowskiego do Jana Tarnowskiego) (ob: Rymy historyczne Niemcewicza, pieśń o Zawiszy czarnym.)
4. Zawisza czarny, człowiek nieżałalnej pamięci, przez cnoty własne godny. (Kron.)

14

143

Książęta Sapiechy

1. Bogdaj Otoż to/ i Tomasz (To- masz/
żył w Sapiechów domu. (Jag: Gr: /znaczy Sapiechów dobroczynność.—

2. Nieobjedlibyśmy Podkanclerzego przez cały
rok. rzekł król Władysław czwarty do
Księcia Kazimierza Lew Sapiechy, Podkanc-
lerzego W. X. Litewskiego, gdy ten gościł
tym dworem przez 3. dni, w domu swojim
w Różanie podejmował, zajrzawszy
do jego spiżarni, piwnic, i lamusów.
(Gołęb: ~~Lud:~~ Obr: /

3. Lepszy Tomasz, niż niemasz/ przeto bez odporu,
Kanclerz Sapiecha wygnał niemasza ze dworu.
(Chudzi z tym niemaszem nie mieszkają radzi;
Lecz ten pan znał, iż więcej panom niemasz szko-
dzi. (Jag: =/ chudzi znaczy: ubodzy.—

4. Gdy Władysław 4ty bawił w Różanie u X. Ka-
zimierza Sapiechy (Ob: nr 2./ przyniesiono
do stołu starożytny puchar szklanny, Iwa-
nem zwany, od czasu bytności tamże
Zygmunta I.go u Iwana Sapiechy, Woje-
wody Podolskiego, tak nazwany, kształt
wazy mający, drugi mniejszy owalny, z
podobnymże pięknym rznięciem na czys-
tym krysztale, Iwanicha zwany. (Kur:
warsz z R 1827. (Gołęb: Lud: /

Od: List. familije, osoby &c

144

15

X. Piótr Skarga

1. Ksiądz Piótr Skarga Pawęski, Jezuita, stawny kaznodzieja za panowania Zygmunta III, i tota dysstawa IV° zwatsię rzeczywiście Pawęski. – Przydatek (sobriquet) Skarga winien tej okoliczności, że ojciec jego, mający małą własność w dobrach X. Janusza Mazowieckiego, przychodził do tegoż często użalać się na krzywdy przez Officyalistów jemu wyrządzane, książę mu raz rzekł: Wszystko się skarżysz, tuby Pawęski mogliby ciebie Skarga nazwać. Dworzanie księcia, podchwycili to słowo, i przydatek Skarga został na wieczne czasy przy familii Pawęskich, albowiem unieśmiertelnił go mowny, i dzieła Księdza Piotra. (Birk: Ludzie)

2 Królewska ręka dała; ale język księdza Skargi uprosił. (Birk: Kaz:)

3. Jeśli się okręt rzeczypospolitej zatopi, wasze się też prywatne łódeczki nie ostoją. przemawiał Skarga w swoich kazaniach, do współczesnych panów Polskich. – Spełniło się w końcu 18° stólecia jego przepowiednia. Gdzież są owe ogromne majątki Szczęsnych Potockich, Rzewuskich, Massyńskich, &c.

4. Te białogłowy Polskie, które swoje dzieci w pysze wychowują, jedna drugiej nie ustępując, w stroju, w kolebkach, w rzeczach, w kolasach, i przy służebnicach. Pychę tę poniży Bóg pogańską niewolą, w której was miasto złotych kolebek, na kolasach powlokają. (Sk: Kaz:) O! jakże dosłownie ziściła się okropna przepowiednia X. Skargi! Czyż nie wywozili, i nie wywożą jeszcze kobiet, kachna Sybir! –

5. Tam wszystkiej niezgody gniazdo, gdzie o wiarę kopie miażą. – (Sk: kaz: 7 Uw kłótnia dyssydentów Polskich z kościołem r. k. za Stanisława Leszczyńskiego, i Augusta II°. otworzyła Szwedom pod Karolem 12^{tym}, i Moskalom pod Piotrem 1°. ostatnim po raz pierwszy drogę do Polski, której później im zamknąć było już rzeczą niepodobną.

6 Bądź nam Panie zbawicielem od grzechów, wybawicielem od nieprzyjaciół, i nabawicielem pokoju. (Sk: Kaz 7 Wypadało by dziś tę modlitwę powtórzyć. 1863 r.

7 Rząd najlepszy jest, gdy się królestwo z kapłaństwem spaja. (Sk: Dz: 7 Uw. W tych kilku słowach wybija się cała polityka OO. Societatis Jesu, którą zdaje się, mistrz ich z Lojoli zaszczepił.)

8. S. Ambroży nikomu żony nie rajł, żadnemu na żołnierstwo nie radził, do żadnego na uczte nie chodził; (Sk: Dz: 7

9. Na wyplenienie heretyków, wielką uczynił pilność papież Leon (?) (Sk: Dz: 7 Uw. Za co jego następcy na watykanie pokutowali, i dotąd pokutują. —

10. X. Skarga wizerunek kaznodziejski, z którego wzór radzi brali ci, którzy na katedry powstawał. (Birk: kaz: 7 Katedry, t.j. nakazalnice. —

11. Na Chrześcian nie było nigdy większego prześladowania, jak za Cesarza Rzymskiego Dyoklecyana, dni się dziwnie prędzy zachmurzyły. (Sk: Dz: 7)

12. Grecya wspomina swego Jana Złotoustego, (Chryzostoma) Łacina Piotra złotomownego, (Chryzologa) Polska, Skargę złotostownego. (Birk: Sk)

Od: hist. familie, i osoby pojedyncze

145

16

Jan Tarnowski, Hrabia na Tarnowie. Hetman W. koronny za Zygmunta I.o i Zygmunta Augusta.

1. Statuy cie na marmurze wiecznego czy-ny; Niech je widzą, i mówią, godne ojca syny. (Os: o Tarnowskim.)
2. Nikim inszym nie było te dziury w Polszcze, i Litwie zatkać, jedno Janem Tarnowskim. (Orzech: listy:)
3. Tarnowscy wszystkim słychane, i zna-jome waleczniki. (Warg: Cz:)
4. Jan Grabia z Tarnowa, dowiódł swych przymiotów i to, iż z gorzkich powieści jego, każdemu mało słychać było. (Górn: Dw:) Ten Jan Tarnowski uczeń Akademij Paduańskiej, dowodził wojsk pod Karolem 5tym przez którego Grafem Rzym: Państwa uczynionym został, i medal złoty na łańcuchu z popiersiem Cesarza w nadgrodę zasług otrzymał, Hetman W. Koronny za Zygmunta starego, i Zygmunta Augusta. —
5. Widzisz Tarnowski, że choć w zamieszaniu Jeszcze twój naród wzajemnie ryżę płodny. (Kras: W. Ch:) płodny w wielkie dusze. —

Od: List. familie, osoby 146

17

Twardowski

1. Osoba historyczna, z połowy 16go stólecia, słynna swego czasu, z czarów, czyli znajomości tajemnych rzeczy. Twardowski, którego niektórzy kronikarze za jedną i tą samą osobę z niemieckim Faustem mają, zamieszkiwał za panowania Zygmunta Augusta Kraków; zapisał się według ówczesnej tradycyi djabłu, miewał z nim nocne schadzki na Krzemionkach, to jest, skałach wapiennych, przedmieście Podgórze i potu[?]nia otaczających. On to miał na żądanie Króla, okazać mu postać zmarłej żony jego Barbary. (Pr. Ludu: 7)

2. Twardowski gdy go djabeł chciał porwać, zanucił godzinki; i dlatego do sądnego dnia, między piekłem a niebem w powietrzu zawieszony.

3. W Podgórzu przy Krakowie, na Krzemionkach, jest pieczara w skale, która dotąd zowie się Katedrą Twardowskiego. (Gołęb. Lud: 7, Ob: pz 1. Mw Komuż z czytających Polaków nie jest znana dowcipna legenda, ś.p. Mickiewicza, pod tytułem: Pani Twardowska, do której, jako uzupełniającej tradycya o Twardowskim, odsyłam.

Od. hist.

familije, i osoby znakomite urodzeniem, i czynami, i nikczemniej zbrodniami, lub śmiesznościami słynne.

147

19 **Zamojscy.**

1. Eques Polonus, omnibus par, podpisał się Jan Zamojski, Kanclerz, i Hetman W. Koronny, na traktacie, R^o 1587^{ym} między Polską, Szwecyją, i Austryją zawartym, w którym, A. X. Maxymilian pod Byczyną przez Zamojskiego, wzięty w niewolę, zrzekł się praw swoich do Korony Polskiej, na rzecz Zygmunta III° Króla Szwedzkiego; który traktat ze strony Austryi przez Księcia N. N. ze strony Szwecyi przez Hrabiego N. N. podpisanym był.

2. Fortunne z tego rodu hetmany miewali Królowie, Mężnie Niemców zuchwałe głaskali po głowie (Pap: o Zamojskich)

3. Złoty Janek; tak zwano ironicznie Jana Zamojskiego, Wojewodzica Sandomirskiego, którego sam z siebie bogaty, wziąwszy jeszcze po matce ordynacyję Ostrogską należał w czasie sejmu czteroletniego 1788° (do najmożniejszych panów Polskich) (Pam: Koz:)

4. Tomniej boli, niż zły sąsiad. (Pam: Koz:) — odpowiedź, którą Szaryusz Felitzych, przodek Zamojskich, miał dać Władysławowi Łokietek, upominającego go na pobojowisku pod Płowcami, aby będąc [się] strzemiona włócznią zranionym, z placu bitwy odszedł. — (Boh: Zam:) (Pam: Koz:)

5. Jeśli kto w jednej wiosce ma złego sąsiada, Gorzej mu w sercu, niż brzuch trzy groty przebada; (Jost: Łow:) Allusyja do poprzedniej dykteryjki.

6. Szaryusz Felitzych, od szarej sukni, którą zwykle nosił, tak nazwany. (Boh: Zam:) (Ob. Poz 4.) —

7. Płaczcie poddani pana, płaczcie Zamoszczanie Płaczcie szerokie włości, dokąd wam też stanie (Groch: elegija na śmierć Jana Zamojskiego, Kanc: i Het. W. K.)

8. Oddając Król St. August pieczęć koronną Jędrzejowi Zamojskiemu, rzekł: potomności mylić się będzie między Janem a Jędrzejem Zamojskim. (Gaz. Nar.) Uw. Ski będzie się mylić między Zygmuntem III-im a St. Augustem Poniatowskim. –

9. Początek herbu Jelita, dla wielkiego uświeczenia Szarego, w którym Król Władysław na placu bitwy, trzy drzewa przytopione widział. (Papr. Hr.) Uw. Trzy drzewce od włóczniów, które wnętrzności odkryły; dlatego Jelita. – [illegible] ta jest w związku z pozycyjami 4. i 6. –

10. Śpiewam Jana Zamojskiego, cnoty jego i dzielności wierszykami zbierając. A w zamilczeniu ludzkim, tonąć im niedając. (Groch.)

11. Zamojski Ekskanclerz prawdziwy wzór obywatelskich przymiotów. (Zab.) Jan Zamojski, kanclerz za Stefana Batorego, i Zygmunta III-o. –

12. Jan Zamojski, kanclerz i hetman, wyzwał był na pojedynek Karola, Księcia Sudermanii; lecz ten niechciał wyjść na plac z nierównym sobie co do urodzenia przeciwnikiem. Zamojski więc zaczynał starać się u papieża o tytuł księcia, aby mógł się zbliżyć do zapaśnictwa z Karolem. (Czacki.)

A. 1
Od: Hist — familije, osoby, mężowie sławni, lub czymkolwiek słynni

148

Różni

1. Bogaty, jak Krezus, (B. J. + Krezus, król Libii, słynny z swoich skarbów. —
2. Bodajś tylego djabła zjadł, jak pan Borejko. (P. L. T. 6. p. 360. (Nota + P. 257.
3. Bogaty jak Ostrowski; rozumny jak Herbart. (Starowol: (Woj: T. I. (Nota =
4. Bogaty jak Job. (Linde + Pr. Dz. I. i 3
5. Jobowa cierpliwość. (Jak: Linde: =
6. Czupryna jak u Łaszcza, t. j. wysoko podgolona. (Woj: T. I. = (Niejaki Łaszcz junak i gach słynny za Jana Kazimierza pierwszy sobie wysoko czupryne podgolić kazał, co w modę weszło, która moda aż do Stan: Augusta utrzymywała się
7. Ceremonią się, jak Opaccy do turmy: (Ztem + Bracia Opaccy wskazani za jakieś małe przestępstwo na areszt, czyli do wieży, sprzeczali się, który z nich ma wprzód wejść do wieży; młodszy utrzymując że pierwszeństwo należy starszemu, co by[ło] to powodem do powyższego przysłowia
8. Doktór Fugo; kogo leczy, tego niedługo [illegible] ze wszystkich lichych lekarzach (Rys: Lin: = (Zdaje się że żył swego czasu jakiś doktór Fugo, który ludzi na tamten świat wysyłał, i stąd to przysłowie ~~stąd~~ ~~po~~ się powodem, + Pr. Doktór Pończoszka, (Żegl: Woj: 51.
9. Djabeł weneckí czyli djable weneckie, (Linde (Woj: (Nota (
10. Dokuczam, jak Zakuta Zarzycki. (Woj: T. III = (Was Zakuta Zarzycki słynny za panowania Sasów, rozbójnik w świętokrzyskich lasach. —
11. Dom Zborowskich, Kuchnia Radych [?] Pachołków, (Falib: + Zczasów Zygmunta III° =

+ Pr. Doktor Fugo, od złotych bani, (Ad. Lud: =

12. Goł Piper na wadze. /B. J./ Kiedy kto w krytycznym jakim położeniu, niebezpiecznych środków chwytać się musi. — Odnosi się przysłowie to, do Szwedzkiego Generała Piper, który w bitwie nad Narwą, w której Karol XII król Szwedzki Piotra I° Cara Ross: na głowę pobił, rękę Narewzia tym patkiem przeptynął, i bitwę rozstrzygnął. —

13. Goł Malinowski, bo masz letką rękę. /B. J./ Nota Jeśli się kto aż do wyniosłości spije. /

14. Do Truchli, i Madzelowskiego, nie dałbym nikogo dobrego. /X. Alb./ Dwaj ci wostat nich czasach, za panowania St: Augusta, w Warszawie, roztruchasze. —

15. Feine pikes Matachowskes. /B. J./ Ucinek zdaje się na Matachowskich, którzy równie jak Łodzieccy, Grocholscy, Bronniccy, i tyle innej drobniejszej szlachty, j. p. Piotrowscy, Pawłowscy, Jakubowscy, Majewscy, Stanisławscy, z Neofitów pochodzić mają. — Nota

16. Grzeczny, jak Badeni. /Kor: Pam: T. II: mowa, o Marcinie Badenim. R. S.° za król: Kongresowego, ministrze sprawiedliwości. —

17. Kwita, Panie Kwita; /J. Mu:/ II. przysłowie gminnego: kwita byka za indyka. —

18. Mądry, jak Załuskiego bocian. /Zacewiczowy/ Zaliwskiego użyte. —

19. Niech Paceja nie maleją, nie mało Paceja ma za dobrodziejstwa. /B. J./ Pacejowie znakomita familija Litewska. Znaczenie tego przysłowia jest: Niech drobna szlachta nie ubiega się za łaską wielkich panów. —

20. Nadął się jak Kiszka w Sobolach. /Twoje T. II z Man: X. Jabł:/ Kiszka, znakomity pan Litewski i senator za panowania Zygmunta III° słynął swoją dumą i pychą.

21. Nie bierz po Beckfurku lutni. /Galib:/ Uw Beckfurk, sławny lutnista na początku 17° stolecia, za panowania Zygmunta III°.

Różni.

22. Ostatni, (albo ostatnia) zdanie Siekierzyńskich. (B.J.) = (przypowiastka gminna, zwykle żartobliwie używana, gdy kto ostatni grosz, lub jaką rzecz wydaje. Zkądby wzięła swój początek, niepodobna mi się dojść.

4 5 23. On taki Branicki, jak ja burmistrz Gdański. (J. Dzien: = mowa o Branickim hetmanie Konf: Targowickiej, który nieuczciwie zwał się Branicki, bo się podszył pod znakomity ród Branickich.—

3 4 24. Przyjaciel Bełku; (J. mir: = ironicznie o tych, co udają przyjaciela męża, tem czasem do żony się zalecają. Zdaje się przypowieść ta zasadzać na jakiej tradycyi życia towarzyskiego.

a 25. Podchlebia każdy piesek Pępkowskiego; Za tym wnet bieży, gdzieby dostał czego. (Ry: wiz = Jakiś P. Pępkowski musiał za czasów Reja z Nagłowic, mieć psa, który był, co dziś zowią kalefaktor, pieczeniarz.—

b 26 Ręka, jak u Dalipałego. (J. mir =) Jakiś Dalipały musiał swego czasu słynąć wielkością ręki.—

27. Ratuje się, jak Twardowski kantyczką. (Wój. T. III (Wurz: = Odnosi do tradycyi krakowskiej, że ile razy djabeł na mocy cyrografu, chciał przyjść Twardowskiego, sławnego w połowie 16go wieku czarownika, ten zaczynał odśpiewywać godzinki, dla czego dotychczas wisi między niebem i piekłem. Ob. Przy: L. R I 27

6 7 28 Spisał się, jak Grabski w tańcu. (Gór: Dwo: = Mowa gminna, i dotąd używana, gdy kto co niezgrabnego lub nieprzyzwoitego zrobi. Górnicki, nadmienia w swojem dworzaninie, że niejaki Grabski, dał spaść z siebie spodniom w tańcu. Co zdaje się było tego przysłowia powodem.—

29. Starszy pan Kozłowski niż P. Baranowski. (B. J. J. dotąd używane, gdy kto rekla-muje przynależne mu z jakiegobądź wzglę-du pierwszeństwo. — Uw. Źródła tego przy-słowia niepowiodło mi się dojść. Zdaje się, że niemasz innego, jak tylko okoliczność, że kozioł jest większej wartości, niż baran.

30. Spił się jak Bela. (gminne, dotąd uży-wane. Uw. Okazyą do tego przysłowia był zdaje się: Bela, Król Italski, mąż Sw. Salomei, który według kroni-karzy 13 wieku, pijaństwu i innym zbytkom był oddany. —

31. Pijany, jak Stock; (gminne, dotąd używane, Stock, według pamiętników Koźmiana był aptekarz w Lublinie, starym pijak.

32. Toni konsyliarz Piper. (S. mi. t. Ironicz-nie, gdy to nieproszony radę swą udziela. Ob: Poz. 12. —

33. Wyrwał się, jak (Pan) Filip z Konopi. dotąd używane, jeśli się kto niedorzeczny odezwie. P. Filip N. poseł na sejm zo-wodu Konopia, ile się razy odezwał, zwykle głupstwo powiedział, co stało się powo-dem powyższego przysłowia. (ob. dowcip-ną powieść Syrokomli: Pan Filip z Kono-pi. t.

34. Wart Pac pałaca, a pałac Paca. (Dotąd używane; pochodzące zdaje się z owego czasu, kiedy Pac, znakomity pan Litew-ski, ukazał pałac na przedmieściu Krakowskiem, w Warszawie, wybudowanie kazał.

35. Wygląda jak Piotrowin, t. j. blady jak trup. Odnosi się do legendy o Sw. Stanis-ławie, biskupie, który potrzebując w sądach świadectwa Piotrowina, właściciela wioski, o którą była sprawa, wziąwszy sprawy z mar-twego, takowego wskrzesił, aby wszystko świadczył, co rzeczywiście nastąpić miało. (B. J. J. Ob. wygląda jak Jadźwinga. —

36 wielka różnica P. Baranowski, a wzmianka. (Rys. (Woj.) T. II) (wszystkie przysłowia Polskie, w których adygrywa rolę P. Baranowski, zdaje się odnosić do tego Baranowskiego, który przeciw Elekcyi Króla Michała Korybuta, konfederacyą zrobił. Ob: Michał Korybut Król

37 Zgubił Szembeka (Ł. Mis: / Żartobliwie, gdy kto w kartach źle pograł, i swego partnera ostratę przyprawił. Dlaczego Szembeka, trudno odgadnąć. /

37 Żeby nie ktoś, niebyłby Łoś. (Przysłowie z okolic Lwowa, właściwie Kozoła, zwykłego miejsca zamieszkania Senatora Łosia wojewody Pomorskiego, z słynnego swego czasu, z swych obszernych wiadomości, nie mniej jak z swych obżarstwa i swej dumy. Pierwiastkowo musiało opiewać przysłowie to: Gdyby nie ktoś, niebyłby senatorem Łoś. Ród ten wypuszczający Senatorów. Familij Łosiów pochodzi z Saxonij, Graffen Loos, która za Sasów wyszła do Polski, i otrzymała Indygenat z mienającą nazwisko.

38 Zamazał się, albo zbrudził, jak Mazepa. (Wójc: T. / Odnosi się do Mazepy, najprzód pazia Króla Jana Kazimierza, później strasznego Polszcze hetmana Kozaków, którego odróżnić należy od Mazepy, żyjącego w czasie wtargnienia Szwedów pod Karolem XII[go] do Rossyi, którego awanturniczy żywot, i smutny koniec, Bajron, poeta Angielski, wspomnienie tegoż imienia, tak trafnie okreslił. —

39 Zarobił, jak Żabłocki na mydle, (gminne, dotąd używane / Nota /

~~40. Zapłacić djabłowi duszę [illegible] ([illegible] / [illegible], [illegible] przysłowie~~

40 Żebrzydowskim, doktor Petrycy, Z, D, Z. (Ddr: Dolf: litery: Z. D. Z. znaczyły: zdrowia dobrego życzy. Tak jak w łacińskich listach litery: S. P. D. znaczyły: Salutem plurimam dicit. —

41. Ostróżny, jak Alexander Pozdzyński. (w Krakowie dotąd używane)

42. Niebrój Rauchenberga przed czasem, bo zginiesz. (Rys.) źródła tej przypowieści niedawno niesię wyśledzić.

43. Coś sobie Spytek nagotował, to zjadł Pan Krakowski. (Opal: Sat: (Co sobie Spytek nagotował, to pan krakowski zje. (J. Koch.) Spytek, Jordan, majętny pan, zostawszy Kasztelanem Krakowskim, stracił niemal całą fortunę; co było to powodem, cytowanego przysłowia. Urz Kasztelana Krakowskiego, który był pierwszym Senatorem ze Stanu Świeckiego, nazywano powszechnie przez skrócenie: panem Krakowskim.—

44. Pewny, by Gurski z ogary; a Szafranowski z karabinmi. (Rys.) Obu tego przysłowia to zdaje się odnosić do osób, za czasów Kryszińskiego żyjących, i zdaje się być parafrazą przysłowia: Z osobna, jak Żabłocki na mydle.

45. Własny Trzebickiego djabeł; trudno się go skropić. (Rys.) okropić = pozbyć. Familja Trzebickich wydała później, przy końcu 18go stulecia znakomitego poetę, a autora komedyi: Syn marnotrawny.—

46. Nieszczęśliwy, jak Paktul. (Wojciech Ob. Król August II.)

47. Szlachcic pewny, że był żółty głową; Potomstwo jego długo Szafraniami zowią. (Pol: W: Los:)

48. Za nic bal bez Oraczewskiego. (Gołęb: muzyka Oraczewski, skrzypek przy końcu 18go wieku, w województwie Bełzkim w okolicy Sokala, sławny grajtańców.—

49. Adama Księcia Małachowskiego, krajczego koronnego, zwano powszechnie Attalatego; że (zabójcą ludzkiego zdrowia)

Rożmaite

49. że niejednego na śmierć zapoił. Było-
za panowania Augusta 3go i St: Augusta
jednym i czterech najsławniejszych pija-
ków owego czasu. Ci mianowicie byli
Janusz X. Sanguszko, ordynat Ostrog-
ski, Borejko o którym wyżej już by-
ła mowa, i Karol Książe Radziwiłł
wojewoda wileński. Miał Malachow-
ski kielich półgarcowy, który trzeba
było duszkiem wypić. Wyryte były na
nim trzy serca, z napisem: cor da fide-
lium. —

50. Niech się zaczną aksamitny, kiedy nie chcą 100-
dowity. (J. Mier.) Nota

51. Powiedział ktoś, że kupi Łoś, Od lokaje-
to Różyna, co Łoś to zwierzyna na-
zwany, w okolicach Lwowa.) Nota.

52. Pan Grzepka, a to pan Grzepka, tak zowią
ludzi zręcznych, przebiegłych, mianowi-
cie w karty. (J. Mier.) Skąd to przysłowie
urosło, i kto nie był ten stanie mnie ob-
jaśnić —

53. Jak było, tak było; byle się zwał Pole-
łyło. (J. Mier.) Zda się mieć swój począ-
tek w jakimś skandalicznym zda-
rzeniu.)

54. Niezgadnie pan Niewieski, co zrobi Pan
Niebieski. (Schmidt) Niewieski Prof: Fizy-
ki w Zamościu, pierwszy zaczął wy-
dawać kalendarze Polskie, i zmiany
powietrza przepowiadać

5 55. Sługa panów Podkańskich. (J. Mier.) Przy-
p/p powiastka zdaje się od Podkańskiego, pod-
kanclerzego, króla ... pochodzić. —

2 56 Pleść Banialuki, (Wójc. T. II) znaczy: pleść
niedorzeczy. Wójcicki wywodzi pochodzenie

/.

/. tego, dotychczas jeszcze używanego przysłowia, od romansu Hieronima Morsztyna, w R.° 1650. pod tytułem: Historya ucieszna o zacnej królewnie Banialuce, wydanego. Df Plsč Koszat-ki opatki. –

57 Mądry Konarski, rzadki dar nieba
Mąż Lackich wodzu, ćmy kochanku Feba;
(Zob: Wi Dz: / X.ᵗᵘˢ Konarski, pijar (Pijarum artium) który w zaprowadzeniu i urządzeniu szkół w Polszcze, wielkie położył zasługi, przytym znakomity poeta. Damigoto, i do Dz: Krasickiego, był swego czasu wystosowany wiersz, który się tak kończył: Potomne wieki będą was wielbili, Zginęły Grecy, zginęli Rzymianie; Lecz żyją dotąd Homery i Wirgili. –

58 Niebył Stankiel pielgrzymem, ni minucyarzem; Gdzież się tego nauczył, że takim jest łgarzem. (Koch: (epigram) Minucyarzami zwali się ci, co kalendarze układali. –

59 Pryscyanowi dał w gębie. (Kn/ Linde (Knapski wyjaśniał tę lokucyą łacińskim: Contra gramaticam peccavit: zkąd wnosić trzeba że istniała za jego czasu gramatyka łacińska, przez Pryscyana wydana. –

60. Ożenił się Ryto, djabli męczoni był to, (Rys/ gdy się kto źle ożeni. – Ryto, znakomita familija Litewska. – Zdaje się to przysłowie odnosić, do jakiego rzeczywistego zdarzenia. –

61. Oświęty Sokratesie! tak cię Erazm mienił, Niebyłbyś nigdy świętym, gdybyś się nie żenił. (Kras: Sat: / Erazm = Erazm Rotterdamczyk Df poprzedniego. –

62 Achilles, Cezar, wielcy ludzie byli, jednakże kawy ze śmietanką niepili. (Kras: listy /

/.

63 Turzo, kupiec krakowski najprzód jął
odganiać srebro od ołowiu, przez miedź
(Biel:) zapewne w kopalniach Olkusz-
kich.

64 Niezwielkim smakiem czytam sto ba-
jek izoku; Rzecz dobra, ale wiersze nie-
zgrabnie się wloką. (Dmoch: Sz: Rym:)
mówiąc o dziele X. Jana Jabłonowskiego, któ-
remu tytuł: Sto bajek, i oko. Ezopa.—

65 Od Pioruna, Senatora, i podskarbiego
koronnego, stare półgroszki Polskie, pio-
runkami zwano. (Stryjk: Biel:)

wyrazy

66 Od Glińskiego począwszy, nigdy w Polszcze
zdrajców nie zabrakło. (Kmie)

67 Niechże mięczy ziemia, którąś dzielnie
bronił, (Kor: Czarn:) słowa wyrzeczone przy
Czarnieckiego przyspieszaniu trumny Bieliny
do grobu, który przywiódłszy załogi kra-
kowskiej, przez Szwedów pod Karolem Gu-
stawem obleżonych, poległ. — Sit tibi
terra levis.—

68. Kordecki, stróż progów najświętszej
dziewicy, Bohater pod kapturem, Zakon-
nik wszystkiej (Sten) Uw. Obrona Czę-
stochowy przez Kordeckiego, uratowała
niezywiściej Polskę, i utrzymała króla
Jana Kazimierza na tronie, który już
był do Szlązka uciekał.—

69. Król Jagiełło był Krzyżakiem, i pan Krupa
chciał być taki. Próżno się silisz niebożę
Krupa, Jagiełłą być nie możesz. (B. J.)—

70. Przyrodzona Polska mowa, nazwiska
przygładzając, Kruckberga, Krupskim
przechrzciła. (Krom) Uw. Niemcy na za-
tem do Prusaków słuszny mieć urazy,
że Kołobrzeg w Pomeranii Kolbergiem,
Szczecin Stettinem, Wschowa zaś w W. X.
Poznańskim Fraustadem przechrzcili.—

71. Marcin z Urzędowa, i Syreniusz, byli w 16ym stóleciu najsławniejsi roślino-
pisarze Polscy; Kluk, a w ostatnich
czasach Jundziłł, z ich dzieł czerpali
terminologiją Polską o roślinach. —
(Ludzie)
72 Najsławniejsi w naszym narodzie pisa-
rze satyr: Kochanowski, Opaliński,
Naruszewicz, i Krasicki. (Mon: War:)
73. Jan Łaski pierwszy, na sejmie w Piotr-
kowie skarb publiczny założyć radził.
(Modrz: Bar:).
74, Kromer skrócił Długosza, (Czart: Myś:)
75. Wyznać potrzeba w sztuce teraz wyśmy
mali; Niech Rzewuskich, Wybickich
przykład was zapali. (Dmoch: Sz: Rym:)
Tu mowa o sztuce dramatycznéj. — Wy-
bicki napisał tragedyą Zygmunt Au-
gust; Rzewuski: Władysław pod Warną;
Żółkiewski pod Cecorą, i kilka innych —
obie wierszem rymowanym. Konarski na-
pisał tragedyą: Epaminondas. —
76 Matyasz Korwin wałem był Chrześcian na-
przeciw Turkom. (Mon: War:) (Matyasz Kor-
win (Mathias Corvinus) Król Węgierski)
77. Biskupstwo Warmińskie w Prusiech,
Hozyuszem, Kromerem, i Ignacym Kra-
sickim, biskupami, sławne. (Stryjk:)
Ludzie)
78. Kolbert, minister Ludwika 14go Króla francu-
skiego, bardziej warsztatnik, niż minister,
więcej fabrikant, niż człowiek do rządów
państwa wchodzący. (Wyrw: Gł:)
79 Miał Trajan Pliniusza, Ludwik Pellissona;
Tych koron sława, piórem dwóch mężów ~~okres-~~
~~lona~~ zwiększona. (Lab) Trajan, cesarz Rzym-
ski; Ludwik ~~XIV~~ -y Król francuzki)

Odlist — familije, osoby pojedyncze

Art 4. — 153

Rozmaici.

80. Podano Koniecpolskiemu, więźniowi u Turków, w pasztecie sznur jedwabny, świderek, i piłkę, i zręcznie się tak dobrze sprawił, że wypiłowawszy kratę żelazną u okna, uciekł do Polski. (Ktok: Turc:) Un Koniecpolski, hetman polny, pod Cecorą wzięty od Turków w niewolę, wskutek zdrady Tomży, hospodara wołoskiego.

81. Padniewskich, Malinoty ich doznanej, szczęście z rąk pisarzy nie chciało, zawsze ich niewypowiedzenie zdobiło. (Warsz: Dz:)

82. Jakób z Sienna, wyprawił sobie prawo na biskupstwo Krakowskie u papieża, pierwej niż wszyscy inni. (Bid: Św:)

83. Wyrwicz, nazwisko Polskiego literata, polski geograf, z czasów za Stanisława Augusta, współzawodnika biskupa Przemyskiego X. Naruszewicza, który chciał z pierwszego za zostawać, nazwał pierwszy gazeciarek (Strebon Kon) wyrwiczem. (Snide) Un Wyrwicz, autor Geografii;

84. Cyrus, król Persów, rozgniewany że kapłani Baalala (Baala) zjadali ofiary przyniesione dla bożyszcza, kazał one fałszerników wyścinać. (Pij: Żyw) Us Śmieszny Cyrus; gdy Baalowi już dał większe samo ofiary, któż miał prawo je zjadać, jeśli nie jego służby? —

85. Pierwsza Rasyna próba, była Tebaida, wygnanie Korella pisana; lecz wyjąć się na sitach pozostał naśladować, został się wzorem. (Czart: Tr)

86. Wierzynek, kupiec Krakowski z familii Niemieckiej (Wierzyng) prosił w czasie zjazdu w Krakowie za Kazimierza IV. wszystkich Królów i Książąt naraz, do siebie w dom

/.

Lit. N.

/. wyzwoliwszy to sobie, aby według swej woli gości sadzał za stół, (Biel.) Mu i posadził na Iᵉᵐ miejscu Kazimierza, swego Króla, a na drugim dopiero, Cesarza Niemieckiego Ottona, który się wlicz bił proszonych gości znajdował. Obszernie u Niem: Kronikarskiego: [illegible] —

87 Panowie Polscy prosili na sejmie R. 1565. o wyrok na księcia Dymitra Sanguszkowicza, jako naburzyciela pospolitego pokoju. (Stryj.) —

88 Kardynał Hozyusz zacnej nauki człowiek. (Orzech: lis:) Hozyusz, biskup Krakowski. —

89. Kettler, (Mistrz Krzyżaków) ku bezpieczniejszemu i trwalszemu zadzierżawieniu ziemi Inflanckiej do Korony, uczynion oddzielnie jest księciem kurlandzkim. (Gor. Dis:) —

90 Zborowski był od Niżowskich kozaków, którzy się Tatarskiemi Mołojcami zowią, deklarowan za hetmana. (Papr: kl:) —

91. Rozbójcy Kowka, i Świeborowski przy granicy Szlaskiej, rozbijali wszędzie w Polszcze. (Biel.) rozbójcy = rozbójniki. —

92 Słodkie jego sielanki, kto je tylko czyta, oczy z starożytnego wdzięku Teokryta. (Krasicki o Szymonie Szymonowiczu, znanym sielankopisarzu 18ᵒ stulecia, pod nazwą: Szymonides

93 Kadłubek puścił biskupstwo (Krakowskie) a wstąpił do klasztoru, i tam żywota dokonał, i był tam pięć lat, a na biskupstwie był dziesięć. (Biel.) (Kadłubek, Kronikarz Polski 16ᵒ wieku). —

94. Aeneas Silvius, jeden z najdawniejszych pisarzy Polskich. (Gołęb: Lud:) —

95. Kulczycki, Polak, założył pierwszą kawiarnię,

/.

Odkrit familije, osoby &c 6

Ark 5.

Kozmaici.

1. nia w Wiedniu, R=1698.o Dostał on się tam z wojskiem Sobieskiego, i odznaczył się przy odsieczy tego miasta, w R=1683.im za co nu patent, czyli pozwolenie na założenie kawiarni, udzielono. – (B. J.)

96 Lipski Andrzej, biskup krakowski umie- rający R=1631, zostawił według Piasec- kiego, 900000 dukatów, z których znaczną część familij Zygmunta III.o legował. (Gołęb: D.)

97 Brzozowski Marcin, szlachcic z ziemi gostyńskiej, tańczył, trzymając w ręku pełną beczkę piwa. (Gołęb: o ludziach silnych.)

98 Piast żył lat 120; Girnady Denhof 135, Paweł Sapieha, wojewoda Nowogr: 100, Jaranowska 136. lat mając, umarła z przestrachu, w czasie oblężenia Torunia przez Szwedów; w R=1807.ym przedstawio- no Napoleonowi 1=go szlachcica w obwo- dzie Polskim, mającego lat 114, który pamię- tał Jana III.o (Item o lud: starych.)

99. Hulewicz sławny gracz w Warszawie, za pano- wania Stanisława Augusta, zwał siebie pan z panów, mieszko z panów, dlatego, że nie mając poddanych, ciągnął znaczne swe intraty z panów, ogrywając ich w karty. ~~[illegible]~~ (Item: gry)

100. Wołowicz, z markiera bilardowego później sławny karciarz, znalazł bawiąc w Paryżu za Ludwika 16.o wstęp do dworu francuzkiego, i ogrywał Maryę Antoinette, książęta krwi, i możnych panów francuzkich. Zrabił ogromny majątek, lecz wiele świadczył ubogim. Za- kład naukowy Krzemieniecki, i Akademiją wileńską darami zbogacił. (Item)

101. Ostatni potomek Tęczyńskich zginął na polo- waniu od dzika. (Item)

102. Słynęli w ostatnich czasach istnienia
Królewstwa Polskiego nietylko jako
znawcy, i protektorowie, lecz jako i sami
praktykujący muzycy, Ogiński, Wielo-
horski, książęta Michał, i Ludwig
Radziwiłły, Komarowski, książe Kazi-
mirz Lubomirski, Ledóchowski, Pola-
nowski. (Gotib: Zab: gry =) Mo Wielhorskie
gustyszatem samjiszcze w R. 1806 ym
grającego na skrzypcach w kwartetach;
a polones kompozycyi Ogińskiego, można
było 10. lat później znaleść na pulpitach
fortepianów we Lwowie —

Oddział

Gospodarsko meteorologiczny

1. Jak na gromnicę z dachu ciecze, znakże zima się przewlecze (Hr: Kar:)
2. 40tu Męczenników jakie, 40. dni potem takie (—) bis
3. Na Sgo Walek, nie masz pod lodem balek (Pr: Linde) (Ś. Maciej, zimę traci; (Walentego 14go Macieja 24go Lutego)
4. Wiosna, pora wesoła, trzy miesiące niesie: marca, kwietnia i maja, pięknie w polach w lesie; (Tyg: lit:) omylił się G. bo maj nie należy tylko 8. dniami do wiosny gdy tymczasem Czerwiec należy do niej do 21go. Dlatego on winien był: kwietnia, maja i czerwca pięknie w polach, w lesie (m.)
5. Jałowe role, kędy się tylko wszczą krzewią a piż kąkole (War: Dz:)
6. Wiciu! Jestli piątka w życie? Ej Nie słyszę panie, niech ptastwo ustanie; (Wolsk:)
7. Na Sgo Wit, słowiki cyt, (Tygl:)
8. Umilkł jak słowik w Sgo Wit, w Sgo Jan kukułka;
9. Lepszy mądry złodziej, niż głupi włodarz (gospodarz) (Ekonom:) (Ryst:)
10. Źle się dzieje zganem, którego włodarz uczy; (Klub: Rosl: ~~pan~~ włodarz = radca, = ekonom; t.j. przypłacić tej nauki workiem.)
11. Marcinkowe, czyli Sgo Marcińskie lato, pierwszych dni listopada; Babie lato, około Sej Katarzyny, 25go Listopada; znakiem obojga jest gdy włókna pajęcze po ziemi ścielą i w powietrzu latają (Altweibersommer) (Linde)
12. Chłop gdy się dobrze mieć będzie, pan pożytkuje, że do dworu z worem nie pojedzie; (Tlesz: 97)
13. Wojciech, to masz obaczyć, co na wiosnę wstajnie ma być. Nie zła też ścieżka na pośpiech bo daleko Sgo Wojciech. (Przy: Zwf:) t.j. daleko do zamęj trawy albowiem Sgo Wojciecha jest 23go Kwietnia, którego to dnia dawni gospodarze zwykle bydło na paszę wyganiali, łąki zaś tykami żołykali, na znak niedozwolonego paszenia. (m)

14. Wrona kracze, będzie słota; (Jest wrona od niepamiętnych czasów wróżką słoty; świadkiem następujący ustęp z Sat: Hor: Hom: Lib / Nie skłama długoletnia wrona, która jest od deszczu wróżka doświadczona (Lude / długoletnia, jest albowiem tradycyja o krukach i wronach, że po 300 lat żyć mogą /

15. Wronie oko, (Planta po lasach rosnąca, (Paris quadrifolia (Ciborum, Wolfsbeere / 4. liście na krzyż rozłożone, w środku kwiat biały, potem czarna jedna jagoda / Kluk: Lude /

16 Wrześniak (Wrześnik / koń bez regestru na zębach, (Bandtkie /

17 Dobry gospodarz na siedmiokach nie sieje, (Górn: Sm: /

18. Rolnik jest karmicielem towarzystwa, każdy inny człowiek wyjadaczem, (Ostrogi / darmo jedem /

19. Kukurudza za łan odwieków i wyłożenia broni; (Prządz /

20 Zboże niewytruskne, twardo domłóciby, / zwykle gdy mokro zebrane / Lude /

21. Czy miód świeżo uwarzony dostatecznie wyparował, poznać można, kiedy jaje świeże utrzyma się na powierzchni jego, (K. Dom /

22. Potraw lepiej wypasać, niż żąć (kosić / Haur: Ek / Stara ekonomija, nieodpowiadająca systematowi Taera, i trzymania bydła na stajni, /

23. Wróble za proso wyfitają, (wyłuszczają, aby go zjeść) Kniaź /

24 Na wyrobku siedzieć (t. j. na wyrobisku, / na wykarczowisku siedzieć, (Bandtke /

25. Źle wyrobiona rola, albo nie nie urodzi, albo źle, (Boh: Diab /

26 Pszenica często kroć wyradza się w żyto; (Urzęd: /

27 Wyroń, zowie się koń stary, który już wszystkie zęby wyronił, postracił / zi już po zębach wieku jego, dojść niemożna, (Ludz: /

28 Wytrzyszczak, Wytrzeszczak, na Podlasiu i w Krakowskim zowią tak gatunek maku w główkach dziurawych, który dojrzawszy samo się na grzędy wysiewa; (X. Kam. / także patrz wsch /

29 Wy tec Z, byty tyż ptoy tykanie dziesięciny
e snopowy dla Księdza (Linde)
30 Kto młóci, niechaj strzeże wprzedpołudnie
l spania; po południu zbite zboże, lepsze do
wywiania; (Sam: Lat:)
31 Wywłoka, Szkapsko stare, które ledwie
e kon nogami włóczy; (Linde)
32 Mieszkanie gdzie są pluskwy, bursztynem
wykurzyć, od którego ten niestatek do szczętu
re tu wyzdychać musi; (Hauf)
33. Zacięta orz, za cięta się, zima kwiwa;
e Szolnikowa do roboty niesposobna bywa.
(Otw: Kr:)
34 Jest dobrych gospodarzów zdanie, starać się
za chleba ochleb; (Ziat: Lud:) A, póki jeszcze
e iest wszpichlerzu zboże, myśleć o nowym
{31} 35 Koń nitowany, co ledwie nogami plącze;
36 Dać z(być) wykołot(k)ę Konia, które na trzonowych zębach
e rzemy rastają, i koniowi język kaleczą;
(Hipp:)
37. Kiedy żaby z rana skrzeczą, będzie deszcz; jeżeli
m wieczór, pogoda; (Kluk: Rośl:)
38 W dzień Ś. Szczepana wszelkie konie sprawić
krwi upuścić, suchoty i zębry zdjąć, żeby
re wychędożyć; (Hauf) Zębry = skorupy niejakieś,
które koniom około zębów trzonowych narastać
zwykły, a które czasem potem zębów, i całe
dziąsła pokrywają; (Hipp:)
39 Jeśli się oset dowoli niechcę brać (zabierać)
obijanem boki nałożyć, od tego się wnim ogień
re rozżarza; (Kluk Zw) Applikuje się to czasem i
u ludzi
40 Każdy będzie skąpo żął, kto skąpie zasiewa, Lecz
e który hojnie sieje, hojne żniwo miewa; (Petr)
po słowi: Jak (kto) siał, tak bieś żęł
41 Kto zachodzi świnie, niechstrzeże tego, aby prosiąt
niesiadały, lepiej chować mniej, a tłusto, niż
re wiele, a chudo; (Hauf Ek)
42 Paździerza, gdy konopie międlą, w oborze nie
rzucać, bo się z tego zielsko rodzi, które wielkim
e zowią, a które powywiezieniu na wazy, pole za
chwaszcza; (Id)
43 Gdy się bardzo zachwaszczą ogrody, konopia
e mi je zasiać, tym sposobem wielki chwast wy
plenić można (Id)
44 Koń zacięty, uparty (krnąbrny) choć by go bijąc i zabił
e ani drgnie, ani się ruszy; (Id)

45. Dożywanie ~~[struck]~~ częste szczeciniey ziemie wawrzonek, ięczkosz sprawuje żołądka; (Śmier.)

46 Dziewannowa wódka (język czyni wolny ku wymowności), oczyszczeniem mające się wyjaśnia, przy szczera zbłyskanności; (Sl.)

47 Koń ma być trochę wyższy nazad niżli na przod-
~~Kto często pożywa doczesnych, ...~~
ku, jakoby jeleń (Kresc.)

48 Gdy zadatek (świętojański grosz) parobek od kogo weźmie, już ten do tej służby przystać musi. (Haur. Sk.)

49. Mięta czerwona bardzo pomaga przeciw bestyom, które żądłami żacinają; (~~Hs~~ Urzęd.)

50 Nasienie czarnuszki (Nigella) wonność utraconą przywraca, utłukłszy go na proch, w nos tym dmuchać; zmysł powonienia przywraca. (Swor. Wić.)

51 Kto mechciwość ku stolcom, a nie może ich mieć, niech warzy żółtą wołowię, a tak gotą zadnicę szadkiem niech siedzi na tym zielu ciepłego godziwie; (Siem. t.j. jak długo ciepłe)

52 Omanowa wódka na żądach, i na ciężkość piersi jest dobra, (Spicz.)

53 Wino hipokras jest pożyteczne zadumiałym, (Siem.) Melankolikom.

54 Przy gniazdach kokosz jelenim rogiem kurzyć, bo jego wonia (zapach) węże, i inne robactwo precz zagania; (Kresc.)

55. Źdźbła lniane mają być w wodzie moczone tak długo, aż się zagniją, iżby włókna od drzenia odstały; (Sl.)

56 Sadzić ziele siwirzek, inne krosty zagniwające spędza; (Syr.)

57 Zagrzebuje koń przedniemi nogami, (t.j. nie dobrze ich podnosi), (Tr.)

58 Przemarzłego w śniegu zagrzebać z członkami, aż się sam rozgrzeje (Pen. Lek.)

59 Gdy się koń zagwoździ, wybierać trzeba poufnale róg prawie dobrze, i otworzyć aż do żywego; (Końsk. Lek.)

60 Sarżysko zajęcze z octem pomaga przeciw wielkiej niemocy (świętego walentego chorobie) (Siem.)

61. Z porosłych zbóż chleby będą zakalcste, (t.j. z zakalcem) (Haur. Sk.)

2. Gosp:

62. Koń zakołowrócony, (t. j. co kołuje się, czyli waryat; (niem. kollernd) (Linde)

63. Nie żal wędy, iglisty, nie żal złotej sieci gdy się wymatni na brzegu złoty łosoś świeci, (Kłon. Jud.) Nadużył Kłonowicz prawa poetów, że im wszystko wolno przeciw rozumowi, twierdząc jakoby łosoś na wędę i glistę mógł być łowiony. Przynajmniej u naszej Polszcze nie masz takich węd, któreby rybę od 8. do 15 funtów ważącą utrzymać mogły (M.)

64 Do roku cielęta klęsnić, bo jeśli rychlej, przez nie będą zahizate, nie wielkie; (Sim.)

65 Jumar, zwierzę po klaczy lub oślicy i byku (stadniku) (powłoczku Geineri, Bif, Baf) zwane, głowę i ogon ma wołowe, resztę końską (Kluk: Zw.)

66 Ser po obiedzie ciśnie wszystkie potrawy zamyka (przytłacza) (Sak: pr.)

67 Rzepa z gęsim sadłem zamróz albo zaziębłość z nóg wyciąga (Syr.) (w razie odmrożenia)

68 Kopr ogrodny (ogrodowy) mocz z grubych humorów z pęcherza wywodzi, (wyprowadza) (Syr.)

69 Gdzie ma być len siany, pierwej nasiać bobu, potym go zaorać, choćby był już podrósł, co bardzo sprawia ziemię (gnoj) (Cresc.)

70 Pszenica, gdy jest farby zapalistej (ognistej) znak że dojrzewa, i że dobra do żęcia; (Haur: Sk.)

71 Zapaliczka (ferula persica) (sagapenski kopr, dlatego zapaliczką po polsku nazwany, że w chlebie upieczony obojej płci do Wenusa pobudza (zapala) (Syr.)

72 Gniazdo dla kury, zapiecem niedobre, że nierówne ciepło pieca, wielu zaparstków może być przyczyną; (Haur) (Kluk) (Zaparstki zamarłe jaja)

73 Na nic się kura nie godzi, która zaparstki miasto kurcząt rodzi; (Dot: Dorz. nie godzi = nie zda, rodzi = wylęga)

74 Zaparstnica, (Lunaria minor) (parocchia) także miesięcznik, niewiastom zbytnie miesięczne uptawy zastanawia (Urzęd)

75 Namtoczków oko niej, aby z bajórka w butach lub z zapasznych chach zboża nie wynosiły (Haur. Sk.)

76 Pigułki z czepiku, zapieczeniu końskiemu, gdy pochodować lub gnoju nie puszczać nie może, są pomocne (Syr.)

77 Zapiekanka, gatunek soli warzonej w beczki bez żadnej formy składanej (Nar. hist.)

78 Kiedy u końców ziarn, są znaki czerwone, to takowe zboże w stodole zaparzone było (Haur.)

79 Len aby nie był przywiązaniu mocno ściśniony, gdyż przez ciepło naturalne, zaparzyłby się tody gdyż (S.)

80 Przemierzna mąka od zaparzania mleka u niewiast, bardzo pomaga (Cresc.)

81 Kto chce żniwo prędko odprawić, niech upatrzy zaprzednika albo przewodnika za którymby drudzy pociągali żniwiarze (Haur.)

82 Koń się zasadza (uparty), zania się (Erni. Statzgijnd Pferd) (Według dawnego prawa Polskiego sprzedający konie, musiał między innemi wadami, i za to ręczyć, że nie są zasadne (Szczerb. Sax.)

83 Jak zasiejesz, tak będziesz żął (Kn.) (Dz. Poz. 40.)

84 Jak sobie zasiejesz, tak doma zażyjesz (Haur.) (Dz. pop.)

85. Gdy nie zasiejem za dobrej chwili, przez cała zimy będziem pościli (Nar. Dz.)

86 Po deszczach, wielkie gorąco tak ziemię zasklepi; że ziarno kieł puścić nie będzie mogło. (Haur. Sk.)

87 Sadło kozie do zaskwarzenia koniom jedna pomocne (Sf)

88 Od bobu kokosze nieść jaja przestają i zaśnieczają się gdy gorąco idzie. (Cresc.) (Zaśnieczają się, t.j. otłustość się wzmagają?)

89 Dopiéj drobin w końcu języka zdejmować, i zaraz to miejsce zasolić; (Sk: Ek -)

90 Gdzie ziele świniak rośnie przy domu, nie zasiadają czary żadne; (Wnd: -)

91 Maść z ruty na zatratowanie koniom użyteczna; (Haur: Gyr: -)

92 Nie masz żadnego zwierzęcia nad gęś, któreby rychléj ostrzegła zawietrzyło. (Zwietrzyło (Haur: Spiż -) Świadkiem tego Rzym w oblężenia przez Gallów)

93 Rzepa z ziemi sadzona, zamróz czyli zajętość z nóg wyciąga; (Syr: -)

94 (Gdy nie zasiejem za dobrej chwili, przez całą zimę będziem pościli; (Nar: Dz: -) Ob 85.

95 Rzepa w żywot otrokom pobudza, a niewiastom zbestwitość; (Bresić t. j. wrodzić cielesną -)

96 Ochwat końskí, czyto żytny, albo obroczny, roztruchanem pospolicie zbożem zowią; (Hajp: -) Roztruchan = Magnieniam = Koniam -)

97 Pasiecznik ma mieć dzwonek, lub miednicę dla zwołania zbiegłego roju brząkaniem, i kropidło do zakropienia; (Haur: Ek: -)

98 Gdy krowy mało mleka dają, baby na ozajcie gusła zganiają; (Haur: Ek: -)

99 Święty Michał kopy spycha; (Wolsk: Mser -) t. j. zwożą się konną, kopy w stodołach -)

100 Proso z złotego kłosu zowie się żerowym; (Haur Ek. -)

101 Deszcz na Medarda, ~~czterdzieści~~ 40 dni szwaga; (Cz. Kar: -)

102 Gdy wiatr z północy, lub z zachodu powiewa, rozstawić snopy, bo tak ktoś ziarnistszy bywa; (Sie: Sit: -)

103 Ziarno drobne pożywniejsze jest od ziarnistego letniego; bo z ziarnistego więcej zmiany, niż z garści wychodzi na zagon (Haur: Ekon: -)

104 Ziarnko na roli posiane, niechże być zagnione miane (Dar: Lot) (z pożytkiem wraca się ziarno, wziąwszy wnukiem (Mon: -)

105 Kto się nie leni, temu się zieleni (z Stow.)
t.j. kto pilnie chodzi koło roli, temu się dob-
rze rodzi.)
106 Karczmarka (szynkarka) aby z tabaką w
będzie nie wypuszczona, i dwie za jedną szklankę
chłopu nie krystila; (z Haur. Sk: (Str. i Jagellon:
Kmiecent.)
107 Lepszy mądry złodziej, niż głupi włodarz;
(Rys.) mowa o nadzorcach ekonomicznych, ekonomach, podstarościch &c (mniej szą szkodę
czynił.)
108 To złoto pada, (kiedy po posuszu pójdzie
deszczeczek, a obfity (Kn.)
109 Dunie, niepełne zbożysko, bo silne było
złożysko; trzeba dzisia na korzec obić,
niźli go przyjdzie namierzyć; (Rej: Zest.) po-
łożyło się zboże, wyległo.)
110 Po bocianach ludzie się znakują, jaki w któ-
rym roku będzie urodzaj; (Haur. Ekon: (progno-
styki.)
111. Poczekaj cierpliwie, dowiesz się ile masz
zboża po żniwie (Zab.)
112. Kokoszom, aby sytnej żabi nie dawano;
(z Haur. Ek.) żabia = posypka dla drobiu,
innego ptactwa (Lind.)
113 Jagody ligustrowe zdadzą się ptasznikom
do łowienia ptaków, mianowicie drozdów
stąd po staropolsku zowią się ptaszą żabią;
(Kluk: rośl.) Ligustr = dem Hartriegel.)
114 Jarzy żyto koniom zołzującym, dobre (Haur. Ek.)
115 Trzeci, czwarty, i taki, cały miesiąc taki; (Str. an:
Stad.)
116 Siej owies w kożuchu, a żyto w koszuli;
(t.j. oboje wcześnie.) [kto]
117 Do św. Mateuszu, kiep chodzi w kape-
luszu!
118. Do św. Jakubie; każdy w swoim garnku
dłubie; (świeże z Boże, przednowek się skoń-
czył.)

119 Święty Maci (Maciej) zimę traci, (albo
m ją zbogaci = (Mattheis bricht Eis, findt er
keins, so macht er eins = (Ob. Pa 3.

120 Sty Jan, Krzci Jan, (dla przenoszenia
e się zwykłego posessorów i oficjalistów
od d. 24go czerwca,

121 Na Sgo Gregorza, pójdzie zima do morza,
m (p. (t. j. śniegi stopnieją) i lody.)

122. Nie rodzi rola, ale (tylko) Boża wola
e (przysłowie starych polskich ekonomów
głupich przemiaków.)

e 123. Kto wcześnie sieje, wcześnie zbiera.

124 Suchy marzec, mokry Maj, bywa żyto
e gdyby Gaj; Por. pod 131

125 Maciek zrobił, Maciek zjadł; (O gospo-
e darstwach, gdzie dużo sług (Maćków) trze-
ba trzymać, i żywić.)

126 Od Sej Hanki, chłodne wieczory, i ranki;

m 127 Do Sgo Ducha nie zdejmuj kożucha, a po
m Sym Duchu, chodź znów w kożuchu.

128, Jaki czas (jaka chwila) na 40. męczen-
ników ($\frac{10}{3}$) taka zwykle bywa przez dni
m 40. (Gołęb: Lud.) ob: Poz 2.)

129 Na Sty Szczepan, każdy sobie pan; (przy-
słowie to ztąd urosło; że na Boże Nar:
e sługy na wsi odprawiają, i przyjmuje się;
ztąd ludowiejskie święta te, w których 2go d.
iest S. Szczepana zowie Godami (sic.)

130 Kiedy grzmi na Sgo Wojciecha, rośnie
e rolnikowi pociecha; (?)

131, Zimny Marzec, Suchy kwiecień, mokry
e Maj, będzie żyto jako (kiedy) (Gaj) (Gołęb.
Lud. (ob: por 124.)

132. A nasz w okomon gorszy sobaki; Niewart
i rożka tabaki; (Kryzy, łaje, i potudnio-
e wać nie daje; (wyjątek z piosnki obrzynkowej
w Podlaskim (?)) Niemasz tłok, i obrzynków
niemasz w okomonów, i spiewek (m.)

133. Kasza krakowska, i Radomska naj-
lepsze; (Gołęb: (leżnie z Radomia w San-
domierskim, lecz z Radomska w Sieradz-
kim †

134. Kupując bydło nie targuj się, gdyżby nie
poszło z ręki; (Przesądy kmiotków Krak: (Gołęb.
Lud.)

5. Kto ~~r~~rumuje, ten buduje, (wpp: do
tego co z drewna lub chrustu stawia

6. Dobry gospodarz sieje dla ptaka, i dla żo-
braka, dla złodzieja, i dla [illegible]

7 Dwóch panoszy się lasem, jeden co rąbie, dru-
gi co nie rąbie;

8 Gospodarstwo, kłopotarstwo;

9 Małe dziedzictwo, wielkie kalectwo

140 Kto dobrze sieje, dobrze zbiera; [Pol]

1 Jak się Jaś rozbuczy, Matka nie utuli, (Nie
przestanie płakać do Św. Urszuli;
Św. Jan 24/6, Matki Boskiej 15/8, Ś. Urszuli 21/10

2 Drośćie Św. Boga od deszczu, mówią z ambony
do parafian X. proboszcz przy końcu
maja: post św. Jana, ta gosam uproszę
(odnosi się do tego, że [illegible] w dołszorze
zwykle deszcze nastają †

3 ~~Małe dziedzictwo~~ Ryby, grzyby, marka, tąka,
(w tołościach, które to mają, t.j. stawy, lasy,
łąki, pola, są dobre) m)

4 Trzy razy się przenosić, tyle na to wyjdzie,
co raz pogorzeć (o dzierżawcach, i offycyjalistach.)

5 Na Św. Szymona, i Judy, spodziewaj się śniegu,
albo grudy;

6 Św. Marcin zwykle na białym koniu przy-
jeżdża; (Przyp: mianowicie do Polski stosują-
ce się, gdzie zwyczajnie około 10: 11 Listopada (Św.
Marcina) pierwszy śnieg pada)

7 Deszczyk pada, słońce świeci, czarownica mas-
ło kleci (przyp: gmina)

8 Św. Idzi, w pole nic nie widzi;

149. Grzmot na S^o Michała, będzie żyzność Boga chwała;

150. Do S^o Palikopy, nie twoje w połuśnopy(?) (t.j. do S^o Prokopa 20°) mogą jeszcze zajść rozmaite elementarne wypadki, jak n.p. gradobicie, wylew wody, zaraza, i które oczekiwa(?) niespodziewanie gospodarza pozbawić mogą)

1 Gdy ciepło na Dominika, ostra zima nas dotyka, (S. Dominika 4° Sierpnia)

2 Jeśli w pierwszy tydzień dopiekało, będzie zima długo biała (zdaje się w 1^y tydzień po Bożym narodzeniu, który jest 1^{ym} zimy astronomicznej)

3 Jeśli w Sierpniu rosa moczy, to pogoda niezbędny(?) przewodnia)

4 Jak Jakób do południa, taka zima aż do godnia (S^o Jakuba 25° Lipca)

5 Jak Jakób popołudniu, taka też zima po godniu;

6 Jeśli deszcz w nocy Filipa Jakuba, na dobry urodzaj dość pewna rachuba; (Filipa Jakóba 1° Maja)

7 Gdy w gromnicę z dachu ciecze, zima się jeszcze przewlecze; (S. Panny gromnicznej, 2° Lutego)

8 U naszego jegomości dobry rozsądek, bo(?) stawiał nam beczkę piwa, i wódki szklanek; (z piosnki obrzędkowej (wielkopolskiej)

9 Na S^o Jan, każdy sobie pan; (Ps. Dzy. 129) dlatego że tak jak na gody, tak na S^o Jana służba wojska może odejść, lub być oddaloną (od gospodarz)

160 Luty obój buty (o (Ps. Spyta się Luty, maszli buty?

1 Na Kocieniu(?), było żyzego wiciu upieczeniem(?) pasiebi(?) pierwokwiaty, próbki pomidora, miodunki &

2 Kto sieje groch w marcu, będzie go gotował

ć, w górę, a kto w maju, w jaju, (Dr. Lud)
163. Nie trzeba bydlęciu świątku, byle nie
znało piątku, (t. j. nie nadto na zimę karmy
dawać, żeby nie zabrakło) (5)
164. Po wygraniu bydła, bo zegara nie ma,
(t. j. wtedy około 6tej rano) (Dr.)
5. Kto sieje tatarkę, ma żonę Barbarkę, i
(przypowiastka wiejska) (i)
6 Marcinkowe żytko, djabła warte wszyst
ko, (t. j. żyto późno siane, albowiem Mar
cinów SS. jest 10. i 11. Listopada) (D.)
7 Do Stego Franciszka pasz na owsiska,
(po 4tym października) (i)
8 Gdy Sta Maciej lodu nie stopi, będą długo
chuchać wszystkie chłopi, (Sgo Macieja
25. Lutego, i) znaczy że się zima przewle
cze) (Dr.)
9 Sty Marek, poszedł na folwarek, oglądać
żytko, czy szyszło wszystko, (r) (Sgo Mar
ka maja)
170 Na Sty Wojciech, kobyli pociech, (i)
(Sgo Wojciecha 23. Kwietnia, oraz wypusz
czania koni na łąki i pastwiska)
1. Na Sty Wojciech, wrony w życie niewidać,
(r) t. j. tak już powinno podróść, że się
wrona w niego schowa)
2 Jeśli pola zielone gdy się Chrystus rodzi,
gdy z martwych wstanie śnieg z mrozem
kołaczem przechodzi, (i)
3 Na Sto Krzyża owies stryszy, (5) Podnie
sienie Sgo Krzyża 3. maja)
4. Benedykt w pole z grochem, Wojciech z ow
sem jedzie, Stanisław z lnem, a Filip tatar
kę wywiedzie, (5) $\frac{21}{3}$, $\frac{23}{4}$, $\frac{7}{5}$, $\frac{1}{5}$.
5 Jak zasiałeś, tak będziesz żął, (t. j. rzadko,
rzadko, gęsto, gęsto.) (5)

176. Swego kraju pola, każdy oraz świadom; /D/
7 Przyjdzie kwiecień, ostatki z gumna wymiecie; /D/
8 Gdy w mięsopusty mrozy, lub śniegi panują, wina mało, i chleba mało obiecują /D/
9 Jeśli od S^go^ Piotrze, w Lutym, ciepło służy, Do wiosny znów zima obrazy swe przedłuży; /D/
180. Marzec suchy, deszcz w kwietniu gdy obfity bywa; Maj zaś chłodny, i urodzaj, sok taki opływa; /D/ /Df Suchy marzec mokry maj, bywa żyto gdyby gaj/
1. S^a^ Agnieszka, zagrzeje kamyszka; /21 Stycznia/ P. L./
2. Kto przy obrze, ma się dobrze; /D/ /przy obrze = przy oborze/
3 Im czarniejsza rola, tem lepiej rodzi; /Pr: Lud:/
4. Wieszczka przy krzy stoły, kawka okopciała; /Tat: Sant:/
5. Przyjdzie maj, precz bydłu daj; /P.L./
6. Nikt wczesnego zasiewu, i młodego ożenienia, nie żałował; /Woj:/
7. Kiedy człowiek tęż kosi, lada baba deszczu uprosi; /Narbut/ t.j. że około S. Jana, kiedy sianokosy najwcześniej na Podgoniu (Polesiu), dnie słotne /D/
8. Spyta się zima zarazem, byłżeś w lecie gospodarzem; /D/
9 S. Bartłomiej, żyto potłomi; /potłumi/ Koniec żniwa, i początek siejby; /D/
190. S^o^ Wicie, piątka w życie; /t.j. piętka, kolanko/ /D/
1 Od S^a^ Barbarki /4/12/ włóż sanki na barki; /woje/ t.j. zwykle sanna droga/ /.

192. W marcu, niejeden zadrze brodę starzec, a niejeden stary umrze; /Woj: S. III/

193. Z wiosną nadzieje rosną; W ciągu lata szarapata; W jesieni już się mieni; Przyjdzie zima i potnie ma; /Ły: Kar:/

194. Gospodarz rok poczyna od Sᵗ Bartłomie„ja; /Gost:/

195. Bażant tarnie za kłudu, a stodoły się walą;

196 Na wiosnę cebr deszczu, łyżka błota; W jesieni łyżka deszczu, cebr błota; /Pm/

197. Gdy bąk buczy, będzie deszcz; /Łuk/

198 Bróg dziesięciny wszystko przyjmuje, ni„czym nie brakuje /Kr. /Rys/ Z darowanemu koniowi nie zaglądają w zęby/

199. Dobry gospodarz stara się za chleba o chleb /Lud/

200 Dwa tygodnie kwitnie, dwa tygodnie się sypie się, a dwa tygodnie dojrzewa zboże; /Rys-/

201. Gospodarstwo wyżtawate stawo; Ni wo nie tbe„dzie, oszczędzasz gotowo; /Rys/

220. Sianie w deszcz, niewiele przyniesie pożytku;

2 Kto w żniwa patrzy chłodu, nacierpi się w zimie głodu; /Cz/

3. Kiedy wóz nasmarujesz, to jakbyś trzeciego konia przyprzągł; /Cz/

4. Konia bez odmiany oddać, z jedną sobie cho„wać, ze dwiema przyjacielowi, ze trzema nie„przyjacielowi dać, a ze czterma przedać

5. Ujechawszy milę, postój koniom chwilę; uje„chawszy trzy, owsa koniom potrzyj; uje„chawszy sześć, dajże koniom jeść; /Cz/

206. Znać, że pszenicę drogo przedał, bo czapkę brożem na łeb wdział. (Ryś) (brożem, na bakier.)

7. Konie wyprzężone pod pany, a ciurki pod furmany.

8. Urzędników co rok, szafarza, klucznika, kucharza co sobota sam liczby szukaj. (Haur. Ryś) liczby = rachunków.

9. Żymna niewymłócona taca, z piwnicy nie wypijaj, z mieszka (worka) nie wydawaj doreszty, chcesz li się wyspać spokojnie. (r.)

220. Róg końskie na łąkach, a owce na górach, dłużej mogą trwać. (Zabczyc.)

1. Jeśli pan, to stajnię masz, w której gdy koniom dasz, tedy kłódką zamknąć każ. (r.)

2 Komin niewytarty, dom niezawarty, świeczka bez latarni, strachu nabawić radzi. (r.)

3. Czasu pogody, bój się wielkiej wody. (r.)

4 Żyto na arabskim piasku, a pszenicę na lodzie, to jedno. (r.)

5 Folwark bardziej włodarzowi pożyteczny, niż panu. (r.)

6. Lepiej wyjęcie mieć tanio, niżeli dworów. (Petrycy.)

7 Oziminę w fartuchu, a jarzynę w kożuchu, siej. (Ryś.) Al. Siej ~~owies~~ żyto w koszuli, a owies w kożuchu.

8. Na pole karmi, ale niwa. (dobry grunt.) z Ross.: (Na pole karmit, no niwa (tworzy:))

9 Oziminę gorszej, a jare zboże szczypta siej. (Przedkot. Haur.)

220. Najgorsze żęcie ostatnie. (r.)

1. Najlepszy gnój na pola, pańskich stóp ślady. (Petr.)

229. W tym się polu dobrze rodzi, po którym gospodarz chodzi; (S.) Zf. porz. poprzedniego, tudzież przys: Oko pańskie konia tuczy. /

3 Ostatnia to z księgi gospodarować, z kalendarza siać, i orać, a z apteki zaleczać się; (Haur: Ek:)

4. Dobry gospodarz wiele sprzedaje, mało kupuje; (Kn.)

5 Gospodarzowi trzeba być często głuchym i ślepym; (Ryś.) t.j. przez szpary patrzeć (jedno mijając, drugie zważając) /

6 Od dnia Szymona Judy, boi się koń grudy; (Ryś. Zf Dor:)

7 Gdy się grzyby zrodzą, chleba mało; (Kluk)

8. Kto hojnie sieje, hojne żniwo miewa; ~~(Kol. Dz.)~~ (~~Bajki~~) (Prat: Jut)

9 Dwóch Jerzych mamy, jeden niedobry, drugi nielepszy; jeden głodny, drugi chłodny; (Z Ruskiego, u których dwóch S. Jerzych (Juryjów) jednego na wiosnę (głodny) drugiego w jesieni (chłodny) (Lud)

230. Rola, klejnot drogi; kto jej umie pilnować, nie będzie ubogi; (Jes.)

1. Zwoź zboże suche, aby się komin w stodole nie zrobił; (Haur) aby się nie zagrzało, aby się z niego nie ~~zapa tliło~~ kurzyło /

2 Kiedy koło S. Jana, noce ciepłe, bywają kopne siana; (Haur)

3 lub Zboże to, lubo wol więcej kupuje, niż kosuje; t.j. więcej słomnego niż namłótne; (S.)

4. Gdy suchy marzec, kwiecień mokry, maj przychłodny, to tenczas wnosi gospodarz nie będzie rok głodny; (Zegl: Ad:) Zf 9. 124. i 131.

5 Lepiej mierzno, niż stożno; (Ryś.) t.j. Lepiej więcej zboża, niż siana.

/.

A. 5. Gos: nat:

256. Rok koniem mierz, nie stajem (Cz.);
nie patrz wiele morgów, lecz czy rodzajna (?)
7 Łykowego konia i z Hiszpanii konował
nie uleczy; (Haur: Ek:)
8 Że śnieg na Sta Marcin, pospolicie spa-
da; Na białym koniu że jeździ przypo-
wieść powiada (Dos: Poz) (Ob: Str: 146)
9. Ma swego do nowego; (dobry gospodarz nie
zna przednówku) (Rys:) (Kn.)
260. Lepiej więcej bydła mieć w oborze, niż
szat w komorze; (Petr: Ek:)
1. Wróci się polom uroda, gdy się deszczem
nawróci odwoda; (Knap: Gda:)
2. Gdy żyto kwitnie od środka, on tot
średni, gdy tylko od wierzchu on tot
podły; (Kluk:)
3. Kto dobrze orze, ma chleb w komorze;
(Haur: Ek:)
4. Dla zimna leniwiec nie orze, przeto pro-
si (żebrać) będzie w żniwa; (Budn: Prov:)
5. Orlić zdrowa gdy spycha liść płowy;
wtenczas jest siwy z inny postawie go-
towy; (Knut:) (Orlić, młody orli samczyk)
6 Snadniej sok koreami mierzyć, niż pros-
temu spertyki mierzyć; (Haur: Ek) (perty-
ka tyka miernicza u geometrów)
7. Gdy słońce do pieka, deszcz znamionuje.
(Cz.)
8. Na pień wyjechać; (znaczy) wyjechać szkodę
w lesie popełnioną, oglądać) (Linde)
9. Na pokraczki orać; (Haur: Ek:) (znaczy: 2 roki
by na zagonie zorać, a dwie odłogiem zo-
stawić;)
270. Gospodarzowi trzeba zaranie wstać, a poślędz
się kłaść, (Petr: Ek:) (poślędz t. j. co późno
nierychło) (Linde)

271. Jeśli na młockę w okamienie nie będziesz, więcej będziesz miał pośladu, niż czystego zboża; (Stanc. Ek.) (t.j. złe będą wymłacanie)

2 Koń bokami pracuje; (bokami robi) (Linde) (t.j. albo z wielkiego umęczenia, albo z dychawicy, (t. od) podpalenia)

3. Przednicą zowią się żniwiarka przez szybkość i zręczność wszystkich wyprzedzająca żniwiarzy (X. Kom.) (także postawnica)

4. Na przednówku pustki w gumnie; (Ryś) (przednówek, czas przed nowemi żniwami miesiące: maj, czerwiec pół lipca)

5. Przednówek chłopski, żniwo żydowskie; (odnosi się mianowicie do Polski, gdzie chłop na przednówku zwykle nie mający często zmuszony był zaciągać dług u żyda arendarza swojej wsi, na wielkie lichwę. Spodziewać się trzeba, że z usamowolnieniem włościan złe to ustanie) (+)

6 Przekłosować zboże; (X. Kom.) (Linde) znaczy: co suchsze i dojrzalsze kłosy wznosie z góry obić, resztę zaś na później do zwykłej młocki zostawić)

7 Czas przepadzisty do siewu dobry; (Stanc. Ek.) (przepadzisty znaczy zmienny, jeden dzień pogodny, drugi słotny)

8. Nasz gospodarz zapłaci za to, zaś przepracował wiosnę i lato; (Zab.) t.j. pieniądze za zboże w jesieni)

9 Nie spuszczaj konia z wadą do pięknej klaczy (Hipp.) t.j. ogiera)

280. Suchy rok głodu nie zrobi, mokry prędzej. (nowsze)

1. Trzeci czwartek jaki, cały miesiąc taki; (nowsze) (Stąd z wiosny)

2. Kto plewami sieje swoją rolę, ten nędze ba-

./.

165

Księżąt. i swoją niedolę (Dzwonek, pismo peryodyczne Lwów, R. 1860.

283. Niegnie wroli pieniądz, i praca, owo, przez w dwojnasób się wraca (C)

284. Kaganek gdy pryska, będzie niepogoda, (Ltaur Ek:)

285. Na pszeniczyska lub rzepiska, się zmienia zwykł się dobrze zdarzać, (zdarzyć) (C)

6. Sierpa trzeba ozimienie, kosa się zejdzie jarzynie, (S. Kch: Dz: = zejdzie = wy starczy)

7. Niby to poco się schylić, (Gor: Le:) t. j. zhoziłyto tak lichę, że niewarto było go zę (zbierać)

8. Sierpień, kłosy kosi; (Mn Ry) t. j. miesiąc żniwny

9 Zima nieprzynosi pożytku, ale bez niej nie nie zbiera Sierpień, (Mon.)

290. Siejba ranna podczas zawiodła, późna zawsze, (Rn.)

1. Kiedy żaby z rana skrzeczą, będzie deszcz; (Kług)

2. Ptaki się wiją na słotę, (Ltaur Ek (odymają się)

3. Dla chleba, niedospać trzeba, (Kuh t. j. gospodarz dobry powinien pozno się kłaść, a rano wstawać.)

4. Kania przędza len splata, (Dmiz)
(Kania przędza, nazwa flanicy)

5 Ogromnicach wilki stadem chodzą (Ltaur Gor: Do) (ogromnicach, t. j. około Matki Boskiej oczyszczenia 2/2)

6. Pod stryc[h] zboże mięcie, (t. j. bez zadnego wiórszczka lub czubka (Herbs Wtat:)

7. Do Świątek (Zielonych) (najlepszy) (zabory) zbiera tek, (Ltaur Ek) (może nawozu)

298. Św. Marcińskie (Marcinkowe) lato, czyli te dnie, które często w pierwszej połowie listopada w Polszcze pojawiają się zwykle; tożsame babskie lato, przy końcu pomienionego miesiąca; (Linde)

9. Szczytem zboże mierzyć; (Linde) (znaczy niestrychująć) miary całą, lub półkorcowej miarki mówią z którą nieszem)

300. Koń sztapisty; dobra sztapą chodzący; także stempak (Linde)

1. Pole, gdy odłogiem który czas poleży, odda trojako co panu należy; (Swarć: Stud:)

2 Trzydniówka, mówi się o słocie, kiedy deszcz przez 3. dni, dzień i noc leje, (po Niem: Landregen)

3. Owies uprawia, i utwierdza solą; (Haur: Ek.)

4 Kto nie sieje, ten nie wieje; (tj. ten nie zbiera.) (z Stars: Linde)

5. Ile było strychowanych korców zboża, tyle będzie wierszchowatych korców z stodoły; (Kluk: Roś.)

6. Żytnica, t. j. co spichlerz; (Linde)

7 Żytko w polu jak trzcina, w stodole wszerz kup z dziesiątek, będzie domowego; (Zał: Linde)

8. Kto ma żytko, ma wszystko; (Kn.) (Ryś.) Żytko znaczy tu chleb;

9. Póki żyta, póty byta; (Kn.) (Paszk: Dz: Dorofiora poprzedniego)

310. Kot tak wieszcza bestya, że się zawsze na deszcz myja; (Kochan: Fr:)

1 Ziemia nie jest niewdzięczna, i kto ją sprawuje, tego karmi, a stokroć musi oddaruje. (Jabł: Tel:)

2. Odważny gospodarz, choć w lato czas szumna, wyda urodzaj żyzny; niedźwiedzi do gumna. (Kulig: Hor:)

313. Rób, orz, pracuj, bezprzestanku, Od wie-
czora aż do ranka; (Jak. Baj.)

314. Rok nowy pogodny, Zbiór będzie dorodny;
Gdy rok nowy mglisty, Jest ci będą glisty;
(F. Wilda Kalendarz, R. 854.

315. Gdy królowie w szopie (b-styczna) a dzień się
zachmurzy, Sędz w chałupie ciepłej, do grom-
nicy wzburzy; (d)

316 Gdy Króle u pana (nowonarodzonego) a jest czas
pogody; Nie dosypiaj siana, Swadźby kończ na
gody. Wnetki będzie wiosna, Gospodarom
wczesna; (d)

317 Agnieszka ($\frac{23}{1}$) li łaskawa; wkrótce w polu
zabawa, Agnieszka li nie łasa, Jeszcze zimie
pokusa; (d)

318 Czasem Luty ostro kuty; Czasem w Luty
same pluty; (d)

319 Czasem w Luty sposób gruty, (d) gruty = In-
spekta)

320. Gdzie Swięta Jagata, bezpieczna tam chata;
(d) ms. S. Agata, patronka od pożarów;

1. Swięta Dorota, Miej się do płota, (d) To jest
stawiaj płoty)

2. Hej od Sw. Kataryny, nie naruszaj już zwie-
rzyny; Chyba wilki trapiaj więcej Boni-sta-
ki zwierz nie niesie, (d) należy także do my-
śliwskich)

3. Sw. Piotr $\frac{31}{1}$ gdy się rozgrzeje, Wiosna prędko
nie przyspieje, (d)

4. Na Sw. Macieja, prędkiej wiosny nadzieja; Lub
(na Sw. Maciej, Nasz rzad. kulacy (Kuligi) Sw.
Sw. Maciej, zimy traci ... (P.)

5 Z grudniem kto zimi podłaki nie zgnoit,
W marcu już późno, i będzie się boił; (d)

6. Marzec rożnie mary, mary, to wiośnie to
i;

/. ozimie, Jak ostawy, kiedy gwarzy, Lubjak młody kiedy drzymie; (c)

327 Wmarcu kto nie zaczyna, Biedna jest
e gospodyna; (c)

8. Wmarcu śnieżek się je, Czasem słonko grzeje,
m Czasem wiatry, deszcz, śnieg, pruszy,
Czasem słoneczko okowrzuszy; (c)

9 Sᵗʸ Grzegorz wielki sptawnik, Nad wszystkimi
rzeki tawnik, Grzeje więcej, lody ptasza
√ Rzeki wzrusza, brzegi znaczą; (c) [Św. Fra
Sᵒ Grzegorza, pojdzie zima do morza]

330. Maryja wiosenna, wziąwszy zwiastowa-
nie, Starka promienna, Czyni pamięć za
√ nie; Jaskółkę nam zsyła; By wiosnę wie-
ścita; 25/3 (c)

1. Czasem kwietnia, pora letnia; Czasem
√ zwiedzie, wmarcu ziedzie; (c) [Kwieciń,
plecień;]

2 √ Bocian jest, wiosny wieść; (c)

3 √ wmiesiącu kwieciń, wianek splecień;

4. Chociaż bociki już przylecą, Czasem śnieżne
√ wiatry mieć, Nie daleko do wojciecha,
a opatrzą dawne plecha; (c) (Dzięka gniazda bocianie)

5 Do Sᵗᵉᵍᵒ Franciszka, już żyną nazytniska
e (2/4) Czynają nai dla byctła, nabiejnych
ozimnach; (c)

6 Kwietnie brzoza pośród gaju, O świecie, o raju
e rajuś; (c) [Stąd m. kwieciń zwat się także
Brzozeń]

7. Otóż maj, otóż maj, Zieleni się niwa, gaj;
√ (c)

8. Patrz, toz bożego maj już maj; Daj nam Boże
e z niego raj; (c)

9 e Deszczyk majowy, trzy młodej wdowy. /:/

340. Od S^tej Zosi (15/5) kłos się podnosi; (albo)
e Na S^o Zofiji, Pola w kłos wybiją; (?)
1. Na Urbana chwile jakie, Tak i lato będzie takie; /:/ m
2. Sianożęcia, sianokosy, i żytka pierwsze kłosy; Dniem pogoda, jaźka śliczna
e Nocą — niebios droga mleczna; /:/ (Koniec maja)
3. Czerwiec się czerwieni, będzie dość w kieszeni;
4. W Czerwcu się pokaże, co nam Bóg da w darze; /:/
5. W Czerwcu się to łęga, co się przedtem sprzęga (sparuje)
6. Boćki (Bociany) siadły w gniazda; Będzie stała prażda; (gorąca, upały) /:/ m
7. Do S^o Ducha, Czasem trza kożucha; Lecz po S^tym Duchu, Choć już po kożuchu; /:/ Antithesis: p. 127 –
8. Od S^o Medarda, Nie raz długa szarga, (słota)
e Pamiętajcie chłopi, niech się siano skopi; /:/
9. Po S^tym Medardzie jeszcze i Wit rozdeszczy? Ile zieleniony żyta, wilga na niej kwiczy. /:/ (Medarda 8° Wita 15/6 –)

350. Już Jan (24/6) ochrzcił wszystkie wody,
m Wykąpcie się dla ochłody; /:/
1. Już Jan ochrzcił wszystkie wody, Nie będzie
e wam odtąd szkody; /:/ (10/8)
2. Lipczyk miód, miód; Wawrzyniec bród; /:/
3. Lipiec kipiec; Dnie i parno, A potem czarno.
m Noce grzmoty, błyskawice, W okno stawiaj swe gromnice /:/ (M) Lud pospolity wierzy, że gromnica poświęcana, w czasie grzmotów, i piorunów na dwór wyniesiona, takowe oddala, i rozpędza;)

(Cmachylani)

354. W lipcu ktoś się korzy, Dar że mieść Boży;
Który prosto stoi, dobrego się boi. /ō/

5 Nawiedzenie Matki Boskiej, Uważajmy czy
żytko kłoski? Święta Małgorzata, Zołotachłop
ci sierp dla lata) /ō/ (Nawiedzenie 2° Małgorza
ty 13. Lipca);
(25/7)

6. Hej, na Św. Jakób, Już początek zachub. /*/

7. Jaki Jakób do południa, Tak pora też
do Grudnia; Jaki Jakób po południu, Taka zi-
ma też po Grudniu, /ō/

8 W sierpniu sierpy, Z przed niesierpniej przestawaj /
/*/

9 W święto Wawrzyńca spieszą do kutyńca /ō/ (Do
kutyna z nowym zbożem /

366 Maryi Wniebowstąpienie, Kryj reszty zboża
w plenie; /15/8/ /ō/

1. Na Św. Bartłomiej, Już zyka na płoniej; /ō/
(24/8) t. j. Już jest czym jeść na ogień, n. p. nto
dziemniaki, jabłka, gruszki &. /

2. Otóż wrzesień, blisko jesień; /ō/

3. W wrześniu włosach kwietną wnosy, Lepsze miot-
ły z nich, niż z brzozy; Tylko nakłajasię, Dobre
to uda się /ō/

4. Hej wrześniaku do miodaku! /ō/ t. j. trzeba
dodadz do miodu sytnego, miodu wrześniowego
aby był z pitny. /

5 Awe wrzesień, Jaka kieszeń? /ō/

6. Św. Michał 29/9 Wiaty spychał; /ō/ t. j. wolno
było już paść bydło za tykach, pozbieranie
potrawów /Z/ Św. Michał kopy spychał; t. j.
na Św. Michał powinny być gumna już zamknię-
te. /

7 Ciągną się pajęczyny, Odnosi pod utyny; Oj będzie
sobota choć to nie sobota, Boto babskie lato!

/.

A. 7. Gosp: Meteo:

368. Ktoś październy? Ta odzież jest taka
zimna, się odzieje, gdy na zimę pierwsch wdzie-
je (śniegiem się okryje) /S./

9 Babskie lato! trzy dni deszczu, jeden dzień
pogody. Niby ciepło, choć coś dreszczu! Uży-
waj swobody; /S./

370. W październiku czasem grudzień; Niby gru-
dzień, lecz nowy jeden (28/10) Potem znów bab-
skie lato, Przypomina ciepło zeszłe /S./ Ob.
Ż 145. /

1. Liście padają, drogę uścielają; Dla Marcina
wiatr jesienny /S./ początek Listopada/

2 Czasem liść się mocno trzyma, Niechże stać się
dla Marcina /S./ 11/11 /

3 Zamiast listków z drzewa, czasem padną z drze-
wa /S./

4 Wszyscy święci niezgodą, wiatry z śniegiem nawio-
dą; /S./ 1/11 /

5 A dzień też zaduszny (2/11) prawie zawsze pluśny
Deszcz bije, ludzie płaczą, Czas smutku, zbor-
ką się zaczą; (S.)

6. Na białym koniu Św. Marcin zjedzie, (11/11) Nie
bój się gościa, ~~w~~ruszy w poprzedobiedzie; /S./

7 Na Święto Marcina, najlepsza gęsina; Patrz
na piersi, patrz na kości, jaka zima nam za-
gości; /S./ Ob: Ż. 146. /

8 Grudzień, studzień. Czasem w Listopadzie nie
patrzysz, szabala przez oddalisz, ale w grudniu
musisz [illegible], Nakurzysz, Odmrzysz; /S./

9 Grudzień, ziędzień; Niby zima, a tu jesień, jak
gdyby ją miał wiatrzny wrzesień;

380 Grudzień, Trendzień; jedzie, jedziesz, [illegible]
turkoty, to znów odwilż, śniegi, błoty; (S.)

381. Przesądne to jest u nas rozumowanie, że solnictwo jest kunsztem najpodlejszym; (Mon. je

382. Staje, (Stajánie ma w sobie kroków 125, czyli stóp 615. (Haur: Ek: / Mila pol. ska liczy stajan 36. Łan polski dzieli się na 3 pola, w każdym polu wzdłuż jest staj (stajań) 4, każde staje ma wzdłuż 150. stóp. (Sol: / Jak: Mat: /

3. Upłodzić 16 kur, jeden kogut bywa w ostanie; (Dom: Rol: /

4. Włóka, dawna miara pól, i gruntów, t. j. sznurów wynoszących teraźniejszych [illegible] gów blisko 30. t. j. 30. sznurów wzdłuż a trzy poprzek. (Linii Synf. Lundus) w Prusiech Huba zwana) Włóka wol. w Mazowszu, w Litwie ma prętów kwadratowych 900. albo 9. Wężysk czyli sznurów, Czasze morgów 30. Ponieważ to jest miara Pruska, przeto zowią ją także Chełmińską. (Kraj / włóka mazowiecka, jest więcej jako o 4ą część mniejszą niż łan; (Kr. /

5. Brzozowy sok leczy wodnicę (puchlinę wodną) i kruszy kamień w pęcherzu; (Klug: Rel /

6. Wola znaczyła w dawnej Polszcze wolność używania pewnej ilości gruntów, na pewną ilość lat przez właściciela osady ubezpieczoną, dlatego każdemu nowemu podobnej osady, od wszelkich danin, robót, i podatków wolnej zwało się Wolą, także Wólka, Wolica (Kraj / Mis Niemasz okolicy we wszystkich częściach dawnej Polski, żeby między wiosk. lub osady tej nazwy z dodaniem Nazwiska założycielaj jak np. Wola Justowska, Mielecka Zelazowa, Wólka biskupia, Wolica Barytowa &c.

169

387. Dziewanowa wódka, wymowność dawa. Ażeby kwatny wyji ku wymowności, (przyst.)

8. Zimokwit, (colchicum autumnale) (po niemiecku die Zeitlose) Flanca, która w późnej jesieni kwitnie. Kwiat podobny do małej lilii różowego koloru, wystrzela po polach i łąkach z naraz cały, bez liścia, i łodygi. (Klug: (Linde))

9 Zimoziół, (Linaea Borealis) Flanca Grenlandska, i Laponska kwitnąca pod śniegiem, otrzymała swoją nazwę od Linneusza, sławnego Szwedzkiego Naturalisty, który pierwszy naukę ziołnikowy wprowadziony tak zwany sexualny (płciowy) System uporządkował.

390, Złotozwierz, albo czułoziół (Zoophiton sensitiva) (plante animal) Flanca ekstycznych znany pod ogólnym rodzajem mimozów. (mimoza sensitiva) mającyh natury uczucia animalnego, gdy się ich dotyka. Do tej familii można by także policzyć naszą po lasach rosnącą Balsaminę noli me tangere)

1 Gdzie pyrz, tam mysz; (mi) znaczy: gdzie dobry grunt, (urodzajna ziemia) tam i pyrz rośnie, i myszy rade goszczą. Pyrz, gatunek dzikiego żyta; w botanice: Triticum repens;

2. Na wiosnę, się w kożuch.. w jesieni w koszuli smieszy gęsiej, (przystosch.) ~~to~~ ~~odwrot~~ Lecka parafraza por 116. i nadto nie trafna. —

